

Tarja Koskela, Terhi Kankaanranta, Leila Suvantola, Tero Laakso,
Kari Koppanen, Tomi Lehtinen, Vesa Muttilainen, Saana Rikkilä,
Tanja Tamminen

Ympäristörikoshyötyjen tilannekuva

Valtioneuvoston
selvitys- ja tutkimus-
toiminnan julkaisusarja

2020:56

ISSN 2342-6799

ISBN PDF 978-952-383-049-3

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:56

Ympäristörikoshyötyjen tilannekuva

Tarja Koskela, Terhi Kankaanranta, Leila Suvantola, Tero Laakso,
Kari Koppanen, Tomi Lehtinen, Vesa Muttilainen, Saana Rikkilä,
Tanja Tamminen

Valtioneuvoston kanslia

ISBN PDF: 978-952-383-049-3
Tekijän organisaatio: Tarja Koskela (UEF), Terhi Kankaanranta (Polamk), Leila Suvantola (UEF),
Tero Laakso (UEF), Kari Koppanen (Polamk), Tomi Lehtinen (Itä-Uudenmaan
poliisilaitos/Polamk), Vesa Muttilainen (Polamk), Saana Rikkilä (Polamk),
Tanja Tamminen (Polamk)

Helsinki 2020

Kuvailulehti

Julkaisija	Valtioneuvoston kanslia		15.12.2020
Tekijät	Tarja Koskela, Terhi Kankaanranta, Leila Suvantola, Tero Laakso, Kari Koppanen, Tomi Lehtinen, Vesa Muttilainen, Saana Rikkilä, Tanja Tamminen		
Julkaisun nimi	Ympäristörikoshyötyjen tilannekuva		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:56		
ISBN PDF	978-952-383-049-3	ISSN PDF	2342-6799
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-049-3		
Sivumäärä	295	Kieli	Suomi
Asiasanat	Ympäristörikokset, rikosoikeudellinen vastuu, rikosentorjunta, tutkimus, tutkimustoiminta		
Tiivistelmä	<p>Hankkeessa tuotettiin tietoa ympäristörikoksilla tavoiteltujen ja saatujen taloudellisten hyötyjen tilannekuvasta sekä selvitettiin piiloon jäävän ympäristörikollisuuden määrää, luonnetta ja taloudellista arvoa. Hankkeessa tuotettiin myös arvio siitä, kuinka tehokkaasti ympäristörikoksilla saatua rikoshyötyä on saatu perittyä valtiolle ja paljonko hyödystä olisi mahdollista palauttaa ympäristörikostorjuntaan. Lisäksi hankkeessa tuotettiin de lege ferenda kannanottoja rikoshyötyjen korvamerkinästä ympäristörikosten ehkäisyssä sekä ennallistamiskustannusten ja rikoshyödyn menettämisen suhteen huomioimisesta.</p> <p>Toimiva viranomaisyhteistyö mahdollistaa tapausten tehokkaan ja selkeän etenemisen, jolloin prosessi toimii kustannustehokkaasti. Ympäristörikosten käsittelyprosessin sujuvoittamiseksi ja tehostamiseksi prosessia tulisi tarkastella kokonaisuutena, koko valtakunnan tasolla ja sitouttaa pitkäjänteiseen kehitystyöhön kaikki käsittelyyn osallistuvat viranomaiset.</p> <p>Ympäristösäännösten vastaisten pienten tekojen käsitteleminen hallinnollisessa sanktiomenettelyssä olisi resurssien kannalta tarkoituksenmukaista. Myös ympäristörikosten ehkäisy on tärkeää ja tarpeen. Siinä tietoisuuden lisääminen on olennaista. Ympäristörikosten rikoshyötyä pohdittaessa tulee ottaa huomioon myös vahinkojen ennallistamisen tärkeys. Olisikin tarpeen huolehtia siitä, että ympäristövahingon aiheuttaneella itsellään olisi tosiasiallisia mahdollisuuksia ennallistamiseen.</p>		
Tämä julkaisu on toteutettu osana valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa. (tietokayttoon.fi) Julkaisun sisällöstä vastaavat tiedon tuottajat, eikä tekstisisältö välttämättä edusta valtioneuvoston näkemystä.			
Kustantaja	Valtioneuvoston kanslia		
Julkaisun myynti/jakaja	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: vnjulkaisumyynti.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Statsrådets kansli	15.12.2020
Författare	Tarja Koskela, Terhi Kankaanranta, Leila Suvantola, Tero Laakso, Kari Koppanen, Tomi Lehtinen, Vesa Muttilainen, Saana Rikkilä, Tanja Tamminen	
Publikationens titel	Lägesutredning om miljöbrottsfördelar	
Publikationsseriens namn och nummer	Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 2020:56	
ISBN PDF	978-952-383-049-3	ISSN PDF 2342-6799
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-049-3	
Sidantal	295	Språk finska
Nyckelord	Miljöbrott, straffrättsligt ansvar, brottsförebyggande, forskning, forskningsverksamhet	
Referat	<p>Inom projektet producerades information om lägesbilden av den ekonomiska nytta som eftersträvats och erhållits genom miljöbrott. Dessutom utreddes mängden, arten och det ekonomiska värdet av den dolda miljöbrottsligheten. Inom projektet gjordes också en bedömning av hur effektivt den vinning man fått av miljöbrott har kunnat drivas in för staten och hur mycket av vinningen som kunde återställas till miljöbrottsbekämpningen. Dessutom producerades de lege ferenda-ställningstaganden om öronmärkning av vinning av brott för förebyggande av miljöbrott samt om beaktandet av förhållandet mellan restaureringskostnader och förlust av vinning av brott.</p> <p>Ett fungerande myndighetssamarbete gör det möjligt för fallen att framskrida effektivt och tydligt, varvid processen fungerar kostnadseffektivt. För att göra behandlingsprocessen för miljöbrott smidigare och effektivare borde processen granskas som en helhet på riksnivå och alla myndigheter som deltar i behandlingen bör engageras i det långsiktiga utvecklingsarbetet.</p> <p>Med tanke på resurserna vore det ändamålsenligt att behandla små handlingar som strider mot miljöbestämmelserna i ett administrativt sanktionsförfarande. Det är också viktigt och nödvändigt att förebygga miljöbrott. Där är det väsentliga att öka medvetenheten. När man begrundar vinningen av miljöbrott bör man också beakta vikten av att återställa skadorna. Det skulle därför vara nödvändigt att se till att den som orsakat en miljöskada själv har faktiska möjligheter till restaurering.</p>	
	Den här publikation är en del i genomförandet av statsrådets utrednings- och forskningsplan. (tietokaytoon.fi) De som producerar informationen ansvarar för innehållet i publikationen. Textinnehållet återspeglar inte nödvändigtvis statsrådets ståndpunkt	
Förläggare	Statsrådets kansli	
Beställningar/ distribution	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: vnjulkaisumyynti.fi	

Description sheet

Published by	Prime Minister's Office	15. December 2020	
Authors	Tarja Koskela, Terhi Kankaanranta, Leila Suvantola, Tero Laakso, Kari Koppanen, Tomi Lehtinen, Vesa Muttilainen, Saana Rikkilä, Tanja Tamminen		
Title of publication	Situation of the Environmental Criminal Profit		
Series and publication number	Publications of the Government's analysis, assessment and research activities 2020:56		
ISBN PDF	978-952-383-049-3	ISSN PDF	2342-6799
Website address URN	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-049-3		
Pages	295	Language	Finnish
Keywords	Environmental offences, criminal liability, prevention of crime, research, research activities		
<p>Abstract</p> <p>The project produced information on the status of the economic benefits sought and gained by environmental offences and investigated the amount, nature and economic value of hidden environmental crime. The project also produced an estimate of how effectively the criminal proceeds from environmental offences have been recovered to the state and how much could be returned to the prevention of environmental crime. In addition, the project produced de lege ferenda opinions on the earmarking of criminal benefits in the prevention of environmental crime and on taking into account the costs of restoration and loss of criminal benefit.</p> <p>Effective cooperation between the authorities enables the efficient and clear progress of the cases, which allows for a cost-effective process. In order to streamline and improve the efficiency of the processing of environmental offences, the process should be examined as a whole, on a national level, and all authorities involved in the processing should be committed to long-term development work.</p> <p>Resource-wise it would be appropriate to handle minor acts that violate environmental provisions in the administrative sanction procedure. Prevention of environmental offences is also important and necessary. Raising awareness is essential for the prevention of environmental offences. When considering the criminal proceeds of environmental offences, consideration should also be given to the importance of restoring the damage. It is therefore necessary to ensure that the person who caused the environmental damage would have the necessary means to conduct the restoration.</p>			
<p>This publication is part of the implementation of the Government Plan for Analysis, Assessment and Research. (tietokaytoon.fi) The content is the responsibility of the producers of the information and does not necessarily represent the view of the Government.</p>			
Publisher	Prime Minister's Office		
Publication sales/ Distributed by	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: vnjulkaisumyynti.fi		

Sisältö

1	Johdanto	9
1.1	Lähtökohdat	9
1.2	Selvityksen tavoitteet	10
1.3	Keskeisiä käsitteitä.....	11
2	Rikosten tilannetorjunta-teoria	12
3	Aineistot ja menetelmät	14
4	Piiloon jäävä ympäristörikollisuus ja siihen liittyvä rikoshyöty	17
4.1	Tutkimusasetelma	17
4.2	Ympäristövalvontaviranomaisten tietoon tulevat tapaukset	17
4.3	Tapaukset, joista ei tehdä ilmoitusta poliisille.....	19
4.4	Ympäristöviranomaisten tulkinta rikoshyödystä	20
4.5	Ympäristörikos epäilyjen esitutinnan keskeyttäminen tai lopettaminen poliisissa.....	23
5	Esitutinnan rajoittaminen, syyttämättä jättäminen ja ympäristörikoshyöty	26
5.1	Tutkimusasetelma	26
5.2	Esitutinnan rajoittaminen	26
5.3	Syyttämättä jättäminen.....	30
5.4	Yhteenveto	34
6	Ympäristörikoshyödyn tuomitsemiskäytäntö	35
7	Nettorikoshyödyn tulkinta oikeuskäytännössä ja rikostutkinnassa	41
7.1	Rikoshyödyn tulkinnan vakiintuminen oikeuskäytännössä.....	41
7.2	Rikoshyödyn laskentatapoja ja käytänteitä esitutkinnassa.....	42

8	Tuomitun rikoshyödyn perinnän onnistuneisuus	45
9	Valtiolle tuomitun rikoshyödyn korvamerkintä	47
10	Hallinnollisten sanktioinnin mahdollisuus ympäristörikoksissa	50
11	Ennallistamiskustannusten ja rikoshyödyn menettämisen suhteen huomioiminen de lege ferenda	52
12	Pohdinta.....	57
13	Suosituksset.....	65
	Liitteet	67
	Liite 1: Piiloon jäävä ympäristörikollisuus ja siihen liittyvä rikoshyöty	68
	Liite 2: Esitutinnan rajoittaminen, syyttämättä jättäminen ja ympäristörikoshyöty.....	105
	Liite 3: Tuomitsemiskäytäntö ympäristörikoksissa.....	142
	Liite 4: Ympäristörikoshyödyn selvittäminen ja tuomitun rikoshyödyn perinnän onnistuneisuus	233
	Liite 5: Ennallistamiskustannusten huomioiminen ja vähäisten ympäristörikosten rikoshyöty	252
	Liite 6: Ympäristörikosten seurauksena valtiolle perityksi saadun rikoshyödyn kohdentaminen ympäristörikosten ehkäisyyn.....	269
	Lähteet.....	291
	Kuviot.....	294
	Taulukot.....	295

LUKIJALLE

Tähän loppuraporttiin on koottu noin kaksi vuotta kestäneen tutkimushankkeen keskeiset tulokset, liittyen ympäristörikoksilla tavoiteltujen ja saatujen rikoshyötyjen tilannekuvaan. Hanke on tuottanut uutta tietoa monipuolisten aineistojen pohjalta ja tunnistanut kehittämisideoita, joita voidaan hyödyntää esimerkiksi ympäristörikosten rikosprosessin ja lainsäädännön kehittämistyössä.

Raportin tekijät haluavat kiittää kaikkia raportin tekoon, kyselytutkimuksiin, keskustelutilaisuuksiin ja kommentointiin osallistuneita tahoja. Kiitos myös hankkeen ohjausryhmälle saamastamme palautteesta ja sisältöihin liittyvistä keskusteluista.

Tarja Koskela ja Terhi Kankaanranta
Joulukuu 2020

1 Johdanto

1.1 Lähtökohdat

Kansalaisten huoli ympäristön tilasta on viime vuosina kasvanut. Tutkimustieto eläinlajien nopeasta häviämisestä ja ilmaston lämpenemisestä ovat myös omalta osaltaan vaikuttaneet siihen, että ympäristön suojeluun ollaan valmiita panostamaan. Panostaminen ympäristön- ja luonnonsuojeluun on kirjattu voimassa olevaan hallitusohjelmaan. Hallitusohjelman mukaan hallituksen tarkoituksena on lisätä ympäristötutkimuksen ja ympäristöhallinnon resursseja. Tämä ympäristörikoksien rikoshyötyä kartoittava hanke on omalta osaltaan edistämässä ympäristön suojelua tuottamalla koulutusmateriaalia eri viranomaisten käyttöön ja lisäämällä yleistä tietoisuutta ympäristörikosten vahingollisuudesta yhteiskunnalle.

Ympäristöministeriön ja sisäministeriön johdolla laadittiin vuonna 2015 ympäristörikosten torjunnan strategia.¹ Sen toteuttamista on viety käytäntöön kaksivuotisilla toimenpideohjelmilla. Ympäristörikosstrategian yhtenä linjauksena on olemassa olevan tilasto- ja seurantatiedon jalostaminen ja hyödyntäminen ympäristörikosten torjuntatyössä. Linjauksen täytäntöönpanotoimeksi strategian toimenpideohjelmassa hyväksyttiin seuraava toimenpide:

Selvitetään ympäristörikoksilla saatujen taloudellisten hyötyjen määrää ja sitä, voisiko ympäristörikostorjunnalla yhteiskunnalta säästyneitä varoja palauttaa torjuntatyöhön. Tapahtuneiden ympäristörikostapausten pohjalta kartoitetaan, kuinka suurta taloudellista hyötyä rikoksilla keskimäärin on saavutettu. Yhteiskunnalle aiheutuneista taloudellisista menetyksistä pyritään muodostamaan kokonaiskuva. Lisäksi mahdollisuudet teettää tarvittava kartoitus Suomen ympäristökeskuksella selvitetään. Mikäli saadaan luotettavasti selvitettyä yhteiskunnalle aiheutunut taloudellinen vahinko, selvitetään mahdollisuuksia palauttaa osa tuloksekkaalla rikostorjunnalla saaduista säästöistä rikostorjuntatyön kehittämiseen.

Toimenpiteen aikataulua on siirretty eteenpäin, mutta sisällöllisesti se on säilynyt ennallaan nykyisessä toimenpideohjelmassa. Ympäristörikosten seurantatyöryhmä on julkaissut vuosittaisia katsauksia ympäristörikosten määrästä ja laadusta. Silti kuva ympäristörikoksista, niistä tuomittavista rangaistuksista ja rikoksella tavoitellusta ja

¹ Ympäristöministeriö 2015.

saavutetusta rikoshyödystä on jäänyt yleispiirteiseksi. Esimerkiksi Ympäristörikoskatsaus 2018 sisältää tiedot vain rikoslaissa kriminalisoiduista teoista ja esimerkkitapauksia vuoden 2017 aikana ratkaistuista ympäristörikostapauksista.²

Ympäristölainsäädännön vastaisen toiminnan pääasiallinen motiivi on lähes aina jonkinlaisen taloudellisen hyödyn saaminen joko säästettynä kustannuksena, tulona laittomasta tai luvanvastaisesta toiminnasta muun muassa ylimääräisenä tuotantokapasiteettina tai investointihyötynä kustannusten realisoitumisen lykkäämisestä tai vaikeammin arvioitavana kilpailuetuna markkinaosuuden kasvamisella. Kun taloudellista etua tavoitellaan yritystoiminnassa lainvastaisella menettelyllä, se vääristää yritysten välistä kilpailuasetelmaa lainvastaisesti toimivan eduksi. Yrityksen toiminta on kannattavampaa ja saattaa jopa mahdollistaa markkinoiden valtaamisen alhaisemmilla hinnoilla, kun toiminnan kustannukset eivät sisällä kaikkea laillisen toiminnan edellyttämiä kustannuksia. Kustannukset vyörytetään tällöin yhteiskunnalle myöhemmin paljastuvien ympäristöhaittojen korjaamisen kustannuksina.

1.2 Selvityksen tavoitteet

YMRIHY-hankkeen tavoitteena oli tuottaa ympäristörikoksilla tavoiteltujen ja saatujen taloudellisten hyötyjen tilannekuva. Hankkeessa pyrittiin selvittämään myös piiloon jäävän ympäristöriskollisuuden määrää, luonnetta ja taloudellista arvoa. Ympäristöriskollisuus voi olla piiloriskollisuutta usealla tavalla. Ensinnäkin osa rikoksista voi jäädä havaitsematta kokonaan. Toiseksi osa rikoksista havaitaan vasta kun teot ovat jo vanhentuneita. Jotkin teot voivat myös tulla valvojan viranomaisen tietoon, mutta eivät kuitenkaan johda esitutkintaviranomaiselle tehtävään tutkintapyyntöön ja sen seurauksena käynnistettävään esitutkintaan. Hankkeessa tuotettiin lisäksi arvio siitä, kuinka tehokkaasti ympäristörikoksilla saatua rikoshyötyä on saatu perittyä valtiolle ja paljonko hyödystä olisi mahdollista palauttaa ympäristöriskotorjuntaan.

Hanke jakautui seitsemään osahankkeeseen, joiden keskeiset tulokset raportoidaan tässä loppuraportissa. Raportin rakenne jäsentyy hankkeen tehtävien mukaisesti artikkeleiksi. Osahankkeiden toteuttaminen ja niiden yksityiskohtaisemmat tulokset ilmevät tämän raportin lopussa olevista osaraporteista lähteineen.

² Poliisihallitus 2019.

1.3 Keskeisiä käsitteitä

Raportti sisältää useita käsitteitä, joiden määrittelyt esitetään taulukossa 1, esimerkiksi brutto- ja nettohyötyperiaate.

Taulukko 1. Keskeisiä käsitteitä tässä raportissa.

Bruttohyötyperiaate	Kun arvioidaan rikoksenteikijälle rikoksesta syntynyttä rikoshyötyä, rikoshyödystä ei vähennetä kulueriä, jotka ovat aiheutuneet rikoksen tekemisestä tai jotka muutoin liittyvät rikokseen.
Diskonttaus	Eri ajanjaksoina saatavien kassavirtojen tekemistä keskenään vertailukelpoisiksi. Diskonttaamisessa tulevaisuuden kassavirrat siirretään tähän päivään. ³
Ennallistaminen	Ennallistaminen on toimintaa, jolla pyritään nopeuttamaan ihmisen muuttaman ekosysteemin palautumista luonnontilaisen kaltaiseksi. ⁴
Esitutinnan rajoittaminen	Esitutkintaa ei aloiteta tai jo aloitettu esitutkinta keskeytetään kokonaan. Rajoittaminen voi myös merkitä sitä, että esitutkintaa ei aloiteta tai se päättyy vain tietyn epäillyn teon osalta, mutta jatkuu toisen teon (asiakokonaisuuden) osalta.
Menettämisseuraamus (konfiskaatio)	Menettämisseuraamuksella tarkoitetaan lakiin perustuvaa omaisuuden vastikkeetonta menettämistä valtiolle rikoksen takia.
Nettohyötyperiaate	Kun arvioidaan rikoksenteikijälle rikoksesta syntynyttä rikoshyötyä, rikoshyödystä vähennetään kuluerät, jotka ovat aiheutuneet rikoksen tekemisestä tai jotka muutoin liittyvät rikokseen.
Rikoshyöty	Rikoksella välittömästi saatu omaisuus tai sen sijaan tullut omaisuus taikka tällaisen omaisuuden tuotto. Samoin rikoksen tuottamalla taloudellisella hyödyllä tarkoitetaan rikoksella saadun säästön arvoa.
Sanktiokumulaatio	Mikäli teosta määrättäisiin yhtä aikaa useampi seuraamus, rangaistus voisi muodostua kohtuuttoman ankaraksi.

3 Esim. Knüpfer, & Puttonen, 2018.

4 Rassi, Aapala, & Suikki, 2003.

2 Rikosten tilannetorjunta-teoria

Rikosten tilannetorjunta-teorian (Situational crime prevention) keskeinen ajatus on, että rikoksia on mahdollista estää vaikuttamalla olosuhteisiin, joissa rikoksia tehdään.⁵ Tilannetorjunta -ajattelu pohjautuu rutiiniaktiiviteettiteoriaan ja rationaalisen valinnan teoriaan. Rikosta suunnittelevan henkilön ajatellaan toimivan rationaalisesti ja pystyvän arvioimaan tekonsa seuraukset ja sen vaatimat toimenpiteet, sekä ponnistukset. Mikäli hän arvioi rikollisesta teosta koituvat hyödyt suuremmiksi kuin kustannukset, hän tekee rikoksen.⁶

Cohenin ja Felsonin mukaan rutiiniaktiiviteetit ovat yleisiä, toistuvia, jokapäiväisessä laillisessa toiminnassa esiintyviä rutiineja, jotka tapahtuvat kotona, työssä tai aktiiviteeteissa kodin ulkopuolella. Esimerkkejä rutiiniaktiiviteeteista ovat työssäkäynti, opiskelu ja sosiaalinen kanssakäyminen. Rutiiniaktiiviteettiteorian analyysin keskiössä ovat olosuhteet, joissa rikos tehdään, ei rikoksen tekijän persoona, koska oletuksena on, että rikollisen teon tehnyt henkilö on motivoitunut tekemään rikoksen.⁷

Rutiiniaktiiviteettiteoria olettaa, että rikollisen teon onnistumiseksi seuraavien kolmen tekijän on oltava voimassa niin ajallisesti samaan aikaan kuin fyysisesti samassa paikassa. Ensinnäkin henkilön täytyy olla kykenevä ja motivoitunut tekemään rikos. Toiseksi rikokselle tarvitaan sopiva kohde. Kolmanneksi rikoskohteen puutteellisen valvonnan tai suojelun oletetaan edesauttavan rikoksen onnistumista.⁸

Tilannetorjunnassa voidaan käyttää monia keinoja.⁹ Ensinnäkin rikoksen tekemistä voidaan vaikeuttaa lisäämällä rikollisesta teosta aiheutuvia riskejä ja teon vaatimia ponnistuksia. Tällöin voidaan esimerkiksi lisätä vartioinnin avulla kiinnijäämisriskiä tai suojata kohde hälyttimillä. Rikoksesta saatavaa odotettavissa olevaa hyötyä voidaan vähentää esimerkiksi vähentämällä yrityksen tiloissa olevan käteisen rahan määrää. Rikoksenteon yllykkeitä voidaan minimoida esimerkiksi välttämällä rikokseen kannustavia erimielisyyksiä, kiistoja. Viidentenä keinona voidaan yrittää poistaa rikoksenteon verukkeita, esimerkiksi lisäämällä yleistä tietoisuutta säännöistä ja niiden noudattamisesta.

5 Clarke 1997.

6 Ks. esim. Becker 1968.

7 Cohen & Felson 1979.

8 Benson & Simpson 2009.

9 Cornish & Clarke 2003.

Tilannetorjunta -ajattelua on hyödynnetty aikaisemmissa ympäristöriskollisuuteen liittyvissä tutkimuksissa muun muassa analysoitaessa laittomia jätekuljetuksia¹⁰ ja jäteriskollisuutta Suomessa¹¹.

10 Kts. esim. Sahramäki, Favarin, Mehlbaum, Savona, Spapens, Kankaanranta 2017; Suvantola & Kankaanranta 2018, Huisman & Van Erp 2013.

11 Sahramäki & Kankaanranta 2016.

3 Aineistot ja menetelmät

Tutkimuksen tulokset perustuvat useaan laadulliseen ja määrälliseen aineistoon. Seuraavassa on lyhyesti kuvattu kussakin osahankkeessa analysoidut aineistot. Yksityiskohtaisemmat aineistokuvaukset löytyvät liitteistä 1–6.

Osahanke 1a. Aineisto kerättiin kyselytutkimuksella, joka lähetettiin sähköpostilla ELY-keskusten ja maakuntakeskusten ympäristövalvontaviranomaisille maaliskuussa 2020. Kysely osoitettiin ympäristövalvonnasta vastaavien yksiköiden johdolle, joita pyydettiin jakamaan kyselylomaketta oman yksikkönsä sisällä 2–5 vastaajalle. Vastauksia saatiin 26 kappaletta. Yksi ELY-keskus vastasi kyselyyn omasta toiveestaan haastattelussa, joka toteutettiin Teams-kokouksessa 27.3.2020. Kysely koostui seuraavista kysymyskokonaisuuksista: Toiminnan laajuus, tapaustyytit, syyt ilmoittamatta jättämiselle, sekä tietopohja ja koulutus.

Osahanke 1b. Poliisin tulostietojärjestelmästä (Polstat) saatiin lukumäärät poliisin tietoon tulleista ympäristörikospäilyistä vuosilta 2013–2018. Jotta saatiin tietoa esitutkinnan lopettamisen tai keskeyttämisen syistä, Poliisin tulostietopalvelu poimi Poliisi-asiaintietojärjestelmästä (Patja) rikosilmoitukset, joiden esitutkinta oli vuosina 2013–2018 päätetty eikä tapausta ollut viety syyttäjälle tai esitutkinta oli keskeytetty tutkinnanjohtajan päätöksellä. Aineiston yhtenäistämiseksi poistettiin ne ilmoitukset, joiden ympäristörikoksiin liittyvä rikosnimike oli jo vanhentunut tai tapaus oli käsitelty Ahvenanmaalla. Lopullinen aineisto sisälsi 1357 ilmoitusta kattaen seuraavat rikosnimikkeet: törkeä ympäristön turmeleminen, ympäristön turmeleminen, tuottamuksellinen ympäristön turmeleminen, ympäristörikkomus, törkeä luonnonsuojelurikos, luonnonsuojelurikos, rakennussuojelurikos, metsärikos, ympäristönsuojelulain rikkominen, merenkulun ympäristönsuojelurikkomus, jätelain rikkominen, vesilain luparikkomus, maa-ainesrikkomus, metsärikkomus, luonnonsuojelurikkomus, rakentamisrikkomus, rakennussuojelurikkomus ja muinaismuistorikkomus.

Osahanke 1c. Selvityksen ensimmäisen aineiston muodosti valtakunnansyyttävirostontietojärjestelmästä vuosina 2013–2018 tehdyt päätökset, joissa syyttäjä on esitutkintaviranomaisen esityksestä rajoittanut esitutkintaa. Haku kohdistui syyttäjien rajoittamispäätöksiin, joiden nimikkeenä rikoslaisissa kriminalisoitujen tekojen osalta oli törkeä ympäristön turmeleminen, ympäristön turmeleminen, tuottamuksellinen ympäristön turmeleminen, ympäristörikkomus, törkeä luonnonsuojelurikos, luonnonsuojelurikos, rakennussuojelurikos ja metsärikos sekä aineellisessa ympäristölainsäädännössä kriminalisoitujen tekojen osalta ympäristönsuojelulain rikkominen, merenkulun ympäristönsuojelulain rikkominen, jätelain rikkominen, vesilain luparikkomus, maa-ainesrikkomus, metsärikkomus, luonnonsuojelurikkomus, rakennusrikkomus, rakennussuojelurikkomus ja muinaismuistorikkomus. Selvityksen toisen aineiston muodostivat

syyttäjän tekemät syyttämättäjäättämispäätökset vuosilta 2013–2018. Rikoshyödyn kytkeytymisestä esitutinnan rajoittamista ja syyttämättäjäättämistä koskeviin säännöksiin laadittiin lyhyt analyysi.

Osahanke 2. Tutkimusaineistona ovat yhteensä 328 ympäristörikosasiaa, joissa tuomioistuimet olivat antaneet syyksi lukevan tuomion sekä yksi tuomio, jossa käsiteltiin ainoastaan rikoshyödyn menettämiskaatimusta ympäristörikosasiassa. Tarkasteltavat rikosasiat oli ratkaistu käräjäoikeuksissa vuosina 2013–2018.

Osahanke 3. Rikoshyödyn laskentatapoja ja käytänteitä esitutkinnassa tarkasteltiin poliisin, ELY-keskusten, kunnan ympäristöviranomaisten, syyttäjien ja tullin edustajien kesken käydyissä keskustelutilaisuuksissa. Korona-tilanteen vuoksi keskustelut käytiin sähköisten neuvotteluyhteyksien välityksellä. Keskustelutilaisuuksiin valittiin osallistujiksi asiantuntijoita, jotka työssään selvittävät tai tutkivat ympäristörikoksia ja osallistuminen keskusteluihin oli vapaaehtoista. Keskusteluissa käsiteltävät aiheet ja kysymykset muodostettiin aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa esille nousseiden teemojen pohjalta. Kysymysten ja tapausesimerkkien haluttiin kattavan myös käytännön työssä esille tulevia näkökohtia, joten niiden laadintaan ja kommentointiin osallistui lisäksi kaksi ympäristörikoksia tutkivaa poliisia. Kysymysrunko keskustelujen teemoista lähetettiin osallistujille etukäteen tutustuttavaksi. Noin 1,5 tuntia kestäneitä keskusteluja ei nauhoitettu, vaan Poliisiammattikorkeakoulun hankeryhmä kirjasi esille tulleet asiat ylös.

Keskustelutilaisuuksia järjestettiin neljä. Yhden työpajan muodostivat ELY-keskusten ja kuntien ympäristöviranomaiset ja toisen työpajan Etelä-Suomen ulkopuolella työskentelevät poliisit. Kolmannen työpajan muodostivat Etelä-Suomessa ja keskusrikospoliisissa työskentelevät poliisit ja neljänteen työpajaan osallistuvat tullin, verohallinnon ja syyttäjälaitoksen asiantuntijat. Lisäksi saatiin kirjallisena kommentteja kahdelta kutsutulta asiantuntijalta, jotka eivät päässeet osallistumaan yhteiseen keskusteluun.

Osahanke 4. Oikeusrekisterikeskukselta saatiin tiedot valtiolle maksettavaksi tuomituista rikoshyödyistä vuosilta 2013–2018 sekä niiden takaisinperinnän onnistuneisuudesta. Aineisto koostui 62 tuomiosta.

Osahanke 5 ja 7. Tutkimuksessa analysoitiin ennallistamiskustannusten ja rikoshyödyn menettämisseuraamuksen suhdetta. Tässä tarkastelussa tutkimusaineistona olivat ympäristörikoksista vuosina 2013–2018 annetut tuomiot. Lisäksi tutkimuksessa pohdittiin hallinnollista sanktiointia. Tässä tutkimusaineistona oli vuonna 2018 asiasta tehty selvitys.

Osahanke 6. Mahdollisuutta ja tapoja korvamerkitä ympärökoksilla saatu rikoshyöty - osio oli kriminaalipoliittinen de lege ferenda -tutkimus, jossa tutkimuskohteena olivat tulevat lainsäädäntöratkaisut. Tutkimuksessa käytetty tutkimusmenetelmänä oli tavoite-keino-analyysi.

Laadulliset aineistot analysoitiin sisällön analyysiä hyödyntäen. Määrällisten aineistojen tulokset esitetään lukumäärinä, prosenttiosuuksina, keskiarvioina ja mediaaneina.

4 Piiloon jäävä ympäristörikollisuus ja siihen liittyvä rikoshyöty

4.1 Tutkimusasetelma

On arvioitu, että talousrikollisuudesta tulee vain pieni osa esitutkintaviranomaisen tietoon. Ympäristörikollisuus voi olla kolmella tapaa piilorikollisuutta: yhtäältä osa rikoksista jää kokonaan havaitsematta, toisaalta osa rikoksista havaitaan vasta vanhentuneina, jolloin ne eivät johda syytteeseen tai edes esitutkinnan loppuun saattamiseen, ja kolmanneksi osa teoista tulee valvojan viranomaisen tietoon, mutta ei johda esitutkinnan käynnistämiseen tutkintapyyntöillä.

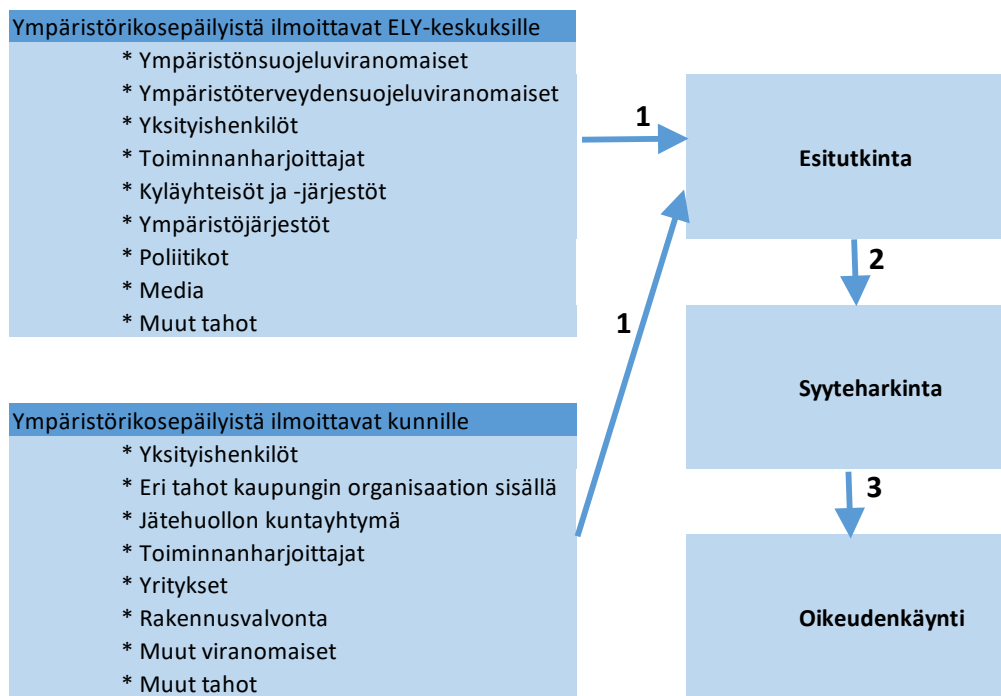
Tässä luvussa tarkastellaan, voidaanko piiloon jäävän ympäristörikollisuuden määrää ja luonnetta arvioida ja kuinka suuresta rikoshyödystä piiloon jäävässä ympäristörikollisuudessa on kyse? Piilorikollisuutta selvitettiin tällöin seuraavista näkökulmista:

1. Kuinka paljon lukumääräisesti arvioiden esiintyy sellaista ympäristölainsäädännön vastaista toimintaa, josta ympäristövalvontaviranomaiset eivät ilmoita poliisille? Tällaisia tapauksia voidaan pitää piilorikollisuutena rikosprosessin näkökulmasta. Lisäksi kartoitettiin, millaisista tyyppitapauksista oli kyse, sekä mahdolliset syyt ilmoittamatta jättämiseen.
2. Kuinka suuri osa poliisin tietoon tulleista tapauksista lopetetaan tutkinnanjohtajan päätöksellä ja millä perusteella?
3. Minkä tyyppisiä olivat ne epäillyt ympäristörikostapaukset, jotka syyttäjä on esitutkintaviranomaisen esityksestä rajoittanut vuosina 2013–2017? Näistä selvitettiin perusteet, joiden nojalla rajoituspäätös oli tehty ja kuinka suuri rikoshyöty tapauksiin olisi liittynyt.

4.2 Ympäristövalvontaviranomaisten tietoon tulevat tapaukset

Ympäristölainsäädännön vastaisesta toiminnasta ilmoitettiin ELY-keskuksille ja kunnille usealta eri taholta, esimerkiksi ympäristöterveys- ja ympäristösuojeluviranomaiset ja yksityiset henkilöt (kuvio 1). Tässä luvussa piilorikollisuutta tarkastellaan ensin kuviossa numerolla 1 esiintyvässä vaiheessa, eli kuinka usein valvontaviranomaiset ilmoittavat ympäristölainsäädännön vastaisesta toiminnasta poliisille. Luvussa 4.5 tarkastellaan

vaihetta numero 2, eli kuinka suuri osa poliisin esitutkinnassa olleista ympäristörikosepäilyistä etenee syyteharkintaan. Luvussa 5 puolestaan analyysin kohteena ovat syyttäjän rajoittamat ympäristörikostapaukset, vaihe 3.

Kuvio 1. Ympäristölainsäädännön vastaisesta toiminnasta ilmoittaminen ELY-keskuksille ja kunnille sekä tapausten etenemisen vaihtoehdot rikosprosessissa.

Ympäristölainsäädännön vastaista toimintaa paljastui myös ELY-keskusten omien tarkastusten tai valvonnan yhteydessä alueesta riippuen muutamista tapauksista useisiin kymmeneen vuosittain. Kun tarkasteltiin, kuinka usein ympäristörikosepäilyistä tehtiin ilmoitus poliisille, havaittiin, että poliisille ilmoitettujen epäilyjen osuus kaikista tapauksista vaihteli, mutta tyypillisesti korkeintaan muutama prosentti tapauksista ilmoitettiin poliisille. Poikkeuksena oli yksi ELY-keskus, jossa vastaava osuus oli jopa puolet kaikista tapauksista. Myös kuntien osalta poliisille ilmoitettujen tapausten lukumäärä oli vain muutamia vuodessa ja niiden osuus vaihteli. Joissakin kunnissa ei ilmoitettu ainuttakaan tapausta ja toisissa ilmoitettiin jopa puolet kaikista tapauksista. Tapausten kirjaamiskäytännöt kuitenkin vaihtelivat, mikä vaikuttaa tapausten määrään ja tietojen vertailtavuuteen eri alueilla.

4.3 Tapaukset, joista ei tehdä ilmoitusta poliisille

ELY-keskukset nostivat esille, että usein poliisille jätetään ilmoittamatta sellaiset tapaukset, jotka olivat satunnaisia ja merkitykseltään vähäisiä. Tällaiset tapaukset ratkaistiinkin pääsääntöisesti antamalla toiminnanharjoittajalle kehoitus korjata tilanne. Kuntien vastauksissa tuli ELY-keskusten tapaan toistuvasti esiin rikkomusten vähäisyys syynä sille, että tapauksesta ei tehty ilmoitusta poliisille. Esimerkkeinä mainittiin vähäiset lupamääräysten vastaisuudet sekä tapaukset, joissa ympäristöriski oli pieni ja asia oli saatu kuntoon omalla valvonnalla.

Kun kyseessä oli ympäristöluvanvarainen toiminta, poliisille ilmoittamatta jätetyt rikkomukset olivat ELY-keskusten mukaan usein vähäisiä ja korjaantuvat vastaajien mukaan esimerkiksi puhelinsoitolla tai valvojan tuella. Näissä tapauksissa ympäristölle aiheutuva haitta oli arvioitu pieneksi ja toiminnanharjoittaja oli aloittanut toimenpiteet puutteiden korjaamiseksi välittömästi. Myös kuntien vastauksissa tuli ilmi, että tapauksesta ei ilmoitettu poliisille, mikäli kyseessä oli vähäinen lupamääräysten rikkominen, jossa ei ollut syntynyt merkittävää haittaa eikä tilanteessa nähty pakkokeinojen tarvetta. Vastausten perusteella tapaukset pyrittiin hoitamaan kehotuksella ja toiminnanharjoittajan kanssa neuvottelemalla. Poliisille ilmoittaminen voi toimia tehokeinona.

Useassa ELY-keskusten vastauksessa todettiin maa-ainesten ottoon liittyvien tapauksien olevan pääasiallisesti kunnan ympäristöviranomaisen valvonnassa, lukuun ottamatta tilanteita, joihin tarvittiin myös vesilain mukainen lupa. Mainitut rikkeet olivat pääasiallisesti vähäisiä. Myös kuntien vastausten perusteella maa-ainesten ottoon liittyvät rikkomukset koskivat usein pieniä ottoalueiden ylityksiä tai muita vähäisiä rikkomuksia.

Jätteiden käsittelyn osalta todettiin, että kunnan ympäristönsuojeluviranomaiset valvoivat pääsääntöisesti jätteiden käsittelyä, lukuun ottamatta sellaista toimintaa, joka vaati ympäristöluvan. Kunnat eivät pääasiallisesti tehneet ilmoitusta poliisille jätteiden käsittelyyn liittyvistä tapauksista silloin, kun kyse oli vain vähäisistä roskaantumisista. Muita mainittuja tilanteita olivat esimerkiksi jätelain rikkomiset, kuten roskaantuneet piha-alueet, jätteiden tai romun hylkääminen ympäristöön, jätteiden hautaaminen, polttaminen tai varastointi ilman lupia tai tapaukset, joissa kiinteistö oli jättänyt liittymättä järjestettyyn jätehuoltoon. Lisäksi mainittiin pienet luparikkomukset lupalaitoksissa. Pääasiallisesti maanomistajaa tai roskaajaa kehoitettiin siivoamaan, mutta aina se ei tehonnut tai ollut edes mahdollista.

Maa- ja metsätalouden osalta ELY-keskukset eivät tyypillisesti ilmoittaneet poliisille oji-
tuksiin liittyvistä tapauksista. Tapaukset olivat yleensä lieviä ja tilanteet ratkesivat ke-
hotuksella ja seurannalla. Maatalouden harjoittamiseen liittyvät tapauksista ei ilmoi-
tettu poliisille, mikäli ne olivat toiminnassa havaittuja pieniä puutteita, jotka oli helppo
korjata. Kuitenkin joukossa oli myös maataloustukien väärinkäyttöön liittyviä tapauk-
sia, joista ei tehty ilmoitusta poliisille. Kuntien ilmoittamatta jätetyt maataloutta koske-
neet tapaukset liittyivät muun muassa lannan säilyttämiseen ja levitykseen.

Kunnan rakennusviranomaisen valvoo kunnassa tapahtuvaa rakentamista. Vesiraken-
tamiseen liittyvistä tapauksista ELY-keskus ei tyypillisesti ilmoittanut poliisille, mikäli
ne koskivat ilmoittamattomia tai luvattomia ruoppauksia ja vesirakenteita. Myös luvat-
tomia patoja tuli ilmi. Kunnat jättivät ilmoittamatta tapauksia, jotka koskivat esimerkiksi
rakennusjätteen hylkäämistä ympäristöön tai melua. Vesirakentamisesta esimerkit oli-
vat samantapaisia kuin ELY-keskuksillakin, eikä esimerkiksi pienistä padoista, ruop-
pauksista tai laiturirakenteista tehty ilmoituksia.

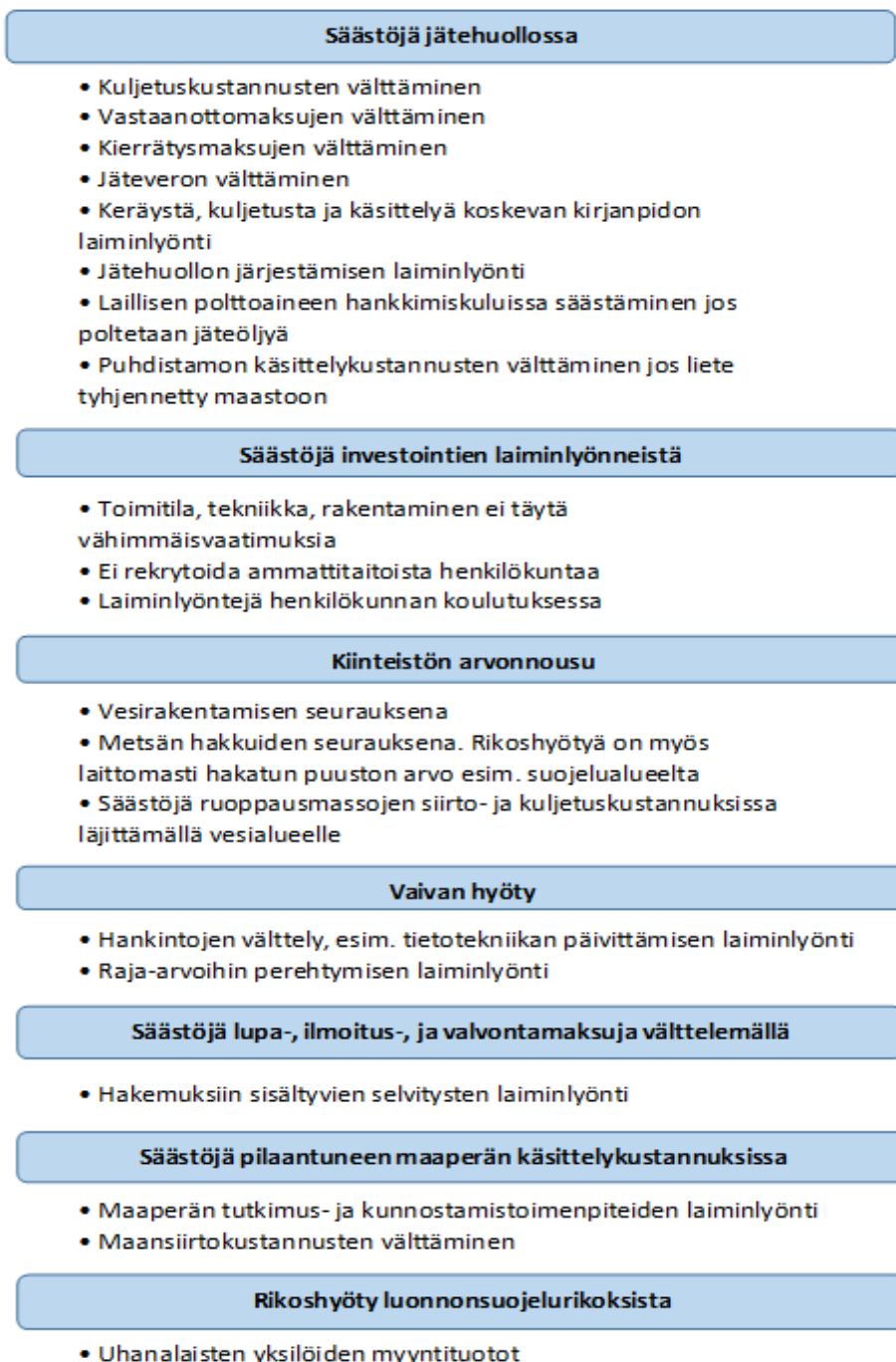
Kuka kunnassa tai ELY-keskuksessa sitten teki päätöksen, että tapauksesta ei tehdä
ilmoitusta poliisille? Osassa ELY-keskusten vastauksista ilmeni, että viranomaisen ja
yksittäisen viranhaltijankin oli mahdollista päättää itse ilmoituksen tekemisestä hyvin
pienissä asioissa sekä silloin, kun yleinen etu ei vaatinut ilmoittamista. Usein asiasta
keskusteltiin kollegan, poliisin tai syyttäjän kanssa. Osassa vastauksista taas todettiin,
ettei yksittäinen virkamies päättänyt ilmoituksen tekemisestä, vaan ilmoittaminen rat-
kaistiin yksikön tasolla, kuten valvojan ylitarkastajan, yksikön päällikön ja lakimiehen
kanssa. Useassa kunnassa päätös ilmoituksen tekemisestä poliisille oli delegoitu lau-
takunnalta joko yksikön päällikölle tai viranhaltijalle. Yhdessä kunnassa lautakunta
tyypillisesti vahvisti päätöksen ilmoituksen tekemisestä. Vastauksissa nousi esiin
myös neuvottelu yksikön sisällä tai poliisin kanssa ennen ilmoituksen tekemistä. Jos-
kus poliisin kanssa käydyn keskustelun jälkeen poliisi kirjasi asiasta ilmoituksen. Mi-
käli asiaan liittyi jokin toinen viranomaisen tai kaupungin sisäisen organisaation taho,
jolle asia kuuluu tai jolla oli selkeä toimivalta asiassa, näiden tahojen kanssa neuvotel-
tiin ilmoituksen tekemisestä.

4.4 Ympäristöviranomaisten tulkinta rikoshyödyistä

ELY-keskukset ja kunnat määrittivät rikoshyödyn pääsääntöisesti yhdenmukaisesti.
Rikoshyöty koostui erilaisten kustannusten, kuten lupa-, ilmoitus-, valvonta- tai käsitte-
lymaksujen sekä erilaisten hankintojen välttämisestä (kuvio 2). Lisäksi säästöä oli
voitu tavoitella muun muassa pilaantuneen maaperän tutkimus- ja kunnostamiskus-

tannuksissa, maansiirtokustannuksissa tai jätteiden kuljetus- ja vastaanottomak-
suissa. Lupamaksujen osalta rikoshyötyä syntyi siitä, että toimija ei teettänyt hake-
mukseen sisältyviä selvityksiä, jolloin vältettiin selvityksiin liittyvät kustannukset.

Kyselyvastausten mukaan yritykset saivat rikoshyötyä sekä rikoksesta koituvana raha-
määräisenä hyötynä, että kilpailuetuna verrattuna yrittäjiin, jotka toimivat lainsäädän-
nön velvoitteiden mukaisesti. Vastauksissa mainittiin myös niin sanottu ”vaivan hyöty”.
Toiminnanharjoittaja on voinut olla välinpitämätön, jotta hänen ei tarvinnut perehtyä
esimerkiksi raja-arvojen alittamiseen. Säästöä voi tällöin kertyä perehtymiseen tarvit-
tavien työtuntien välttämisestä. Kuvioon 2 on koottu yhteen keskeisiä rikoshyödyn
muotoja.

Kuvio 2. Rikoshyödyn muotoja.

4.5 Ympäristörikosepäilyjen esitutkinnan keskeyttäminen tai lopettaminen poliisissa

Jotta piiloon jäävästä ympäristörikollisuudesta saataisiin mahdollisimman monipuolinen käsitys, sitä kartoitettiin myös poliisin tietoon tulleiden ympäristörikosepäilyjen esitutkinnan näkökulmasta. Tässä luvussa tarkastellaan, voidaanko piiloon jäävän ympäristörikollisuuden määrää ja luonnetta arvioida Poliisiasiain tietojärjestelmässä (Patja) olevien tietojen pohjalta. Tällöin selvitettiin, kuinka suuri osa poliisin tietoon tulleista tapauksista lopetettiin tai keskeytettiin esitutkinnassa tutkinnanjohtajan päätöksellä ja millä perusteella. Tässä esitellään vuosia 2017–2018 koskeneet tulokset. Tulokset vuosilta 2013–2016 löytyvät tämän raportin loppuun liitetystä osaraportista.

Vuonna 2017 tarkastelluista rikosnimikkeistä tehtiin poliisille ilmoituksia 712 kappaletta, joista 471 kappaletta eli lähes 70 % päätettiin tai keskeytettiin. Vuonna 2018 ilmoituksia tehtiin 764 kappaletta ja esitutkintoja päätettiin tai keskeytettiin tutkinnanjohtajan päätöksellä 409 kertaa, eli runsaat 50 % ilmoitetuista tapauksista. Rikosilmoitukseen kirjatut tapahtumankuvaukset vaihtelivat seikkaperäisistä selostuksista niukempiin kuvauksiin. Vastaavasti syyt, joiden perusteella esitutkinta oli lopetettu tai keskeytetty, oli joissakin ilmoituksissa perusteltu huolellisesti, mutta toisissa perusteisiin ei ollut otettu kantaa.

Aineiston ilmoituksista 40 % oli sellaisia, että niihin ei ollut yksiselitteisesti kirjattu esitutkinnan lopettamisen syitä. Ryhmä sisälsi myös ilmoituksia, joiden teon kuvaukset antoivat viitteitä mahdollisista tutkinnan lopettamisen syistä. Näissä tapauksissa esimerkiksi tekijää ei ollut ollut mahdollista selvittää, tai teko ei ollut tahallinen, mutta perustetta ei ollut kuitenkaan selkeästi kirjattu. Tällaisia perusteluiltaan vaillinaiseksi tulkittavia ilmoituksia oli 76 kappaletta.

Runsaat 60 % tämän selvityksen aineiston ympäristörikosepäilyistä oli sellaisia, että esitutkinnan keskeytyksen tai lopettamiseen perusteet oli kirjattu Patjan rikosilmoitukseen. Yleisin syy esitutkintojen lopettamiselle oli se, että tekijää ei ollut pystytty selvittämään, taulukko 2. Tällaisia ilmoituksia oli aineistossa lähes kolmasosa.

Taulukko 2. Perusteluja ympäristörikosepäilyjen esitutinnan lopettamiselle poliisissa.

Perustelu	Ilmoituksia lkm	Osuus kaikista ilmoituksista (N=880) %
Ei yksiselitteistä perustelua esitutinnan lopettamiselle tai perusteet kuvattu vain osittain	348	40 %
Tekijästä ei tietoa	242	28 %
Teko luonteeltaan vähäinen	41	5 %
Alue on siivottu tai siivotaan	32	4 %
Annettu asiasta huomautus/kehotus/neuvontaa	32	4 %
Asian ratkaisemiseksi ei ole mahdollista saada lisäselvitystä	27	3 %
Asiaan ei liity rikosta	26	3 %
Muu syy (rikoksesta epäilty alle 15 v, siirretty sovitteluun, kihlakunnansyyttäjä tehnyt rajoituspäätöksen, juttu siirretty talousrikostutkintaan jne.)	24	3 %
Asianomistajalla ei ole enää vaatimuksia asiassa	22	3 %
ETL 3 tai peruste yksilöity: prosessuaalinen, kustannus, kohtuus, konkurrenssi	19	2 %
Asiasta on tehty jo toinen ilmoitus	17	2 %
Ei näyttöä	16	2 %
Asia ratkaistu sakolla	14	2 %
Juttu, rikos vanhentunut	9	1 %
Teko ei ole ollut tahallinen	5	1 %
Ilmoitus peruutettu	3	0 %
Asianomistaja tai epäilty kuollut	3	0 %
Kaikki yhteensä	880	100 %

Poliisin suorittama esitutkinta oli voitu keskeyttää tai päättää myös siksi, että teko oli luokiteltu vähäiseksi. Aineiston ilmoituksista 5 % kuului tähän luokkaan. Tapaukset liittyivät tyypillisesti roskaamiskiellon rikkomiseen. Esitutkinta oli voitu päättää tai keskeyttää myös sen jälkeen, kun rikoksesta epäilty tai muu taho oli siivonnut ympäristörikosepäilyn kohteena olleen alueen. Lisäksi ympäristörikosepäilyjen esitutkintoja oli lopetettu sen jälkeen, kun rikoksesta epäillylle oli annettu huomautus tai kehoitus tai häntä oli neuvottu, miten toimia jatkossa lakeja noudattaen. Huomautus oli annettu usein muun muassa metsärikkomusten yhteydessä. Esitutkinta oli lopetettu noin 5 % ilmoituksista sen jälkeen, kun oli todettu, että asian ratkaisemiseksi ei ole mahdollista saada lisäselvitystä.

Esitutkinnassa oli voitu myös saada tulokseksi, että asiaan ei liity rikosta. Tällä perusteella päätettiin muun muassa ympäristön turmelemista koskenut tutkinta, jossa lähteen pinta laski tuntemattomasta syystä. Muita syitä esitutinnan lopettamiselle oli

muun muassa se, että asianomistajalla ei enää ollut asiassa vaatimuksia, lopettaminen oli perusteltu esitutkintalain 3 lukuun nojaten, tai lopettamisen syyksi oli yksilöity kohtuus-, konkurrenssi- tai kustannusperuste.

- Ympäristölainsäädännön vastaisesta toiminnasta tyypillisesti korkeintaan muutama prosentti ilmoitetaan poliisille. Usein kyse on tapauksista, jotka ovat satunnaisia ja merkitykseltään vähäisiä ja jotka ratkaistaan antamalla toiminnanharjoittajalle kehoitus korjata tilanne.
- ELY-keskukset ja kunnat määrittivät rikoshyödyn pääsääntöisesti yhdenmukaisesti.
- Yleisin syy esitutkintojen lopettamiselle poliisissa oli se, että tekijää ei ollut pystytty selvittämään.

5 Esitutkinna rajoittaminen, syyttämättä jättäminen ja ympäristörikoshyöty

5.1 Tutkimusasetelma

Osahankkeessa analysoitiin esitutkinna rajoittamispäätöksiä ja syyttämättä jättämispäätöksiä tavoitteena selvittää minkä tyyppisiä olivat ne ympäristörikostapaukset, joissa syyttäjä oli esitutkintaviranomaisen esityksestä rajoittanut esitutkintaa, tai joissa syyttäjä oli tehnyt syyttämättä jättämispäätöksen. Näissä tapauksissa selvitettiin päätöksistä nimenomaisesti ilmenevän rikoshyödyn määrää ja piirteitä sekä arvioitiin tapauksien perusteella mahdollisen piiloon jääneen ympäristörikoshyödyn määrää.

Tutkimuksen empiirisen aineiston muodostivat valtakunnansyyttävirston tietojärjestelmästä haetut päätökset, joissa syyttäjä oli tehnyt esitutkinna rajoittamispäätöksen tai syyttämättä jättämispäätöksen. Haku kohdistui vuosina 2013–2018 tehtyihin päätöksiin, joissa nimikkeenä rikoslaisissa kriminalisoitujen tekojen osalta olivat törkeä ympäristön turmeleminen, ympäristön turmeleminen, tuottamuksellinen ympäristön turmeleminen, ympäristörikkomus, törkeä luonnonsuojelurikos, luonnonsuojelurikos, rakennussuojelurikos ja metsärikos sekä aineellisessa ympäristölainsäädännössä kriminalisoitujen tekojen osalta ympäristönsuojelulain rikkominen, merenkulun ympäristönsuojelulain rikkominen, jätelain rikkominen, vesilain luparikkomus, maa-ainesrikkomus, metsärikkomus, luonnonsuojelurikkomus, rakennusrikkomus, rakennussuojelurikkomus ja muinaismuistorikkomus.

5.2 Esitutkinna rajoittaminen

Vuosina 2013–2018 tehtiin yhteensä 254 esitutkinna rajoittamispäätöstä; vuosittaisen määrän ollessa 30–50 päätöstä. Suurimmalle osalle päätöksiä oli mahdollista määritellä toiminta tai toimiala, esimerkiksi jätehuolto tai rakentaminen (219/254 päätöstä). Päätösten jakautuminen toimialoittain ilmenee taulukosta 3.

Taulukko 3. Esitutinnan rajoittamispäätökset toiminnan tai toimialan mukaan vuosina 2013–2018.

Toiminta/toimiala	Kpl	%
Jätehuolto	123	48
Rakentaminen	40	16
Metsätalous	23	9
Maatalous	13	5
Tuotanto	5	2
Kaivos	4	2
Soranotto	4	2
Louhintä	2	1
Merenkulku	2	1
Metsästys	2	1
Energia	1	>0,5
Turkistarhaus	1	>0,5
Turvetuotanto	1	>0,5
Vedenotto	1	>0,5
Ei määritelty	32	13
Yhteensä	254	100

Esitutinnan rajoittamispäätöksistä ilmenevät rikosnimikkeet jakoutuivat taulukosta 4 ilmenevällä tavalla. Tyypillisesti esitutkintaa oli rajoitettu, jos kyseessä oli ollut ympäristörikkomus tai ympäristön turmeleminen.

Taulukko 4. Esitutinnan rajoittamispäätökset rikosnimikkeittäin vuosina 2013–2018.

Rikosnimike	Kpl	%
Luonnonsuojelurikos (RL 48:5)	8	3
Metsärikos (RL 48a:3)	1	>0,5
Rakennussuojelurikos (RL 48:6)	2	1
Ympäristön turmeleminen (RL 48:1)	56	22
Tuottamuksellinen ympäristön turmeleminen (RL 48:4)	4	2
Ympäristörikkomus (RL 48:3)	81	31
Jätelain rikkominen (JäteL 147 §)	48	18
Jäterikkomus (VJäteL 60 §)	1	<0,5
Luonnonsuojelurikkomus (LSL 58.2 §)	14	5
Maa-ainesrikkomus (MAL 17.2 §)	2	1
Merenkulun ympäristönsuojelurikkomus		1
(Merenkulun ympäristönsuojelulaki 13:3)	2	
Metsärikkomus (MetsäL 18.2 §)	14	5
Rakentamisrikkomus (MRL 185.1 §)	8	3
Vesilain luparikkomus (VVesiL 13:3, VesiL 16:2)	1	<0,5
Vesilain rikkominen (VesiL 16:3)	1	>0,5
Ympäristönsuojelulain rikkominen (VYSL 116.1, YSL 225 §)	17	7
Yhteensä	260	100

Käytetyt esitutinnan rajoittamisperusteet on koottu taulukkoon 5. Koska yhdessä päätöksessä oli voitu käyttää useampaa perustetta, perusteiden lukumäärä on suurempi kuin päätösten lukumäärä.

Taulukko 5. Rajoittamisperusteiden lukumäärät esitutinnan rajoittamispäätöksissä vuosina 2013–2018.

Rajoittamisperuste	Kpl	%
Vähäisyys	187	71
Kohtuuton/tarkoitukseton	40	15
Ei näyttöä	15	6
Konkurrenssi	8	3
Kustannusten epäsuhta	7	3
Ei rikos	5	2
Nuoruus	2	>1
Yhteensä	264	100

Vähäisyysperustetta käytettiin päätöksissä selkeästi eniten. Päätösten teonkuvausten perusteella se kuvaa hyvin myös tekojen luonnetta. Päätösten analysoinnin merkittävä tulos oli myös se, että päätöksen edellytyksenä olevaa tärkeää yleistä tai yksityistä etua ei päätöksissä avattu yleensä enempää.

Ympäristörikosten rikoshyödyn selvittämisen näkökulmasta selvityksen keskeisin tulos oli, että rikoshyöty mainittiin päätösten perusteluissa vain yhdessä päätöksessä. Lisäksi kolmessa päätöksessä viitattiin käänteisesti siihen, ettei voida epäillä, että henkilö olisi tavoitellut hyötyä. Syitä rikoshyötymainintojen vähäisyydelle voi olla useita. Tärkein syy on varmasti se, että suurin osa teoista on varsin vähäpätöisiä (yksityisten ihmisten rosakassi tienvarressa -tasoiset teot), jolloin niihin ei voi ajatella liittyvän erityistä rikoshyötyä. Toiseksi osa teoista liittyy lupien ja ilmoitusten laiminlyönteihin. Joidenkin ilmoitusten laatimis- ja jättämiskustannukset eivät ole kovin suuria tai ne ovat peräti maksuttomia, jolloin laiminlyöntiin ei voi ajatella liittyvän suurempaa rikoshyötyä. Kolmanneksi osa teoista liittyy roskiin ja jätteisiin. Kun henkilö oma-aloitteisesti, kehotuksesta tai hallintopakon seurauksena siivoaa jätteet pois, hän tekee sen, mitä olisi pitänytkin tehdä, jolloin rikoshyötyä ei ajatella syntyvän (hyödyn ”nollaantuminen”).

Päätöksistä selvitettiin perusteet, joiden nojalla rajoituspäätös oli tehty, sekä kuinka suuri rikoshyöty tapauksiin oli liittynyt päätöksistä ilmenevien tietojen perusteella. Tämän lisäksi pyrittiin arvioimaan, oliko teko ylipäätään luonteeltaan sellainen, että siihen voisi liittyä potentiaalista rikoshyötyä. Syyttämättäjättämistä koskevista päätöksistä poimittiin edellä mainittujen tietojen lisäksi tieto, siitä, että liittyikö teko yritystoimintaan. Yritystoiminta ymmärrettiin tässä laajasti taloudelliseksi toiminnaksi, eikä välttämätöntä ollut sen harjoittaminen yhtiömuodossa. Esimerkiksi maatalous luettiin yritystoiminnaksi. Päätökset pyrittiin myös luokittelemaan sen perusteella, missä toiminnassa tai millä toimialalla epäilty rikos oli tehty. Selvityksessä käytettiin luokittelua jätehuolto, kaivos(toiminta), soranotto, louhinta, metsätalous, maatalous, turvetuotanto, turkistarhaus, metsästys, rakentaminen, tuotanto, merenkulku, energia(ntuotanto), jakeluasema ja vedenotto.

Esitutinnan rajoittamisperusteet jäsennettiin valtakunnansyyttäjän ohjetta mukailien taulukosta 6 ilmenevällä tavalla.

Taulukko 6. Esitutinnan rajoittamisperusteet ja niiden jäsentely.

I Prosessuaalinen rajoittaminen (ETL 3:10.2)	Lainkohta
1. Ei rikos	ROL 1:6 ja 1:6a
2. Ei näyttöä	ROL 1:6 ja 1:6a
3. Ei syyteoikeutta	ROL 1:6 ja 1:6a
4. Syyteoikeus vanhentunut	ROL 8:1, 1:6 ja 1:6a
II Harkinnanvarainen rajoittaminen (ETL 3:10.1)	
5. Vähäisyys	ROL 1:7.1
6. Nuoruus	ROL 1:7.1,2
7. Kohtuus/tarkoituksellisuus	ROL 1:8.1,1
8. Konkurrenssi	ROL 1:8.1,2
9. Tunnustus	ROL 1:8.2
10. Muu vastaava lainkohta	esim. RL 35:7
Tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei vaadi syytteen nostamista	ETL 3:10.2
III Kustannusperusteinen rajoittaminen (ETL 3:10.2)	
11. Epäsuhtaiset kustannukset	ks. myös ROL 1:8.1,3
Tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei vaadi esitutinnan jatkamista	ETL 3:10.2
IV Rajoittaminen tunnustuksen perusteella (ETL 3:10a.1)	
12. Tunnustus	ETL 3:10a.1
Tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei vaadi esitutinnan toimittamista	ETL 3:10a.5

Ympäristörikoksiin liittyvän rikoshiödyn näkökulmasta kiinnostavia olivat ainakin vähäisyyttä (5) sekä erityisesti epäsuhtaisia kustannuksia (11) koskevat perusteet, taulukko 6. Lisäksi säännösten soveltamisen kannalta keskeistä oli sen tulkinta, milloin tärkeä yleinen tai yksityinen etu edellyttää esitutinnan toimittamista tai jatkamista taikka syytteen nostamista.

5.3 Syyttämättä jättäminen

Vuosina 2013–2018 tehtiin yhteensä 100 syyttämättäjättämispäätöstä, vuositasolla 13–23 kappaletta. Päätösten vuosittaiseen vaihteluun vaikutti osaltaan se, että samassa jutussa saattoi olla neljästä viiteen epäiltyä. Jos jonakin vuonna esiintyi yksi tai useampi tällainen asiakokonaisuus, se nosti päätösmääriä. Päätökset pyrittiin myös luokittelemaan toiminnan tai toimialan mukaan. Lisäksi päätöksistä poimittiin tieto, jos teko oli selkeästi tehty yritystoiminnassa. Tulokset ilmenevät näiltä osin taulukosta 7.

Taulukko 7. Syyttämättäjättämispäätökset toimialoittain tai toiminnoittain vuosina 2013–2018 sekä tieto teon liittymisestä taloudelliseen toimintaan.

Toiminta/toimiala	Kpl	Yritys
Jätehuolto	41	8
Tuotanto	19	18
Metsätalous	10	10
Rakentaminen	10	6
Jakeluasema	4	4
Maatalous	4	4
Energia	2	2
Turvetuotanto	2	2
Kaivos	1	1
Yhteensä	93	55

Suurin osa päätöksistä liittyi jätehuoltoon eli roskiin ja jätteisiin (taulukko 7). Tämä luokka ei kuitenkaan ollut samalla tavalla selkeästi suurin kuten esitutinnan rajoittamispäätösten yhteydessä. Lisäksi esimerkiksi rakennusten purkujätteen käsittely on luokiteltu kuuluvaksi rakentamiseen, vaikka kyse on jätteiden käsittelystä. Tällä tavoin tehdyllä luokittelulla haluttiin kaivaa esiin sitä, mille toimialalle tämänkaltaiset teot kohdistuvat.

Kaikista päätöksistä (100 päätöstä) yli puolet liittyi varmuudella laajasti määriteltyyn yritystoimintaan. Tämä oli selkeä ero esitutinnan rajoittamispäätöksiin verrattuna. Vaikka niiden yhteydessä yritystoimintaa koskevaa tietoa ei erikseen poimittu päätöksistä, laadullisesti arvioituna ero oli selkeä. Voidaan siis sanoa, että yritystoimintaan liittyvät asiat etenevät prosessuaalisesti pidemmälle. Yleisellä tasolla tarkasteltuna tähän vaikuttaa selvästi asian luonne: esitutinnan rajoittamispäätöksissä painottuivat yksityishenkilöiden niin sanotut roskakassiasiat. Tuloksista oli myös hyödyllistä havaita, että yritystoiminnan osalta tuotannollinen toiminta oli päätösten lukumäärällä arvioituna suurin ryhmä. Syyttämättäjättämispäätösten lukumäärät rikosnimikkeittäin ilmenevät taulukosta 8.

Taulukko 8. Syyttämättäjättämispäätökset rikosnimikkeittäin vuosina 2013–2018.

Rikosnimike	Kpl	Osuus %
Luonnonsuojelurikos (RL 48:5)	8	8
Metsärikos (RL 48a:3)	4	4
Rakennussuojelurikos (RL 48:6)	0	
Ympäristön turmeleminen (RL 48:1)	39	38
Tuottam. ympäristön turmeleminen (RL 48:4)	1	1
Ympäristörikkomus (RL 48:3)	19	18
Jätelain rikkominen (JäteL 147 §)	15	15
Jäterikkomus (VJäteL 60 §)	2	2
Luonnonsuojelurikkomus (LSL 58.2 §)	1	1
Maa-ainesrikkomus (MAL 17.2 §)	0	
Merenkulun ympäristönsuojelurikkomus (Merenkulun ympäristönsuojelulaki 13:3)	0	
Metsärikkomus (MetsäL 18.2 §)	4	4
Rakentamisrikkomus (MRL 185.1 §)	3	3
Vesilain luparikkomus (VVesiL 13:3, VesiL 16:2)	0	
Vesilain rikkominen (VesiL 16:3)	1	1
Ympäristönsuojelulain rikkominen (VYSL 116.1, YSL 225 §)	6	5
Yhteensä	103	100

Tutkimuksen mukaan rikoslaissa säädettyjä rikosnimikkeitä esiintyi kaikkiaan 71 kappaletta, eli noin kaksi kolmasosaa esiintyvistä nimikkeistä. Aineellisessa lainsäädännössä esiintyviä nimikkeitä oli 32 kappaletta. Tämä kertoo osaltaan tekojen törkeysasteesta. Selkeästi yleisimmin esiintyvä rikosnimike oli ympäristön turmeleminen. Tämä oli selkeä ero esitutkinnan rajoittamispäätöksiin, joissa yleisin nimike oli ympäristörikkomus.

Syyttämättäjättämisperusteet jäsenettiin taulukosta 9 ilmenevällä tavalla.

Taulukko 9. Syyttämättäjättämisperusteet ja niiden jäsentely.

Syyttämättäjättämisen peruste	Lainkohta
I Prosessuaalinen syyttämättä jättäminen	
1. Ei rikosta	ROLn1:6 ja 1:6a
2. Ei näyttöä	ROL 1:6 ja 1:6a
3. Ei syyteoikeutta	ROL 1:6 ja 1:6a
4. Syyteoikeus vanhentunut	ROL 8:1, 1:6 ja 1:6a
II Harkinnanvarainen syyttämättä jättäminen	
5. Vähäisyys	ROL 1:7.1,1
6. Nuoruus	ROL 1:7.1,2
7. Kohtuus/tarkoituksellisuus	ROL 1:8.1,1
8. Konkurrenssi	ROL 1:8.1,2
7–8: tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei vaadi syytteen nostamista	
III Kustannusperusteinen syyttämättä jättäminen	
9. Kustannusten epäsuhta	ROL 1:8.2
Tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei vaadi syytteen nostamista	
IV Tunnustuksen perusteella syyttämättä jättäminen	
10. Tunnustus	ROL 1:8.2
Tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaatii syytteen nostamista	

Kuten esitutinnan rajoittamisenkin osalta, myös rikoshyödyn näkökulmasta kiinnostavia ovat vähäisyyttä, kohtuuttomuutta ja tarkoituksettomuutta ja kustannusten epäsuhtaa koskevat perusteet sekä se, milloin tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei vaadi syytteen nostamista. Lisäksi mahdollisen rikoshyödyn arviointi on syytä kohdistaa niihin päätöksiin, jotka liittyvät yritystoimintaan. Aineistossa oli 30 tällaista päätöstä.

Rikoshyöty mainittiin nimenomaisesti 17 syyttämättäjättämispäätöksessä. Asiallisesti ne koskivat 10 tapausta. Jokaisessa päätöksessä epäilty teko liittyi yritystoimintaan. Kun kaikkiaan 55 syyttämättäjättämispäätöstä liittyi yritystoimintaan, näin ollen noin joka kolmannessa yritystoimintaan liittyvistä syyttämättäjättämispäätöksistä otettiin kantaa mahdolliseen rikoshyötyyn. Näistä 17 syyttämättäjättämispäätöksestä 12 päätöksessä todettiin, ettei henkilö ollut saanut rikoshyötyä taikka se arvioitiin marginaaliseksi, kyseenalaiseksi tai todettiin, ettei huomattavaa hyötyä ollut tavoiteltu.

Euromääräisesti rikoshyöty kävi ilmi vain kolmesta päätöksestä, jotka koskivat kahta asiakokonaisuutta. Toisen arvion oli tehnyt ympäristöviranomainen, toisen syyttäjä. Molemmat tapaukset koskivat turvetuotantoa. Toisessa hyödyn määrä oli 500 000–1 000 000 euroa ja se aiheutui turvetuotannosta ilman ympäristölupaa ja pintavalutuskenttää tai puhdistusteholtaan siihen verrattavaa rakennetta sekä rakennusten purkujätteen säilytyksestä, käsittelystä ja edelleen toimittamisesta ympäristöluvan vastaisesti. Toisessa hyödyn määräksi arvioitiin nostetun turpeen nettoarvo alle 5 000 euroa tai ympäristöluvan hakeminen sekä pintavalutuskentän rakentaminen turpeennostoa varten 15 000 euroa. Lisäksi yhdessä päätöksessä viitattiin mahdolliseen hyötyyn

(486 euroa), jota kuitenkin pidettiin kyseenalaisena. Muiden yritystoiminnassa tapahtuneiden rikosten osalta päätösten perusteluista voi päätellä, että niihin sisältynyt merkittävää rikoshyötyä.

5.4 Yhteenveto

Kokonaisuutena arvioiden esitutinnan rajoittamispäätöksissä painottuvat ”yksityishenkilöiden roskakassi” -tasoiset teot. Suurin osa teoista liittyi muuhun kuin yritystoimintaan. Merkittävä osa teoista oli yleisellä mittapuulla varsin vähäisiä, jolloin myös mahdollinen rikoshyöty jäisi pieneksi. Päätöksistä ilmeni myös ajatus rikoshyödyn ”nollaantumisesta”: kun henkilö vapaaehtoisesti tai veloitettuna siivosi jälkensä ja poisti tekonsa vaikutukset, rikoshyötyä kustannussäästöinä ei syntynyt. Rikoshyöty mainittiin nimenomaisesti muutamassa päätöksessä, mutta rikoshyötyä, sen konkreettista euromääräistä suuruutta tai hyödyn määrätymisperusteita ei avattu päätöksissä. Ottaen huomioon haasteet arvioida mahdollista rikoshyötyä ja sen suuruutta selvityksen kohteena olevan päätösaineiston perusteella, selvitys ei kuitenkaan tukenut käsitystä, että esitutinnan rajoittamispäätösvaiheessa piiloon jäisi merkittävää rikoshyötyä.

Syyttämättäjättämispäätösten selkeimpänä erona esitutinnan rajoittamispäätöksiin oli, että niistä lukumääräisesti suurin osa (55/100 päätöstä) liittyi laajasti määriteltyyn yritystoimintaan. Lisäksi rikoshyöty mainittiin syyttämättäjättämispäätöksissä selvästi useammin (17/100) kuin esitutinnan rajoittamispäätöksissä (muutama/254). Esitutinnan rajoittamispäätösten ja syyttämättäjättämispäätösten osalta on myös menetteilyllisesti havaittavissa niin sanotun suppilomallin toiminta. Esitutinnan rajoittamispäätöksiä oli lukumääräisesti selvästi enemmän ja kokonaisuutena ne koskivat lievempiä tekoja kuin syyttämättäjättämispäätökset. Niissä ei myöskään arvioitu mahdollista rikoshyötyä yhtä useasti kuin syyttämättäjättämispäätöksissä, ja niistä ilmenevät teot liittyivät harvemmin yritystoimintaan. Mahdollista rikoshyödyn rahamäärää oli arvioitu nimenomaisesti ainoastaan syyttämättäjättämispäätösvaiheessa ja siinäkin vain yksittäistapauksissa. Verrattaessa näitä kahta menettelyvaihetta keskenään, syyttämättäjättämispäätösvaiheessa tehtiin myös oikeudellisesti arvioiden selvästi vaativimmat päätökset.

- Esitutinnan rajoittamispäätöksissä painottuvat ”yksityishenkilöiden roskakassi” -tasoiset teot; yritystoimintaan liittyvät ympäristörikosasiat etenevät prosessuaalisesti pidemmälle.
- Rikoshyöty mainittiin päätösten perusteluissa vain yhdessä päätöksessä.

6 Ympäristörikoshyödyn tuomitsemiskäytäntö

Tutkimuksessa käytiin läpi kaikki käräjäoikeuksissa ympäristörikoksissa syyksilukevat tuomiot vuosilta 2013–2018 seuraavilla nimikkeillä: rikoslaissa kriminalisoidut törkeä ympäristön turmeleminen, ympäristön turmeleminen, tuottamuksellinen ympäristön turmeleminen, ympäristörikkomus, törkeä luonnonsuojelurikos, luonnonsuojelurikos, rakennussuojelurikos ja metsärikos. Näiden lisäksi analysoitavana olivat tuomiot, joissa oli kyse aineellisessa ympäristölainsäädännössä kriminalisoiduista rikkomuksista: ympäristönsuojelulain rikkominen, merenkulun ympäristönsuojelulain rikkominen, jätelain rikkominen, vesilain luparikkomus, maa-ainesrikkomus, metsärikkomus ja luonnonsuojelurikkomus, rakennusrikkomus, rakennussuojelurikkomus ja muinaismuistorikkomus (taulukko 10).¹²

Taulukko 10. Syyksi luetut ympäristörikokset 2013–2018 vakavimman rikosnimikkeen mukaan.

Vakavin rikosnimike	Lkm	%
Törkeä ympäristön turmeleminen	5	2 %
Ympäristön turmeleminen	153	46 %
Ympäristörikkomus	36	11 %
Luonnonsuojelurikos	22	7 %
Rakennussuojelurikos	8	2 %
Metsärikos	1	>0 %
Merenkulun ympäristönsuojelurikkomus	1	>0 %
Ympäristönsuojelulain rikkominen	12	4 %
Jätelain rikkominen	31	9 %
Maa-aineslain rikkominen	5	2 %
Vesilain rikkominen / luparikkomus	9	3 %
Rakennussuojelu- ja muinaismuistolain rikkominen	3	1 %
Rakentamisrikkomus	26	8 %
Metsärikkomus	1	>0 %

¹² Tutkimusaineistona olivat yhteensä 328 ympäristörikosasiaa, joissa tuomioistuimet olivat antaneet syyksi lukevan tuomion sekä yksi tuomio, jossa käsiteltiin ainoastaan rikoshyödyn menettämistä vaatimusta ympäristörikosasiassa. On aiheellista todeta, että tämä selvitys ei anna täydellistä kuvaa Suomessa tapahtuneista ympäristörikoksista. Luonnon- ja kulttuuriympäristöön kohdistuvia rikosepäilyjä tulee esitutkintaan vuosittain keskimäärin 750 tapausta. Näistä tuomioistuimeen päätyvät vain ne epäillyt rikokset, joiden todennäköinen tekijä saadaan riittävällä varmuudella selvitettyä esitutkinnassa, ja joissa syyttäjä ei harkinnanvaraisesti joko rajoita esitutkintaa tai jätä syytettä nostamatta.

Vakavin rikosnimike	Lkm	%
Luonnonsuojelurikkomus	16	5 %
Yhteensä	329	100 %

Tuomioista selvitettiin: 1) missä toiminnassa rikos oli tehty; 2) oliko kyse yritystoiminnasta, ja jos, minkä tyyppisestä yritystoiminnasta; 3) millaista hyötyä tuomion mukaan rikoksella oli saatu; 4) oliko rikoksella tavoiteltu sellaista hyötyä, jota rikosprosessissa ei ole tunnistettu; 5) millaista taloudellista haittaa rikoksesta oli aiheutunut asianomistajille; 6) oliko rikoksesta aiheutunut ennallistettavaa haittaa ympäristölle, sekä 7) jos rikoksesta oli aiheutunut ennallistamistarve, miten tuomiossa oli huomioitu rikoshyödyn ja ennallistamisvelvollisuuden suhde.

Kolmasosa syyksi luetuista ympäristörikosjutuista tehtiin yhteisön toiminnassa. Kaikki törkeät ympäristön turmelemisrikokset ja ympäristön turmelemisrikoksista 58 (38 % kaikista ympäristön turmelemisrikoksista) tapahtui yhteisötoiminnassa. Lisäksi kaksi rakennussuojelurikosta ja kaksi luonnonsuojelurikosta tapahtui yhteisötoiminnassa. Yhteisö oli lähes aina osakeyhtiö (87 rikosasiaa). Kommandiittiyhtiön toiminnassa tapahtui kymmenesosa (10 rikosta, niistä yksi törkeä ympäristön turmeleminen) ja kaksi muussa yhteisötoiminnassa eli kunnan ja osakaskunnan toiminnassa.

Tutkimuksessa tuomiot luokiteltiin pääryhmiin sen mukaan, missä toiminnassa rikos oli tehty (taulukko 11). Tämän ryhmän sisällä teot luokiteltiin yksityiskohtaisemmin sen mukaan, mitä säännöksiä toiminnalla oli rikottu. Esimerkiksi luonnonsuojelulain vastainen toiminta ei tuomioiden mukaan ollut rajoittunut tarkoitukselliseen rauhoitettujen lajien edustajien tappamiseen tai suojelualueen rauhoitussäännösten vastaiseen toimintaan, vaan luonnonsuojelusäännöksiä oli rikottu niin maa-ainesten otossa, metsästyksessä, maarakentamisessa, metsätaloudessa kuin malmin etsinnässäkin. Rikosten ryhmittely toiminnan perusteella ei ollut yksiselitteistä, sillä osassa teoista oli kyse useamman tyyppisestä ympäristölainsäädännön vastaisesta toiminnasta. Esimerkiksi maataloudessa tapahtuneet rikokset olivat lannan ja raatojen käsittelyn osalta yhtäältä ympäristöluvan vastaista menettelyä, mutta toisaalta kyse oli jätteeksi luokiteltavasta materiaalista ja sen asiattomasta käsittelystä. Nämä kaikki rikokset oli luokiteltu maataloudessa tapahtuneiksi rikoksiksi. Jätteisiin liittyvissä rikoksissa puolestaan elinkeinotoimintaan liittyvä menettely tyypillisesti edellytti ympäristölupaa. Pääsääntöisesti kyse ei kuitenkaan ollut niinkään päästöistä, vaan jätelain vastaisesta menettelystä ja tällaiset rikokset käsiteltiin jäterikoksissa. Ympäristöluvanvaraisessa toiminnassa tapahtuneet rikokset kattoivat vain sellaisen toiminnan, joka oli perustunut ympäristölupaan ja kyse oli näin ollen luvanvaraisesta toiminnasta aiheutuneista päästöistä.

Taulukko 11. Syyksi luetut ympäristörikokset 2013–2018 toiminnan mukaan luokiteltuna.

Toiminta	Lkm	%
Jätteiden käsittely	146	44 %
Rakentaminen	36	11 %
Maatalous	25	8 %
Päästöt huolimattomuudesta / piittaamattomuudesta	25	8 %
Vesirakentaminen	24	7 %
Ympäristöluvanvarainen toiminta	20	6 %
Luonnon- ja kulttuurin suojelusäännösten tarkoituksellinen rikkominen	18	6 %
Maa-ainesten otto	17	5 %
Metsästys	14	4 %
Metsätalous	4	1 %
Yhteensä	329	100 %

Enemmistö vuosina 2013–2018 käräjäoikeuksissa syyksi luetuista ympäristörikoksista liittyi jätteiden käsittelyyn (146 tuomiota). Seuraavaksi suurin yksittäinen kokonaisuus oli rakentamistoiminta, mihin on luettu mukaan maanrakennus (36 tuomiota). Muuhun kuin ympäristöluvanvaraiseen toimintaan liittyvistä (pääasiassa öljy-) päästöistä muodostuu tapaustyyppi (25 tuomiota), joka sisältää hyvin sekalaisia menettelyitä. Maatalouteen ja vesirakentamiseen liittyi lähes yhtä monta (25 ja 24) tuomiota. Ympäristöluvanvaraisessa toiminnassa tapahtuneita päästöjä ja luvanvastaisuuksia tuomittiin 20 tapauksessa. Luonnon- ja kulttuurin suojelusäännösten tarkoituksellinen rikkominen (18 tuomiota) ja maa-ainesten otto olivat myös lähes yhtä yleisiä (17 tuomiota). Melkein yhtä paljon oli metsästyksen yhteydessä tapahtuneita luonnonsuojelurikoksia (14 tuomiota). Pienin ryhmä oli metsätaloudessa tapahtuneet rikokset (4 tuomiota).

Vuosina 2013–2018 käräjäoikeudessa käsitellyissä ympäristörikosasioissa valtiolle tuomittiin menetettäväksi rikoshyötynä kaikkiaan 5 016 613 euroa.¹³ Rikoshyödyn määrä oli pienimmillään 100 euroa ja suurimmillaan yli 3,3 miljoonaa euroa (taulukko 12).

¹³ Tuomitut rikoshyödyt oli laskettu yhteen deflatoimatta. Hovioikeudessa oli tutkimushetkellä viireillä muutoksenhaku kolmen tuomion osalta.

Taulukko 12. Vuosina 2013–2018 syyksi luetut rikokset toiminnoittain, esitettyjen rikoshyötyvaatimusten (%osuus) ja tuomioiden määrä ja euromääräinen tuomittu rikoshyöty. Tuomitut euromäärät on esitetty pyöristettynä lähimpään euroon.

Toiminta	Yhteensä	Vaadittu rikoshyötyä kpl	Vaadittujen osuus syyksi luetuista	Tuomittu kpl	Tuomittu €
Ympäristöluvanvarainen toiminta	20	11	55 %	10	3 965 592
Maa-ainesten otto	17	10	59 %	10	594 880
Jätteiden käsittely	146	55	38 %	40	333 725
Maatalous	25	8	32 %	7	101 263
Rakentaminen	36	2	6 %	2	11 004
Metsätalous	4	1	25 %	1	5 840
Vesirakentaminen	24	5	21 %	5	4 010
Luonnon- ja kulttuurin suojelusäännösten tarkoituksellinen rikkominen	18	1	6 %	1	300
Metsästys	14	0	0 %	0	
Päästöt huolimattomuudesta / piittaamattomuudesta	25	2	8 %	0	
	329			57	5 016 613

Menettäväksi tuomitusta rikoshyödystä euromääräisesti neljä viidesosaa liittyi ympäristöluvanvaraisessa toiminnassa saatuun hyötyyn (79 %), vaikka tapausten osuus kaikista ympäristörikoksista oli alle kymmenesosa (6 %). Reilu kymmenesosa (12 %) menetettäväksi tuomitusta rikoshyödystä oli saatu maa-ainesten ottotoiminnassa, jonka osuus ympäristörikoksista oli vielä vähäisempi. Suurimman toimintaryhmän muodostavassa jätteiden käsittelyssä tuomittiin menetettäväksi euromääräisesti 7 % kaikista menetettäväksi tuomitusta rikoshyödystä.

Syyttäjä oli vaatinut tutkimusaineistoon sisältyvissä tuomioissa rikoshyötyä vain kolmasosassa tapauksista. Syyksi luetuissa ympäristörikosjutuissa rikoshyödyn määrä arvioitiin 25 tapauksessa eli joka kolmannessa menettämisseuraamustuomiossa. Perusteena oli erityisesti jäterikoksissa se, että jätteen määrää ei voitu tarkasti selvittää, jolloin sinänsä selvitetty jätteen käsittelyn tonnihinta kerrottiin arvioidulla jätteen määrällä. Myös tuotantotoiminnassa tapahtuneiden rikosten tuottamaa kustannussäästöä oli usein jouduttu arvioimaan, koska saatua säästöä ei ollut voitu varmuudella selvittää.

Niissä tilanteissa, joissa rikosoikeudenkäynnissä esitettyä korvaus- tai edunpalautusvaatimusta ei voida ratkaista samassa prosessissa, tuomioistuimen on ratkaistava menettämiskaava ja siirrettävä korvaus- tai edunpalautusvaatimus käsiteltäväksi

riita-asioiden oikeudenkäynnistä säädetyssä järjestyksessä.¹⁴ Näissä tapauksissa korvausvelvollisuus ratkaistaan siten vasta rikosprosessin jälkeen. Tutkimusaineistossa erilliseen oikeudenkäyntiin siirrettiin Talvivaaran kaivosta koskeneessa rikosasiassa useiden miljoonien korvausvaatimukset. Lisäksi kahdessa muussa rikosasiassa eriytettiin yksityisoikeudelliseen prosessiin yhteensä 716 415 euron korvausvaatimukset, jotka koskivat rikoksella aiheutetun vahingon puhdistamiskustannuksia.

Tutkimusaineistosta kävi ilmi, että yhdeksässä rikosasiassa vastaaja oli ennallistanut alueen ja ennallistamiskustannusten yhteismäärä oli ollut 571 174 euroa. Lisäksi viiden tuomion mukaan rikoksen kohteena ollut alue oli ennallistettu, mutta ennallistamiskustannusten määrä ei käynyt ilmi. Asianomistajan vaatimuksesta vastaaja oli velvoitettu neljässä tapauksessa luontaisuurituksena ennallistamaan rikoksella asianomistajan kiinteistölle aiheuttamansa vahinko. Kolmessa tapauksessa syyttäjä oli vaatinut rikoshyötyä samassa asiassa, jossa asianomistaja esitti ennallistamisvaatimuksen. Ensimmäisessä syyttäjän rikoshyötyvaatimus perustui laillisten jätteen käsittelykustannusten välttämiseen. Se katsottiin ennallistamisvaatimuksen kanssa päällekkäiseksi ja siksi hylättiin, kun ennallistamisvaatimus hyväksyttiin. Toisessa tapauksessa syyttäjän vaatimus hyväksyttiin asianomistajan ennallistamisvaatimuksen ohella, koska rikoshyöty muodostui eri perusteella kuin ennallistaminen eli säästettyinä varastointikustannuksina ja kuukausittaisina jätehuoltokustannuksina. Samoin hyväksyttiin ennallistamisvaatimuksen ohella syyttäjän rikoshyötyvaatimus, joka perustui vältettyihin ympäristölupamaksuihin. Kahdessa tapauksessa käräjäoikeus hylkäsi vaatimuksen vastaajan velvoittamisesta ennallistamaan kiinteistö. Toisessa hylkääminen perustui siihen, ettei tapauksessa ollut selvää, kenen jätteitä kiinteistöllä oli. Toisessa tapauksessa tuomioistuin katsoi, ettei tällaista vaatimusta voinut rikosasian yhteydessä käsitellä.

Tuomioistuinkäsittelyn ja myös muutoksenhakuvaiheen aikana tarkasteluajanjaksolla ennallistamiskustannukset huomioitiin rikoshyödyn menettämistä koskevassa päätöksessä tyypillisesti siten, että kiinteistön puhdistamista pidettiin riittävänä perusteena jättää rikoshyöty tuomitsematta, eikä tuomioistuin verrannut saatua rikoshyötyä ja ennallistamiskustannuksia toisiinsa.

Oikeuskäytännön tarkastelun perusteella oli ilmeistä, että käräjäoikeuksissa tarkasteluajanjaksolla käsitellyissä rikosasioissa oli jäänyt vaatimatta rikoshyötyä useissa sen tyyppisissä tapauksissa, joissa sitä muun oikeuskäytännön valossa olisi saatu. Tämä tarkoittaa, että syyksi luetulla rikoksella oli saatu rikoshyötyä, joka oli jäänyt hyödyttä-

14 HE 4/2016 vp, s. 37.

mään rikoksen tekijää. Tähän johtuu mitä ilmeisimmin siitä, että rikoshyötyä ei ole tunnistettu ja selvitetty esitutkintalain 1 luvun 2 §:n edellyttämällä tavalla. Syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen esitutkintayhteistyössä tähän olisi tarvetta kiinnittää huomiota.

Ympäristörikoksissa taloudellisesti merkittävin rikoshyöty muodostui ympäristöluvanvaraisen toiminnan lieveilmionä eli lupaehtojen vastaisessa toiminnassa, jossa 78 % kaikesta menetettäväksi tuomitusta rikoshyödystä katsottiin saadun. Kaksi muuta rikoshyödyn kannalta merkittävää toimintaa olivat maa-ainesten otto (12 % tuomitusta rikoshyödystä) ja jätteiden asiaton käsittely (7 % tuomitusta rikoshyödystä). Näissäkin ryhmissä rikoshyötyä vaadittiin noin puolessa tai tapauksia tai sitä harvemmin.

Rikosasioissa oli jäänyt vaatimatta rikoshyötyä useissa sen tyyppisissä tapauksissa, joissa sitä muun oikeuskäytännön valossa olisi saatu. Syynä voi olla se, että rikoshyötyä ei ole tunnistettu ja selvitetty esitutkintalain 1 luvun 2 §:n edellyttämällä tavalla.

7 Nettorikoshyödyn tulkinta oikeuskäytännössä ja rikostutkinnassa

7.1 Rikoshyödyn tulkinnan vakiintuminen oikeuskäytännössä

Usean vuosikymmenen aikana on muodostunut korkeimmassa oikeudessa rikoshyötyä koskeva oikeuskäytäntö (mm. KKO 1995:181, KKO 2004:73, KKO 2005:17, KKO 2005:71, KKO 2007:1, KKO 2011:61), joka kulminoitui ratkaisussa KKO 2017:56. Ratkaisun mukaan rikoksen valmistelusta tai täytäntöönpanosta aiheutuneet kustannukset voidaan pääsääntöisesti vähentää (nettohyöty), jos niiden aiheutumiseen ei sinänsä liity rangaistavaa menettelyä. Korkein oikeus myös viittasi aiempaan ratkaisuunsa KKO 2005:17 ja totesi, että kun rikoksen tuottama hyöty tuomitaan menetyksi, rikoksenteikijälle ei jää sellaista tuloa, josta tulisi määrätä veroa. Tästä syystä hänen jo maksamaa tuloveron määrää ei vähennetä menetettäväksi tuomittavasta rikoksen tuottamasta taloudellisesta hyödystä.

Rikoshyötynä on tarkoitettu menetettäväksi vain todellinen nettohyöty, kuten vuonna 2000 tehdyn lainmuutoksen hallituksen esityksessä todetaan.¹⁵ Vähennyksenä ei tule kuitenkaan ottaa huomioon rikoksen valmistelusta tai täytäntöönpanosta aiheutuvia kustannuksia.¹⁶ Näiden kahden lausuman ristiriita näyttää aiheuttaneen paljon tulkintatilanteita niin alempien tuomioistuinten kuin korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä aina vuoteen 2017 saakka. Vuoden 2016 lainmuutos ei muuttanut asiallisesti menettämisseuraamuksen arviointia, kuten korkein oikeus totesi ratkaisussaan KKO 2019:52 (kohta 53). Korkeimman oikeuden linjaus on nyt selkeä. Rikoshyödystä vähennetään muuttuvat kustannukset kuten raaka-aineen hankinnan kustannukset sekä polttoaine- ja työvoimakustannukset, mikäli ne eivät ole aiheutuneet itsessään rikollisesta toiminnasta. Omaisuuden hankkimisen pääomakustannuksia – mukaan lukien laina- ja korkokulut – ja muita kiinteitä kustannuksia, kuten ajoneuvoveroa, sekä laittomasti saadusta hyödystä maksettuja tuloveroja ei vähennetä rikoshyödystä.

15 HE 80/2000 vp, s. 21.

16 HE 80/2000 vp, s. 21.

Ennen tuomitsemista suoritettujen ennallistamisten kustannukset huomioidaan käytännössä rikoshyödyn määrää vähentävänä tekijänä rikoslain 10 luvun 2 §:n 3 momentin nojalla suoritettavassa arvioinnissa,

ei rikoslain 10 luvun 10 §:n kohtuullistamissäännöksen kautta. Rikoslain 10 luvun 10 §:n merkitys onkin oikeuskäytännössä supistunut koskemaan vain tilanteita, joissa ennallistamista ei ole vielä suoritettu. Ratkaisussa KKO 2019:52 (kohdat 58–59) viitattiin hallituksen esityksen HE 80/2000 vp (menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi, s. 22) ja todettiin, että ”ennallistamisessa on kysymys siitä, että rikoksesta ympäristöön aiheutuneet haitalliset vaikutukset poistetaan. Kun ennallistamisen kustannukset ovat tiedossa, on perusteltua verrata todellisia ennallistamiskustannuksia rikoksen tuottamaan hyötyyn ja määrätä valtiolle menetettäväksi vain näiden määrien erotus.” Korkein oikeus korosti ratkaisussa 2019:52, että menettämisseuraamusta ei tule jättää tuomitsematta pelkästään sillä perusteella, että kohde on ennallistettu, jos se johtaa tilanteeseen, jossa tekijälle alhaisten ennallistamiskustannusten johdosta jää rikoshyötyä. Rikoshyöty on siten tuomittava menetetyksi siltä osin, kun se ylittää vastaajan selvittämät ennallistamiskustannukset.

7.2 Rikoshyödyn laskentatapoja ja käytänteitä esitutkinnassa

Tutkimuksessa selvitettiin rikoshyödyn laskentatapoja ja käytänteitä esitutkinnassa poliisin, ELY-keskusten, kunnan ympäristöviranomaisten, syyttäjien ja tullin edustajien kesken käydyissä keskustelutilaisuuksissa saatujen vastausten perusteella.

Rikoshyödyn selvittämisprosessi. Rikoshyödyn selvittämisprosessi vaihteli tapauskohtaisesti. Vastausten perusteella viranomaisyhteistyötä tehtiin melko yhteneväisellä tavalla ja sen nähtiin yleisellä tasolla toimivan nykyisin melko hyvin. Viranomaisyhteistyötä tehtiin etenkin poliisin, syyttäjän ja ELY-keskusten välillä. Organisaatioiden sisällä tapausten käsittely keskittyi yleensä yhdelle tai muutamalle henkilölle. Esimerkiksi ELY-keskuksissa tyypillisesti yksi tarkastaja vastasi prosessin läpiviemisestä, muiden asiantuntijoiden auttaessa tarvittaessa. ELY-keskus tuotti tietoa teosta ja sen ominaispiirteistä, mahdollisista ympäristövaikutuksista sekä antoi myös rahamääräisiä arvioita esimerkiksi rikoksesta epäillyn säästämistä kustannuksista. Syyttäjä teki yhteistyötä esitutkintaviranomaisten tai ympäristöviranomaisten kanssa usein jo heti prosessin alusta alkaen. Myös rikostarkastaja osallistui rikoshyödyn arviointiin tarvittaessa. Rikoshyödyn arvioinnissa voitiin hyödyntää myös ulkopuolisia toimijoita, esimerkiksi konsultteja, toiminnanharjoittajia sekä toiminnanharjoittajien liittoja. Muita mahdollisia yhteistyötahoja voivat olla kunnalliset jäteyhtiöt tai paikalliset ympäristö- ja ympäristöterveysviranomaiset.

Laskentaperusteita: nettohyötyperiaate. Asiantuntijat toivat esille, että rikoshyöty voidaan rikosepäilystä riippuen laskea monella eri tavalla, jolloin yhtenäistä laskentatapaa ei sovellettu. Rikoshyödyn laskennassa käytettiin yleisesti nettohyötyperiaatetta lukuun ottamatta huumausainerikoksia, joiden valmistelutoimet olivat jo lähtökohtaisesti rikoslaissa säädetty rangaistaviksi. Nettohyötyperiaate perustui lainsäädäntöön, lain esitöihin ja korkeimman oikeuden ratkaisuihin. Kun laskettiin rikoksesta epäillyn saamaa nettohyötyä, verrattiin laitonta ja laillista liiketoimintaa, ja laskettiin niiden välinen erotus. Tällöin arvioitiin missä vaiheissa ja paljonko laittomalla toiminnalla oli säästetty ja toisaalta saatu hyötyjä verrattuna lailliseen toimintatapaan. Nettohyötyperiaatteen mukaisia hyväksyttäviä kuluja laskettaessa tehtiin tapauskohtaista arviointia. Pääsääntöisesti ainoastaan välittömät ja muuttuvat kulut huomioitiin. Sen sijaan välilliset ja kiinteät kulut jätettiin laskelman ulkopuolelle. Keskustelujen perusteella nettohyötyperiaatetta pidettiin selkeänä ja yksinkertaisena, joskin sen soveltamista ympäristörikostapauksiin kyseenalaistettiin. Nähtiin, että laillisen liiketoiminnan osalta hyödyn konfiskointi ei saanut olla rangaistus, vaan ainoastaan niin sanotusti ylimääräinen hyöty tuli ottaa rikoksesta epäillyltä pois.

Rikoshyödyn määrä. Rikoshyödyn määrä vaihteli suuresti rikosepäilystä riippuen. Pienimmillään rikoshyöty oli muutamia kymmeniä euroja, mutta se voi vaihdella tuhansista miljooniin euroihin. Tavallisesti rikoshyöty oli suuruusluokaltaan kymmeniä tuhansia euroja. Esitutkinnassa tehty rikoshyötylaskelma oli luonteeltaan aina arvio, jonka määrä jäi viime kädessä tuomioistuimen arvioitavaksi. Viranomaisten tekemät arviot ympäristövahinkojen suuruudesta nähtiin usein varovaisiksi, koska faktuaalinen laskenta ei ollut helppoa ja tietojen paikkansapitäväksi osoittaminen oli vaikeaa. Oikeuskäytännössä oli tullut esille, että rikoshyötyjä myös kohtuullistettiin, välillä huomattavastikin.

Koulutus ja toiminnan kehittäminen. Viranomaisyhteistyö oli usein henkilösidonnaista, minkä vuoksi tieto ei välttämättä välittynyt tai oikeaan yhteistyötahoon ei osattu olla yhteydessä. Tapaukset olivat pääsääntöisesti erilaisia ja vaativat erilaista harkintaa. Myös kokemattomuus tai rikoshyötyyn liittyvä koulutuksen puute saattoivat vaikuttaa prosesseihin. Lisäksi katsottiin, että yhtenäisiä laskentatapoja voisi kehittää ja hyviä käytäntöjä jakaa muidenkin käyttöön. Koulutuksen osalta toivottiin konkreettisia tapausesimerkkejä siitä, mitä rikoshyötylaskelmiin oli sisällytetty. Aina ei välttämättä osattu hahmottaa, mistä osista rikoshyöty voi koostua. Vastaajat toivoivat syyttäjiltä tietoa, mitä kaikkea rikoshyötylaskelman tulisi sisältää. Toivottiin myös, että koulutuksiin osallistuisivat myös tuomarit.

- Oikeudenkäynnissä rikoshyötyjä kohtuullistetaan välillä huomattavastikin.
- Rikoshyödyn laskennassa nettohyötyperiaatetta pidettiin selkeänä ja yksinkertaisena, joskin sen soveltamista ympäristörikoksiin kyseenalaistettiin.

8 Tuomitun rikoshyödyn perinnän onnistuneisuus

Tutkimuksessa tarkasteltiin ympäristörikoksista valtiolle maksettavaksi tuomittuja rikoshyötyjä vuosilta 2013–2018 sekä niiden takaisinperinnän onnistuneisuutta Oikeusrekisterikeskuksen toimittamien tietojen avulla. Tuomioita aineistossa oli yhteensä 62 kappaletta. Valtiolle maksettavaksi tuomittu rikoshyöty oli tältä ajalta yhteensä 4 758 284 euroa (taulukko 12). Valtiolle maksettavaksi tuomittujen rikoshyötyjen aritmeettinen keskiarvo oli 76 747 euroa ja mediaani 4 000 euroa. Oikeusrekisterikeskuksesta saadun aineiston mukaan 47 tuomiossa rikoshyöty oli saatu perittyä valtiolle kokonaan ja 11 tapauksessa rikoshyötyä ei ollut saatu perittyä lainkaan.

Kun tarkasteltiin takaisinperinnän onnistuneisuutta vuosi tasolla, havaittiin sen vaihtelevan runsaasti eri vuosina. Vuonna 2018 rikoshyötyä oli saatu perittyä takaisin noin 32 % tuomioista, mutta vuonna 2019 vastaava osuus oli vain 5 %. Tätä ennen takaisin perityn rikoshyödyn osuus jäi näiden ääripäiden välimaastoon ollen lähes 20 % vuonna 2015, noin 10 % vuonna 2016 ja noin 18 % vuonna 2017.

Rikoshyöty oli saatu perittyä valtiolle ympäristöluvallisesta toiminnasta aiheutuneiden päästöjen sekä muiden tuomioiden kategorioissa kokonaan (taulukko 13). Maa-ainesten ottoon liittyvissä tuomioissa on saatu perittyä valtiolle vähiten, vain hieman yli 30 % tuomitusta rikoshyödystä. Kaikkiaan valtiolle on saatu perittyä lähes 90 % kaikesta aineiston vuosien 2013–2018 rikoshyödystä.

Taulukko 13. Valtiolle tuomittu ja peritty rikoshyöty vuosina 2013–2018.

	Ympäristöluovallisesta toiminnasta aiheutuneet päästöt maaperään/veteen/ilmaan	Maa-ainesten ottoon liittyvät tuomiot	Jätteiden säilyttäminen ja käsittely	Maataloutta koskevat tuomiot	Muut	Yhteensä
Lukumäärä	8	8	34	7	5	62
Osuus kaikista aineiston tapauksista	12,9%	12,9%	54,8%	11,3%	8,1%	100%
Tuomittu rikoshyöty yht. (€)	3 741 935	579 242	305 740	117 263	14 104	4 758 284
	<i>Mediaani</i>	36 847	62 390	2 774	5 821	1 280
	<i>Keskiarvo</i>	467 742	72 405	8 992	16 752	2 821
Tuomitun rikoshyödyn osuus kaikesta tuomitusta rikoshyödyistä 2013-2018	78,6%	12,2%	6,4%	2,5%	0,3%	100%
Valtiolle peritty yht. (€) %	3 741 935 100%	183 342 31,7%	255 223 83,5%	81 442 69,5%	14 104 100%	4 276 046 89,9%
	<i>Mediaani</i>	36 847	10 270	1 114	3 500	1 280
	<i>Keskiarvo</i>	467 742	22 918	7 507	11 635	2 821

Suurimmassa osassa tapauksia aineisto ei sisältänyt selitystä rikoshyödyn takaisinperinnästä. Kymmenessä tuomiossa rikoshyöty oli laitettu perintään ulosottoon. Näiden tapausten yhteenlaskettu summa oli 181 989,70 euroa, josta valtiolle on saatu perittyä noin 402 euroa. Kolmessa tapauksessa tuomitun osoite oli ulkomailla, jolloin rikoshyötyä ei ole mahdollista periä ulosoton kautta. Yhdessä tapauksessa rikoshyötyä oli saatu perittyä valtiolle 65 000 euroa hovioikeuden täytäntöönpanokelpoisella päätöksellä ja toisessa tapauksessa 12 000 euroa korkeimman oikeuden täytäntöönpanokelpoisella päätöksellä. Muissa tapauksissa ei ollut mainintaa rikoshyödyn takaisinperinnästä.

Valtiolle on saatu perittyä lähes 90 % vuosien 2013–2018 tuomitusta rikoshyödyistä.

9 Valtiolle tuomitun rikoshyödyn korvamerkintä

Hankkeessa selvitettiin de lege ferenda -tyyppisesti, voidaanko ympäristörikoksilla saatua taloudellista hyötyä palauttaa ympäristörikosten torjuntatyön resurssointiin, ja mitkä olisivat mahdollisia ja toimivia tapoja siihen.

Eduskunnan budjettivallasta (valtion talousarviosta päättäminen¹⁷) seuraa se, että valtion tulojen korvamerkintään tiettyyn tarkoitukseen suhtaudutaan kielteisesti ja valtion tulojen korvamerkintä edellyttää erittäin poikkeuksellisia syitä. Tuomitun menettämisseuraamuksen johdosta perityksi saadut varat menevät lähtökohtaisesti valtion yleiseen kassaan. Tällä hetkellä harjoitettava finanssipolitiikka ei puolla valtion tulojen korvamerkintää tiettyyn tarkoitukseen eikä tulojen korvamerkintää erityisesti viranomaistoimintaan pidetä lähtökohtaisesti hyväksyttävänä.¹⁸ Sen vuoksi osatutkimuksessa pyrittiin löytämään pääosin sellaisia keinoja, joilla ympäristörikosten seurauksena valtiolle perityksi saatuja varoja olisi mahdollista kohdentaa ympäristörikosten ehkäisyyn muutoin kuin viranomaisten toimesta. Ympäristörikosten ehkäisyyn liittyvää työtä on mahdollista toteuttaa viranomaistoiminnan lisäksi niin sanotun kolmannen sektorin toimesta siten, ettei tehtävä sisällä merkittävää julkista vallankäyttöä.¹⁹ Yhdistyksillä ja järjestöillä on merkittävä rooli suomalaisessa yhteiskunnassa ja niillä voi olla myös viranomaistoimintaa täydentävä rooli. Tarkasteluun otettiin ympäristöjärjestöille ja -yhdistyksille ympäristörikoksia ehkäisevään toimintaan kohdennettavat varat.

Eduskunnan käyttämä finanssivalta on merkittävä yhteiskunnallinen ohjauskeino. Finanssivallan keskeisenä osana on budjettivalta. Budjettivallalle on tyypillistä vuotuisuus eli vuosittain laadittava valtion talousarvio. Käyttämällä budjettivaltaansa eduskunta asettaa oikeudelliset rajat valtioneuvoston ja sen alaisten viranomaisten taloudenhoidolle.²⁰ Vaikka finanssipolitiikassa

17 Jyränki – Husa 2015, s. 259.

18 Vallinheimo 2020.

19 Perustuslain (731/1999) 124 §:n mukaan muu kuin merkittävää julkista vallan käyttöä sisältävä julkinen hallintotehtävä voidaan antaa muulle kuin viranomaiselle, jos siitä säädetään lailla. Lisäksi tämä edellyttää, että tehtävän antaminen muulle kuin viranomaiselle on tarpeen tehtävän tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi eikä vaaranna perusoikeuksia, oikeusturvaa tai muita hyvän hallinnon vaatimuksia. Mäenpään mukaan merkittäväksi julkisen vallan käytöksi katsotaan esimerkiksi itsenäinen voimakeinojen käyttö tai hallinnollisten sanktioiden määrääminen. Hyväksyttävänä hallintotehtävän antamisena muulle kuin viranomaiselle on pidetty yksityisten toimijoiden käyttäminen viranomaisten apuna näiden tehtävien hoitamisessa, kuten julkisten palvelujen toteuttamisessa. Mäenpää, kohdasta Hyvän hallinnon vaatimukset viranomaiskoneiston ulkopuolella.

20 Mutanen ym. 2016, s. 33–34.

suhtaudutaan kielteisesti valtion varojen kohdentamiseen viranomaistoimintaan, tällaiselle ei kuitenkaan lähtökohtaisesti ole lainsäädännöllisiä esteitä. Eduskunnalla on mahdollisuus omaa budjettivaltaansa rajoittaen lailla säätää, että valtion talousarvioon otetaan vuosittain määräraha ympäristörikosten ehkäisyyn kohdistuvaan viranomais-toimintaan esimerkiksi siten, että sen suuruus vastaisi vähintään valtion edellisen kalenterivuoden aikana ympäristörikoksissa perityksi saadun rikoshyödyn määrää. Samalla on mahdollista lailla säätää, että loppuosa rahoituksesta katetaan budjettivaroista. Näin olisi mahdollista turvata vakaa rahoitus ympäristörikosten ehkäisyyn. Toinen vaihtoehto rahoituksen kohdentamiseksi viranomaistoimintaan on toteuttavissa varaamalla ministeriöiden ja sen alaisten virastojen ja laitosten suunnitelmien pohjalta valtion talousarviosta varoja niille hallinnonaloille, joille nämä tehtävät kuuluvat.

Valtiolle perityksi saadun rikoshyödyn kautta saatuja varoja voidaan myös korvamerkitä ympäristönsuojelujärjestöjen ja -yhdistysten kautta ympäristörikosten ehkäisyyn liittyvään toimintaan. Ympäristörikosten seurauksena tuomittavien menettämisseuraamusten osalta on mahdollista lailla säätää järjestely, jossa valtiolle perityksi saadut menettämisseuraamukset olisi mahdollista Oikeusrekisterikeskukselle tehdyn hake-muksen perusteella päättää maksaa esimerkiksi ympäristönsuojelujärjestöille ja -yhdistyksille käytettäväksi ympäristörikoksia ehkäisevään toimintaan. Yksi vaihtoehto voisi olla se, että ympäristönsuojelujärjestöille ja -yhdistyksille säädettäisiin oikeus edustaa ympäristöä käsiteltävänä olevassa rikosasiassa. Näin ne voisivat oikeudenkäynnissä vaatia rikoksen tekijältä vahingonkorvauksia. Mikäli ympäristörikokseen syyllistyneelle tuomittaisiin menettämisseuraamus, korvausta vaatinut järjestö tai yhdistys voisi hakea sitä Oikeusrekisterikeskukselta samaan tapaan kuin voimassa olevassa rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentissa säädetään.

Eräänä vaihtoehtona on säätää rikosuhrimaksun tapainen ympäristörikosmaksu ympäristörikoksesta tuomittavalle henkilölle. Maksulla saatavat varat olisi mahdollista ohjata ympäristönsuojelujärjestöille ja -yhdistyksille käytettäväksi ympäristörikosten ehkäisyyn. Jotta maksulla voisi olla käytännön merkitystä toiminnan rahoituksen kannalta, maksun tulisi olla riittävän suuri, esimerkiksi rikoshyödyn määrää vastaava. Ympäristörikosmaksua vastaavan määrän voisi kuitata tuomittavasta menettämisseuraamuksesta, jolloin pulmaksi ei muodostuisi rikoksesta tuomitulle aiheutuva liiallinen sanktioiden kasaantuminen. Tässä vaihtoehdossa hyvänä voidaan pitää sitä, että ympäristörikosmaksu voisi vahvistaa rikoksen tekijän sosiaalista vastuunottoa tehdyn rikoksen seurauksena. Tällä saattaisi olla rikosentekijälle laajempaakin merkitystä.

Ympäristörikoksia ehkäisevästä toiminnasta aiheutuvien menojen kattamiseksi on myös mahdollista perustaa valtion talousarvion ulkopuolinen rahasto. Rahastot merkitsevät poikkeusta talousarvion täydellisyysperiaatteesta, joten niiden katsotaan ka-ventavan eduskunnan budjettivaltaa ja siksi rahastojen perustamiseen tulisi suhtautua pidättyväisesti. Rahaston perustaminen on kuitenkin mahdollistettu perustuslain 87

§:ssä. Rahastoon kertyneet varat olisi tällöin mahdollista käyttää avustuksina ympäristör rikoksia ehkäisevään

toimintaan. Ympäristönsuojelurahastoon voisi ohjata ympäristör rikoksissa tuomitut ja perityksi saadut rikoshyödyt. Rahaston etuna on toiminnan itsenäisyys, varainkäytön joustavuus ja mahdollisuus sitoa tietyt tulot ja menot toisiinsa. Talousarvion ulkopuolisen rahaston perustamisessa pulmana on se, että harjoitettava finanssipolitiikka suhtautuu rahastojen perustamiseen kielteisesti ja päinvastoin pyrkii jo olemassa olevien rahastojen purkamiseen. Lisäksi talousarvion ulkopuolisen rahaston säätäminen vaatii eduskunnassa kahden kolmasosan enemmistön.

Tutkimuksessa arvioitiin lisäksi Saksassa pienissä ja keskisuurissa rikoksissa käytössä olevan ehdollisen syyttämättäjäätämismenettelyn kaltaisen järjestelyn soveltuvuutta ympäristöjärjestöjen ja -yhdistysten toimesta tehtävän ympäristör rikosten ehkäisytyön rahoittamiseen. Menettelyssä ympäristör rikoksesta epäilty maksaisi syyttäjän määräämän rikoshyötyä vastaavan summan, joka ohjattaisiin ympäristönsuojelujärjestöille ja -yhdistyksille käytettäväksi ympäristör rikoksia ehkäisevään työhön. Tässä vaihtoehdossa poliisi suorittaisi vain suppean esitutkinnan, jonka jälkeen asia siirtyisi syyttäjälle. Näin säästettäisiin viranomaisten voimavaroja, kun asian käsittely ei vaatisi täysimittaista rikosprosessia. Ehdollisessa syyttämättäjäätämisessä on vaarana, että syyttäjän ja epäillyn välillä ryhdyttäisiin jonkinasteiseen kaupankäyntiin rikosprosessin ja sen välttämisen välillä. Mainehaitan vuoksi moni talouden toimija voisi niin sanotusta vapaaehtoisesta pakosta maksaa syyttäjän määräämän summan, jotta tämä välttyy oikeudenkäynnin tuomalta negatiiviselta julkisuudelta. Toisaalta menettelyn avulla olisi mahdollista kerätä ympäristör rikosten tekijöiltä varoja ympäristör rikosten ehkäisyyn. Näin yhteiskunnalle aiheutuvat menot ympäristör rikoksista kohdentuisivat kriminaalipolitiikassa tarkoitetulla tavalla rikosten tekijöille eivätkä jäisi yksin yhteiskunnan yhteisistä varoista maksettaviksi. Mikäli syyttäjän maksettavaksi määräämä summa olisi rikoksesta epäillyn näkökulmasta merkittävä, menettelyllä voisi olla myös ennaltaehkäisevää vaikutusta sellaisten ympäristör rikosten osalta, joihin liittyy etukätesharkintaa. Tällainen tekisi ympäristör rikoksesta kannattamattomampaa ja samalla rikoksen houkuttelevuus heikkenisi.

- Eduskunta voi omaa budjettivaltaansa rajoittaen lailla säätää ympäristör rikoshyötyjen korvamerkitsemisestä viranomaistoimintaan.
- Valtiolle perityksi saadun rikoshyödyn kautta kertyneitä varoja voidaan myös korvamerkitä ympäristönsuojelujärjestöjen ja -yhdistysten kautta ympäristör rikoksia ehkäisevään toimintaan.
- Varoja ympäristör rikosten ehkäisyyn olisi mahdollista kerätä säätämällä ympäristöön kohdistuneesta rikoksesta tuomitulle määrättävä ympäristör rikosmaksu.

10 Hallinnollisten sanktioinnin mahdollisuus ympäristörikoksissa

Vuonna 2018 julkaistussa lievien ympäristörikkomusten sanktiointia koskeneessa selvityksessä²¹ suositeltiin, että ympäristölainsäädännön kriminalisoinneista siirrettäisiin hallinnollisesti sanktioitavaksi yksiselitteisiä tekoja, joiden selvittäminen ei edellytä poliisin suorittamaa esitutkintaa. Tutkimuksessa tunnistettiin ne lainvastaiset teot, joilla tavoiteltu taloudellinen hyöty on siinä määrin kaavamaisista, että ne soveltuisivat hallinnollisesti sanktioitaviksi. Samalla selvitettiin, minkä suuruinen rikoshyötyä vastaava rahasumma hallinnolliseen sanktioon tulisi sisällyttää rangaistuksellisen osan lisäksi, jotta lainvastaisen teon tehnyt ei hyötyisi teostaan.²²

Oikeuskäytännön perusteella rakentamisrikkomukset näyttivät soveltuvan hyvin hallinnollisesti sanktioitaviksi. Tuomioistuimissa käsitellyistä ympäristölainsäädännön vastaisista teoista hallinnolliseen sanktiointiin soveltuisivat myös roskaaminen eli jätelain rikkominen. Tekoon liittyi tyypillisesti kiinteistön siisteydestä vastaavan (oikeus)henkilön vahingonkorvausvaatimus, jonka määrä vaihteli 100 ja 1000 euron välillä. Keskimäärin siivouskustannusten määrä oli tutkimusaineistossa 420 euroa. Rikoshyödyn määrä oli empiirisen tarkastelun perusteella oikeuskäytännössä määritetty samansuuruiseksi. Näin ollen hallinnolliseen sanktioon tulisi sisällyttää jätteen lailliseen käsitelyyn toimittamisen laiminlyönnistä saatavaa säästöä vastaava rikoshyötykomponentti.

Siinä tapauksessa, että ympäristövahingon siivouskustannukset aiheutuvat hallinnollisen sanktion saaneelle taholle, aiheutunut vahinko ja sanktiomaksu kohtaavat. Jos puhdistuskustannukset sitä vastoin aiheutuvat kolmannelle osapuolelle, hänen oikeudestaan hakea korvausta sanktiomaksun saajalta tulisi säätää erikseen. Vahinkoa kärsineellä osapuolella on luonnollisesti oikeus hakea vahingonkorvausta rikkomukseen syyllistyneeltä siltä osin, kun puhdistamiskustannukset ylittäisivät sanktiomaksuun sisältyvän kiinteän rikoshyötyosan.

Empiirinen tutkimus osoitti, että vähäisissä ympäristörikkomuksissa rikoshyöty oli jäänyt usein selvittämättä ja vaatimatta menetettäväksi valtiolle. Jos ympäristölainsäädännön vastaisia tekoja siirrettäisiin hallinnolliseen sanktiointiin, sanktioon liitettävä rikoshyötyä vastaava kiinteämääräinen osuus tulisi määritellä sen mukaan, minkä hallinnollisen maksun lainvastaiseen toimintaan syyllistynyt on pyrkinyt välttämään. Oikeuskäytännön perusteella kyse oli pääsääntöisesti toiminnan edellyttämästä ympä-

21 Suvantola 2018.

22 Suvantola 2018, s. 32.

ristöviranomaisen päätöksestä perittävästä maksusta, jonka suuruus määräytyi valtioviranomaisen osalta valtioneuvoston päätöksen ja kunnan toimivaltaan kuuluvissa asioissa kunnallisen taksan nojalla.

- Vähäisissä ympäristörikkomuksissa rikoshyöty oli jäänyt usein selvittämättä ja vaatimatta menetettäväksi valtiolle.
- Rakentamisrikkomukset ja roskaamiset eli jätelain rikkominen näyttivät soveltuvan hyvin hallinnollisesti sanktioitaviksi.

11 Ennallistamiskustannusten ja rikoshyödyn menettämisen suhteen huomioiminen de lege ferenda

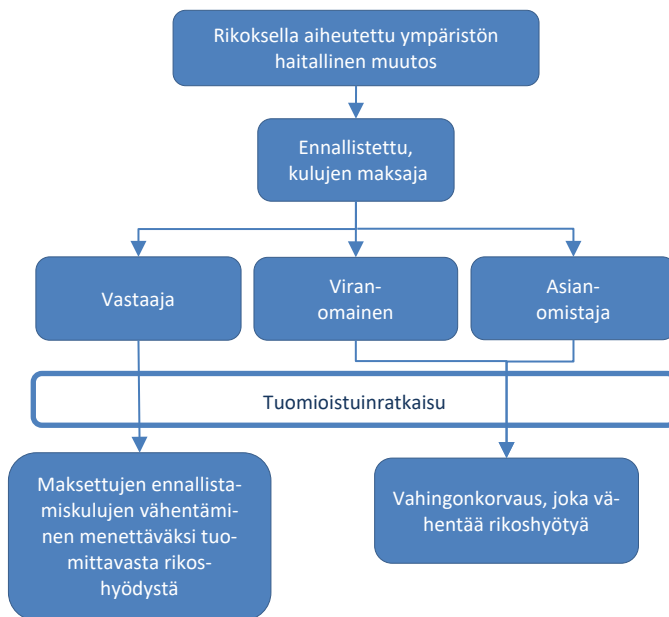
Tutkimuksessa arvioitiin ympäristölainsäädännössä käytettävän hallintopakon ja rikoshyödyn tuomitsemisen välistä suhdetta, joka on voimassa olevassa lainsäädännössä synkronoimatta. Rikoslain 10 luvun rikoshyödyn menettämissäännös ei huomioi sitä, että rikoksentehtyjä on ympäristölainsäädännön nojalla velvollinen ennallistamaan ympäristön lainmukaiseen tilaan, ja että tämä tapahtuu tyypillisesti vasta rikosprosessin jälkeen (esim. Kouvolan HO 20.3.2006 / 379). Tuomioistuimet olivat huomioineet tämän tuomitsemiskäytännössä ilman varsinaista sovellettavaa säännöstä perustaen ratkaisun kohtuuttomuussäännökseen (esim. Vaasa HO 22.5.2013 / 652). Voimassa olevan sääntelyn haasteena on se, että jos rikoshyötyä ei tuomita rikosprosessissa, ennallistamisvelvoitteen laiminlyövä rikoksesta tuomittu taho saavuttaa rikoshyötyä. Jos taas rikoshyöty tuomitaan valtiolle, ennallistamisen vasta rikosprosessin jälkeen suorittava menettää tosiasiallisesti ennallistamiskustannukset kahteen kertaan eli rikoshyödyn menettäminen muodostuu ainakin osittain rangaistukselliseksi vastoin lainsäätäjän tarkoitusta.

Rikoksella aiheutettujen ympäristön haitallisten muutosten ennallistamiskustannusten huomioiminen rikosoikeudenkäynnissä riippuu seuraavista tekijöistä: 1) onko ennallistaminen suoritettu ennen tuomiota vai tapahtuuko se vasta tuomion jälkeen; 2) kuka kustannukset on suorittanut; 3) kenelle (kenen kiinteistölle) vahinko on aiheutunut; ja 4) onko ennallistamiseen annettu lainvoimainen velvoittava ratkaisu hallinnollisessa menettelyssä (hallintopakko).

Tilanteissa, joissa ympäristörikoksesta ympäristölle aiheutuneet haitalliset muutokset on ennallistettu ennen rikosoikeudenkäyntiä, tuomioistuimen ratkaisuvaihtoehdot ovat selvät (kuviot 3). Asianomistajalle, kuten rikoksella vahingollisesti muutetun kiinteistön omistajalle haitallisen muutoksen poistamisesta (esimerkiksi jätteiden poistaminen, öljyvahingon torjunta tai pilaantuneiden maa-ainesten poistaminen) aiheutuneet kustannukset oikeuttavat asianomistajan saamaan vahingonkorvausta vahingonkorvauslainsäädännön nojalla (vahingonkorvauslain (412/1974) 2 luku 1 § ja 5 luku 1 §). Myös viranomaisen, kuten kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen tai elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus voi olla asianomistajan asemassa, jos sille on aiheutunut kustannuksia ympäristölle aiheutetun haitallisen muutoksen poistamisesta. Tuomioistuin ottaa asianomistajalle aiheutuneiden ennallistamiskustannusten perusteella tuomittavan vahingonkorvauksen huomioon valtiolle menetettävää rikoshyötyä vähentävänä, koska

rikoslain (39/1889) 10 luvun 2 §:n 6 momentin mukaan rikoshyötyä ei tuomita menetyksi siltä osin kuin se on palautettu tai tuomittu taikka tuomitaan suoritettavaksi loukaltulle vahingonkorvauksena tai edunpalautuksena.

Jos vastaaja on itse maksanut ennallistamiskustannukset tai toteuttanut ennallistamistoimet, aiheutuneiden kustannusten määrä huomioidaan vakiintuneen oikeuskäytännön ja KKO 2019:52 ratkaisun mukaan valtiolle tuomittavaa rikoshyötyä vähentävänä. Ratkaisun kannalta ei ole merkitystä sillä, onko ympäristön haitallinen muutos tapahtunut vastaajan omalla vai toisen henkilön omistamalla kiinteistöllä eli onko vahinko aiheutunut itselle vai toiselle. Korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2019:52 mukaan todellisia ennallistamiskustannuksia verrataan rikoksen tuottamaan hyötyyn. Rikoshyöty tuomitaan valtiolle menetettäväksi siltä osin, kun se ylittää näytettyjen ennallistamiskustannusten määrän.

Kuvio 3. Suoritettujen ennallistamiskustannusten huomioiminen rikosprosessissa.

Tyypillisesti rikoksella aiheutettua ympäristön haitallista muutosta ei ole ennallistettu ennen rikosoikeudenkäyntiä. Vastaaja voi olla haluton toteuttamaan ennallistamista, mutta kyse voi olla myös siitä, että hänellä ei ole varoja ennallistamisen toteuttamiseen hyvästä tahdosta huolimatta. Ennallistamistoimenpiteiden toteuttaminen voi viipyä yli rikosoikeudenkäynnin myös rikokseen syyllistyneeseen liittymättömistä syistä. Ennallistaminen on useissa tapauksissa parhaiten toteutettavissa lumettoman ja sulan maan aikaan. Ennallistaminen saattaa myös edellyttää riittäviä maaperätutkimuksia

maaperän tai pohjaveden pilaantumisen laajuuden selvittämiseksi tai ennallistamis- ja valvontasuunnitelman laatimista.

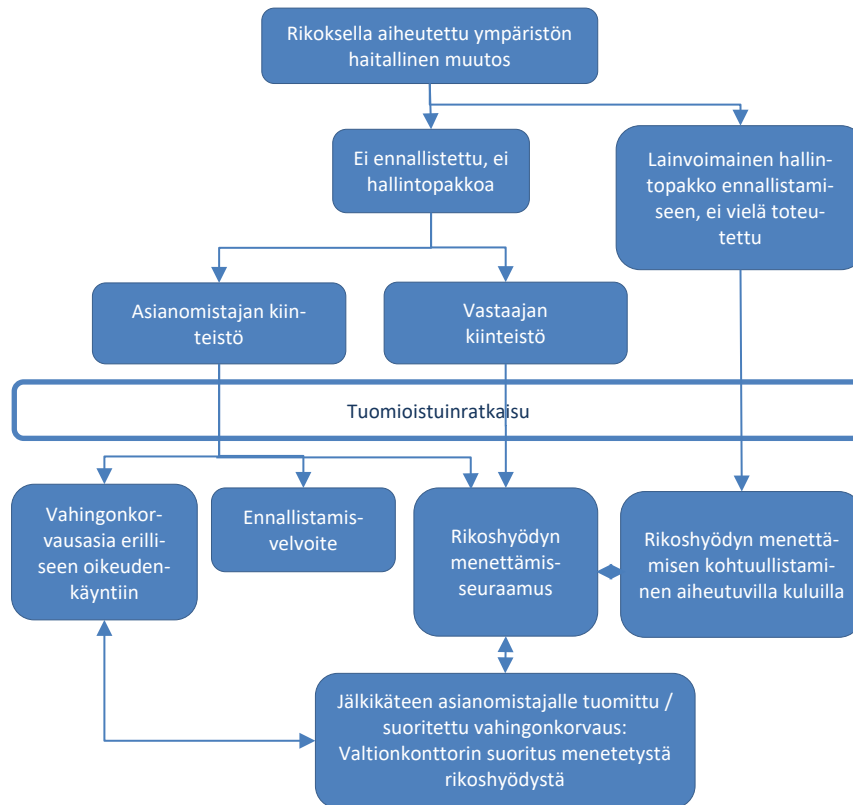
Ennallistamisvelvoite voidaan asettaa uhkasakkolain (1113/1990) mukaisessa hallintopakkomenettelyssä, mutta hallintopakon käyttäminen edellyttää siihen valtuuttavaa säännöstä aineellisessa lainsäädännössä. Tällainen valtuutus sisältyy lähes kaikkeen ympäristölainsäädäntöön, jotta lainvastaiseen menettelyyn syyllistynyt voidaan velvoittaa palauttamaan lainmukainen tilanne tai oikaisemaan laiminlyönti.²³ Hallintopakko ei ole rangaistuksellinen seuraamus.²⁴ Sen käyttämisen tavoitteena on saada määräyksen kohde itse täyttämään velvoitteensa.

Hallintopakkoa koskevien säännösten ja rikoshyötyä koskevien säännösten välisiä suhteita ei ole säännelty. Rikoshyötyä koskevan rikoslain 10 luvun 10 §:n kohtuullistamissäännöksen mukaan rikoshyöty saadaan jättää tuomitsematta tai menetetyksi voidaan tuomita vain osa hyödystä muun muassa silloin, jos menettämisseuraamuksen tuomitseminen olisi kohtuutonta ottaen huomioon rikoksen laatu, vastaajan taloudellinen asema sekä muut olosuhteet. Viimeksi mainitulla tarkoitetaan tilannetta, jossa rikoksenteijä velvoitetaan palauttamaan tilanne sellaiseksi kuin se oli ennen rikosta. Tällöin kohtuullistamissäännöksen perusteella rikoshyöty voidaan jättää konfiskoitamatta ennallistamiskustannusten arvioidun määrän verran.²⁵ Oikeuskäytännössä ei ole muodostunut vakiintunutta linjaa siitä, milloin ja miten hallintopakkomenettelyssä annetut ennallistamisvelvoitteet otetaan huomioon rikosprosessissa. Jos hallintopakkomenettely ei ole vielä lainvoimainen, ennakoitujen ennallistamiskustannusten vähentäminen rikoshyödystä voi johtaa siihen, että rikoshyötyä ei tuomita, mutta hallintopakkomenettelyssä tekijää ei velvoiteta ennallistamiseen.

23 Ympäristönsuojelulaki (527/2014) 175 §, vesilaki (587/2011) 14:4 §, jätelaki (646/2011) 126 §, maa-ainelaki (555/1981) 14 §, luonnonsuojelulaki (1096/1996) 57 §, maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999) 182 §; laki rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010) 17 §.

24 Suvantola 2012 s. 22–23.

25 HE 80/2000 vp, s. 22.

Kuvio 4. Tuomion jälkeen realisoituvien ennallistamiskustannusten huomioiminen rikosprosessissa.

Pääsääntöisesti rikoshyötyä koskevan menettämisseuraamusvaatimukseen vastaajaa ei ole lainvoimaisella hallintopakkopäätöksellä velvoitettu ennallistamiseen ennen rikosprosessia. Tuomioistuimen ratkaisu riippuu siitä, onko rikos tapahtunut tekijän vai asianomistajan kiinteistöllä (kuvi 4). Asianomistaja voi vaatia vahingonkorvausta aiheutuneesta vahingosta, mutta jos sen määrää ei voida samassa prosessissa ratkaista, tuomioistuin siirtää korvausvaatimuksen käsiteltäväksi riita-asiana erilliseen oikeudenkäyntiin. Rikoshyöty on tällöin tuomittava menetettäväksi ilman, että vahingonkorvausvaatimuksen määrää huomioidaan menetettäväksi tuomituvan rikoshyödyn määrässä. Jos menettämisseuraamukseen tuomittu vastaaja tuomitaan riita-asiansa vahingonkorvausvelvolliseksi, asianomistaja voi hakea suoritusta valtion varoista Oikeusrekisterikeskukselle tehdyllä hakemuksella valtiolle menetettäväksi tuomitusta rikoshyödyistä (rikoslaki 10 luku 11 § 2 mom.). Säännös varmistaa riittävästi asianomistajan oikeuden saada korvausta myös ympäristörikoksen vuoksi hänelle aiheutuvista ennallistamiskustannuksista niissä tilanteissa, joissa menetettäväksi tuomittu rikoshyöty on vähintään yhtä suuri kuin ennallistamiskustannukset. Asianomistaja ja menettämisseuraamukseen tuomittu voivat myös sopia vahingonkorvauksen määrästä. Sikäli kun menettämisseuraamukseen tuomittu suorittaa sen asianomistajalle tai mak-

saa kyseiset kustannukset asianomistajan puolesta kolmannelle, pannaan menettämisseuraamus täytäntöön vain korvauksen ylittävältä osin tai jo peritty rikoshyöty palautetaan vastaavassa määrin. Asianomistaja voi vaihtoehtoisesti vaatia, ja oikeuskäytännössä on eräissä tapauksissa rikosprosessissa vaatinut, vastaajan velvoittamista ennallistamaan vahingonkorvausluonteisesti hänen kiinteistölleen aiheutetun vahingon raha-arvoisen korvauksen sijasta. Oikeuskäytännössä tuomioistuimet ovat yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta hyväksyneet tällaiset vaatimukset edellyttäen, että vaatimus on ollut riittävän yksilöity.

Haasteellisin tilanne on se, että rikos on tapahtunut rikoksentehtäjän omalla kiinteistöllä, eikä rikoksella aiheutettua ympäristötilan muutosta ole ennallistettu ennen oikeudenkäyntiä, eikä siihen ole lainvoimaista hallintopakkoa. Nykyinen sääntely saattaa johtaa siihen, että rikoshyötyä saanut taho menettää tosiasiallisesti ennallistamiskustannukset enimmillään kahteen kertaan: ensin rikoshyötynä ja sen jälkeen ennallistamiskustannuksina. Rikoshyödyn menettäminen voi ilman tarkentavaa säännöstä muodostua ainakin osittain rangaistukselliseksi vastoin lainsäätäjän tarkoitusta. *De lege ferenda* rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentin säännöksessä tulisi huomioida myös menettämisseuraamukseen tuomittavalle henkilölle rikostuomion jälkeen aiheutuvat, rikoshyötyä vähentävät ennallistamistoimenpiteiden kustannukset. Säännöstä olisi aiheellista täydentää siten, että mikäli 2 §:ssä tarkoitettua menettämisseuraamusta koskevan ratkaisun antamisen jälkeen menettämisseuraamukseen tuomittu on suorittanut rikoksella muutetun ympäristön ennallistamiskustannuksia, menettämisseuraamus voidaan panna täytäntöön vastaavalla määrällä vähennettynä.

De lege ferenda rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentin säännöksessä tulisi huomioida myös menettämisseuraamukseen tuomittavalle henkilölle rikostuomion jälkeen aiheutuvat, rikoshyötyä vähentävät ennallistamistoimenpiteiden kustannukset.

12 Pohdinta

Rikoksella saadulla taloudellisella hyödyllä on taloudelliseen toimintaan liittyvissä rikoksissa suuri merkitys, koska se on omiaan vääristämään yritysten välistä kilpailuasetelmaa lainvastaisesti toimivan eduksi.²⁶ Tutkimuksessa havaittiin, että rikoshyödyn muodostuminen on monimuotoista. Kyse voi olla esimerkiksi kiinteistön arvonnoususta muutetun maiseman vuoksi tai kiinteistöä rasittavan suojeluperusteen poistumisesta muinaismuisto- tai rakennussuojeluarvoihin kohdistuvien rikosten johdosta. Rikoshyödyn oikeudenmukainen tunnistaminen on tärkeää kahden, vastakkaiseen suuntaan vaikuttavan oikeudenmukaisuustavoitteen toteuttamiseksi. Yhtäältä oikein tunnistettu ja laskettu rikoshyöty toteuttaa tavoitetta, että rikos ei hyödytä. Toisaalta, kun rikoshyöty mitataan oikein, rikoksenteijä menettää vain saamansa rikoshyödyn, ei enempää. Näin rikoshyödyn menettäminen ei tee seuraamusta ankarammaksi hänen osaltaan. Rikoshyödyn menettäminen perustuu sekä moraaliseen lähtökohtaan että rikosten ennalta ehkäisyn tavoitteeseen.

Rikoshyödyn johdosta tuomittava menettämisseuraamus ei ole rangaistus, mutta sillä voi toisinaan olla rangaistuksen kaltaisia piirteitä, mikä tuli esiin myös tässä tutkimuksessa. Yleisemmällä tasolla yhteiskunnallisesti ei ole hyväksyttävää, että rikos kannattaa. Myös rikosten tilannetorjunnan teorian näkökulmasta rikoshyödyn poisottaminen on perusteltua, koska sillä voidaan vähentää rikoksesta tekijälle koituvia hyötyjä. Käytännön tasolla rikoshyödyn menettäminen poistaa yksittäiseltä toimijalta rikoksen taloudellisen kannustimen.²⁷ Se, että rikoksenteijä saisi pitää rikoshyödyn, saattaisi kannustaa yksittäistapauksessa riskinottoon ja samalla voisi viivästyttää lain noudattamiseen ryhtymistä. Se on myös vastoin kriminaalipolitiikan perusajatusta siitä, että rikoksenteijä vastaa tekojensa seurauksista. Tavoitteena tuleekin olla rikollisuudesta aiheutuvien haittojen ja kustannusten oikeudenmukainen jakautuminen ja toisaalta rikollisuudesta aiheutuvien haittojen ja vahinkojen vähentäminen. Rikosoikeus on kriminaalipolitiikan järein työkalu, jota käytetään viimesijaisena keinona.

Tutkimuksessa havaittiin, että ympäristöviranomaisten ympäristörikosepäilyistä poliisille tekemien ilmoitusten määrät vaihtelivat, mutta tyypillisesti ne olivat muutaman prosentin luokkaa. Myös tapauksen kirjaamiskäytännöt vaihtelivat, mikä vaikutti tietojen vertailukelpoisuuteen eri alueilla. Tyypillisesti poliisille jätettiin ilmoittamatta sellaisista tapauksista, jotka olivat satunnaisia ja merkitykseltään vähäisiä. Ympäristöviranomaiset ratkaisivat tällaiset tapaukset pääsääntöisesti antamalla toiminnanharjoitta-

26 Viljanen 2007, s. 63.

27 Rautio 2007, s. 33.

jalle kehoitus korjata tilanne. Olisikin tarpeen yhtenäistää valvontaviranomaisten käytäntöjä hallinnollisten keinoja käytössä ja ilmoituskynnyksessä esitutkintaviranomaiselle.

Tutkimuksessa kävi ilmi, että ympäristöön kohdistuvissa rikoksissa rikoshyödyn tunnistaminen, sen laskeminen ja arvioiminen tuomioistuimessa on toisinaan pulmallista. Osa teoista ei myöskään tule tietoon taikka etene tuomioistuimeen, koska niissä on joko tehty esitutkinnan rajoittamispäätös tai syyttämättäjättämispäätös. Mikäli esitutkinnassa tai syyteharkinnassa ei ole otettu huomioon rikoshyötyä, tämä ei tule ilmi ja se jää hyödyttämään tekijää.

Tutkimuksessa arvioitiin rikoshyödyn huomioon ottamista ympäristörikosten esitutkinnan rajoittamispäätöksissä ja syyttämättäjättämispäätöksissä. Esitutkinnan rajoittamispäätöksissä rikoshyöty oli mainittu vain muutamassa päätöksessä. Päätökset olivat sisällöltään muutoinkin niin pelkistettyjä, ettei niistä voinut jälkikäteen arvioida tekoihin mahdollisesti sisältynyttä rikoshyötyä.

Yritystoimintaan liittyvissä syyttämättäjättämispäätöksissä rikoshyötyyn oli otettu kantaa noin kolmasosassa tapauksista. Osa syyttämättäjättämispäätöksissä olleista teoista oli sellaisia, että niissä ei ollut merkittävää rikoshyötyä syntynyt lainkaan tai se oli arvioitu vain marginaaliseksi. Joissain tapauksissa rikoshyödyn määrä oli jäänyt epäselväksi ja sitä oli siksi vaikea arvioida. Arvioitaessa esitutkinnan rajoittamispäätöksiä ja syyttämättäjättämispäätöksiä, voitiin todeta, että yritystoimintaan liittyvät teot olivat yleensä edenneet syyttäjälle, kun taas esitutkintaa oli rajoitettu useammin yksityishenkilöiden ympäristöön kohdistamien rikosten osalta. Lisäksi esitutkinnan rajoittamispäätöksissä oli rikoshyötyä arvioitu harvemmin kuin syyttämättäjättämispäätöksissä. Mahdollinen rikoshyöty tulisi kuitenkin ottaa huomioon arvioitaessa laissa säädettyjä esitutkinnan rajoittamisperusteita. Tältä osin olisikin syytä kiinnittää esitutkinnassa huomiota rikoshyödyn arviointiin ja tämän arvioinnin selkeään esiin tuomiseen rajoittamispäätöksessä.

Piiloon jäävää ympäristörikollisuutta tutkittaessa havaittiin, että lähes 30 % vuonna 2017 ja 2018 päätetyistä esitutkinnoista oli lopetettu siksi, että tekijää ei ollut pystytty selvittämään. Lainvastaisen toiminnan jatkuttua pitkään, rikoksesta epäiltyä ei yleensä enää pystytäkään selvittämään. Yksi olennaisimpia keinoja puuttua ympäristörikollisuuteen olisi poliisin ja muiden esitutkintaviranomaisten mahdollisimman reaaliaikainen esitutkinta. Jotta reaaliaikainen tutkinta olisi mahdollista, poliisille tulisi tehdä ilmoitus ympäristörikoksesta mahdollisimman matalalla kynnyksellä. Lisäksi kansalaisten yleistä tietoisuutta ympäristörikollisuuden haitallisista vaikutuksista tulisi lisätä, jotta tapauksiin voitaisiin heti puuttua. Mikäli rikosilmoitusten lukumäärä olennaisesti kasvaisi, asettaisi se luonnollisesti haasteita viranomaisten resurssien riittävyydelle. Sen vuoksi tutkintakäytänteitä tulisikin miettiä uudelleen ja arvioida, olisiko esimerkiksi

roskaamistapaukset mahdollista selvittää suoraviivaisemmalla toimintatavalla, kuten esimerkiksi hallinnollisella sanktioinnilla.

Kolmasosa syyksi luetuista ympäristörikoksista tehtiin yhteisön toiminnassa. Yhteisö oli pääsääntöisesti osakeyhtiö. Ympäristörikosten tuomitsemiskäytäntöä analysoitaessa havaittiin, että rikosasioissa oli jäänyt vaatimatta rikoshyötyä useissa sen tyyppisissä tapauksissa, joissa sitä muun oikeuskäytännön valossa olisi todennäköisesti saatu. Näin ollen rikoshyöty oli jäänyt hyödyttämään rikoksen tekijää. Syynä tähän oli mitä ilmeisimmin se, että tapauksissa ei ollut tunnistettu rikoshyötyä eikä sitä vastaavasti ollut selvitetty esitutkintalaissa säädetyllä tavalla. Tilannetta ei voi pitää hyväksyttävänä. Asiaan olisikin kiinnitettävä huomiota syyttäjän ja poliisin välisessä esitutkintayhteistyössä.

Vuosina 2013–2018 ympäristörikoksista oli Oikeusrekisterikeskukselta saadun aineiston perusteella tuomittu rikoshyötyä runsaat 4 750 000 euroa, josta valtiolle oli peritty lähes 90 %. Tutkimuksessa käytetyn aineiston pohjalta ei ollut kaikilta osin mahdollista analysoida, miksi kaikkea rikoshyötyä ei ollut saatu perittyä, joten perinnän kehittämiseksi analyysiä tulisi jatkaa tältä osin. Tarkasteltaessa perinnän onnistuneisuutta eri luokissa havaittiin, että rikoshyöty oli saatu perittyä valtiolle ympäristöluvallisesta toiminnasta aiheutuneiden päästöjen sekä muiden tuomioiden kategorioissa kokonaan. Maa-ainesten ottoon liittyvissä tuomioissa rikoshyödyistä oli saatu takaisin runsaat 30 %. Tältä osin perintää tulisi tehostaa.

Ympäristörikosten rikoshyötyä laskettaessa sovelletaan nettohyötyperiaatetta. Tällöin verrataan laillisen ja laittoman toiminnan kustannuksia. Tutkimuksessa kävi ilmi, että periaate koettiin selkeäksi, mutta sen soveltamista ympäristörikosten rikoshyötylaskennassa kritisoitiin. Rikoshyöty voidaan laskea rikosepäilystä riippuen monella eri tavalla, jolloin yhtenäisen laskentatavan soveltaminen koettiin pulmalliseksi. Nettohyötyperiaatteen soveltamista ympäristörikoksiin tulisi tutkia ja selvittää lisää, koska nettohyöty ei kategorisesti välttämättä sovellu jokaiseen tilanteeseen. Rikoshyöty sekoittuu normaaliin liiketoimintaan ja jokaisen jutun käsittelyssä pitäisikin erikseen arvioida onko rikoshyöty brutto- tai nettohyötyä.

Tutkimuksessa kartoitettiin mahdollisia hyviä käytänteitä rikoshyödyn selvittämisessä. Hyvänä pidettiin sitä, että ympäristörikoksia käsittelisivät poliisissa ympäristörikoksiin perehtyneet tutkijat. Vastaava perehtyneisyys ympäristörikoksiin katsottiin syyttäjien osalta toivottavaksi. Ympäristöasioiden keskittäminen tietyille virkamiehille olisikin toteuttavissa ilman erillistä lainsäädäntöä pelkästään sisäisillä järjestelyillä. Olisi hyvä pohtia, voisiko vastaavaa kehittää myös ympäristöviranomaisten osalta. Tällöin ympäristörikoksiin erikoistuneet ympäristöviranomaiset voisivat esimerkiksi toimia kouluttajina koko valtakunnan tasolla ja näin olisi mahdollista luoda yhtenäisiä käytäntöjä.

Osassa ympäristörikoksia ei muodostu rikoshyötyä, jolloin vaatimusta menettämisseuraamuksesta ei luonnollisesti synny. Jos on esimerkiksi kyse asianomistajan vahingonkorvauksesta ja ennallistamisvaatimuksesta, joilla on sama peruste, rikoshyödyn menettämiskaava voidaan perustellusti jättää esittämättä. Mikäli peruste on eri, tulisi vaatimus kuitenkin esittää. Tutkimuksessa selvisi, että rikoshyödyn vaatimatta jättämisen perusteet tuotiin syytekirjelmässä esiin vain poikkeuksellisesti. Tiedon julkilausuminen syytekirjelmässä olisi kuitenkin kahdesta syystä aiheellista. Ensinnäkin se osoittaisi, että esitutkinnassa ja syyteharkinnassa on asianmukaisesti selvitetty rikoshyödyn määrä. Toiseksi tieto viestisi tuomioistuimelle, kansalaisyhteiskunnalle ja myös tutkijoille sekä ympäristörikosten taloudellisista vaikutuksista, että vastaajalle jo aiheutuneista taloudellisista seuraamuksista. Sillä voisi näin ollen olla myötävaikutusta myös yleisestä vyyteen.

Ympäristörikosten rikoshyötyä pohdittaessa tulee ottaa huomioon vahinkojen ennallistamisen tärkeys, jolloin olisi syytä tutkia, kumpi vaihtoehto ympäristön kannalta olisi parempi: rikoshyödyn takaisinperintä vai vaatimus ennallistamisesta. Ennallistamisen aiheuttamat kustannukset voivat olla mittavat ja jopa suuremmat kuin lainvastaisesta teosta koitunut rikoshyöty. Jos vastaajan tai rikoshyötyä saaneen omistaman kiinteistön tulevat ennallistamiskustannukset huomioitaisiin ennalta rikoshyödyn menettämistä koskevaa vaatimusta ratkaistaessa, jäisi varteenotettava riski siitä, että rikoksenteijä ja/tai rikoshyötyä saanut oikeushenkilö sekä pitää rikoshyödyn, että laiminlyödessään ennallistamisen välttää ne kustannukset, jotka olisivat aiheutuneet ennallistamisesta. Näin on etenkin, jos rikos tapahtunut yritystoiminnassa ja yritys ei ole vakavarainen. Olisikin tarpeen huolehtia siitä, että ympäristövahingon aiheuttaneella olisi tosiasiallisia mahdollisuuksia ennallistamiseen. Mikäli valtiolle menetettäväksi tuomittu rikoshyöty on määrältään suuri, on olemassa riski, että vahingon aiheuttajalle ei enää jää varoja aiheuttamansa vahingon ennallistamiseen. Jos vahingon aiheuttaja ei huolehdi tai pysty huolehtimaan ennallistamisesta, tästä aiheutuvat kulut jäävät asianomistajan tai viime kädessä yhteiskunnan maksettaviksi.

Tärkeää on myös tunnistaa oikein, mikä on ennallistamista. Jos toimenpiteen suorittamisvelvollisuus perustuu ympäristöluvan tai maa-aineslupan ehtoihin, kyse ei ole rikoksella aiheutetun vahingon ennallistamisesta vaan lupaehtojen täyttämisestä. Tyyppillinen esimerkki on maa-aineslupa perustuva maisemointivelvollisuus. Lupavelvoitteen toteuttamisesta aiheutuvia kustannuksia ei saa vähentää rikoshyödystä. Useimmiten tilanne on se, että vastaaja ei ole vielä ennallistanut rikoksella muutettua ympäristöä eikä siihen ole myöskään lainvoimaisesti velvoittavaa hallintopakopäätöstä. Näissä tilanteissa periaatteessa rikoshyöty tulee tuomita menetettäväksi. Mikäli menettämisseuraamusta ei tuomita, jää varteenotettava riski siitä, että rikoksenteijä sekä saa pitää rikoshyödyn, että välttää ennallistamisesta aiheutuvat kustannukset. Oikeudenmukaisuus ja rikoshyödyn menettämisen ei-rangaistuksellinen luonne edellyttävät, että rikoksenteijä ja muu mahdollinen rikoshyötyä saava osapuoli asetetaan

yhdenvertaiseen asemaan riippumatta siitä, missä vaiheessa ennallistamistoimenpiteet suoritetaan. Olisikin tarkoituksenmukaista säätää turvaamistoimista siten, että jo prosessin alkuvaiheessa voitaisiin arvioida vahingon korjaamisesta aiheutuvat kulut ja nämä voisi sitten ottaa takavarikkoon vahingonkorvausten turvaamiseksi.

Haasteellisia ovat sellaiset tapaukset, joissa rikoksen tekijän omistama kiinteistö on tarpeen ennallistaa, mutta sitä ei ole tehty ennen tuomiota, eikä siihen ole vielä hallintopakkomenettelyssä asetettu lainvoimaista velvoitetta. Rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentin säännös, joka oikeuttaa jälkikäteisesti saamaan valtiolle tuomitusta rikoshyödyistä Oikeusrekisterikeskukselta vastaavan määrän kuin vahingonkorvausta tai edunpalautusta on menettämisseuraamuksen tuomitsemisen jälkeen tuomittu tai suoritettu, soveltuu sanamuodon mukaan vain loukatun osapuolen oikeuteen saada korvausta. Näin ollen se ei sovellu rikoshyötyä saaneen itse suorittaman ennallistamisen kustannuksiin omalla kiinteistöllä. Tulevien ennallistamiskustannusten kannalta merkittävä on Vaasan hovioikeuden ratkaisu 22.5.2013 nro 652, joka ei sisällynyt tutkimusaineistoon. Hovioikeus katsoi, että menettämisseuraamuksen määräämiselle oli lähtökohtaisesti este. Se totesi, että vaikka rikoshyöty oli arvioitava ensisijaisesti tuomitsemishetken olosuhteiden perusteella, menettämisseuraamuksen tuomitseminen ei ollut kohtuullista ottaen huomioon ennallistamisesta aiheutuviksi arvioidut ja rikoshyödyn määrän huomattavasti ylittävät kustannukset, kun yhtiö oli lainvoimaisesti veloitettu ennallistamistoimenpiteiden suorittamiseen.

Ympäristörikokset ovat yleensä luonteeltaan laajoja ja vaativat useamman viranomaisen yhteistyötä. Rikoshyötyjen tunnistaminen ja hyödyn poistaminen ovat tärkeä osa ympäristön suojelua. Ympäristörikosten käsittelyprosessin sujuvoittamiseksi ja tehostamiseksi prosessia tulisi tarkastella kokonaisuutena, koko valtakunnan tasolla ja sitouttaa pitkäjänteiseen kehitysohjelmaan kaikki käsittelyyn osallistuvat viranomaiset. Toimiva viranomaisyhteistyö mahdollistaa myös tapausten tehokkaan ja selkeän etenemisen, jolloin prosessi toimii kustannustehokkaasti. Hankkeessa kävi ilmi, että viranomaisten yhteistyön katsottiin nykyisin toimivan pääsääntöisesti hyvin. Ongelmana oli se, että yhteistyö koettiin edelleen liian henkilösidonnaiseksi. Nimeämällä varamiehet eri yhteistyöelimissä toimiville virkamiehille, voitaisiin poistaa liiallisen henkilösidonaisuuden luomat esteet viranomaisten yhteistyölle. Olennaista olisi myös tarkastella rikosprosessia laajasti ja pitkäjänteisesti, kaikki toimijat mukaan lukien ja luopua niin sanotusta silloajattelusta. Mikäli kukin toimija kehittää toimintatapojaan vain omasta näkökulmasta voi tuloksena olla se, että rikosjuttujen käsittely jossakin rikosprosessin vaiheessa sujuvoituu, mutta vaikeutuu seuraavassa.

Tiedon ja asiantuntemuksen jakaminen on olennaista, yhä laajemmin ja yli eri hallinnonalojen. Jotta ympäristörikosepäilyjen käsittely saataisiin yhdenmukaisemmaksi, ympäristöasiantuntijat toivoivat lisäkoulutusta lupamääräysten rikkomistapauksista ja ilmoittamiskynnykseen liittyen. Koulutuksissa voisi tapausesimerkkien ja mallipohjien

avulla käydä läpi esimerkiksi sellaisen tutkintapyyntöön tekeminen, jossa on otettu kantaa mahdolliseen laittomaan taloudelliseen hyötyyn.

Rangaistusluonteisten hallinnollisten seuraamusten käyttöala on lisääntynyt hallinnon- alakohtaisessa sääntelyssä. Hallinnolliset sanktiot ovat rikosoikeudellisia seuraamuksia kevyempi vaihtoehto säädettyjen velvollisuuksien rikkomisesta. Hallinnollisilla seuraamuksilla pyritään ennaltaehkäisemään lainvastainen toiminta sekä tällaisen toiminnan jatkaminen. Pienempien ympäristöön kohdistuvien säännösten vastaisten tekojen käsitteleminen hallinnollisessa sanktiomenettelyssä olisi omiaan säästämään viranomaisten voimavaroja, kun asiaa ei tarvitsisi käsitellä täysimittaisessa rikosprosessissa. Tällöin hallinnollisen sanktiomaksun suuruus voitaisiin määrätä riippuvaiseksi teon vakavuudesta. Sanktioon tulisi sisällyttää myös kiinteä rikoshyötyä vastaava osatekijä. Tämän tulisi olla riippuvainen siitä, minkä hallinnollisen maksun tekijä on pyrkinyt välttämään. Hallinnollisen sanktiomaksun käyttöalaan sopisivat esimerkiksi rakentamisrikkomukset siksi, että niillä ei pääsääntöisesti aiheuteta vahinkoa kolmansille tahoille, jolloin vahinko ja sanktiomaksu kohtaisivat. Toinen tutkimuksessa esiin tullut käyttöala oli jätelain rikkomiset (roskaaminen). Mikäli puhdistamiskustannukset aiheutuvat tekijälle, myös tässä tapauksessa ympäristölle aiheutettu vahinko ja sanktiomaksu kohtaisivat. Jos taas vahinko aiheutetaan jollekin muulle, tämän oikeudesta korvaukseen tekijältä voitaisiin käsitellä normaalisti siviiliprosessissa. Tämä myös nopeuttaisi prosessia.

Ympäristöön kohdistuvien rikosten ehkäiseminen on tärkeää ja tarpeen. Tutkimuksessa pohdittiin de lege ferenda mahdollisuutta kohdentaa valtiolle ympäristörikosten johdosta perityksi saatu rikoshyöty ympäristörikosten ehkäisyyn. Eduskunnan budjettivallan ja harjoitetun finanssipolitiikan vuoksi valtion varojen korvamerkintään suhtaudutaan lähtökohtaisesti kielteisesti. Siksi tutkimuksessa painopiste oli ympäristönsuojeluyhdistysten ja -järjestöjen ympäristörikoksia ehkäisevän toiminnan rahoittamisessa. Mikäli harjoitettavasta finanssipolitiikasta poiketen viranomaistoimintana tehtävään ympäristörikosten ehkäisyyn päätettäisiin lisätä määrärahoja, tämä voitaisiin toteuttaa yksinkertaisesti varaamalla rahoja talousarvion kautta. Parempi vaihtoehto varojen kohdentamisessa viranomaistoimintaan olisi kuitenkin se, että perustettaisiin virkoja ympäristörikosten ehkäisytyöhön.

Tutkimuksessa arvioitiin viranomaistoiminnan lisäksi rikoshyödyn kohdentamista ympäristöjärjestöille ja -yhdistyksille menettämisseuraamuksia koskevan sääntelyn kautta, rikosuhrimaksun tyyppisen ympäristömaksun, talousarvion ulkopuolisen rahan ja Sakassa käytössä olevan ehdollisen syyttämättäjättämispäätöksen perusteella. Kaikki esitetyt vaihtoehdot olisivat teoreettisesti mahdollisia; jokaiseen vaihtoehtoon liittyi sekä hyviä puolia että eriasteisia pulmia. Vaihtoehdoista vierain oli Saksassa käytössä oleva ehdollinen syyttämättäjättäminen, jossa syyttäjä määrää suppean esitutkinnan jälkeen rikoksesta epäillyn maksamaan valtiolle tietyn summan tai tekemään

hyväntekeväisyystyötä. Järjestelmässä epäilty säilyttää syyttömyysolettamansa ja maksettuaan syyttäjän määräämän summan, asian käsittely päättyy siihen. Tällöin on olemassa riski, että varakkaammat voisivat hoitaa ympäristöön kohdistuneet rikokset rahalla ja jatkaa sen jälkeen toimintaansa ilman rikosprosessin tuomaa mainehaittaa. Mikäli syyttäjän määräämä summa olisi suuri, pienemmät yritykset tai yksityiset henkilöt eivät välttämättä kykenisi toimimaan samoin. Mikäli he kykenisivät summan maksamaan, yrityksen osalta toiminnan jatkaminen ja vahinkojen ennallistaminen voisivat vaarantua. Tämä olisi myös omiaan johtamaan siihen, että ympäristövahinkoja aiheuttavat eivät olisi tasavertaisessa asemassa vastatessaan teoistaan. Järjestelmässä oli kuitenkin nähtävissä myös hyviä puolia. Mikäli asia pystyttäisiin hoitamaan ilman täysimittaista rikosprosessia, viranomaisten resursseja säästyisi törkeämpien ja vakavampien rikosten käsittelyyn. Samoin asian käsittely olisi nopeampaa ja rikoksen aiheuttajat voisivat olla halukkaita maksamaan syyttäjän määräämän summan vapaaehtoisesti, koska se mahdollistaisi toiminnan jatkamisen ilman mainehaittaa.

Tutkimuksessa pohdituista vaihtoehtoista haasteellisimmin on talousarvion ulkopuolisen rahaston perustaminen. Ensinnäkin sellaisen perustaminen vaatisi eduskunnassa kahden kolmasosan enemmistön. Toiseksi nykyisin harjoitettava finanssipolitiikka pyrkii talousarvion ulkopuolisten rahastojen perustamisen sijaan vähentämään jo olemassa olevia rahastoja. Vaihtoehtoista käyttökelpoisimmalta vaikuttaa ympäristörikosmaksun säätäminen. Jotta ympäristörikosmaksulla kerättävällä summalla olisi merkitystä, tulisi maksu sitoa rikoshyödyn määrään. Liiallisen sanktiokumulaation vuoksi rikosuhrimaksua ei tulisi määrätä yhtä aikaa ympäristörikosmaksun kanssa. Pysyvyyttä edellyttävä ratkaisu edellyttäisi myös sitä, että osuus, mitä ei saataisi katettua perityistä rikoshyödyistä, turvattaisiin katettavaksi budjettivaroista.

Mikäli säädettäisiin perityksi saatujen rikoshyötyjen korvamerkinnästä ympäristöjärjestöille ja -yhdistyksille ympäristörikoksia ehkäisevään toimintaan, tulisi varojen asianmukaista käyttöä valvoa, esimerkiksi vuosittain toimitettavien raporttien muodossa. Samalla olisi tarpeen säätää mahdollisuudesta varojen takaisinperintään, jos kävisi ilmi varojen väärinkäyttöä. Lisäksi varoja saaville ympäristöyhdistyksille ja -järjestöille voisi samalla asettaa tiettyjä vaatimuksia. Tällaisia voisivat olla esimerkiksi, että yhdistys on rekisteröity, sen toiminta on vakiintunut, yhdistyksen talous on kunnossa ja se pystyy osoittamaan näyttöä aikaisemmin toteuttamastaan onnistuneesta toiminnasta ympäristörikosten ehkäisyssä. Ympäristörikoksia ehkäisevään toimintaan korvamerkittävä rahoitus olisi myös mahdollista ottaa huomioon yhdistyksille jaettavan yleisavustuksen määrää pienentävänä seikkana.

Ympäristörikoksiin liittyvää valvontaa ja selvittämistä voidaan tehdä yksinomaan viranomaisten toimesta, koska tähän liittyy merkittävää julkisen vallan käyttöä. Ympäristörikosten ehkäisemisessä sen sijaan olisi mahdollisuus ottaa mukaan niin sanottu kol-

mas sektori eli ympäristönsuojelujärjestöt ja -yhdistykset. Heidän toimintansa olisi viranomaistoimintaa täydentävää. Varojen kohdentaminen rikosten ennaltaehkäisyyn on tärkeää ja säästää lopulta yhteiskunnalle rikoksista aiheutuvia kustannuksia. Siinä tietoisuuden lisääminen on olennaista. Yksi keino lisätä kansalaisten tietoisuutta ympäristöriskillisyydestä ja siten nostaa ilmoitusaktiivisuutta olisi tietoisuustyypiset, esimerkiksi viranomaisten verkkosivuilta löytyvät koosteet. ”Harmaa talous, musta tulevaisuus” -kampanja nosti menestyksekkäästi esille harmaan talouden ilmenemismuotoja ja haitallisuutta, joten olisi hyvä pohtia, voisiko vastaavatyypistä kampanjaa ajatella toteutettavaksi myös ympäristöriskillisyyteen liittyen. Valtion varoja olisi myös mahdollista kohdistaa ympäristöjärjestöjen ja -yhdistysten toimesta tehtävään tiedottamiseen. Järjestöillä on Suomessa ollut perinteisesti suuri rooli ja isoimmilla yhdistyksillä mahdollisuus laajempiinkin kampanjoihin, esimerkiksi sosiaalisessa mediassa.

13 Suositukset

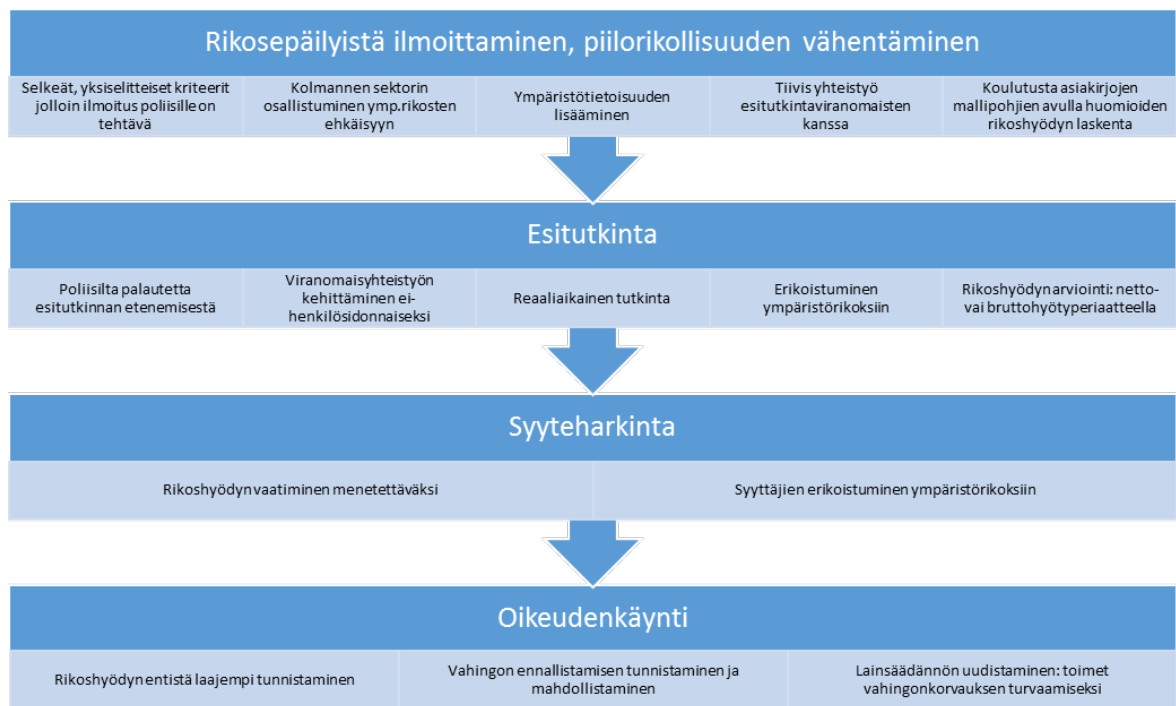
Tutkimuksen perusteella ehdotetaan seuraavia suosituksia jatkotoimenpiteiksi:

- Ympäristörikosten käsittelyprosessin sujuvoittamiseksi ja tehostamiseksi prosessia tulisi tarkastella kokonaisuutena ja koko valtakunnan tasolla.
- Ympäristövalvontaviranomaisten ilmoittamiskynnystä poliisille havaituista ympäristösäännösten rikkomisista tulisi yhdenmukaistaa.
- Esitutkintaviranomaisten ja ympäristöviranomaisten yhteistyötä tulisi kehittää, poistaen henkilösidonnoisuuksia sijaisjärjestelyin sekä lisäämällä viranomaisten keskinäistä tiedonvaihtoa.
- Syyttäjän ja poliisin välisessä esitutkintayhteistyössä tulisi kiinnittää aiempaa enemmän huomiota rikoshyödyn tunnistamiseen ja selvittämiseen.
- Ympäristörikosasioiden keskittämistä rikosprosessissa tulisi harkita ympäristörikoksiin erikoistuneille esitutkintaviranomaisille ja syyttäjille.
- Rikoshyödyn takaisinperinnän ja ennallistamisen suhdetta tulisi selkeyttää.
- Esitutkinnassa tulisi kiinnittää enemmän huomiota rikoshyödyn arviointiin ja tämän arvioinnin selkeään esiin tuomiseen rajoittamispäätöksessä.
- Rikoshyödyn tunnistamisessa, laskemisessa ja arvioimisessa sekä ennallistamisen tunnistamisessa ja huomioon ottamisessa rikoshyötyä tuomittaessa tulisi järjestää koulutusta.
- Kansalaisten yleistä tietoisuutta ympäristörikollisuudesta ja sen haitoista tulisi lisätä.

Lisäksi ehdotetaan selvitettäväksi seuraavia asioita:

- Mahdollisuutta käsitellä pienet ympäristöön kohdistuvat rikkomukset hallinnollisella sanktiomaksulla, joka olisi riippuvainen teon vakavuusasteesta ja johon tulisi sisällyttää kiinteä rikoshyötyä vastaava osatekijä.
- Nettohyötyperiaatteen soveltumista yleisesti ympäristörikoksissa.
- Esitutkintaviranomaisten esitutkintakäytänteitä ja niiden mahdollisia kehittämistarpeita ympäristörikoksissa.
- Valtiolle perityksi saatujen rikoshyötyjen kohdentamista ympäristörikoksia ehkäisevään toimintaan.

Kuviossa 5 on vielä tiivistetty keskeisiä, edellä mainittuja näkökohtia, joita tulisi ottaa huomioon ympäristörikosepäilyjen rikosprosessia kehitettäessä.

Kuvio 5. Ympäristörikosepäilyjen rikosprosessin kehittämisessä huomioitavia näkökohtia.

Liitteet

1. Rikkilä S, Koppanen K, Lehtinen T, Kankaanranta T, Muttilainen V: Piiloon jäävä ympäristörikollisuus ja siihen liittyvä rikoshyöty.
2. Laakso T: Esitutinnan rajoittaminen, syyttämättä jättäminen ja ympäristörikoshyöty.
3. Suvantola L: Tuomitsemiskäytäntö ympäristörikoksissa.
4. Rikkilä S, Koppanen K, Lehtinen T, Kankaanranta T, Muttilainen V: Ympäristörikoshyödyn selvittäminen ja tuomitun rikoshyödyn perinnän onnistuneisuus.
5. Suvantola L: Ennallistamiskustannusten huomioiminen ja vähäisten ympäristörikosten rikoshyöty.
6. Koskela T: Ympäristörikosten seurauksena valtiolle perityksi saadun rikoshyödyn kohdentaminen ympäristörikosten ehkäisyyn.

Liite 1: Piiloon jäävä ympäristörikollisuus ja siihen liittyvä rikoshyöty

Piiloon jäävä ympäristörikollisuus ja siihen liittyvä rikoshyöty

Ympäristörikosten rikoshyödyn tilannekuva hanke,
1a. ja 1b. osahankkeiden väliraportti

Rikkilä S, Koppanen K, Lehtinen T, Kankaanranta T, Muttilainen V

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
2. Ympäristövalvonta Suomessa	1
3. Ympäristölainsäädännön vastainen toiminta ympäristövalvontaviranomaisen näkökulmasta 2	
3.1 Aineisto.....	3
3.2.Ympäristövalvontaviranomaisten tietoon tulevat tapaukset	3
3.3 Tapaukset, joista ei tehdä ilmoitusta poliisille	4
3.3.1 ELY-keskukset	5
3.3.2 Kuntien ympäristönsuojeluviranomaiset	9
3.3.3 Syyt jättää ilmoitus tekemättä poliisille	11
3.4 Rikoshödyn määrittelyä.....	13
3.5 Koulutustarpeita.....	16
3.6 Yhteenvetoa ja pohdintaa	17
4. Ympäristörikosepäilyjen esitutkinnan keskeyttäminen tai lopettaminen poliisissa	21
4.1 Aineistot	22
4.2. Vuosina 2017–2018 päätetyt tai keskeytetyt ilmoitukset	23
4.2.1 Yleiskuva ilmoituksista	23
4.2.2 Syytä esitutkinnan lopettamiselle tai keskeyttämiselle	25
4.3 Vuosina 2013–2016 päätetyt tai keskeytetyt ilmoitukset	28
4.4 Yhteenvetoa ja pohdintaa	28
5. Johtopäätökset.....	30
Lähteet	31

1. Johdanto

Ympäristörikoshyötyjen tilannekuva (YMRIHY) on Itä-Suomen yliopiston ja Poliisiammattikorkeakoulun hanke, joka tuottaa ympäristörikoksilla tavoiteltujen ja saatujen taloudellisten hyötyjen tilannekuvan. Lisäksi hanke tuottaa arvion, kuinka tehokkaasti ympäristörikoksilla saatua rikoshyötyä saadaan perittyä valtiolle ja paljonko hyödystä olisi mahdollista palauttaa ympäristörikostorjuntaan. Hanke tuottaa myös koulutusmateriaalia ympäristörikoskoulutuksessa hyödynnettäväksi niin poliisissa kuin laajemmin eri sidosryhmissä.

Hankkeen toteutus tapahtuu osahankkeiden kautta. Osahankkeen 1 tarkoituksena on selvittää, voidaanko piiloon jäävän ympäristörikollisuuden määrää ja luonnetta arvioida sekä millaisesta rikoshyödystä piiloon jäävässä ympäristörikollisuudessa on kyse. Lisäksi pyritään arvioimaan rikoshyödyn määrää.

Tässä raportissa arvioidaan piiloon jäävää ympäristörikollisuutta kahdesta näkökulmasta. Ensinnäkin viranomaisille lähetetyn sähköisen kyselyn tulosten perusteella tarkastellaan, kuinka paljon lukumääräisesti arvioiden esiintyy sellaista ympäristölainsäädännön vastaista toimintaa, josta ympäristövalvontaviranomaiset eivät ilmoita poliisille (Osahanke 1a). Kysely oli luonteeltaan kartoituksen tyyppinen, eikä otos ollut valtakunnallisesti edustava. Kyselyn avulla saatiin kuitenkin monipuolisesti tietoa ilmoittamatta jätettävien ympäristörikosepäilyjen tyyppitapauksista, rikoshyödyn määrästä sekä syistä ilmoittamatta jättämiselle. Lisäksi pyydettiin näkemyksiä viranomaisvalvontaan liittyvän koulutuksen riittävydestä sekä mahdollisesta lisäkoulutuksen tarpeesta. Toiseksi selvitettiin poliisin rekisteritietojen pohjalta kuinka suuri osa poliisin tietoon vuosina 2013–2018 tulleista ympäristörikostapauksista lopetetaan tutkinnanjohtajan päätöksellä ja millä perusteilla (Osahanke 1b).

Raportti etenee siten, että johdantoluvun jälkeen luvussa 2 luodaan yleiskuva siitä, kuinka ympäristövalvonta Suomessa on järjestetty. Luvussa 3 tarkastellaan ympäristölainsäädännön vastaista toimintaa ympäristövalvontaviranomaisen näkökulmasta. Luvussa 4 esitellään perusteita, joiden pohjalta poliisi oli lopettanut tai keskeyttänyt ympäristörikosepäilyjen esitutkintoja vuosina 2013–2018. Luvussa 5 esitetään tutkimuksen pohjalta tehdyt johtopäätökset.

2. Ympäristövalvonta Suomessa

Ympäristönsuojelulain mukaisia yleisiä valvontaviranomaisia ovat ELY-keskus ja kunnan ympäristönsuojeluviranomainen¹. ELY-keskus on valtion yleinen valvontaviranomainen, jonka tehtävänä on ohjata ja edistää laissa ja sen nojalla annetuissa säännöksissä tarkoitettujen tehtävien hoitamista alueellaan, valvoa säännösten noudattamista sekä käyttää osaltaan ympäristönsuojelun yleisen edun puolesta ympäristönsuojelulain mukaisessa päätöksenteossa. Aluehallintovirasto toimii valtion ympäristölupaviranomaisena sekä käsittelee toimivaltaansa kuuluvat ilmoituksenvaraista toimintaa koskevat asiat. Sekä ELY-keskus että aluehallintovirasto tukevat

¹ Ympäristönsuojelulaki (527/2014, YSL) 23 §.

kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen toimintaa toimialaansa kuuluvissa asioissa². Kunnassa valvonnasta vastaava ympäristönsuojeluviranomainen on sen määräämä toimielin.

Ympäristövalvonnan tarkoitus on varmistaa, että ympäristössä tapahtuvat toiminnot ovat lain-säädännön ja viranomaisten myöntämien lupien ja määräysten mukaisia sekä ehkäistä ja poistaa haitallisia ympäristömuutoksia. Valvontaviranomaisen on ryhdyttävä hallinnollisiin ja/tai oikeudellisiin toimenpiteisiin, jos se saa valvonnassaan tietää toiminnanharjoittajan rikkovan ympäristölainsäädäntöä.³

Hallinnollisella toimenpiteellä tarkoitetaan esimerkiksi kirjallisen huomautuksen tai kehotuksen antamista. Muita mahdollisia tapoja edetä valvonta-asiassa ovat muun muassa selvityspyyntö, tarkastus (tarkastuspöytäkirja mahdollisine kehotuksineen), kehoitus ja hallintopakkomääräys⁴. Jos valvontaviranomainen havaitsee lainvastainen teon tai laiminlyönnin, hänen tulee tehdä ilmoitus Ympäristönsuojelulain 224 ja 225 §:ssä tarkoitettuun teosta tai laiminlyönnistä poliisille esitutkintaa varten. Ilmoitus saadaan kuitenkin jättää tekemättä, jos tekoa on pidettävä olosuhteet huomioon ottaen vähäisenä eikä yleisen edun ole katsottava vaativan syytteen nostamista⁵. Laittoman tilanteen korjaamiseksi voidaan joutua käyttämään samanaikaisesti hallinnollisia ja rikosoikeudellisia keinoja.

Toiminnanharjoittajalle on pyrittävä mahdollisuuksien mukaan varaamaan tilaisuus tulla kuuluksi laiminlyöntien syistä ja epäkohtien korjaamiseen liittyvästä aikataulusta⁶. Valvontaviranomaisen tehtävänä on varmistaa, että toiminnanharjoittaja poistaa toiminnassa havaitut epäkohdat tai laiminlyönnit⁷.

Ympäristölainsäädännön valvonnassa viranomaisyhteistyötä tekevät elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset sekä kuntien ympäristönsuojelu- ja rakennusvalvontaviranomaiset. Esitutkinnan toimittaa yleensä tapahtumapaikan poliisilaitos, mutta tutkintaa voidaan tilanteen vaatiessa tarjota keskusrikospoliisin suorittavaksi.

Ympäristörikokset edellyttävät usein esitutkintaviranomaisen ennakoilmoitusta syyttäjälle sekä tiivistä yhteistyötä. Myös Tulli ja Rajavartiolaitos suorittavat esitutkintaa toimialoillaan ympäristörikosasioissa. Tieto mahdollisesta ympäristörikoksesta tulee poliisille pääasiassa kolmea eri kautta; yksityisiltä kansalaisilta, valvontaviranomaisilta tai poliisin omina havaintoina esimerkiksi tavanomaisen valvonnan tai muun rikostutkinnan yhteydessä.⁸

3. Ympäristölainsäädännön vastainen toiminta ympäristövalvontaviranomaisen näkökulmasta

² YSL 21 §.

³ YSL 179 §.

⁴ YSL 175–176 §.

⁵ YSL 188 §.

⁶ YSL 185 §, Hallintolaki (434/2003) 34 §.

⁷ YSL 179 § 2 momentti.

⁸ Poliisihallitus: Ympäristörikoskatsaus 2019, s. 19

3.1 Aineisto

ELY-keskusten ja maakuntakeskusten ympäristövalvontaviranomaisille lähetettiin sähköpostikysely maaliskuussa 2020. Kysely osoitettiin ympäristövalvonnasta vastaavien yksiköiden johdolle, joita pyydettiin jakamaan kyselylomaketta oman yksikkönsä sisällä 2–5 vastaajalle. Vastauksia tuli yhteensä 26. Kymmenestä eri ELY-keskuksesta saatiin 15 vastausta ja kymmenestä eri kunnasta 11 vastausta. Osa vastauksista oli tehty yhdessä useamman henkilön näkemysten perusteella ja osa oli yksittäisten virkamiesten omia näkemyksiä. Yksi ELY-keskus vastasi kyselyyn omasta toiveestaan haastattelussa, joka toteutettiin Teams-kokouksessa 27.3.2020.

Kysely koostui yhdeksästä kysymyskokonaisuudesta (Liite 1). Poliisilta piiloon jäävän ympäristönsuojelulainsäädännön vastaisen toiminnan laajuutta arvioitiin kolmen kysymyksen (kysymykset nro 1–3) avulla. Tällöin vastaajilta kysyttiin, mistä viranomaisille tulee tietoa ympäristönsuojelulainsäädännön vastaisesta toiminnasta ja kuinka monta tapausta käsitellään vuosittain. Lisäksi vastaajia pyydettiin arvioimaan, kuinka suuri osa kaikista käsiteltävistä tapauksista käsitellään hallinnollisesti ja kuinka monesta ilmoitetaan esitutkintaviranomaisille.

Vastaajia pyydettiin arvioimaan minkälaiseen ympäristölainsäädännön vastaiseen toimintaan tyypillisesti liittyvät ne tapaukset, joista ei ilmoiteta poliisille sekä mistä rikoshyöty voisi näissä tapauksissa muodostua (kysymykset nro 4 ja 5). Syitä ilmoittamatta jättämiseen kartoitettiin kahdella kysymyksellä (kysymykset nro 6 ja 7), joissa kysyttiin että, saako viranomainen itse päättää ilmoituksen tekemisestä ja miksi ilmoitus poliisille mahdollisesti jätetään tekemättä. Lopussa kartoitettiin (kysymykset nro 8 ja 9) onko vastaajilla riittävästi tietoa siitä, milloin tapauksesta tulisi ilmoittaa poliisille sekä tiedusteltiin ympäristövalvontaviranomaisten mahdollista lisäkoulutuksen tarvetta.

3.2.Ympäristövalvontaviranomaisten tietoon tulevat tapaukset

Tässä luvussa esitellään kyselyn tulokset teemoittain. Tarvittaessa verrataan ELY-keskusten ja kuntien vastauksia, mutta eroa näiden kahden välille ei automaattisesti tehdä, mikäli se ei ollut keskeistä analyysin kannalta. Tarkoitus oli luoda yleiskuva ympäristöviranomaisten valvontatoiminnasta, jolloin yksittäisten, havainnollistavien esimerkkien kannalta ei ollut välttämättä merkityksellistä, antoiko ne ELY-keskus vai kunta. Lisäksi ELY-keskusten ja kuntien ympäristöviranomaisten vastaukset olivat monin paikoin yhtenevät ja tukivat toisiaan. Tämän hankkeen tutkijoiden esittämää pohdintaa tulosten merkityksestä tuodaan esiin yhteenvedossa ja johtopäätökset -luvussa.

Ympäristölainsäädännön vastaisesta toiminnasta ilmoittavat ELY-keskuksille tyypillisesti ympäristönsuojelu- ja ympäristöterveydensuojeluviranomaiset, yksityishenkilöt (kuten naapurit tai mökkiläiset) ja toiminnanharjoittajat itse. Myös kyläyhteisöt ja -järjestöt, ympäristöjärjestöt sekä poliitikot voivat ilmoittaa epäilyistä. Joskus toimittajat nostavat ympäristöriskillisuuteen viittaavia asioita esiin mediassa. Joissakin tapauksissa voi olla epäselvää, keneltä ilmoitus on tullut, mikäli kyseessä on esimerkiksi suuri teollisuusalue. Eri lähteistä tulevien ilmoitusten lukumäärät vaihtelevat, mutta yksi ELY-keskus raportoi ylivoimaisesti suurimman osuuden ilmoituksista tulevan toiminnanharjoittajilta itseltään.

Myös kunnille tulee ilmoituksia useilta eri tahoilta. Yksityishenkilöiden yhteydenottojen mainittiin useassa vastauksessa olevan merkittävä ilmoitusten lähde. Niiden lisäksi ilmoituksia tekevät muut tahot kaupungin organisaation sisällä, jätehuollon kuntayhtymä, toiset toiminnanharjoittajat tai yritykset ja rakennusvalvonta. Myös muut viranomaiset kuten ELY-keskukset, poliisi ja pelastuslaitokset ilmoittavat havaituista epäkohdista.

Ympäristölainsäädännön vastaista toimintaa paljastuu ELY-keskusten omien tarkastusten tai valvonnan yhteydessä alueesta riippuen muutamista tapauksista useisiin kymmeniin vuosittain. Lainvastaisen toiminnan raportoitiin korjaantuvan usein kehotuksella, jolloin ilmoitukset tulevat ainoastaan toiminnanharjoittajan ja valvovan viranomaisen tietoon. Ilmoittamatta jätetyissä tapauksissa ei tyypillisesti suoraan tavoitella taloudellista hyötyä, vaan syyt laiminlyönteihin ovat usein muualla, kuten tiedon tai viitseliäisyyden puutteessa.

Joissakin kunnissa ilmoituksia poliisille ei ollut tehty viimeisen 12 kuukauden aikana lainkaan. Joiltakin kunnilta saatiin tarkka ilmoitusten lukumäärä, mutta useimmissa tapauksissa kyseessä oli arvio, joka vaihteli muutamasta tapauksesta kymmeniin tapauksiin vuodessa. Enimmillään raportoitiin lähes 200 ympäristölainvastaisesta tapauksesta. Tapausten kirjaamiskäytännöt kuitenkin vaihtelivat, mikä vaikuttaa tapausten määrään ja tietojen vertailtavuuteen eri alueilla.

Nykyään yhä pienemmät asiat saattavat aiheuttaa luparikkomuksia, koska raja-arvot ovat tiukentuneet. Tämän arvioitiin voivan myös lisätä lainvastaisten tapausten määrää. Tällöin vertailu eri vuosien välillä voi tulla hankalaksi. Jos jokin toiminto on hyvin säänneltyä, voi syntyä enemmän käsiteltäviä rikkomuksia. Hyvin valvotulta ja säädellyltä liiketoimintasektorilta sekä isoilta toimijoilta voi tulla paljonkin ilmoituksia, mikä hankaloittaa vertailua eri sektoreiden kesken.

Kolmannessa kysymyksessä vastaajia pyydettiin arvioimaan ympäristölainsäädännön vastaisten tapausten lukumääriä vuosittain. Kokonaismäärän lisäksi selvitettiin poliisille tehtyjen ilmoitusten osuutta kaikista tapauksista. Useat vastaajat totesivat, ettei heidän käytössään ole rekisteriä, jonne ilmoitetut tapaukset kirjataan. Jotkut organisaatiot kirjaavat esimerkiksi valitusasiat Trimbleen⁹.

Poliisille ilmoitettujen epäilyjen osuus kaikista tapauksista vaihteli, mutta tyypillisesti korkeintaan muutama prosentti tapauksista ilmoitetaan poliisille. Poikkeuksena oli yksi ELY-keskus, jossa vastaava osuus oli jopa puolet kaikista tapauksista. Myös kuntien osalta poliisille ilmoitettujen tapausten lukumäärä oli vain muutamia vuodessa ja niiden osuus vaihteli: jossakin kunnassa ei ilmoitettu ainuttakaan tapausta ja toisissa taas ilmoitettiin jopa puolet kaikista tapauksista.

3.3 Tapaukset, joista ei tehdä ilmoitusta poliisille

Tässä luvussa tarkastellaan erikseen ELY-keskusten ja kuntien ympäristövalvontaviranomaisten näkemyksiä syistä, joiden perusteella ympäristölainsäädännön vastaisesta toiminnasta ei tehdä ilmoitusta poliisille. Ilmoittamatta jätettyjen tapausten osalta vastaajia pyydettiin täyttämään esimerkkejä suoraan taulukkoon sellaisesta toiminnasta, josta ei ilmoiteta poliisille. Taulukon

⁹ <https://kunnat.trimble.fi/>.

pohja muodostettiin Leila Suvantolan Tuomitsemiskäytäntö ympäristör rikoksissa -raportissa olevaa luokittelua hyödyntäen¹⁰. Ympäristölainsäädännön vastainen toiminta luokiteltiin seuraavasti: ympäristöluvanvarainen toiminta, maa-ainesten otto, jätteiden käsittely, maatalous/met-sätalous, rakentaminen/vesirakentaminen sekä muut. Vastaajilla oli mahdollisuus lisätä esimerkkejä taulukkoon. Suoria lainauksia poimittaessa niitä on muokattu lausemuotoon esimerkiksi lisäämällä isoja alkukirjaimia, kuitenkin asiasisältöä muuttamatta.

3.3.1 ELY-keskukset

ELY-keskukset nostivat esille, että usein poliisille jätetään ilmoittamatta sellaiset tapaukset, jotka ovat satunnaisia ja merkitykseltään vähäisiä. Tällaiset tapaukset ratkaistaankin pääsääntöisesti antamalla toiminnanharjoittajalle kehoitus korjata tilanne. Vastaukset sisälsivät kattavasti erilaisia esimerkkejä, mikä osaltaan osoittaa valvontaan liittyvän harkinnan mahdollisuudet ja haasteet. Yksittäisiä tapauksia tai vahinkoja ei yleensä ilmoiteta poliisille, mikäli teko ei ole törkeä.

Ympäristöluvanvarainen toiminta

Poliisille ilmoittamatta jätetyt ympäristöluvanvaraisen toiminnan rikkomukset ovat usein vähäisiä ja korjaantuvat vastaajien mukaan esimerkiksi puhelinsoitolla tai valvojan tuella. Näissä tapauksissa ympäristölle aiheutuva haitta on arvioitu pieneksi ja toiminnanharjoittaja aloittaa toimenpiteet puutteiden korjaamiseksi välittömästi.

"Lähinnä luvanvastaiset vähäiset kertaluontoiset ja yksittäiset rikkomukset, joista ei voida katsoa aiheutuvan suoraan merkittäviä ympäristöhaittoja. Tällaisia ovat mm. päästörajojen ylitykset, jätteiden vastaanotto- käsittely- ja varastointimäärien ylitykset, puutteet kemikaalien varastoinnissa, raportin tai suunnitelman toimittamatta jättämiset, aidan rakentamattomuus..."

"Vähäiset lupaehtojen satunnaiset rikkomiset, joissa ei ole näkyvissä tietoista lupaehtojen rikkomista ja trendiä tilanteen pahenemisesta. Myös tilanteet, joissa vähäisen rikkomuksen korjaamiseen on ryhdytty viipymättä kun asia on noussut esiin."

Vastaajat nostivat esille myös esimerkkejä teollisuudessa tapahtuvasta lupasäännösten rikkomisesta sekä valvojan roolista suurempienkin kokonaisuuksien hallinnassa.

"Vanha sellutehdas, jossa tulee hiukkasrajan ylitys. Ei voida korjata, joten on siirtymäaika, jossa ollaan luvanvastaisessa tilassa."

"Turvetuotantolaitoksia, joilla puuttuu raportointi, kuormitus esitettyä korkeampaa tai rakenteet eivät luvan mukaisia."

"Yhdyskuntajäteveden puhdistamo ei toimi kuten pitäisi. Kehotetaan korjaamaan. Toiminnanharjoittajalla ei ole osaamista korjata, jolloin tulee neuvoa ja ohjata, jotta saadaan puhdistamo kuntoon. Ympäristölle aiheutuvat ongelmat ovat pieniä, eivätkä tule vesistö tarkkailussa näkymään."

Maa-ainesten otto

¹⁰ Suvantola 2019, Taulukko 3, s. 15.

Useassa ELY-keskusten vastauksessa todettiin maa-ainesten ottoon liittyvien tapausten olevan pääasiallisesti kunnan ympäristöviranomaisen valvonnassa, lukuun ottamatta tilanteita, joihin tarvitaan myös vesilain mukainen lupa. Mainitut rikkeet olivat pääasiallisesti vähäisiä.

"Harvemmin jokin satunnainen toiminta-ajan ylitys, jota ei ilmoiteta."

"Maa-ainesten varastointikapasiteetit oli osittain sijoitettu luvassa määritellyn alueen ulkopuolelle."

Kuitenkin yksi vastaaja totesi maa-ainesten ottoon liittyvän enemmän peruuttamattomia tekoja, jolloin niistä ilmoitetaan esitutkintaviranomaiselle. Esimerkkinä ELY-keskuksen toiminnasta mainittiin myös tilanteet, joissa kunnalla ei ole ollut riittävää osaamista kertoa maa-aineksen ottajalle toiminnan edellytyksistä.

Jätteiden käsittely

Kunnan ympäristönsuojeluviranomaiset valvovat pääsääntöisesti jätteiden käsittelyä, lukuun ottamatta sellaista toimintaa, joka vaatii ympäristöluvan. Yhdessä vastauksessa todettiin, että ELY-keskukset pyrkivät välttämään päällekkäisiä tutkintapyyntöjä tapauksissa, joissa kunta on jo tehnyt tutkintapyyntönsä poliisille:

"Mikäli kunnasta tehdään tutkintapyyntö poliisille, ei ELY-keskus yleensä tee päällekkäistä pyyntöä. Tässä on ehkä hieman oikaistu laintulkinnassa päällekkäisen työn välttämiseksi."

ELY-keskukset kertoivat myös käytännön esimerkkejä jätteiden käsittelyyn liittyvistä tapauksista, joista ei ilmoiteta poliisille:

"Jonkinlainen lupamääräysten ylitys, tyypillisesti:

- jätteitä varastoidaan luvan vastaisesti ulkona, vaikka on määrätty sisällä varastoitavaksi*
- jätteitä varastoidaan luvan vastaisesti päällystämättömällä alustalla, vaikka on määrätty asfaltoidulle alustalle*
- jätteitä käsitellään tai varastoidaan hiukan yli luvassa sallitun (suuremmat ylitykset ovat harvinaisempia)."*

"Jätteitä varastoitu tilapäisesti liikaa taikka liian pitkään. Pääasiassa ensin hoidetaan asia kehotuksella ja sitten vasta hallinnollisilla toimenpiteillä."

"Kaivannaisjättesuunnitelman poikkeamat, tilapäiset poikkeamat jätteiden varastoinnista vastaanottolaitosten kapasiteettiongelmiin vuoksi."

Myös muita rikkomuksia, kuten roskaamisasioita tai raportoinnin puutteita, tulee ELY-keskusten tietoon.

"Vähäiset jätelain rikkomiset, joista ei ole aiheutunut kuin vähäistä haittaa ympäristölle ja joissa tilanteen korjaamiseen on ryhdytty kehotuksen perusteella. Näistäkin tapauksista suuri osa kuuluu roskaamisasioina kunnan viranomaisen hoidettavaksi."

"Ympäristöluvassa edellytetyssä vuosiraportoinnissa ei ole ilmoitettu kaikkia vaadittuja tietoja. Jätteenkuljettajilla ei ole kaikki jätelain edellyttämät asiakirjat mukana kuljetuksen aikana."

Maa- ja metsätalous

Maa- ja metsätalouden osalta poliisille ei tyypillisesti ilmoiteta ojituksiin liittyvistä tapauksista. Tapaukset ovat yleensä lieviä ja tilanteet ratkeavat kehotuksella ja seurannalla.

"Ojituksista tulee ilmoituksia suuri määrä yksityishenkilöiltä. Joku oja pilaa vesistön. Ojituksen ohjeistukset muuttuneet ja ovat nykyään paremmalla mallilla. Pienissä tapauksissa (joista ei ilmoiteta) käydään katsomassa ja arvioidaan sekä kehoitetaan korjaamaan."

"Ojitusilmoituksen laiminlyönti, kun se johtuu tietämättömyydestä tai virhearviosta, eikä siihen liity merkittäviä ympäristöhaittoja tai muita haitallisia vaikutuksia."

"Vesilain edellyttämä ojitusilmoitus on jäänyt tekemättä. Jälkikäteen tehdyssä tarkastelussa ojituksen aiheuttamat haitalliset vaikutukset on arvioitu vähäisiksi."

Maatalouden harjoittamiseen liittyvät tapaukset, joista ei ilmoiteta poliisille, olivat yleensä toiminnassa havaittuja pieniä puutteita, jotka on helppo korjata. Kuitenkin joukossa oli myös maataloustukien väärinkäyttöön liittyviä tapauksia.

"Maataloudessa satunnaisesti eläinmäärien ylityksiä luvassa sallitusta, satunnaisista ja vähäisistä ei ilmoiteta."

"Lannan levitykseen ja varastointiin sekä kasvinuojeluaineiden käyttöön liittyviä laiminlyöntejä on vuosittain muutamia. Koska laiminlyönnistä aiheutuu viljelijälle huomattavakin maataloustukien menetyksiä, niitä ei ole poliisille ilmoitettu. Tärkeimpiä tapauksia on kyllä ilmoitettu poliisille (ei lähivuosina)."

"Myös maataloustukien väärinkäyttöön liittyviä petoksia ei juurikaan ilmoiteta (2019 yksi petostapaus käsittelyssä)."

Metsätalouteen liittyvät esimerkit johtuvat esimerkiksi tietämättömyydestä ja voivat liittyä luonnonsuojelumääräyksiin.

"Vähäinen lievä rikkomus esim. hakkuiden yhteydessä. Toiminnanharjoittajan kanssa selvitetty syy ja varmistettu, että jatkossa toimitaan oikein."

"Luonnonsuojelun alalla esimerkiksi tilanne, jossa hakkuita on suoritettu alueella, jolla on tehty havaintoja luonnonsuojeludirektiivin liitteeseen IV kuuluvista lajeista, mutta joita ei ole (syytä tai toisesta) merkitty tietokantaan. Syynä perusteltu tietämättömyys toiminnan lainvastaisuudesta."

"Liittyvät luonnonsuojelupuolen asioihin, joissa katsotaan, että kyse on sellaisesta teosta, että tilanne voidaan korjata taikka ennallistaa."

Rakentaminen ja vesirakentaminen

Kunnan rakennusviranomaisen valvoo kunnassa tapahtuvaa rakentamista. Vesirakentamiseen liittyen etenkin vähäiset, ilmoittamattomat tai luvattomat ruoppaukset ja vesirakenteet mainittiin useassa vastauksessa syyksi jättää ilmoitus poliisille tekemättä. Myös luvattomia patoja tulee ilmi.

"MRL:n säätelemän rakentamisen valvonta kuuluu kunnan rakennusvalvontaviranomaiselle. Vesilain valvonnassa vähäiset ja ympäristön ja naapureiden oikeuksien kannalta haittattomat tai vain vähäistä haittaa aiheuttavat poikkeamat luvasta taikka tehdystä ilmoituksesta (VL 2 luku 15 §). Vähäisissä ruoppauksissa ja läjityksissä, joista ei ole asianmukaisesti ilmoitettu ja joissa haitta on helposti poistettavissa ei ilmoitusta yleensä tehdä."

"Vesialueen ruoppauksesta ei ole tehty ilmoitusta valvontaviranomaiselle, mutta hanke on kuitenkin toteutettu hyväksyttävästi."

"Luvattomat ruoppaukset. Rakennetaan luvattomia pohjapatoja, korotetaan järven pintaa."

"Luvattomat rakenteet vesistöissä, joista ei ole varsinaisesti haittaa. Kehotetaan ensisijaisesti hakemaan lupaa taikka purkamaan rakenne."

Hankealueen rajauksen pieniä ylityksiä voidaan jättää ilmoittamatta ja toisaalta niiden ylitys voi olla vaikea osoittaa.

"Etukäteen ilmoitettu hankealueen raja on ylittynyt vain vähän ja siitä ei ole aiheutunut haittaa. (Esim. ruoppaus- tai ojitusilmoituksessa esitetty rajaus)."

"Ilmoituksen tekemättömyys ELY-keskukselle < 500 m³ ruoppausasiassa, ylipitkän laiturin tai aallonmurtajan osalta joskus on kehoitettu hakemaan vesilain mukaista lupaa."

"Esim. virtaveden samentaminen, mikäli lohikaloille ei tehty haittaa tai tehdään korjaavia toimia. Ruoppauksien osalta joskus vaikea osoittaa onko ylitetty luvanvarainen 500 m³, vaikka epäily olisi suuri. Ilmoituksen tekemättä jättäminen pienistä ruoppauksista tai esim. kaapelinvedosta, joista ei kuitenkaan haittaa. Luvattomat padot. Pienet vesistötyöt."

Muita esimerkkejä

Muut vastaajien esille nostamat esimerkit, joista ei tehdä ilmoitusta poliisille liittyivät muun muassa vieraskasveihin ja rauhoitettuihin luontokappaleisiin, joihin kohdistuvat rikkomukset johtuvat usein huolimattomuudesta tai tietämättömyydestä. Tapausten selvittäminen on usein hankalaa.

"Vieraslajin leviämistä koskevassa tapauksessa (laki vieraslajeista aiheutuvien riskien hallinnasta, 1709/2015) harkittiin tutkintapyyntöä tekemistä, koska vieraslaji oli levinnyt maa-aineksia myyvän toiminnanharjoittajan kiinteistöllä. Toiminnanharjoittajan antaman selvityksen mukaan maa-aineksia ei oltu kuitenkaan myyty kyseiseltä alueelta ja vieraslaji hävitettiin ELY-keskuksen ohjeiden mukaisesti."

"Tulkinnanvaraiset tapaukset esim. liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikan heikentäminen, kuten seurantatiedon puuttuminen siitä, milloin lis- ja lev.paikka on ollut viimeksi asuttu."

"Joskus on tullut ilmoituksia, että olisi tietoisesti kaivettu rauhoitettu kasvi maasta. Varmuuden saaminen asiasta on ollut vaikeaa, koska ELY:llä ei ole ollut tarkempia omakohtaisia tietoja ko. kasviesiintymän tilanteesta ennen ilmoitettua kaivamista."

"Saimaanorppien häiritsemistä tapahtuu talvella niiden pesimäaikana ja keväällä niiden karvanvaihdon aikana. Pesien lähellä liikutaan ulkoillessa pääasiassa tietämättömyydestä johtuen (vaikka asiaa koskevaa opastavaa viestintää on ollut paljon), mutta karvavaihdossa olevien orppien lähelle mennään veneillä kuvaamaan ja häiritä on tuolloin tietoista. Monesti tekijöiden selvittäminen on mahdotonta ja on haluttu edetä asiassa ohjeiden lisäämisen, parantamisen ja paremman kohdentamisen keinoin."

Yhteenvedona valvontaprosessiin liittyvistä haasteista yksi vastaaja tiivisti:

"Kaikkiin kohtiin pätee, että ensin huomautetaan asiasta, ja mikäli toiminnanharjoittaja ei reagoi, laitetaan uhkasakko tai kiristetään sillä. Liiketoimintaympäristö muuttuu ja lupien tarkistamista ei ole, jolloin valvonnassa on joustettava. Lupakäsittelyt kestää, lupia ei tarkisteta, mikä voi johtaa lainvastaisiin tilanteisiin."

3.3.2 Kuntien ympäristönsuojeluviranomaiset

Kuntien vastauksissa tuli ELY-keskusten tapaan toistuvasti esiin rikkomusten vähäisyys syynä sille, että tapauksesta ei tehdä ilmoitusta poliisille. Esimerkkeinä mainittiin vähäiset lupamääräysten vastaisuudet sekä tapaukset, joissa ympäristöriski on pieni ja asia on saatu kuntoon omalla valvonnalla.

Ympäristöluvanvarainen toiminta

Ympäristöluvanvaraisen toiminnan osalta kunnat mainitsivat toistuvasti vähäiset lupamääräysten rikkomiset, joissa ei ole syntynyt merkittävää haittaa eikä tilanteessa nähdä pakkokeinotarvetta. Vastausten perusteella tapaukset pyritään hoitamaan kehotuksella ja toiminnanharjoittajan kanssa neuvottelemalla. Poliisille ilmoittaminen voi toimia tehokeinona.

"Esimerkiksi vähäiset lupamääräysten rikkomukset: vuosiraportteja ei ole lähetetty ajallaan, tarkkailutulosten lähettäminen on myöhästynyt jne. Näitä on lukuisia erilaisia ja melkein jokaisessa kohteessa on lupamääräysten osalta joskus puutteita."

"Ei ilmoiteta oikeastaan mistään, vaan yritetään ensin saada asia kuntoon neuvotellen ja määräajoin."

"Valvonnan yhteydessä palaute suoraan toimijalle. Useimmiten palaute tehoa ja laiminlyönti korjataan. Mikäli niskoittelu jatkuu, poliisille ilmoittamisen kynnyks madaltuu."

"Jos lupamääräystä rikotaan, ei ilmoiteta, jos se on esim. ensimmäinen kerta, eikä vielä seuraavallakaan kerralla. Mutta jos lupamääräystä rikotaan räikeästi eikä toiminnan korjaaminen ole riittävää, poliisille ilmoittaminen on seuraava askel ja sitä kautta saa myös tehoa."

Maa-ainesten otto

Maa-ainesten ottoon liittyvät rikkomukset koskivat usein pieniä ottoalueiden ylityksiä tai muita vähäisiä rikkomuksia. Myös rajausten puutteista oli mainintoja.

"Ottoalueitten ylityksiä, laiminlyöntejä maisemoinnissa, ottoalueelle tuodaan ylimääräistä roinaa."

"Maa-ainestenotto on ns. kotitarveottoa, mutta maa-aineksia käytetään tiehoitokunnan tarkoituksiin ja myydään kylillä. Rajausmerkinnät kuten lippusiimat puuttuvat tai ovat huonokuntoisia."

"Ottamisalueelta puuttuvat luvassa vaaditut alue- ja/tai korkomerkinnät tai esim. pohjaveden pinnankorkeuden mittaus on tekemättä."

Yhdessä vastauksessa nostettiin esiin maa-ainesrikkomuksiin liittyvä peruuttamattomuus, mikä tarkoittaa matalampaa puuttumiskynnystä.

"Jos lupamääräysten rikkominen on ollut pitkäkestoista, se on ollut merkittävää. Maa-ainestenotossa kuitenkin tehdään esim. luvattomalla otolla, ottoalueen ylityksellä tai liian syvältä ottamisella vahinkoa, jota on lähes mahdoton korjata ennalleen, joten rikkomiseen tartutaan herkemmin."

Jätteiden käsittely

Kunnat eivät pääasiallisesti tee ilmoitusta poliisille jätteiden käsittelyyn liittyvistä tapauksista silloin, kun on kyse vähäisistä roskaantumisista. Muita mainittuja olivat esimerkiksi jätelain rikkomiset, kuten roskaantuneet piha-alueet, jätteiden tai romun hylkääminen ympäristöön, jätteiden hautaaminen, polttaminen tai varastointi ilman lupia tai tapaukset, joissa kiinteistö on jättänyt liittymättä järjestettyyn jätehuoltoon. Lisäksi mainittiin pienet luparikkomukset lupalaitoksissa. Pääasiallisesti maanomistajaa tai roskaajaa kehoitetaan siivoamaan, mutta aina se ei tehoa tai ole edes mahdollista.

"Törkeistä tapauksista ilmoitetaan, yleensä kyse on merkittävästä yksityisestä kaatopaikasta, jossa on myös vaarallisia jätteitä varastoituna huolimattomasti tai esim. erittäin suuresta palokuormasta. Hiukan vähäpätöisemmissä tapauksissa ensin kehoitetaan ja määrätään siivoamaan, mutta jos se ei tehoa, myös silloin saatetaan harkita poliisille ilmoittamista."

"Roskaantuminen ja laittomat kaatopaikat silloin, kun tekijän kiinnisaaminen tuntuu erittäin epätodennäköiselle (tunnistettavia tietoja ei löydy, ei silminnäkijähavaintoja)."

"Roskaamistapaukset, jos ovat pieniä, ei löydy yhteystietoja tai löytyy, mutta roskaaja siivoaa itse."

Maa- ja metsätalous

Maatalouden ilmoittamattomat tapaukset liittyvät muun muassa lannan säilyttämiseen ja leviytykseen.

"Asia luvataan hoitaa kuntoon eikä toiminnasta ole aiheutunut merkittävää päästöä ympäristöön. Esim. Jos hevosten kuivikelannat ovat kasalla maassa, mutta toimija siivoaa ne ja hankkii asianmukaisen siirtolavan säilytystä varten sekä toimituspaikan lannoille kohdullisessa ajassa."

"Lantaa on levitetty pellolle "nitraattiasetuksen" vastaisesti, ei ole esim. kynnetty/muokattu vuorokauden sisällä levityksestä."

"Nitratidirektiivin rikkomukset, roskaantuminen, pienet pilaantuneet maat."

Poliisille tehdään ilmoituksia ainoastaan törkeistä tai merkittävistä tapauksista.

"[Ilmoitetaan] hyvin vähän, ainoastaan, jos kyse esimerkiksi toiminnasta johtuvasta merkittävästä vesistön pilaamisesta."

"Ilmoittamaton aumaaminen, öljysäiliöiden puutteet, lantaloiden puutteet paitsi törkeissä tapauksissa ja ympäristön kannalta herkillä alueilla."

Rakentaminen ja vesirakentaminen

Rakentamiseen liittyvät tapaukset, joista ei tehdä ilmoitusta poliisille, koskivat esimerkiksi rakennusjätteen hylkäämistä ympäristöön sekä melua.

"Meluilmoitus päätöksen vähäinen rikkominen, joka korjaantuu kehotuksella. Meluilmoituksen tekeminen myöhässä ensimmäisellä kerralla, mutta toistuvista tutkintapyyntö."

Vesirakentamisesta esimerkit olivat samantapaisia kuin ELY-keskuksillakin, eikä esimerkiksi pienistä padoista, ruoppauksista tai laiturirakenteista tehdä ilmoituksia.

"Vesilain mukaisia yksityisten välisiä asioita."

"Vähäiset Mara-asetukseen liittyvät rikkomukset, pienet vesialuetäytöt tai vähäiset ruoppaukset."

"Luvattomia patorakennelmia, vesilain tai rakennusjärjestyksen vastaisia laiturirakenteita."

"Pienet vesialuetäytöt tai ruoppaukset, rakennusjärjestyksen vastaiset laiturit."

Muita esimerkkejä

Myös muiden tapausten osalta mainittiin meluun liittyvät asiat. Lisäksi roskaamiseen ja jätteisiin liittyen tuli joitakin vastauksia.

"Roskaamisnimekkeen alle tulevat erityyppiset tapaukset. Asuinkiinteistön jätevesien käsittelyyn tai jäte- ja jätevesihuoltoon liittyvät asiat."

"Pienet polttoainevuodot, joissa ympäristöriski on pieni."

Lisäksi yhden kunnan vastauksessa otettiin kantaa ilmoitusten tekemiseen ja rikosprosessiin ympäristövalvonnan näkökulmasta.

"Resurssipula ja kiire herättivät keskustelua, vaikka pyritäänkin siihen, ettei niillä olisi vaikutusta tutkintapyyntöjen tekemiseen. Rikosprosessit saattavat olla hyvin työläitä ympäristövalvonnalle ja tuomiot koetaan usein tekoon ja sen osoittamiseksi käytettyyn työmäärään nähden lieviksi."

3.3.3 Syyt jättää ilmoitus tekemättä poliisille

Vastaaajilta kysyttiin, onko viranomaisen itse mahdollista päättää poliisille ilmoittamisesta ja jos näin ei ole, niin kenen kanssa ja miten päätös tehdään. Osassa ELY-keskusten vastauksista ilmeni, että viranomaisen ja yksittäisen viranhaltijankin on mahdollista päättää itse ilmoituksen tekemisestä hyvin pienissä asioissa sekä silloin, kun yleinen etu ei vaadi ilmoittamista. Usein asiasta keskustellaan kollegan tai poliisin ja syyttäjän kanssa. Osassa vastauksista taas todettiin, ettei yksittäinen virkamies pääte ilmoituksen tekemisestä, vaan ilmoittaminen ratkaistaan yksikön tasolla, kuten valvovan ylitarkastajan, yksikön päällikön sekä lakimiehen kanssa. Useassa kunnassa päätös ilmoituksen tekemisestä poliisille on delegoitu lautakunnalta joko yksikön päällikölle tai viranhaltijalle. Yhdessä kunnassa lautakunta tyypillisesti vahvistaa päätöksen ilmoituksen tekemisestä. Vastauksissa nousi esiin myös neuvottelu yksikön sisällä tai poliisin kanssa ennen ilmoituksen tekemistä. Joskus poliisin kanssa käydyn keskustelun jälkeen poliisi kirjaa asiasta ilmoituksen. Mikäli asiaan liittyy jokin toinen viranomainen tai kaupungin sisäisen organisaation taho, jolle asia kuuluu tai jolla on selkeä toimivalta asiassa, neuvotellaan näiden tahojen kanssa ilmoituksen tekemisestä.

Sekä kuntien että ELY-keskusten vastauksissa usein mainitut syyt ilmoituksen tekemättä jättämiselle olivat rikkomusten vähäisyys ja tapausten lievä luonne. Esimerkiksi lupamääräysten noudattamatta jättäminen, raportoinnin puutteet tai lievä roskaaminen ratkaistaan yleensä kehoituksella, kun tekijä on yhteistyönhaluinen. Tarvittaessa käytetään ankarampia hallinnollisia toimenpiteitä. Roskaamistapauksissa tekijän selvittäminen ei kuitenkaan aina ole mahdollista.

Jotkin vastaajat totesivat, että pääsääntöisesti tapauksista tulisi ilmoittaa poliisille, mutta vastausten perusteella poliisille ilmoitettavia tapauksia tulee vuosittain ELY-keskusten tietoon vain muutamia. Tahallisuutta tai huolimattomuutta on vaikea osoittaa, ja myös kiire mainittiin syiksi ilmoittamatta jättämiselle.

Yhdessä kunnasta tullessa vastauksessa esitettiin muun muassa seuraavat esimerkit tyypillisiksi tapauksiksi, joista ei ilmoiteta poliisille¹¹:

1. Omakotitalon lämmitysöljysäiliön putkiliitoksen vuoto havaitaan, jolloin asukas korjauttaa liitoksen ja huolehtii, että mahdollisesti pilaantunut maaperä puhdistetaan.
2. Laitoksella on tynnyrissä nestemäistä vaarallista kemikaalia ilman valuma-alasta, mutta toimija hankkii suoja-altaan kehotuksesta.
3. Maa-ainesten ottoalueelta puuttuvat valvonnan kannalta tarvittavat merkinnot, mutta silmämääräisesti arvioituna voidaan todeta, että ei ole menty alimman ottotason alapuolelle tai ylitetty alueen/kiinteistön rajoja.

Kyselyyn saatujen vastausten perusteella valvonnassa käytetään kokonaisharkintaa. Ilmoituksen tekemiseen vaikuttaa, miten asia saadaan kuntoon sekä toiminnanharjoittajan toiminta ja pyrkimykset tilanteen korjaamiseksi. Suomessa on käytössä omavalvontasysteemi, kuten mittaukset raja-arvoista, mikä perustuu luottamukseen ja edellyttää toiminnanharjoittajalta aktiivisuutta. Yhteydenpito toiminnanharjoittajan ja valvojan välillä on tärkeää. Esimerkitapauksissa aiemman valvojan kanssa oli toimittu eri tavoin, joten toiminnanharjoittajalle oli annettu mahdollisuus korjata tilanne. Eräissä tapauksissa hyväksyttiin väliaikainen varaston ylitys jälkikäteen, koska lupamääräys oli osittain epäselvä ja toiminta oli muuttumassa. Vahinko ei aina johda rangaistukseen varsinkin, jos toiminnanharjoittaja pyrkii korjaamaan virheensä.

Tapauksen ilmoittamiskynnukseen vaikuttaa vastaajien mukaan väistämättä myös arvio siitä, mihin toimenpiteisiin ja seurauksiin tehdyt ilmoitukset poliisin, syyttäjän ja tuomioistuimen taholta johtavat. Valvojat ovat havainneet, että varsin harva poliisille tehty ilmoitus on johtanut sellaisiin toimiin, että ilmoitusten tekeminen koettaisiin erityisen kannattavaksi. Tutkintapyynnöt, jotka eivät johda seuraamuksiin voivat osaltaan viedä motivaatiota tehdä ilmoitus poliisille. Lisäksi niiden koetaan olevan haitaksi ympäristöviranomaisen valvontatoiminnan uskottavuudelle. On huomionarvoista, että ilmoittamismotivaation laskemisesta raportoi kunta, jossa tapauksia tulee vastausten perusteella ilmi jopa moninkertaisesti muihin kuntiin nähden.

Vastauksissa nousi esille myös se, että tapauksia voidaan jättää ilmoittamatta sen vuoksi, että niiden tutkimisen vaatiman työmäärän katsotaan olevan suhteettoman suuri rikkomukseen nähden. Poliisitutkinta ei poista valvojan työtä, vaan monesti lisää sitä. Jos tehdyt tutkintapyynnöt johtavat usein syyttämättä jättämiseen tai esitutkinnan rajoittamiseen, tehty työ voidaan kokea turhaksi. Eräs vastaaja epäili, että mikäli asian selvittely olisi työmäärältään kevyempi, saattaisi se madaltaa ilmoittamiskynnystä, eivätkä valvojat tulkitsisi tapauksia niin herkästi vähäisiksi. Lisäksi vanhentumisajat ovat etenkin pienemmissä asioissa niin lyhyet, että monet teot ovat vanhentuneet jo ennen kuin ne tulevat edes valvojien tietoon.

¹¹ Esimerkit vastauksena kysymykseen 7, mistä syystä ne on erotettu kysymyksen 4 esimerkitapauksista.

3.4 Rikoshyödyn määrittelyä

ELY-keskukset ja kunnat määrittelevät rikoshyödyn pääsääntöisesti yhdenmukaisesti. Rikoshyöty koostuu erilaisten kustannusten, kuten lupa-, ilmoitus-, valvonta- tai käsittelymaksujen sekä erilaisten hankintojen välttämistä. Lisäksi säästöä on voitu tavoitella muun muassa pilaantuneen maaperän tutkimus- ja kunnostamiskustannuksissa, maansiirtokustannuksissa tai jätteiden kuljetus- ja vastaanottomaksuissa.

Lupamaksujen osalta rikoshyötyä voi syntyä siitä, että ei teetetä hakemukseen sisältyviä selvityksiä, jolloin vältetään selvityksiin liittyvät kustannukset. Eräs vastaaja totesi, että mikäli hanke toteutetaan ilman lupaa, toiminnan luvittamista koskeva lupamaksu tulisi ottaa huomioon rikoshyötyä laskettaessa.

Kyselyvastausten mukaan yritykset saavat rikoshyötyä sekä rikoksesta koituvana rahamääräisenä hyötynä, että kilpailuetuna verrattuna yrittäjiin, jotka toimivat lainsäädännön velvoitteiden mukaisesti. Esimerkiksi ottamalla maa-ainesta suurempi määrä, syvemmältä tai suuremmalta alueelta kuin lupa sallisi, syntyy rikoshyötyä silloin kun maa-aines myydään. Poikkeamalla luvan mukaisista tuotantomääristä ja tuotantoaikoja koskevista lupamääräyksistä voidaan saada hyötyä, kun laitoksen käyttöaste kasvaa. Hyötyä voi syntyä tinkimällä lupamääräysten laitteistoille tai prosesseille asettamista vaatimuksista ja säästämällä näin investointikustannuksissa. Velvollisuuden välttäminen, kuten investoinnin tekemättä jättäminen, jätevesien tai muiden päästöjen puhdistamatta jättäminen tuo taloudellista etua. Esimerkkejä luvattomasta yritystoiminnasta, jolla voidaan saada suoraa taloudellista hyötyä, ovat luvattomat autopurkamot ja jätteenkäsittelylaitokset. Rikoshyödyksi voidaan lukea myös tekniikan päivittämisen lykkääminen¹² sekä laiminlyödyistä investoinneista, kuten toimitiloista, tekniikasta ja rakentamisesta saatu säästö. Esimerkiksi voidaan nostaa luvaton ympäristöluvanvarainen toiminta, jossa toimitilat tai rakenteet eivät täytä niiltä edellytettäviä vähimmäisvaatimuksia tai lupamääräysten muita vaatimuksia (ammattitaitoinen henkilöstö, koulutus, ym.). Samat säästöt voidaan saada myös ei-luvanvaraisessa toiminnassa, jota ei hoideta asianmukaisesti.

Vastauksissa mainittiin myös niin sanottu ”vaivan hyöty”. Toiminnanharjoittaja voi olla välinpitämätön, jotta hänen ei tarvitse perehtyä esimerkiksi raja-arvojen alittamiseen. Säästöä voi tällöin kertyä perehtymiseen tarvittavien työtuntien välttämistä.

Vastajat nostivat esille, että jätehuollossa käsittelyvaatimuksista poikkeamalla säästetään käsittelykustannuksissa, jolloin myös jätevero voidaan välttää. Jättämällä tarvittava lupa hakeutumatta säästetään lupamaksu ja myös hakemuksessa tarvittavien suunnitelmien kustannukset. Jätteiden keräystä, kuljetusta, ja käsittelyä koskevan kirjanpidon hoitamisen laiminlyönnistä voidaan myös saada säästöjä (esim. henkilöstökulu tai laitteet). Jäteöljyn polttotapauksissa laillisen polttoaineen hankkimiskulujen välttäminen tuottaa säästöä ja siten rikoshyötyä.

Asiantuntijat raportoivat myös, että joissakin tapauksissa, kuten jäte- ja PIMA-asioissa (pilaantunut maa) poliisi saattaa pyytää apua rikoshyödyn laskemisessa. Poliisi voi pyytää ELY-keskusta

¹² Ei uusita tekniikkaa, koska vanha toimii, mutta ei ole yhtä tehokas kuin uudet menetelmät.

arvioimaan esimerkiksi poltetun jätteen tai jätekasojen määrää, minkä avulla arvioidaan rikoshyötyä. Yhdessä esimerkkitapauksessa rakennettiin uutta rakennusta, mutta jätehuoltoa ei ollut hoidettu. Rikoshyötyä arvioitaessa laskettiin, kuinka paljon jätettä voisi kaikkiaan syntyä ja siten koitua hyötyä.

Toisena esimerkkinä vastauksissa mainittiin lietteiden tyhjennys jätevedenpuhdistamon sijaan maastoon. Tällöin rikoshyötyä on kustannus, joka olisi aiheutunut lietteiden toimittamisesta asianmukaisesti puhdistamolle. Edellä mainittujen tapausten osalta ongelmaksi voi muodosta riittävän näytön osoittaminen tuomioistuimessa. Kun hylätään huonekaluja, rakennusjätteitä tai muuta jätettä esimerkiksi metsään, vältetyt kierrätysmaksut voivat tuottaa rikoshyötyä. Rikoshyöty näissä tapauksissa on kuitenkin verraten pieni ja kyse on enemmän ihmisten toimintaperiaatteista ja välinpitämättömyydestä. Piha-alueiden roskaamistapauksissa ei välttämättä tavoitella rikoshyötyä. Niissä voi olla kyse sosiaalisista ongelmista, jolloin roskaaja pitää jätteitä arvokkaina ja tarpeellisina ja siksi levittelee niitä alueelle.

Asiantuntijat toivat esille, että luvattomalla vesirakentamisella voidaan nostaa rantakiinteistön arvoa (ruoppaukset, pengert- ja laiturirakennelmat), mutta näiden osalta hyöty voi osin jäädä saamatta, jos käytetään hallintopakkoa tilanteen ennallistamiseen. Kiinteistön arvonnousu myös maisemaa muuttavien hakkuiden avulla voidaan lukea rikoshyödyksi. Vesilain valvonnan osalta säästöä voi tulla ruoppausmassojen siirto- ja kuljetuskustannuksista läjittämällä vesialueelle tai liian lähelle vesialuetta. Puuston arvo voi olla myös rikoshyötyä, kun metsää on hakattu lähteen tai noron "suojavyöhykkeellä". Luonnonsuojelurikoksissa hyötyä syntyy muun muassa uhanalaisten lajien yksilöiden kaupasta. Mikäli kaadetaan tai kerätään puita (yksityiseltä) luonnonsuojelualueelta, rikoshyötyä on tällöin puun arvo. Seuraavaan kuvioon 1 on vielä kerätty yhteen esille tulleita esimerkkejä rikoshyödyn muodostumisesta:

Säästöjä jätehuollossa

- Kuljetuskustannusten välttäminen
- Vastaanottomaksujen välttäminen
- Kierrätysmaksujen välttäminen
- Jäteveron välttäminen
- Keräystä, kuljetusta ja käsittelyä koskevan kirjanpidon laiminlyönti
- Jätehuollon järjestämisen laiminlyönti
- Lailisen polttoaineen hankkimiskuluissa säästäminen jos poltetaan jäteöljyä
- Puhdistamon käsittelykustannusten välttäminen jos liete tyhjennetty maastoon

Säästöjä investointien laiminlyönneistä

- Toimitila, tekniikka, rakentaminen ei täytä vähimmäisvaatimuksia
- Ei rekrytoida ammattitaitoista henkilökuntaa
- Laiminlyönnejä henkilökunnan koulutuksessa

Kiinteistön arvonnousu

- Vesirakentamisen seurauksena
- Metsän hakkuiden seurauksena. Rikoshyötyä on myös laittomasti hakatun puuston arvo esim. suojelualueelta
- Säästöjä ruoppausmassojen siirto- ja kuljetuskustannuksissa läjittämällä vesialueelle

Vaivan hyöty

- Hankintojen välttely, esim. tietotekniikan päivittämisen laiminlyönti
- Raja-arvoihin perehtymisen laiminlyönti

Säästöjä lupa-, ilmoitus-, ja valvontamaksuja välttelemällä

- Hakemuksiin sisältyvien selvitysten laiminlyönti

Säästöjä pilaantuneen maaperän käsittelykustannuksissa

- Maaperän tutkimus- ja kunnostamistoimenpiteiden laiminlyönti
- Maansiirtokustannusten välttäminen

Rikoshyöty luonnonsuojelurikoksista

- Uhanalaisten yksilöiden myyntituotot

Kuvio 1. Rikoshyödyn muotoja

3.5 Koulutustarpeita

Tässä luvussa tuodaan esille vastaajien näkemyksiä mahdollisista koulutustarpeista ympäristöriskosepäilyjen käsittelyyn liittyen. Vastausten perusteella valvontaviranomaiset tietävät ilmoittamiseen liittyvän käytännön, mutta mahdollisina ongelmakohtina nousivat esille tiedon teoreettisuus, esimerkkitapausten puute ja varsinaisten tapausten vaatima harkinta. Joissakin tapauksissa perusteet, joiden nojalla tapauksesta ilmoitetaan tai ei ilmoiteta vaihtelevat virkamiesten välillä. Olisikin hyvä käydä koulutuksissa myös konkreettisia tapauksia läpi. Lisäksi ilmoittamista koskevien kriteerien toivottiin olevan organisaatioiden ja viranomaisten kesken yksityiskohtaiset ja samanlaiset.

Osassa ELY-keskuksista valvojat ja asiantuntijat ovat osallistuneet aktiivisesti koulutuksiin, kuten Poliisiammattikorkeakoulun järjestämään koulutukseen. Eräässä kunnasta tullessa vastauksessa kerrottiin omien koulutustilaisuuksien toteutuneen jo kymmeniä vuosia. Useampi ELY-keskus raportoi alueella toimivasta ympäristöriskostorjunnan ryhmästä tai verkostosta, jossa on mukana alueen ympäristöviranomaisia ja poliisin sekä syyttäjän edustajia. Kokouksia on kaksi kertaa vuodessa. Järjestelyn nähtiin auttavan tapausten käsittelyä. Yhdessä ELY-keskuksessa syyttäjä ja esitutkintaviranomainen ovat järjestäneet koulutuksia.

Vastaajat pitävät yhteistyötä viranomaisten kesken tärkeänä. Yhteydenottokynnyksen poliisin ja ympäristönsuojeluviranomaisen välillä tulisi olla matala molemmin puolin. Yhteistyön kehittämistä ympäristöviranomaisen, poliisin ja syyttäjän kanssa tarvitaan edelleen. Asioiden etenemisen koettiin paikoin riippuvan paljonkin toimintaketjussa olevista henkilöistä. Yksiköissä toimii ELY-keskuksesta riippuen lakimies tai lakimiehiä, jotka avustavat esitutkintapyyntöissä ja ilmoituskynnyksen ylittämisessä ja voivat olla yhteydessä poliisiin ja syyttäjään.

Eräässä vastauksessa todettiin, että ongelma ei ole niinkään tiedon saanti, vaan yhteistyön ja toimintalinjojen kehittäminen. Tiedon kulkua kuntien välillä pitäisi kehittää siitä huolimatta, että on kyse salassa pidettävistä asioista. Säännöllinen yhteydenpito ja päätökseen saatettujen tapausten läpikäynti yhdessä sekä kokemusten vaihto olisi tarpeellista. Laittomaan toimintaan liittyvä puuttumiskynnys tulisi saada valtakunnallisesti samankaltaiseksi. Myös verottajan osallistamista ehdotettiin.

Viranomaisyhteistyön osalta vastaajat kokivat tärkeäksi tietää, mitä poliisi odottaa ja milloin on järkevää tehdä ilmoitus sekä toivoivat yleensäkin tiiviimpää yhteistyötä poliisin kanssa. Olisi myös tärkeää tietää, minkälainen on hyvä tutkintapyyntö poliisin näkökulmasta. Eräässä vastauksessa ehdotettiin vuosittaisia yhteispalavereja ja neuvonpitoa kunnan, paikallisen poliisin ja ELY-keskuksen kanssa.

Viranomaisyhteistyötä toteutetaan esimerkiksi siten, että ELY-keskuksen lakimies auttaa kuntien viranomaisia tukemalla esitutkintakynnyksen harkinnassa ja esitutkintapyyntöjen tekemisessä. Lisäksi voidaan osallistua alueellisen ympäristöriskosryhmän toimintaan, jossa keskustellaan vireillä olevista tapauksista ja ilmi tulleista epäkohdista. Jotkin ELY-keskukset ovat toteuttaneet poliisien, syyttäjän ja ympäristöviranomaisten kesken yhteistyöpäiviä, joita on pidetty onnistuneina. Joissakin organisaatioissa toimii ympäristötyöryhmä, joissakin taas tapauksista keskustellaan päällikkötasolla.

Ympäristölainsäädännön rikkomistapausten tulkinta ja esimerkiksi yksityisen ja yleisen edun sekä rikkomuksen vähäisyyden tulkinnallisuus koettiin ongelmaksi. Vähäisyyttä ehdotettiin yhdessä vastauksessa tarkasteltavaksi ja mahdollisesti poistettavaksi laista. Eräs vastaaja havainnollisti tulkinnallisuuden ongelmaa ja ratkaisuehdotusta ylinopeussakkojen laintulkinnan kautta: jos toiminnanharjoittajalla on lupaehtona vaikka 50 tonnia jätettä vuodessa ja sitä tuleeekin 60 tonnia, olisi tämä sama kuin ajaminen 50 km/h alueella 60 km/h eli luparikkomuksista seuraisi automaattisesti sakkoa.

Toisena esimerkkinä mainittiin rajanveto roskaamistapauksissa ja pohdittiin, tulisiko poliisille ilmoittaa myös pienemmät rikkomukset, jotta nekin saataisiin tilastoitua. Palautteen saaminen poliisiin tekemästä esitutkinnasta koettiin paikoin ongelmalliseksi, ja yhtenä ratkaisuna ehdotettiin poliisin päätösten lähettämistä tiedoksi valvontaviranomaisille.

Ilmoituksen tekeminen nähtiin raskaana prosessina sen seurauksiin nähden eikä haitan kärsijää pystytä aina osoittamaan. Vastaajat toivoivat lisää valvontaviranomaisten, poliisin ja syyttäjän välistä rikoskohtaista yhteistyötä pelkkien yleistapaamisten sijaan. Yhteistyön syventymisen toivottiin keventävän ilmoitusprosessia sikäli, että ilmoitusten tekemiseen menisi vähemmän aikaa. Pienemmistäkin rikkeistä voisi olla hyvä tehdä ilmoituksia.

Lisäkoulutustarpeet vaihtelivat ja koulutusta joko oli ilmoitettu olleen tai kysymykseen ei vastattu, minkä tulkittiin viittaavan siihen, ettei tarvetta lisäkoulutukselle ole. Tilanteissa, joissa koulutus koetaan kattavaksi, voi haasteita tuoda esimerkiksi henkilöstön vaihtuminen. Näin olleen koulutusta tulisi järjestää aika ajoin uudelleen.

Koulutusta kuitenkin toivottiin lupamääräysten rikkomistapauksista ja ilmoittamiskynnykseen liittyen, joista jälkimmäisen voisi toteuttaa tapausesimerkkien ja asiakirjojen mallipohjien avulla. Dokumentointia pidettiin tärkeänä. Koulutuksessa olisi syytä korostaa, että tutkintapyyntö ja kehoitus voidaan laittaa vireille yhtä aikaa. Vesilakiin liittyvistä asioista toivottiin enemmän koulutusta.

Eräissä vastauksessa todettiin ELY-keskuksilla olevan sekava rooli rikosprosessissa, eikä aina ole varmaa, onko ELY-keskus asianomistaja vai asiantuntija. Saadun rikoshyödyn osoittaminen koettiin hankalaksi niin valvojien kuin poliisinkin näkökulmasta. Tämän lisäksi näyttökysymyksiin kaivattiin koulutusta siitä, että miten näyttää toteen ympäristön turmeleminen tai ympäristörikkomus. Erään kunnan vastaaja nosti esiin käytännön esimerkkien tarpeellisuuden tapauksissa, jotka ovat johtaneet tuomioon.

Rikollinen toiminta on etenkin jätealalla hyvin verkostoitunutta ja kuntarajat ylittävää, myös kansainvälistä. Tämän tyyppisen toiminnan tunnistamiseen ja torjuntaan pitäisi panostaa. Eräs ELY-keskuksen vastaaja toivoi yleensäkin ympäristöasioiden saavan enemmän painoarvoa ja esiin nostettavan muitakin tapauksia kuin ns. "jäävuoren huippuja".

3.6 Yhteenvetoa ja pohdintaa

Sekä kuntien että ELY-keskusten vastauksissa näkyi paljon yhtäläisyyksiä, mikä viittaa laajalti sovellettaviin, yhteisiin viranomaiskäytänteisiin. Suurimmat erot olivat valvonnasta raportoinnissa

ja poliisille ilmoittamisessa. Eräät kunnat raportoivat tarkan lukumäärän vuosittain käsiteltävistä ympäristölain vastaisista sekä poliisille ilmoitetuista tapauksista, toiset eivät. Rajanvetoon poliisille ilmoittamisessa toivottiin paikoin selkeyttä. Yhtäläisyyksiä oli taas monin paikoin viranomaisten näkemyksissä rikoshyödyn muodostumisesta, heille tehtyjen ilmoitusten tekijöissä, ilmoituksen tekemisessä poliisille sekä syistä poliisille ilmoittamatta jättämisessä.

Etenkin toiminnanharjoittajat ja yksityishenkilöt ilmoittavat ympäristölain vastaisesta toiminnasta ELY-keskuksille ja kuntien ympäristönsuojeluviranomaisille. Muita ilmoittajia ovat ympäristön- ja ympäristöterveydensuojeluviranomaiset, kyläyhteisöt ja -järjestöt, ympäristöjärjestöt ja poliitikot. Erityisesti kuntien osalta ilmoituksia tekevät muut tahot kaupungin organisaation sisällä, jätehuollon kuntayhtymä, toiset toiminnanharjoittajat tai yritykset ja rakennusvalvonta. Myös poliisi ja pelastuslaitokset voivat ilmoittaa laittomaksi epäillystä toiminnasta.

Tapausten ja ilmoitusten lukumäärien osalta vastauksissa on suurinta hajontaa. Pääosassa vastauksista ympäristölainsäädännön vastaista toimintaa paljastuu viranomaisten omien tarkastusten tai valvonnan yhteydessä joistakin tapauksista useisiin kymmeneen vuosittain. Suurin osa niistä ratkaistaan kehotuksella. Tapausten kirjaamiskäytännöissä sekä poliisille ilmoittamisessa on eroja sekä ELY-keskusten ja kuntien välillä, mutta myös niiden kesken. Tämä hankaloittaa vertailua.

Myös vastauksissa siihen, montako tapausta viimeisen 12 kuukauden aikana on käsitelty yhteensä sekä monestako on tai ei ole ilmoitettu poliisille, esiintyy vaihtelua. Toisille vastaajille yhteenlasketut tapaukset koostuvat sekä poliisille ilmoitetuista sekä niistä tapauksista, joista ilmoitusta ei tehty.

Kaiken kaikkiaan vastaajat raportoivat tarkimmin poliisille ilmoitettujen tapausten lukumäärät, mikä viittaa siihen, että poliisille ilmoitettujen tapausten lukumäärä on paremmin tilastoitu. Suurin raportoitu luku poliisille ilmoitetuista tapauksista on ELY-keskusten osalta 15 ja kuntien osalta 10. Vastausten perusteella voidaan arvioida, että keskimäärin ELY-keskukset ilmoittavat poliisille muutamia tapauksia vuodessa ja kunnat vain joitakin yksittäisiä tapauksia

Poliisille ilmoittamatta jätetyissä tapausesimerkeissä toistuvat tekojen tai haitan vähäisyys. Tapauksille on yhteistä toiminnanharjoittajan pyrkimys tilanteen korjaamiseksi ja ne ratkaistaan yleensä kehotuksella. Vähäisissä tapauksissa rikkomukset ovat usein vahinkoja ja ne ovat helposti korjattavissa. Törkeämpiä roskaantumistapauksia voidaan jättää ilmoittamatta, mikäli tekijän selvittäminen on mahdotonta.

Rikoshyöty voi olla suoraa taloudellista voittoa esimerkiksi luvattomasta toiminnanharjoittamisesta, erilaisten maksujen välttelystä koituvaa säästöä, kilpailuetua yritystoiminnassa suhteessa muihin tai vaikkapa hakkuista tai vesirakentamisesta johtuvaa kiinteistön arvonnousua. Osa rikoshyödyistä voi olla hankalasti jäljitettävissä tai rangaistavissa esimerkiksi siitä syystä, ettei tekijää saada selville, mikä on tyypillistä etenkin jätteen dumpaamiseen liittyvissä tapauksissa. Myös säästöt yritykselle vaikkapa toimintaan liittyviin päivityksiin perehtymisessä voivat jäädä sikäli piiloon, että niitä on hankala osoittaa kiistattomasti. Niitä voi kutsua myös nimellä ”vaivan hyöty”.

Sekä kuntien että ELY-keskusten vastauksissa toistui tapausten lievä luonne ja rikkomusten vähäisyys kysyttäessä syytä, miksi ilmoitusta poliisille ei ole tehty. On kuitenkin olemassa ilmeinen vaara siitä, että tekojen ilmoittamatta jättämisestä tulee pääsääntö, jonka ovat tutkimuksessaan todenneet esimerkiksi Ahonen, Kerppilä, Pirjatanniemi (2003). Myös ympäristörikosten kansallinen seurantatyöryhmä on raportissaan 2013 kritisoinut ympäristörikosten ilmoittamista säätelevää pykälää siitä, ettei se ilmaise riittävän selkeästi valvontaviranomaisen ilmoituskyynnyksen matalaa tasoa ja valvontaviranomaisen virkavastuuta ilmoitusvelvollisuudesta (Ympäristörikoskatsaus 2013, s. 8).

Tapausten ilmoittamiskynnykseen vaikuttaa myös se, mihin toimenpiteisiin ja seurauksiin tehdyt ilmoitukset poliisiin, syyttäjän ja tuomioistuimen taholta johtavat. Valvojat ovat havainneet, että varsin harva poliisille tehty ilmoitus on johtanut sellaisiin toimiin, että ilmoitusten tekeminen koettaisiin erityisen kannattavaksi. Jos tutkintapyyntö kovin usein johtavat esimerkiksi syyttämättä jättämiseen tai esitutkinnan rajoittamiseen, tehty työ voidaan kokea turhaksi. Rikkomuksista ilmoittaminen on työmäärältään raskas prosessi ja sen keventäminen voisi madaltaa ilmoittamiskynnystä. Aiemmassa tutkimuksessa onkin saatu viitteitä siitä, että ympäristöviranomaiset eivät välttämättä tee ilmoitusta ympäristörikoksista silloinkaan, kun se lain mukaan olisi tehtävä (Sahramäki, Kankaanranta 2014, s. 50). Ilmoittamatta jättäminen puolestaan lisää piilorikollisuutta.

Vastausten perusteella useassa kunnassa päätös ilmoituksen tekemisestä poliisille oli delegoitu lautakunnalta joko yksikön päällikölle tai viranhaltijalle. Yhdessä kunnassa lautakunta vahvisti päätöksen ilmoituksen tekemisestä. Ilmoittamisprosessi vaikuttaa raskaalta jo kunnan omissa organisaatioissa. Jatkossa voisikin miettiä, olisiko ilmoitusprosessia mahdollista yksinkertaistaa ja selkeyttää ja siten lisätä halukkuutta ilmoitusten tekemiseen.

Päätöksen siitä, tehdäänkö tapauksesta ilmoitus poliisille, tekee joissakin organisaatioissa yksittäinen viranhaltija, usein keskusteltuaan kollegan kanssa. Joissakin tapauksissa yksikön päällikkö tekee päätökset. Ainoastaan yksi kunta totesi lautakunnan tekevän pääosin päätökset ilmoituksen tekemisestä.

ELY-keskukset tietävät pääsääntöisesti ilmoittamiseen liittyvistä käytänteistä. Vastaajat kritisoivat kuitenkin tiedon teoreettisuutta, esimerkkitapausten puutetta ja huomauttivat, että tapauksissa edellytetään tapauskohtaista harkintaa. Lisäksi ilmoittamiskriteereihin toivottiin organisaation ja viranomaisten kesken tarkennuksia. Yhtenäiset käytänteet ja ohjeistus siitä milloin ilmoitus on tehtävä, on olennaista myös kansalaisten yhdenvertaisen kohtelun kannalta. Ympäristölainsäädännön ilmoitusvelvollisuutta koskevia säännöksiä onkin ehdotettu yhdenmukaistettavaksi siten, että valvontaviranomaiset ilmoittavat epäillyistä rikoksista esitutkintaviranomaisille yhtäläisin perustein. Raportissa viitataan myös kokemuksiin Ruotsin ympäristönsuojeluviranomaisten ilmoitusvelvollisuudesta. Siellä lainsäädäntö ei anna viranomaisille toimivaltaa jättää ympäristörikoksia ilmoittamatta, riippumatta niiden vähäisyydestä. Tämä varmistaa yhtäläisen käytännön koko maassa eikä viranhaltijaan voi kohdistua asiatonta vaikuttamisyritystä. (Suvantola, 2018, s. 20)

Yleensä ympäristölainsäädännön vastaiset lievemmat rikkomukset ratkaistaan kehotuksella tai muilla hallinnollisilla toimenpiteillä. Valvonnassa käytetään kokonaisharkintaa ja pyritään vastaavuoroiseen kommunikointiin toiminnanharjoittajan kanssa. Voisi kuitenkin pohtia, tulisiko jatkossa ilmoittamiskäytänteitä muuttaa esimerkiksi siten, että laittomasta toiminnasta tehtäisiin aina ilmoitus poliisille, jos esimerkiksi toiminnanharjoittajaa on neuvottu tai huomautettu, mutta toiminta ei kuitenkaan ole korjaantunut.

Ympäristörikostapausten selvittelyyn ja tutkintaan osallistuvien viranomaisten välisestä yhteistyöstä on Suomessa tehty tutkimusta ja ongelmakohtia on kartoitettu. Tämä selvitys osoittaa, että yhä edelleen kuitenkin jo aiemmin tunnistetut ongelmat haittaavat yhteistyötä, vaikka kehitystäkin on tapahtunut. Jotta ympäristörikosten käsittelyprosessi saataisiin järjestettyä tarkoituksenmukaisesti ja tehokkaasti, tulisi prosessia tarkastella kokonaisuutena, kaikki viranomaiset mukaan lukien. Mikäli viranomaiset kehittävät toimintaansa omasta näkökulmastaan, kokonaisuus voi jäädä hahmottomaksi ja toisaalla tehdyt toiminnan parannukset aiheuttavat toisaalla ongelmia.

Viranomaisyhteistyötä toivottiin siis edelleen kehitettävän ja tärkeää olisi lisätä ympäristövalvontaviranomaisen, poliisin ja syyttäjän välistä todellista rikoskohtaista yhteistyötä pelkkien yleistapaamisten sijaan. Viranomaisyhteistyön osalta vastaajat kokevat tärkeäksi tietää, mitä poliisi odottaa ympäristövalvontaviranomaisilta, milloin on järkevää tehdä ilmoitus poliisille ja mikälainen on hyvä tutkintapyyntö. Vastaajat toivoivat yleensäkin tiiviimpää yhteistyötä poliisin kanssa. Matalan kynnyksen yhteistyötä ja tiedon kulkua kuntien välillä pitäisi kehittää.

Kaikki vastaajat eivät kokeneet lisäkoulutusta tarpeelliseksi. Poliisiammattikorkeakoulun koulutukset mainittiin hyödyllisiksi useassa vastauksessa. Eräissä kunnasta tulleissa vastauksissa kerrottiin omien koulutustilaisuuksien toteutuneen jo kymmeniä vuosia ja useampi ELY-keskus raportoi alueella toimivan ympäristörikostorjunnan ryhmä tai verkosto, jossa on mukana alueen ympäristöviranomaisia sekä poliisin ja syyttäjän edustajia. Ne koetaan hyödyllisiksi.

Koulutusta toivottiin esimerkiksi rikoshyötyyn, näyttökysymyksiin, lupamääräysten rikkomistapauihin ja ilmoittamiskynnykseen liittyen, joita voisi havainnollistaa vaikkapa tapausesimerkkien avulla. Ongelmana nähtiin ympäristölainsäädännön rikkomistapausten tulkinta ja esimerkiksi yksityisen ja yleisen edun sekä rikkomuksen vähäisyyden tulkinnallisuus. Ilmoituksen tekeminen koettiin raskaaksi sen seurauksiin nähden eikä haitan kärsijää pystytä aina osoittamaan.

Seuraavaan kuvioon 2 on vielä koottu yhteen edellä esiteltyjä keskeisiä tuloksia tekijöistä, jotka hankaloittavat tai edesauttavat piiloon jäävän ympäristörikollisuuden tunnistamista:

Tilastointi- ja kirjaamiskäytännöt	<ul style="list-style-type: none"> • Kuntien ja ELY-keskusten valvontatoimenpiteiden tilastoinnissa eroavaisuuksia • Poliisille ilmoitettujen tapausten lukumäärät yleensä hyvin tilastoitu • Tapausten kirjaamiskäytännöt vaihtelevat
Tapausten ilmoittaminen poliisille	<ul style="list-style-type: none"> • Joissakin tilanteissa epäselvyyttä milloin ilmoitus poliisille tulee tehdä • Lieviä tapauksia jätetään ilmoittamatta poliisille • Valvontaviranomaisten ilmoittamisprosessi joissakin tapauksissa koettu raskaaksi • Tieto tutkintapyyntöjen etenemisestä rikosprosessissa ei systemaattisesti välity valvontaviranomaisille
Rikoshyödyn arviointi	<ul style="list-style-type: none"> • Rikoshyödyn määrittely pääsääntöisesti yhdenmukaista • Rikoshyödyn jäljittäminen ja kiistaton osoittaminen voi olla ongelmallista
Viranomaisyhteistyö	<ul style="list-style-type: none"> • Positiivista kehitystä tapahtunut • Etenkin rikoskohtaista yhteistyötä tulisi edelleen lisätä poliisin ja valvontaviranomaisten välillä • Ns. matalan kynnyksen yhteistyön ja tiedonkulun lisääminen myös kuntien välillä tärkeää
Koulutus	<ul style="list-style-type: none"> • Osin jo riittävä • Lisäkoulutusta halutaan esim. rikoshyötyn, näyttökysymyksiin, lupamääräysten rikkomistapauksiin ja ilmoittamiskynnykseen liittyen

Kuvio 2. Piiloon jäävän ympäristörikollisuuden arvioinnissa huomioitavia näkökohtia.

4. Ympäristörikosepäilyjen esitutinnan keskeyttäminen tai lopettaminen poliisissa

Ympäristörikollisuutta voi jäädä tulematta ilmi myös esimerkiksi silloin, jos rikokset havaitaan vasta vanhentuneina. Jotta piiloon jäävästä ympäristörikollisuudesta saataisiin mahdollisimman monipuolinen käsitys, sitä kartoitettiin myös poliisin tietoon tulleiden ympäristörikosepäilyjen esitutinnan näkökulmasta. Tässä luvussa tarkastellaan, voidaanko piiloon jäävän ympäristörikollisuuden määrää ja luonnetta arvioida Poliisiasiain tietojärjestelmässä (Patja) olevien tietojen pohjalta. Tällöin selvitettiin, kuinka suuri osa poliisin tietoon tulleista tapauksista lopetettiin tai keskeytettiin esitutkinnassa tutkinnanjohtajan päätöksellä ja millä perusteella. Tarkastelu kattaa vuodet 2013–2018. Jotta lukija saa monipuolisemman kuvan ympäristörikosten muodoista ja tekotavoista, rikosilmoitusten selostusosioista poimittiin lainauksia tapauksia kuvaamaan.

4.1 Aineistot

Luvussa 4 esiteltävä selvitys perustuu kahteen aineistoon. Poliisin tulostietojärjestelmästä (Polstat) saatiin lukumäärät poliisin tietoon tulleista ympäristörikosepäilyistä vuosilta 2013–2018 taulukon 1 mukaisesti. Taulukko sisältää rikoslaissa kriminalisoituja rikosnimikkeitä törkeästä ympäristön turmelemisesta metsärikoksiin saakka, ja siitä eteenpäin aineellisessa ympäristölainsäädännössä kriminalisoituja rikkomuksia.

Taulukko 1. Poliisin tietoon tulleet ympäristörikosepäilyt vuosina 2013–2018

Ilmoitettu Kpl (rikoksia)	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Törkeä ympäristön turmeleminen	12	9	5	11	6	12
Ympäristön turmeleminen	139	163	164	184	196	197
Tuottamuksellinen ympäristön turmeleminen	3	3	5	7	2	0
Ympäristörikkomus	242	188	178	268	211	241
Törkeä luonnonsuojelurikos	0	0	0	2	1	0
Luonnonsuojelurikos	34	40	33	29	46	52
Rakennussuojelurikos	3	4	3	1	2	4
Metsärikos	3	2	2	0	4	1
Ympäristönsuojelulain rikkominen	14	15	8	18	14	17
Merenkulun ympäristönsuojelurikkomus	1	0	3	0	1	0
Jätelain rikkominen	220	201	193	214	158	163
Vesilain luparikkomus	4	4	1	3	3	5
Maa-ainesrikkomus	2	5	3	4	7	8
Metsärikkomus	14	11	4	3	12	22
Luonnonsuojelurikkomus	16	36	27	23	18	18
Rakentamisrikkomus	34	39	27	38	28	23
Rakennussuojelurikkomus	0	0	0	0	0	0
Muinaismuistorikkomus	2	5	4	2	3	1
Yhteensä	743	725	660	807	712	764

(Lähde: Polstat 12.6.2019).

Jotta saatiin tietoa esitutinnan lopettamisen tai keskeyttämisen syistä, poimittiin toinen aineisto Poliisiasiain tietojärjestelmästä (Patja), kattaen edellä mainitut rikosnimikkeet vuosilta 2013–2018.¹³ Poliisin tulostietopalvelu (Polstat) poimi 6.6.2019 sellaiset rikosilmoitukset, joiden esitutkinta oli päätetty eikä tapausta ollut viety syyttäjälle tai esitutkinta oli keskeytetty tutkinnanjohtajan päätöksellä.

Tiedot poliisiasiain tietojärjestelmässä (Patja) päivittyvät säännöllisesti. Tällöin ilmoitukset poistuvat Patjasta automaattisesti vuosi sen jälkeen, kun rikos tai rikokset ovat vanhentuneet. Rikokset vanhentuvat riippuen rangaistuksen maksimipituudesta. Rikosilmoitus voi myös sisältää useita eri rikosnimikkeitä, joilla on erilainen vanhenemisaika. Aineiston yhtenäistämiseksi poistettiin ne ilmoitukset, joiden ympäristörikoksiin liittyvä rikosnimike oli jo vanhentunut tai tapaus oli käsitelty Ahvenanmaalla. Syitä esitutinnan keskeytyksille tai lopettamisille kartoitettiin niiden tietojen pohjalta, jotka oli kirjattu rikosilmoituksiin.

¹³ Poliisiammattikorkeakoulu myönsi 5.6.2019 Polamkissa työskenteleville hankkeen tutkijoille tutkimusluvan Patja-tietojen käsittelyyn.

Lopullinen aineisto sisälsi 1357 ilmoitusta seuraavasti:

- 409 kpl vuonna 2018
- 471 kpl vuonna 2017
- 131 kpl vuonna 2016
- 110 kpl vuonna 2015
- 127 kpl vuonna 2014
- 109 kpl vuonna 2013.

Jokainen rikosilmoitus luettiin läpi ja kirjattiin ylös syy, jonka perusteella esitutkinta oli keskeytetty tai lopetettu viemättä tapausta eteenpäin syyteharkintaan. Mikäli rikosilmoituksessa oli useita perusteluja esitutkinnan lopettamiselle, ilmoitus luokiteltiin vain yhteen luokkaan.

4.2. Vuosina 2017–2018 päätetyt tai keskeytetyt ilmoitukset

4.2.1 Yleiskuva ilmoituksista

Kun tarkastellaan saatuja tuloksia, tulee huomioida ero Patja- ja Polstat tietokantojen tietojen tallennuksessa. Patja-järjestelmä päivittyy säännöllisesti, jolloin sieltä poimittavissa olevien rikosilmoitusten määräkin vaihtelee poiminta-ajankohdan mukaan. Polstat-järjestelmässä tiedot sitä vastoin säilyvät muuttumattomina, jolloin rikosilmoitusten lukumääriä koskevat tiedot säilyvät ennallaan riippumatta siitä, milloin tietoja haetaan. Siksi tarkasteltiin vain vuosia 2018 ja 2017 arvioitaessa sitä, kuinka suuri osuus poliisin tietoon tulleista tapauksista lopetettiin tutkinnanjohtajan päätöksellä vuosittain. Tällöin voitiin olettaa, että Patjassa on vielä mukana suurin osa ilmoitetuista jutuista, jolloin päätettyjen tai keskeytettyjen juttujen lukumäärää voidaan paremmin verrata Polstatista saatavaan poliisille ilmoitettujen rikosilmoitusten lukumäärään. Rikoshyötyä ei lisäksi ole mahdollista tässä arvioida, koska Patjassa rikoshyöty on mahdollista kirjata järjestelmään ainoastaan, mikäli kyseessä on talousrikosnimike.

Vuonna 2017 tässä selvityksessä tarkastelluista rikosnimikkeistä tehtiin poliisille 712 ilmoitusta, ja niistä 471 eli lähes 70 % päätettiin tai keskeytettiin viemättä asiaa syyteprosessiin. Vuonna 2018 ilmoituksia tehtiin 764 ja esitutkintoja päätettiin tai keskeytettiin¹⁴ tutkinnanjohtajan päätöksellä 409 kertaa, eli runsaat 50 % ilmoitetuista tapauksista.

Rikosilmoituksiin kirjatut tapahtumankuvaukset vaihtelivat seikkaperäisistä selostuksista niukempiin kuvauksiin. Vastaavasti syyt, joiden perusteella esitutkinta oli lopetettu tai keskeytetty, oli joissakin ilmoituksissa perusteltu huolellisesti, mutta toisissa perusteisiin ei ollut otettu kantaa. Taulukosta 2 ilmenevät syyt, joiden perusteella esitutkinta oli poliisissa lopetettu tai keskeytetty.

¹⁴ Lukumäärä perustuu 6.6.2019 Patjasta ajettuun aineistoon.

Taulukko 2. Perusteluja ympäristörikosepäilyjen esitutinnan lopettamiselle poliisissa

Perustelu	Ilmoituksia lkm	Osuus kaikista ilmoituksista (N=880) %
Ei yksiselitteistä perustelua esitutinnan lopettamiselle tai perusteet kuvattu vain osittain	348	40 %
Tekijästä ei tietoa	242	28 %
Teko luonteeltaan vähäinen	41	5 %
Alue on siivottu tai siivotaan	32	4 %
Annettu asiasta huomautus/kehoitus/neuvontaa	32	4 %
Asian ratkaisemiseksi ei ole mahdollista saada lisäselvitystä	27	3 %
Asiaan ei liity rikosta	26	3 %
Muu syy (rikoksesta epäilty alle 15 v, siirretty sovitteluun, kihlakunnan-syyttäjä tehnyt rajoituspäätöksen, juttu siirretty talousrikostutkintaan jne.)	24	3 %
Asianomistajalla ei ole enää vaatimuksia asiassa	22	3 %
ETL 3 tai peruste yksilöity: prosessuaalinen, kustannus, kohtuus, konkurssi	19	2 %
Asiasta on tehty jo toinen ilmoitus	17	2 %
Ei näyttöä	16	2 %
Asia ratkaistu sakolla	14	2 %
Juttu, rikos vanhentunut	9	1 %
Teko ei ole ollut tahallinen	5	1 %
Ilmoitus peruutettu	3	0 %
Asianomistaja tai epäilty kuollut	3	0 %
Kaikki yhteensä	880	100 %

Aineiston ilmoituksista 40 % oli sellaisia, että niihin ei ollut yksiselitteisesti kirjattu esitutinnan lopettamisen syitä. Seuraavassa on esitetty kyseisten ilmoitusten (n=348) jakaantuminen rikosnimikkeittäin:

- Ympäristörikkomus 118 ilmoitusta.
- Ympäristön turmeleminen 78 ilmoitusta.
- Jätelain rikkominen 67 ilmoitusta.
- Luonnonsuojelurikos 32 ilmoitusta.
- Metsärikkomus 11.
- Vahingonteko 10 ilmoitusta.
- Luonnonsuojelurikkomus 9 ilmoitusta.
- Varkaus 5 ilmoitusta.
- Ympäristönsuojelulain rikkominen: 4 ilmoitusta.
- Kotirauhan rikkominen 3 ilmoitusta.
- Varomaton käsittely, Törkeä ympäristön turmeleminen: 2 ilmoitusta kumpaakin.
- Ajoneuvorikkomus, Näpistys, Petos, Törkeä luonnonsuojelurikos, Törkeän varkauden yritys, Vesilain luparikkomus, Ympäristönsuojelulain rikkominen: 1 ilmoitus kutakin.

Ryhmä sisälsi myös ilmoituksia, joiden teon kuvaukset antoivat viitteitä mahdollisista tutkinnan lopettamisen syistä, esimerkiksi tekijää ei ollut ollut mahdollista selvittää, tai teko ei ollut tahallinen, mutta perustetta ei ollut kuitenkaan selkeästi kirjattu. Tällaisia perusteluiltaan vaillinaiseksi tulkittavia ilmoituksia oli 76 kappaletta.

Ympäristörikkomuksissa oli kyse esimerkiksi siitä, että oli jätetty luvatta roskaa tai jätettä maastoon vuosien ajan. Ympäristörikkomuksesta oli kyse myös silloin, kun soramontulle oli ilmaantunut iso kasa kuoritun kuparijohdon kuorta tai pysäköintialueelle oli jätetty rikkinäinen parisänky. Törkeässä ympäristön turmelemisessa oli kyseessä pohjavesialueella tapahtunut öljyn valuminen maahan sen seurauksena, että muuntaja oli toistamiseen hajotettu. Pilaantuneen maaperän kunnostuksen arvioitiin maksavan 60 000–120 000 euroa, mutta syytä tutkinnan keskeytykselle ei siis ollut raportoitu.

Seuraavassa esitetään poimintoja teon kuvauksista, joiden esitutkinnan päättämisen tai keskeyttämisen perustelut puuttuivat tai olivat vajavaiset (jossain määrin tutkijan muokkaama teksti):

- *Työmaalle tuotu luvatta jätetavaraa.*
- *Epäily, että metsän hakkuissa toimittu metsälain vastaisesti ja jätetty metsänkäyttöilmoitus tekemättä.*
- *Merimetson pesiä tuhottu.*
- *Yritetty varastaa henkilöauton polttoainetta ja polttoaineesta osa valutunut maahan.*
- *Sähkömuuntaja rikottu ja muuntajasta anastettu kuparia, rikotusta muuntajasta valutettu maahan arviolta 100 litraa öljyä.*

4.2.2 Syytä esitutkinnan lopettamiselle tai keskeyttämiselle

Runsaat 60 % tämän selvityksen aineiston ympäristörikosepäilyistä oli sellaisia, että esitutkinnan keskeytyksen tai lopettamiseen perusteet oli kirjattu Patjan rikosilmoituksiin.

Tekijä tuntematon. Yleisin syy esitutkintojen lopettamiselle oli se, että tekijää ei ollut pystytty selvittämään. Tällaisia ilmoituksia oli aineistossa lähes kolmasosa. Seuraavassa on poimittu esimerkkejä havainnollistamaan päätöksen perusteluja:

”Käytettävissä oleva esitutkinta- ja todistusaineisto on esitutkinnan toimittamiseksi puutteellinen, eikä uutta aineistoa ole tällä hetkellä saatavilla. Epäillyn henkilöllisyys ei ole tiedossa, eikä sitä saada näillä tiedoilla selvitettyä. Tutkinta avataan, jos saadaan esitutkinnan mahdollistavaa tietoa (Esitutkintalaki 3 luku 13§)”.

”Jutun esitutkinta keskeytetään tutkinnanjohtajan päätöksellä, koska rikoksesta ei voida tällä hetkellä epäillä ketään nimeltä mainittavaa, eikä asiaan vaikuttavaa selvitystä ole saatavilla”.

”Asiassa ei voida aukottomasti osoittaa, että tavarat ovat nimenomaan rikoksesta epäillyn”.

Rikosnimikkeittäin tarkasteltuna tekijää ei ollut saatu selvitettyä seuraavissa rikosepäilyissä:

- Ympäristörikkomus 90 ilmoitusta.
- Jätelain rikkominen 76 ilmoitusta.
- Ympäristön turmeleminen 43 ilmoitusta.
- Luonnonsuojelurikos 12 ilmoitusta.

- Lievä vahingonteko 3 ilmoitusta.
- Varkauden yritys, Varkaus, Vahingonteko, Luonnonsuojelurikkomus: 2 ilmoitusta kutakin.
- Luonnonsuojelurikos, Ympäristönsuojelulain rikkominen, Varomaton käsittely, Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen, Maa-ainesrikkomus, Maastoliikenne rikkomus, Metsästysrikos, Muinaismuistorikkomus, Kunnian loukkaus, Hallinnan loukkaus: 1 ilmoitus kutakin.

Ympäristörikkomuksista oli kyse muun muassa silloin kun remonttijätettä oli jätetty metsään, roskattu kierrätyspistettä tai tien varteen oli heitetty pahvilaatikoita ja muovipusseja. Jätelain rikkomistapaukset liittyivät esimerkiksi roskien heittämiseen tien varteen, jätekuorman viemiseen metsään tai kun maastoon oli hylätty auto. Ympäristön turmelemisesta oli kyse muun muassa silloin, kun suojaviheralueelle oli toimitettu iso kasa käytettyjä autonrenkaita, kuorma-auton polttoainesäiliöön porattu ensin reikä ja sen jälkeen valutettu maahan öljyä tai kun sora-montussa oli poltettu henkilöauto.

Teko luonteeltaan vähäinen. Poliisin suorittama esitutkinta oli voitu keskeyttää tai päättää myös siksi, että teko oli luokiteltu vähäiseksi. Aineiston ilmoituksista 5 % kuului tähän luokkaan. Tapaukset liittyivät tyypillisesti roskaamiskiellon rikkomiseen. Tällöin oli esimerkiksi heitetty liikkuvasta autosta juomakuppi ulos, tai heitetty auton ovesta hampurilaisaterian roskat pihalle. Seuraavassa esimerkki jätelain rikkomista koskevan päätöksen perusteluista:

”Esitän, että oheisen rikoksen esitutkinta lopetetaan seuraavin perustein: Vähäisyys (Esitutkintalain 3 luvun 10 § 1 mom. ja Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 1 luvun 7 § 1 -k.) Asianomistajalle ei ole aiheutunut tapauksen johdosta vähäistä suurempaa haittaa. Jätettä ei ole jätetty luontoon, vaan tuotu koulun roskalavalle. Teko on jäänyt rikoslajinsa sisällä varsin vähäiseksi eikä siitä olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Ottaen huomioon asianomistajille aiheutuneen vahingon sekä muut tapaukseen liittyvät seikat, voidaan rikosten haitallisuutta pitää kokonaisuutena arvioiden vähäisenä. Asiassa ei ole ilmennyt seikkoja, joiden perusteella tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaatisi syytteen nostamista.”

Alue siivottu. Tähän ryhmään luokiteltiin ilmoitukset, jotka oli päätetty tai keskeytetty sen jälkeen, kun epäilty tai muu taho oli siivonnut ympäristörikosepäilyn kohteena olleen alueen. Seuraavassa esimerkkejä tilanteen korjaantumisesta:

”Kaikki renkaat oli noudettu pois. Asiassa ei enää tarveta esitutkintatoimenpiteille”.
”Kaupunki on teettänyt tontille pihamaan siivoustyön vuonna yyyy, jonka kustannukset on peritty tontin omistajilta”.
”Rikoksesta epäilty on siivouttanut tontin ja jätteet on viety asianmukaisesti jäteasemalle”.

Asia ratkaistu huomautuksella, kehotuksella tai neuvonnalla. Ympäristörikosepäilyjen esitutkintoja oli lopetettu myös sen jälkeen, kun rikoksesta epäillylle oli annettu huomautus tai kehoitus tai häntä oli neuvottu, miten toimia jatkossa lakeja noudattaen. Huomautus oli annettu usein muun muassa metsärikkomusten yhteydessä. Tällöin rikosilmoitus koski esimerkiksi epäilyä

siitä, että metsien hakkuiden yhteydessä ei ollut tehty Metsäkeskukselle asianmukaista metsäilmoitusta. Ilmoituksen tekeminen oli saatettu unohtaa tehdä tai teknisten ongelmien vuoksi ilmoitus ei ollut kirjaantunut Metsäkeskuksen tietokantaan.

”Annettu ohjeita ja suullinen huomautus tekijälle, joka kertoi ymmärtävänsä asian”.
”Rikoksesta epäilty oli korjannut jo ennen kuulustelua ympäristölle aiheutetun vahingon. Annettu suullinen huomautus”.

Esitutkinta oli lopetettu noin 5 % ilmoituksista sen jälkeen, kun oli todettu, että **asian ratkaisemiseksi ei ole mahdollista saada lisäselvitystä**. Ilmoituksiin oli tällöin kirjattu perustelu esimerkiksi seuraavasti:

”Esitutkinnassa ei ole ilmennyt sellaisia seikkoja, joiden perusteella poliisi olisi pystynyt selvittämään tämän rikoksen”.

Tätä perustetta oli käytetty esimerkiksi epäilyssä ympäristön turmelemisesta, jossa ilmoittaja oli löytänyt maastosta kaksi hylättyä, käyttämätöntä sähkömuuntajaa tai metsäpolulta löytyi kolme jätösäkkiä täynnä talousjätettä.

Esitutkinnassa oli voitu myös saada tulokseksi, että **asiaan ei liity rikosta**. Tällä perusteella päätettiin muun muassa ympäristön turmelemista koskenut tutkinta, jossa lähteen pinta laski tuntemattomasta syystä. Myös tieltä löytyneen ammutun joutsenen esitutkinta päätettiin sen jälkeen, kun Elintarviketurvallisuusvirasto EVIRAn tutkimuksissa oli ilmennyt kuolinsyyksi linnun törmäminen sähkölinjaan ja siitä aiheutunut sähköisku.

Tilanne rikosilmoituksen teon jälkeen voi muuttua siten, että **asianomistajalla ei enää ole asiassa vaatimuksia**. Tällainen oli tilanne tapauksessa, jossa tien varteen oli tyhjennetty kuorma-autolla jätemaata kaupungin omistamalle maalle. Kun asia oli sovittu osallisten kesken, eikä kaupungilla enää ollut vaatimuksia asiassa, esitutkinta päätettiin. Vastaava peruste mainittiin myös silloin, kun rikosilmoituksen tehneen henkilön tontille oli tuotu luvatta erilaista rakennusjätettä ja poltettu sitä, mutta jätteet oli siivottu pois ilmoituksen teon jälkeen.

Joissakin rikosilmoituksissa esitutkinnan lopettaminen oli perusteltu **esitutkintalain 3 lukuun** nojaten, tai yksilöimällä syyksi kohtuus-, kilpailu-, tai kustannusperuste. Tällaisia ilmoituksia oli aineistossa 2 % ja esitutkinnan lopettamisen perusteet oli pääsääntöisesti raportoitu selkeästi, kuten esimerkiksi seuraavasti:

”Esitän, että esitutkinta lopetetaan ETL 3:10.2 §:n mukaisella kustannusperusteella. Esitän, että esitutkinta lopetetaan, koska tutkinnan jatkamisesta aiheutuvat kustannukset ovat selvässä epäsuhteessa tutkittavana olevan asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavaan seuraamukseen. Myöskään tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei vaadi esitutkinnan jatkamista.”

”Esitetty, että syyttäjä määräisi asiassa esitutkinnan lopettavaksi kohtuusperusteella (ETL 3 luku 10§1), koska tärkeä yleinen ja yksityinen etu ei muuta vaadi. Koska epäilty on toiminut asiassa hänelle annettujen ohjeiden ja neuvojen mukaan korjatakse virheellisen toiminnan kiinteistöllään, on esitutkinnan jatkamista asiassa pidettävä kohtuuttomana.”

Ei näyttöä rikoksesta. kirjausta oli käytetty esitutkinnan lopettamisen perusteena noin 2 % ilmoituksista. Esimerkkinä tähän ryhmään kuuluneista rikosepäilyistä voidaan mainita ilmoitus, jossa ilmoittajan tontille oli tuotu luvatta kolme 120 litran säkkiä sekajätettä. Esitutkinta esitettiin rajoitettavaksi, koska teolle ei ollut todistajaa eikä saatavilla muuta todistelua esimerkiksi valvontakameran tallenteista. Noin 2 % ilmoituksista oli sellaisia, että rikosepäilystä oli **tehty jo toinen rikosilmoitus**.

Ympäristörikosepäilyn esitutkintoja oli muutamassa tapauksessa lopetettu myös **sakkomenettelyn** seurauksena, tai jos **rikos oli vanhentunut**, tai jos oli todettu, että **teko ei ollut tahallinen**. Joissakin tapauksissa **ilmoitus oli peruutettu** tai **asianomistaja tai epäilty oli kuollut**.

Muu syy -perusteella esitutkintoja oli lopetettu, mikäli esimerkiksi rikoksesta epäilty oli alle 15-vuotias, juttu oli siirretty talousrikostutkintaan, kihlakunnansyyttäjä oli tehnyt rajoittamisesityksen tai juttu oli siirretty sovitteluun.

4.3 Vuosina 2013–2016 päätetyt tai keskeytetyt ilmoitukset

Vuosilta 2013–2016 aineistoon kuului 477 rikosilmoitusta. Koska Patja-kannasta on näiden vuosien osalta jo poistunut vanhentuneita rikoksia, esitutkinnan lopettamisen syiden esiintymistä ei tässä tarkastella lukumääräisesti.

Lähes 200 ilmoitukseen ei ollut kirjattu mitään syytä esitutkinnan päättämiseksi tai keskeyttämiseksi tai syy oli raportoitu vain osittain. Seuraavaksi eniten aineistossa oli tapauksia, joissa tekijä ei ollut tiedossa tai tekijää ei ollut pystytty selvittämään esitutkinnan aikana. Tähän kategoriaan kuuluvia tapauksia oli yli 70 kappaletta.

Seuraavaksi eniten aineistossa oli tapauksia, joissa esitutkinnan perusteella asiassa ei ollut syytä epäillä rikosta tai esitutkinnan päättämisen- tai keskeyttämisperusteena todettiin, ettei vahinkoa ollut syntynyt. Näitä oli aineistossa noin 50 kappaletta. Osa tapauksista sopisi myös ei näyttöä -kategoriaan. Noin 50 tapauksessa todettiin, ettei esitutkinnan perusteella ollut riittävästi näyttöä tai tietoa tutkinnan jatkamiseksi. Yli 20 ilmoituksessa epäilty tai joku muu (kuten pelastuslaitos) oli siivonnut tai muutoin tehnyt tarvittavat korjaustoimenpiteet siten, ettei esitutkinnan jatkamiselle ilmeisesti ollut tarvetta. Yli 20 ilmoituksessa oli maininta, että asia oli siirretty joko toisen viranomaisen käsiteltäväksi tai tutkittavaksi tai tapaukseen liittyen odotetaan toisen viranomaisen lausuntoa. Hieman yli kymmenessä tapauksessa asianomistajalla ei ollut asiasta vaatimuksia.

Alle kymmenen ilmoitusta oli sellaisia, joissa asiasta oli jo tehty toinen ilmoitus, tai teko arvioitiin vähäiseksi tai erittäin vähäiseksi. Lisäksi alle kymmenen ilmoitusta liittyi tekoihin, joissa oli mainittu tahallisuuden tai törkeän huolimattomuuden puuttuminen esitutkinnan päättämisen tai keskeyttämisen yhteydessä. Muita perusteita lopettaa esitutkinta olivat teon vanhentuminen, epäilty oli kuollut, sekä lopettaminen kustannusperusteella.

4.4 Yhteenvetoa ja pohdintaa

Jotta ympäristörikollisuudesta saadaan mahdollisimman monipuolinen kuva, tulisi sitä tarkastella useasta näkökulmasta ja erityyppisiin aineistoihin pohjautuen. Tämä selvitys osoittaa, että analysointi poliisin rekisteritietojen pohjalta ei ole ongelmatonta. Ensinnäkin rikosilmoitusten kirjaamiskäytännöt vaihtelevat, jolloin esimerkiksi tässä selvityksessä aineiston kaikkiin rikosilmoituksiin ei ollut kirjattu esitutinnan lopettamisen syitä. Jutut myös poistuvat tietokannasta vanhentuuksaan, jolloin esimerkiksi pitkät aikasarjatarkastelut rikosilmoitusten selostusosioiden pohjalta eivät useinkaan vuosien kuluttua ole mahdollisia.

Lähes 30 % vuonna 2017 ja 2018 päätetyistä esitutkinnoista oli lopetettu siksi, että tekijää ei ollut pystytty selvittämään. Jos lain vastainen toiminta on jatkunut pitkään, rikoksesta epäiltyä ei yleensä enää pystytä selvittämään. Näin ollen yksi olennaisimpia keinoja puuttua ympäristörikollisuuteen olisi poliisin ja muiden esitutkintaviranomaisten mahdollisimman reaaliaikainen esitutkinta.

Jotta reaaliaikainen tutkinta olisi mahdollista, poliisille tulisi tehdä ilmoitus ympäristörikoksesta mahdollisimman matalalla kynnyksellä. Myös kansalaisten yleistä tietoisuutta ympäristörikollisuuden haitallisista vaikutuksista tulisi lisätä, jotta myös pienempiin tapauksiin voitaisiin heti puuttua. Mikäli rikosilmoitusten lukumäärä olennaisesti kasvaisi, asettaisi se luonnollisesti haasteita viranomaisten resurssien suhteen, kuinka paljon tapauksia pystyttäisiin tutkimaan. Sen vuoksi tutkintakäytänteitä tulisikin miettiä uudelleen ja selvittää olisiko esimerkiksi roskaamis-tapaukset mahdollista selvittää suoraviivaisemmalla toimintatavalla.

Ympäristörikosepäilyjen esitutkinta oli saatettu keskeyttää tai lopettaa myös siksi, että teko oli luokiteltu luonteeltaan vähäiseksi tai asia oli ratkaistu antamalla rikoksesta epäillylle huomautus. Huomautuksia oli annettu esimerkiksi silloin, jos metsähakkuiden yhteydessä oli laiminlyöty metsäilmoituksen tekeminen Metsäkeskukselle. Tällä hetkellä Metsäkeskuksen tietojärjestelmä ei anna metsäilmoituksen tekijälle vahvistusta siitä, onko ilmoitus mennyt perille ja onko asia kunnossa. Järjestelmän kehittämistä informatiivisemmaksi tulisikin pohtia – onhan metsäteollisuus Suomen talouden kannalta tärkeä ala.

Yksi keino lisätä kansalaisten tietoisuutta ympäristörikollisuudesta ja siten nostaa ilmoitusaktiivisuutta olisi tietoisuustyypiset, esimerkiksi viranomaisten verkkosivuilta löytyvät koosteet. ”Harmaa talous, musta tulevaisuus” -kampanja nosti menestyksekkäästi esille harmaan talouden ilmenemismuotoja ja haitallisuutta, joten voisiko vastaavatyypistä kampanjaa ajatella toteutettavaksi myös ympäristörikollisuuteen liittyen.

Ympäristörikoksia pidetään tyypillisesti uhrittomina rikoksina. Jotta niiden merkitys ja haitallisuus ymmärrettäisiin paremmin, tulisi uhrittomuutta koskevasta ajattelusta päästä pois. Ympäristörikollisuus voi aiheuttaa mittavia haittavaikutuksia, ei ainoastaan luontoarvoille ja kansantaloudelle, vaan myös ihmisten terveydelle. Lopulta lasku ympäristörikoksista voi langeta myös kaikkien veronmaksajien taakaksi.

Jotta saataisiin kattavampi käsitys esitutinnan keskeyttämisen tai lopettamisen syistä myös niiden ilmoitusten osalta joihin perustetta ei ollut kirjattu, tulisi tässä aloitettua analyysiä jatkaa ja tarkentaa vielä jatkotutkimuksessa myös mahdollisen muun kuin sähköisen esitutkintamateriaalin pohjalta.

5. Johtopäätökset

Tässä tilannekuvaraportissa saatujen tulosten perusteella voidaan esittää seuraavia jatkoaskeleita piiloon jäävän ympäristörikollisuuden vähentämiseksi siinä laajuudessa kuin on mahdollista huomioiden tietoturva- ja tietosuojanäkökohdat.

- Ympäristörikosten käsittelyprosessin sujuvoittamiseksi ja tehostamiseksi prosessia tulisi tarkastella kokonaisuutena, koko valtakunnan tasolla ja sitouttaa pitkäjänteiseen kehitystyöhön kaikki käsittelyyn osallistuvat viranomaiset.
- Esitutkintaviranomaisten ympäristörikostutkinta tulisi saada reaaliaikaiseksi, jotta yhä useampi rikoksesta epäilty jäisi kiinni ja rikoshyötyä saataisiin takaisin.
- Ympäristörikosepäilyjen ilmoittamiskäytänteitä tulisi selkiyttää esimerkiksi seuraavilla keinoilla:
 - Selkeämpi ohjeistus kriteereistä, joiden täytyessä ilmoitus poliisille on tehtävä. Jos esimerkiksi toiminnanharjoittaja ei ole korjannut toimintaansa lupaehtojen mukaiseksi, tulisi matalalla kynnyksellä ottaa yhteyttä poliisiin ja siten avata keskustelu toiminnanharjoittajan tilanteesta valvontaviranomaisen, poliisin sekä syyttäjän kanssa.
 - Lisäkoulutusta
 - lupamääräysten rikkomistapauksista ja ilmoittamiskynnykseen liittyen, joista jälkimmäisen voisi toteuttaa tapausesimerkkien ja asiakirjojen mallipohjien avulla.
 - tutkintapyyntöistä, jossa on jo otettu kantaa myös mahdolliseen laittomaan taloudelliseen hyötyyn.
 - Poliisin palautteen antamista esitutkinnan edistymisestä olisi kehitettävä ja lisättävä.
 - ELY-keskusten ja kuntien ympäristövalvontaviranomaisten ilmoittamiskäytänteitä olisi yksinkertaistettava mahdollisuuksien mukaan (kuka tekee päätöksen ilmoituksen tekemisestä jne.).
- Viranomaisyhteistyön kehittämistä tulee jatkaa edelleen esimerkiksi seuraavilla keinoilla:
 - Yhteiset koulutuspäivät, joiden vetovastuu tulisi vuosittain vaihtua viranomaisten välillä.
 - Tuomioistuinlaitoksen osallistumista koulutuksiin tulisi lisätä, jotta ympäristörikosten käsittelyprosessin kaikkien osapuolten näkemykset saataisiin esille.
 - Olisi varmistettava, että yhteistyö ei ole liian henkilösidonnaista ja vain harvojen asiantuntijoiden varassa.
- Kansalaisten yleistä tietoisuutta ympäristörikollisuuden laajuudesta ja haitallisuudesta olisi lisättävä esimerkiksi seuraavilla keinoilla:
 - Valtakunnalliset tietoiskukampanjat, joiden toteuttamiseen otettaisiin mukaan myös esimerkiksi vapaaehtoista luonnonsuojelutyötä tekevät järjestöt Suomessa.
 - Viranomaisten verkkosivuille yleistajuisia koosteita ympäristörikollisuudesta, case-tyyppisiä esittelyjä kun tuomiot ovat tulleet julkisiksi.

Lähteet

Ahonen T, Kerppilä L, Pirjatanniemi E (2003). Ilmoittaako vai eikö? Arvioita kunnan ympäristöviranomaisen ilmoituskynnyksestä. Oikeus 4/2003.

Hallintolaki 6.6.2003/434

Poliisihallitus (2019) Ympäristörikoskatsaus 2019. Suomen kansallinen ympäristörikosseuranta-työryhmä.

Sahramäki I, Kankaanranta T (2014). Ympäristörikollisuuden torjunta ja valvonta Suomessa – kohti vihreämpää viranomaisyhteistyötä? Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia,42

Suvantola, Leila (2019) Tuomitsemiskäytäntö ympäristörikoksissa. Ympäristörikosten rikoshyödyn tilannekuva. Itä-Suomen yliopisto.

Ympäristöministeriö (2016) Ympäristövalvonnan ohje. Ympäristöhallinnon ohjeita 2. Helsinki.

Ympäristönsuojelulaki 527/2014

Liite 1: Kyselylomake

YMPÄRISTÖRIKOSHYÖTYJEN TILANNEKUVA (YMRIHY) -PROJEKTI: KYSELY VALVONTAVIRANOMAISILLE

TOIMINNAN LAAJUUS

1. Ketkä tai mitkä tahot ilmoittavat teille ympäristölainsäädännön vastaisesta toiminnasta?

--

2. Kuinka paljon ympäristölainsäädännön vastaisia tapauksia tulee esille oman paljastavan toimintanne seurauksena?

--

3. Arvioikaa ympäristölainsäädännön vastaisten tapausten lukumääriä oman organisaationne osalta:

a) Organisaationne käsittelemät tapaukset yhteensä viimeisen 12 kk aikana

--

b) Niiden tapausten lukumäärä viimeisen 12 kk aikana, joista teitte ilmoituksen poliisille

--

c) Niiden tapausten lukumäärä viimeisen 12 kk aikana, joista ei tehty ilmoitusta poliisille

--

TAPAUSTYYPIT

4. Millaisia tyypillisesti ovat ne tapaukset, joista ette ilmoita poliisille? Kuvailkaa lyhyesti seuraavaan taulukkoon oman toimintanne kannalta tyypillisiä tapauksia.

TOIMINTA	TAPAUKSEN PIIRTEET
Ympäristöluvanvarainen toiminta	

Maa-ainesten otto	
Jätteiden käsittely	
Maatalous/metsätalous	
Rakentaminen/vesirakentaminen	
Muu, mikä?	

**5. Miten ympäristörikoksiin liittyvä rikoshyöty arvionne mukaan muodostuu tietoonne tul-
leissa tapauksissa?**

--

SYYT ILMOITTAMATTA JÄTTÄMISELLE

6. Onko viranomaisen mahdollista päättää itse ilmoituksen tekemisestä? Jos ei, kenen kanssa ja miten päätös tehdään?

7. Mitkä ovat tyypilliset syyt, joiden vuoksi tapausta ei ilmoitettu poliisille? Mainitkaa esimerkkejä.

TIETOPOHJA JA KOULUTUS

8. Onko organisaatiossanne riittävästi tietoa siitä, milloin tapauksesta tulee ilmoittaa poliisille? Perustele vastauksesi.

9. Mikäli haluaisitte saada lisäkoulutusta ympäristörikollisuuden torjunnasta ja valvonnasta, mistä asioista toivoisitte tietoa?

Liite 2: Esitutkinnan rajoittaminen, syyttämättä jättäminen ja ympäristörikoshyöty

Esitutkinnan rajoittaminen, syyttämättä jättäminen ja ympäristörikoshyöty

Analyysi esitutkinnan rajoittamispäätöksistä ja syyttämättäjättämispäätöksistä vuosilta 2013–2018

Ympäristörikoshyötyjen tilannekuva YMRIHY (VNTAES 2019)

Osaraportti
YMRIHY -hankkeelle

Itä-Suomen yliopisto

Tero Laakso
17.3.2020

Sisällysluettelo

1 Johdanto	4
2 Pääpiirteet selvityksen kannalta keskeisestä lainsäädännöstä	5
2.1 Lähtökohdat	5
2.2 Esitutinnan rajoittaminen ja sen jäsentely	5
2.3 Rajoittamisperusteiden tarkastelua	8
2.4 Tärkeä yleinen tai yksityinen etu	10
2.5 Syyttämättä jättäminen ja sen jäsentely	12
3 Aineisto ja sen käsittely	13
4 Esitutinnan rajoittaminen: Keskeiset tulokset	15
4.1 Toiminta tai toimialat	15
4.2 Rikосnimikkeet	17
4.3 Rajoittamisperusteet	18
4.4 Rikoshyöty	19
4.4.1 Yleistä	19
4.4.2 Rikoshyöty nimenomaisesti mainittu	20
4.4.3 Kustannusten epäsuhta -peruste	20
4.4.4 Kohtuuton tai tarkoitukseton -peruste	21
4.4.5 Vähäisyysperuste	22
4.4.6 Hyödyn ”nollaantuminen”	24
4.4.7 Mahdollisia syitä hyödyn arvioimatta jättämiselle	24
5 Syyttämättä jättäminen: Keskeiset tulokset	25
5.1 Toiminta tai toimialat	25
5.2 Rikосnimikkeet	27
5.3 Rajoittamisperusteet	28
5.4 Rikoshyöty	29
5.4.1 Nimenomainen rikoshyöty	29
5.4.2 Mahdollinen rikoshyöty kyseisissä päätöksissä	30
5.4.3 Mahdollinen rikoshyöty päätöksistä ilmenevän kaltaisessa toiminnassa	32
6 Yhteenvetoa ja johtopäätöksiä	33
LÄHTEET	36

Taulukot:

Taulukko 1. Esitutinnan rajoittamisperusteet ja niiden jäsentely.

Taulukko 2. Perusteet syyttämättä jättämiselle.

Taulukko 3. Esitutinnan rajoittamispäätösten lukumäärä vuosina 2013–2018.

Taulukko 4. Esitutinnan rajoittamispäätökset toiminnan tai toimialan mukaan vuosina 2013–2018.

Taulukko 5. Esitutinnan rajoittamispäätökset rikosnimikkeittäin vuosina 2013–2018.

Taulukko 6. Rajoittamisperusteiden lukumäärät esitutinnan rajoittamispäätöksissä vuosina 2013–2018.

Taulukko 7. Syyttämättäjättämispäätösten lukumäärä vuosina 2013–2018.

Taulukko 8. Syyttämättäjättämispäätökset toimialoittain tai toiminnoittain vuosina 2013–2018.

Taulukko 9. Syyttämättäjättämispäätökset rikosnimikkeittäin vuosina 2013–2018.

Taulukko 10. Syyttämättäjättämisperusteet vuosina 2013–2018.

1 Johdanto

YMRIHY-hankkeen tavoitteena on tuottaa ympäristörikoksilla tavoiteltujen ja saatujen taloudellisten hyötyjen tilannekuva.

Hankkeessa pyritään selvittämään myös piiloon jäävän ympäristörikollisuuden taloudellista arvoa.

Ympäristörikollisuus on hankkeen suunnitelman mukaan kolmella tapaa piilorikollisuutta: osa rikoksista jää havaitsematta, osa havaitaan vasta vanhentuneena ja osa teoista tulee valvojan viranomaisen tietoon, mutta se ei johda esitutkinnan käynnistämiseen tutkintapyyntöillä.¹

Hanke jakautuu useisiin osahankkeisiin. Yhtenä osahankkeena on selvittää:

1. Piiloon jäävä ympäristörikollisuus ja siihen liittyvä rikoshyöty

On arvioitu, että talousrikollisuudesta tulee vain pieni osa esitutkintaviranomaisen tietoon. Osahankkeessa selvitetään, voidaanko piiloon jäävän ympäristörikollisuuden määrää ja luonnetta arvioida ja kuinka suuresta rikoshyödystä piiloon jäävässä ympäristörikollisuudessa on kyse? Tällöin tarkastellaan muun ohella:

c) minkä tyyppisiä ovat ne epäillyt ympäristörikostapaukset, jotka *syöttäjä on esitutkintaviranomaisen esityksestä rajoittanut* vuosina 2013–2017 (291 kpl). Näistä selvitetään perusteet, joiden nojalla rajoituspäätös on tehty ja kuinka suuri rikoshyöty tapauksiin *olisi* liittynyt (tiedonhaku valtakunnansyöttäjäviraston tietojärjestelmästä tutkimusryhmän käytössä jo olevilla tunnistetiedoilla).

Myös tässä tapausryhmässä arvioidaan mahdollinen rikoshyödyn määrä.

Selvityksellä pyritään vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

- 1) voidaanko piiloon jäävän ympäristörikollisuuden määrää ja luonnetta arvioida ja
- 2) millaisesta rikoshyödystä piiloon jäävässä ympäristörikollisuudessa on kysymys.

Selvityksen tulosten pohjalta vedetään johtopäätökset ja tarvittaessa luonnostellaan suosituksia lainsäädännön ja viranomaistoiminnan kehittämiseksi.

Selvityksen yksi keskeisistä kysymyksistä on muotoiltu ”kuinka suuri rikoshyöty tapauksiin *olisi liittynyt*”. Kun esitutkintaa rajoitetaan, asia ei etene edelleen syyttäjän syyteharkintaan ja sieltä tuomioistuinkäsittelyyn. Tällöin se rikoshyöty, joka asiaan liittyy, jää tuomitsematta valtiolle menetetyksi.

Tässä kontekstissa selvityksen konditionaalissa esitetty kysymys kohdistuu siihen rikoshyötyyn, joka esitutkinnassa ja/tai syyttäjän rajoittamispäätöksenteossa on havaittu. Tämä hyöty voi ilmetä tutkinnanjohtajan tekemästä esityksestä ja sen perusteluista sekä tämän lisäksi syyttäjän tekemästä rajoittamispäätöksestä ja sen perusteluista. Tältä osin voisi puhua *nimenomaisesta rikoshyödystä*.

Selvityksen kysymyksenasettelusta johtuen toinen kiinnostava kysymys kohdistuu siihen mahdolliseen rikoshyötyyn, joka voidaan päätellä tutkinnanjohtajan esityksen ja syyttäjän päätöksen teonkuvauksesta sekä perusteluista kyseisessä konkreettisessa tilanteessa. Tämän lisäksi selvityksen tavoitteiden kannalta on tarpeen pohtia sitä, ilmentäisikö kuvattu teko, sen olosuhteet ja perustelut yleisemmällä tasolla sellaisia tekoja, joihin voisi liittyä rikoshyötyä. Näiltä osin voitaisiin puhua *hypoteettisesta rikoshyödystä*.

¹ YMRIHY-suunnitelma 2019, s. 2.

Tehtävän selvityksen tiedontarpeet kohdistuvat ympäristörikollisuuden tilannekuvan luomiseen. Selvityksen tarkoituksena ei ole arvioida syyttäjien tekemien päätösten lainmukaisuutta.

Hankkeen kuluessa alkuperäistä hankesuunnitelmaa laajennettiin ohjausryhmän päätöksellä koskemaan myös syyttäjien tekemät syyttämättä jättämispäätökset vuosilta 2013–2018.

2. Pääpiirteet selvityksen kannalta keskeisestä lainsäädännöstä

2.1 Lähtökohdat

Tehtävän selvityksen kannalta on tarpeen ensiksi käydä läpi selvityksen kohteen kannalta keskeinen lainsäädäntö. Näin voidaan hahmottaa ne oikeusnormit ja niiden osat, joiden kautta ympäristörikoshyöty kanavoituu osaksi esitutkinnan rajoittamista tai syyttämättä jättämistä koskevaa päätöksentekoa. Tässä yhteydessä on mahdollista mennä vain sääntelyn pääpiirteisiin ja tarkemman lainopillisen analyysin osalta lukijaa pyydetään tutustumaan asiaa koskevaan oikeuskirjallisuuteen.

Tässä selvityksessä käytetään lähteenä esitutkinnan rajoittamista koskevan sääntelyn tulkinnan osalta valtakunnansyyttäjän antamaa yleistä ohjetta *Esitutkinnan rajoittaminen* (24.10.2016, VKS:2016:5). Tätä ohjetta on käytetty sen vuoksi, että se määrittelee ja ohjaa syyttäjälaitoksen sisällä osaltaan sitä, kuinka säännöksiä on ajateltu tulkittavan ja sovellettavan. Kyseinen ohje on tullut voimaan 1.11.2016 ja se on voimassa toistaiseksi. Osa selvityksen kohteena olevasta päätösmateriaalista ulottuu aikaan ennen ohjeen voimassa olon alkamista. Koska tässä selvityksessä ohjeen käytön tarkoituksena on saada informaatiota selvityksen kohteena olevasta lainsäädännöstä selvitystyötä varten, eikä esimerkiksi arvioida syyttäjien tekemien päätösten lainmukaisuutta, tällainen ohjeen ”taannehtiva soveltaminen” on mahdollista. Syyttämättä jättämistä koskevan sääntelyn osalta lähteenä on ollut valtakunnansyyttäjän antama yleinen ohje Syyttämättä jättämispäätöksen laatiminen ja sisältö (8.12.2016, VKS:2016:6).

Menettämisseuraamuksista, mukaan lukien *rikoshyödyn menettäminen*, säädetään rikoslain (39/1889, seur. RL) 10 luvussa. Menettämisseuraamuksen määräämisen edellytyksenä on RL 10:1.1:n mukaan laissa rangaistavaksi säädetty teko (rikos). Jos rangaistavaksi säädetystä teosta esitetään tuomitsemiseen riittävän näyttö, menettämisseuraamus voidaan RL 10:3:n mukaan määrätä, vaikka rikoksen tekijää ei saada selville tai häntä vastaan ei nosteta syytettä tai tuomita rangaistukseen. Rikoksen tuottama taloudellinen hyöty on RL 10:2.1:n mukaan tuomittava valtiolle menetetyksi. Hyödyn menettämisestä säädetään tarkemmin RL 10:2:ssä. Lainkohdassa säädetään esimerkiksi siitä, mitä rikoshyödyllä tarkoitetaan, kenellä menettämisseuraamus voidaan tuomita sekä miten vahingonkorvaus tai edunpalautus otetaan huomioon. Rikoshyödyn tulkinnan ja siihen liittyvän oikeuskäytännön osalta viitataan tämän hankkeen yhteydessä laadittuun selvitykseen (Suvantola).

2.2 Esitutkinnan rajoittaminen ja sen jäsentely

Esitutkinnan rajoittamisesta säädetään esitutkintalain (805/2011, seur. ETL) 3:10:ssä (esitutkinnan rajoittaminen) ja 3:10a:ssä (esitutkinnan rajoittaminen tunnustuksen perusteella). ETL tuli voimaan 1.1.2014. Koska selvityksen kohteena olevaan aineistoon ei sisällynyt ETL 3:10a:n mukaisia tunnustukseen perustuvia esitutkinnan rajoittamispäätöksiä, jätetään mainittu säännös tässä tarkastelun ulkopuolelle.

Esitutkinnan rajoittamisesta tulee pitää erillään toimenpiteistä luopumista koskeviin säännöksiin kuuluvasta ETL 3:9:stä, jossa säädetään esitutkinnan toimittamatta jättämisestä ja lopettamisesta.² Päätöksen tekee tuossa tilanteessa tutkinnanjohtaja.

Esitutkintalain 3 luvun 10 § kuuluu seuraavasti:

Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos syyttäjä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista.

Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä myös päättää, että esitutkinta lopetetaan, jos tutkinnan jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa tutkittavana olevan asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavaan seuraamukseen tai jos jo suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden perusteella on varsin todennäköistä, että syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta muulla kuin 1 momentissa mainitulla perusteella. Esitutkinnan lopettaminen edellyttää lisäksi, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutkinnan jatkamista.

Esitutkinta on 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa aloitettava uudelleen, jos siihen asiassa ilmenneiden uusien seikkojen vuoksi on perusteltua syytä.

Esitutkintalain 3 luvun 10.1 § linkittyy oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997, seur. ROL) 1:7 ja 1:8:ään. ROL 1:7 kuuluu seuraavasti:

Syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta:

- 1) jos epäilystä rikoksesta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko ja sitä on sen haitallisuus tai siitä ilmenevä rikoksesta epäillyn syyllisyys huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen pidettävä vähäisenä; sekä
- 2) epäilystä rikoksesta, josta epäilty ei ollut teko hetkellä täyttänyt kahdeksaatoista vuotta ja josta ei olisi odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta ja jonka katsotaan johtuneen pikemmin ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta kuin piittaamattomuudesta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan.

Edelleen ETL 3:10.1:ään liittyvä ROL 1:8 kuuluu seuraavasti:

Jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, syyttäjä saa sen lisäksi, mitä 7 §:ssä säädetään, jättää syytteen nostamatta, jos:

- 1) oikeudenkäyntiä ja rangaistusta olisi pidettävä kohtuuttomina tai tarkoituksettomina ottaen huomioon rikoksesta epäillyn ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto tai muu epäillyn toiminta tekonsa vaikutusten estämiseksi tai poistamiseksi, hänen henkilökohtaiset olonsa, teosta hänelle aiheutuvat muut seuraukset, sosiaali- ja terveydenhuollon toimet tai muut seikat;
- 2) epäilty rikos ei yhteisen rangaistuksen määräämistä tai aikaisemmin tuomitun rangaistuksen huomioon ottamista koskevien säännösten johdosta olennaisesti vaikuttaisi kokonaisrangaistuksen määrään; tai

² Kyseisen säännöksen mukaan esitutkinta saadaan jättää toimittamatta tai jo aloitettu esitutkinta lopettaa sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuutena arvostellen pidettävä ilmeisen vähäisenä, jos asianomistajalla ei ole vaatimuksia.

3) asian käsittelyn jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavissa olevaan seuraamukseen.

Jos syyteharkinnassa on saman henkilön tekemäksi epäiltyjä rikoksia kaksi tai useampi ja hän on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen selvittämistä, syyttäjä voi päättää, että syytettä ei nosteta kaikista epäillyistä rikoksista. Syyte on kuitenkin nostettava, jos tärkeä yleinen tai yksityinen etu niin vaatii.

Esitutinnan rajoittamisen perusteita voidaan jäsentää valtakunnansyyttäjän ohjetta mukaillen *taulukosta 1* ilmenevällä tavalla. Koska prosessuaalisten edellytysten täyttyminen ja siihen kuuluen syytekynnyksen täyttyminen on syyteharkintavaiheessa edellytys harkinnanvaraisen, kustannusperusteisen tai tunnustukseen perustuvan syyttämättäjäättämisspätöksen tekemiselle, on esitutinnan prosessuaalinen rajoittaminen nostettu jäsentelyn alkuun jo esitutinnan rajoittamisperusteiden jäsentelyssä.

I Prosessuaalinen rajoittaminen (ETL 3:10.2)
1. Ei rikos (ks. ROL 1:6 ja 1:6a)
2. Ei näyttöä (ks. ROL 1:6 ja 1:6a)
3. Ei syyteoikeutta (ks. ROL 1:6 ja 1:6a)
4. Syyteoikeus vanhentunut (ks. ROL 8:1, 1:6 ja 1:6a)
II Harkinnanvarainen rajoittaminen (ETL 3:10.1)
5. Vähäisyys (ROL 1:7.1,1)
6. Nuoruus (ROL 1:7.1,2)
7. Kohtuus/tarkoituksellisuus (ROL 1:8.1,1)
8. Konkurrenssi (ROL 1:8.1,2)
9. Tunnustus (ROL 1:8.2)
10. Muu vastaava lainkohta (esim. RL 35:7)
Tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei vaadi syytteen nostamista (ETL 3:10.1)
III Kustannusperusteinen rajoittaminen (ETL 3:10.2)
11. Epäsuhtaiset kustannukset (ks. Myös ROL 1:8.1,3)
Tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei vaadi esitutinnan jatkamista (ETL 3:10.2)
IV Rajoittaminen tunnustuksen perusteella (ETL 3:10a.1)
12. Tunnustus (ETL 3:10a.1)
Tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei vaadi esitutinnan toimittamista (ETL 3:10a.5)

Taulukko 1. Esitutinnan rajoittamisperusteet ja niiden jäsentely.

Ympäristörikoksiin liittyvän rikoshyödyn näkökulmasta kiinnostavia ovat ainakin vähäisyyttä (5) sekä erityisesti epäsuhtaisia kustannuksia (11) koskevat tapaukset. Lisäksi säännösten soveltamisen kannalta keskeistä on sen tulkinta, milloin tärkeä yleinen tai yksityinen etu edellyttää esitutinnan toimittamista tai jatkamista taikka syytteen nostamista.

2.3 Rajoittamisperusteiden tarkastelua

Esitutkintapakkoa koskevan ETL 3:3.1:n mukaan esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty.

ETL 10:2.2:n mukaan esitutkinta päätetään saattamatta asiaa syyttäjän käsiteltäväksi ETL 10:2.1:n mukaisesti, jos tutkinnassa on selvinnyt, ettei rikosta ole tehty taikka ettei asiassa voida nostaa ketään vastaan syytettä tai esittää muuta rikokseen perustuvaa vaatimusta. Tämän päätöksen tekee esitutkintaviranomainen, eikä päätös sisällä harkintaa. Tämä päätös kohdistuu koko asiaan.

Tätä sääntelyä täydentää ETL 3:10.2:n ensimmäisen virkkeen loppuosassa ilmaistu (”muulla kuin 1 momentissa mainitulla perusteella”) mahdollisuus rajoittaa esitutkintaa. Valtakunnansyyttäjän ohjeen mukaan varsinaisten rikos- ja prosessioikeudellisten tulkintakysymysten harkinta kuuluu syyttäjälle. Jos kysymys ETL 10:2.2:n soveltamisesta on tulkinnallinen, tutkinnanjohtaja voi tehdä syyttäjälle esityksen esitutkinnan prosessuaalisesta rajoittamisesta. ETL 3:10.2:n nojalla esitutkintaa ei voida jättää kokonaan toimittamatta. Esitutkinnan prosessuaalinen rajoittaminen kytkeytyy ns. prosessuaaliseen syyttämättäjäyttämiseen. *Esitutkinnan prosessuaalisessa rajoittamisessa on kysymys siitä, että kyseessä ei ole rikos, ei ole riittävää näyttöä taikka ei ole syyteoikeutta tai syyteoikeus on vanhentunut.*³

Ympäristörikoksella saadun hyödyn ja sen tuomitsemisen näkökulmasta prosessuaalinen esitutkinnan rajoittaminen ei liene keskeinen. Merkittävimmät tilanteet liittynevät syyteoikeuden vanhentumiseen. Menettämisseuraamusta ei RL 8:9:n mukaan saa tuomita, mikäli teosta ei vanhentumisen vuoksi saa tuomita rangaistusta. Kuitenkin menettämisseuraamuksen lyhin vanhentumisaika on viisi vuotta. Tämän vuoksi esitutkintaa syyteoikeuden vanhentumisen perusteella rajoitettaessa tulee kuitenkin selvittää mahdollinen rikoshyöty. Rikoshyödyn selvittäminen esitutkinnassa on olennaista, jotta voidaan arvioida, onko sen tuomitseminen valtiolle mahdollista, vaikka oikeus vaatia rangaistusta olisikin vanhentunut.

Tuossa arvioinnissa on tarpeen ottaa huomioon ROL 1:8b, jossa säädetään siitä, milloin syyttäjä saa jättää menettämiskaavan esittämättä. Jollei yleinen etu muuta vaadi, vaatimus saadaan jättää esittämättä, jos 1) hyöty taikka esineen tai omaisuuden arvo on vähäinen, 2) vaatimuksen perusteiden selvittämisestä tai sen käsittelemisestä tuomioistuimessa aiheutuisi asian laatuun nähden ilmeisen kohtuuttomia kustannuksia, tai 3) epäilystä rikoksesta jätetään syyte nostamatta ROL 1:7 tai 1:8:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla. Jos rikoshyöty on huomattava, yleinen etu voi edellyttää sen vaatimista valtiolle menetetyksi, vaikka syyte jätettäisiinkin nostamatta syyteoikeuden vanhentumisen perusteella. Jotta syyttäjä voisi tehdä tätä koskevan harkinnan, esitutkinnassa tulisi riittävän pitkälle selvitettävä mahdollinen rikoshyöty ja sen suuruus.

Mahdolliseen rikoshyötyyn liittyy myös ETL 3:10.2. Sen sanamuodon mukaan esitutkinnan lopettaminen prosessuaalisella perusteella edellyttää, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutkinnan jatkamista. Lähinnä tämä voi koskea vain syyteoikeuden vanhentumiseen liittyvää tilannetta.

Harkinnanvaraisen esitutkinnan rajoittamisperusteen osalta valtakunnansyyttäjän ohjeessa huomautetaan, että esitutkinnan rajoittaminen ETL 3:10.1:n nojalla ei edellytä, että rikos on selvitetty niin pitkälle, että ROL 1:6.1:n syytteen nostamisen edellytykset täyttyvät. Tästä myös seuraa, ettei rikoksen tekijän tarvitse olla aina selvillä. Myöskään kustannusperusteista ja

³ VKS 2016:5, s. 5–6.

prosessuaalista rajoittamista koskevassa ETL 3:10.2:ssä näitä tilanteita ei ole rajattu ulkopuolelle. Käytännössä tämä kohdistuu vain vähäisyysperusteeseen, koska muiden perusteiden soveltaminen edellyttää tietoa tekijästä. Esitutkinnan rajoittaminen perustuu hypoteesiin harkinnanvaraisesta syyttämättä jättämisestä, joka muotoillaan valtakunnansyyttäjän ohjeessa seuraavasti: Käytettävissä olevan aineiston valossa arvioituna, jos esitutkinta suoritettaisiin loppuun ja jos rikokseen liittyvät näyttö- ja oikeuskysymykset saataisiin syytteen nostamiseen edellytettävällä varmuudella esitutkinnassa selvitettyä, tulisin tekemään asiassa harkinnanvaraisen syyttämättä jättämispäätöksen.⁴

Esitutkinnan rajoittaminen harkinnanvaraisen perusteen osalta edellyttää, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista. Tämän edellytyksen tulkintaan palataan tuonnempana.

Valtakunnansyyttäjän ohjeissa *epäsuhtaisiin kustannuksiin* perustuvan esitutkinnan rajoittamisen osalta todetaan, että ETL 3:10.2 ilmentää eräänlaista prosessiekonomista suhteellisuusperiaatetta, joka muodostaa poikkeuksen ETL 3:3.1:ssä säädettyyn esitutkintapakoon⁵. Säännös ilmentää ajattelua, että yhteiskunnan voimavaroja käytettäessä on järkevää kiinnittää huomiota myös niiden kustannustehokkaaseen kohdentamiseen. Säännöksestä ei kuitenkaan seuraa, että vähäisimmät rikokset voitaisiin ilman muuta jättää tutkimatta. Ohjeen mukaan tämän estää säännöksen edellyttämän vertailuoperaation suorittaminen ja sen vaadittu lopputulos, selvä epäsuhta.⁶ Säännöksen soveltamiseen liittyy myös ETL 3:10.2:n loppuosa siitä, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutkinnan jatkamista.

Säännöksen soveltaminen edellyttää ensinnäkin riittävän yksilöityä käsitystä tutkinnan jatkamisesta aiheutuvien kustannusten suuruudesta. Toiseksi säännöksen soveltamistilanteet voivat liittyä joko yksittäisiin tekoihin tai laajoihin juttukokonaisuuksiin. Rikosasian laatu tulee tällöin arvioitavaksi joko tarkastellen yksittäisen asian itsenäistä merkitystä tai sen suhteellista merkitystä juttukokonaisuudessa. Mitä epäolennaisemmasta osasta kokonaisuuden kannalta on kyse, sitä vähemmän asian laadulle tulee ohjeen mukaan antaa merkitystä. Laajassa kokonaisuudessa voidaan keskittyä törkeimpiin rikoksiin ja lopettaa joidenkin vähäisempien tekojen tutkinta. Yksittäisen asian laadun voi ajatella viittaavan erityisesti lieviin rikoksiin ja rikkomuksiin. Asian laatu kytkeytyy myös yleisen ja yksityisen edun punnintaan.⁷

Valtakunnansyyttäjän ohjeessa kiinnitetään huomiota teosta mahdollisesti seuraavaan rangaistukseen. Odotettavissa olevan seuraamuksen arvioinnissa keskeistä on kyseisen teon rangaistus *in concreto*. Säännöksen ominta soveltamisaluetta ovat rikokset, joista ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa.⁸

Mikä oikeudellinen merkitys rikoksella saadulla hyödyllä on sitten epäsuhtaisiin kustannuksiin perustuvan edellytyksen soveltamisessa? Syyttämättä jättämistä koskevien säännösten yhteydessä seuraamuksella tarkoitetaan julkisoikeudellista seuraamusta⁹, johon voidaan lukea myös rikoshyödyn konfiskointi¹⁰. Toiseksi voidaan ajatella, että se saa merkitystä arvioitaessa asian laatua.

⁴ VKS 2016:5, s. 3–4.

⁵ Esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty (ETL 3:3.1).

⁶ VKS 2016:5, s. 8–9.

⁷ VKS 2016:5, s. 9.

⁸ VKS 2016:5, s. 9.

⁹ HE 58/2013 vp., s. 21.

¹⁰ VKS 2016:6, s. 13.

Tällöin rikoksella saatu hyöty, sen suuruus ja tuomitseminen valtiolle menetetyksi tulee ottaa huomioon ETL 3:10.2:n mukaisen vertailun tekemisessä.

Valtakunnansyyttäjän ohjeessa huomautetaan aivan oikein, ettei suhteutettavia seikkoja (kustannukset, asian laatu, seuraamukset) mitata samoilla yksiköillä, mistä johtuen epäsuhtaan punninta on aina kokonaisarviointia. Sama koskee sitä, milloin epäsuhta on selvä lain tarkoittamassa merkityksessä. Säännöksen tarkoitus ei ole kaavamaisesti lopettaa esitutkintaa työläissä ja samalla vähäisissä asioissa. Soveltaminen edellyttää, että tapaus on tavanomaista suuritöisempi, aiheuttaen näin epäsuhtaan siitä saatavaan hyötyyn nähden.¹¹

Kustannusten epäsuhtaan perustuvan esitutinnan rajoittamisen edellytyksenä on, että tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei vaadi esitutinnan jatkamista. Tätä edellytystä tarkastellaan tarkemmin jäljempänä. Jo tässä yhteydessä on todettava, että rikoksella saatu hyöty tulee ottaa arvioinnissa huomioon. Mitä suurempi rikoksella saatu taloudellinen hyöty on, sitä tärkeämpää on saada tämä hyöty tuomittua valtiolle menetetyksi. Toisin sanoen, mitä suuremmasta taloudellisesta hyödystä on kysymys, sitä painavampi on se tärkeä yleinen etu, joka vaatii esitutinnan jatkamista. Kustannusten epäsuhtaan perustuvan rajoitusperusteen osalta ainoastaan esitutinnan jatkamisen tai sen lopettamisen arviointi on mahdollista. Perusteen nojalla ei ole mahdollista päättää, ettei esitutkintaa aloiteta lainkaan. Tämä sääntelyn lähtökohta johtunee jo siitä, että epäsuhtaisten kustannusten punninnan suorittaminen edellyttää riittävää tietopohjaa, joka on mahdollista saavuttaa lähinnä esitutkinnassa.

Koska ETL tuli voimaan 1.1.2014 ja osa selvityksen kohteena olevista päätöksistä on tehty ennen uuden ETL:n voimaantuloa, on tarpeen kiinnittää huomiota myös aikaisemmin voimassa olleeseen sääntelyyn sekä säännösten vastaavuuteen voimassa olevan sääntelyn kanssa. Aikaisemmin voimassa olleen esitutkintalain (449/1987, seur. VETL) 2 §:n mukaan poliisin tai muun esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muutoin on *syytä epäillä*, että rikos on tehty. Poikkeuksista tähän eli esitutkinnan toimittamatta jättämisestä tai sen lopettamisesta säädettiin VETL 4 §:ssä. VETL 4.3 §:ssä säädettyistä perusteista (ROL 1:7, 1:8 tai muu vastaava lainkohta) sekä VETL 4.4 §:n kustannusten epäsuhta -perusteesta säädetään voimassa olevan ETL 3:10.2:n ensimmäisessä virkkeessä. VETL 4.4 §:ssä säädetystä prosessuaalisesta esitutkinnan rajoittamisesta ("syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta muulla kuin 4.3 §:n perusteella") säädetään voimassa olevan ETL 3:10.2:ssä. Voimassa olevaa ETL:a koskevan hallituksen esityksen mukaan ETL 3:10 vastaisi VETL 4.3 ja 4.4 §:ää.¹²

2.4 Tärkeä yleinen tai yksityinen etu

Valtakunnansyyttäjän ohjeessa avataan *yleisen edun* tulkintaa. Ensinnäkin ohjeessa painotetaan sitä, että rikosoikeudellinen järjestelmä perustuu vahvasti yleisestävyyden ajatukselle. Yleisprevention kannalta keskeistä ei ole pelkästään rangaistusten langettaminen, vaan myös se, että järjestelmä toimii yleisen oikeustajun suuntaisesti ja luottamusta ylläpitävällä tavalla. Rikosasia saattaa olla laadultaan sellainen, että luottamuksen ylläpitäminen järjestelmää kohtaan edellyttää esitutkinnan toimittamista ja syyttäjän ratkaisua siitä, onko asiassa nostettava syyte. Rikoksen laatu voi tällöin liittyä esimerkiksi uudenlaiseen rikolliseen ilmiöön tai sen saamaan suureen julkiseen huomioon.¹³

¹¹ VKS 2016:5, s. 9.

¹² HE 222/2010, s. 186. Perusteluissa kuitenkin mainitaan, että sääntely muuttuisi kuitenkin niin, että ETL 3:10.3 § esitutkinnan uudelleen avaamisesta koskisi molempien momenttien (3:10.1 ja 3:10.2) tapauksia.

¹³ VKS 2016:5, s. 12.

Toiseksi ohjeen mukaan rikokseen liittyvä muu seuraamus, esimerkiksi *menettämisseuraamus*, voi vaatia esitutkinnan toimittamista siihen saakka, että edellytykset menettämisseuraamuksen tuomitsemiselle tai esineen hävittämiselle voidaan todeta.¹⁴ Tämä on nyt tehtävän selvityksen kannalta tärkeä tulkintalinjaus.

Oikeuskysymyksen epäselvyys voi täyttää yleistä etua koskevan edellytyksen. Esimerkiksi uusia rikollisuusilmiöitä koskevissa tapauksissa yleisen edun kannalta on tärkeää saada ratkaistuksi, miten menettelyä on rikosoikeudellisesti arvioitava.¹⁵ Tämä voi koskea myös esimerkiksi rikoksella saadun taloudellisen hyödyn tulkintaa ja arviointia. Yleinen etu saattaa vaatia, että rikollisen toiminnan todellisesta laajuudesta ja ajallisesta kestosta saataisiin kokonaiskuva.¹⁶ Yleinen etu voisi näin ollen edellyttää esitutkinnan toimittamista rikollisella toiminnalla saadun taloudellisen kokonaishyödyn arviointia.

Tärkeä *yksityinen* etu viittaa valtakunnansyyttäjän ohjeen mukaan asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen toteuttamiseen. Se ei kuitenkaan ole esitutkinnan rajoittamisen este, ellei kyseessä ole *tärkeä* yksityinen etu. Edun tärkeyden arvioinnissa huomioon tulisi ottaa taloudellisen intressin suuruus sekä osapuolten taloudelliset olot ja asianomistajan mahdollisuus saada vahinkonsa ilman esitutkintaa korvatuksi vahingon aiheuttajalta tai vakuutusyhtiöltä. Vaikka yksityinen intressi olisi tärkeää vähäisempi, tulisi tutkinnan jatkamista harkita siihen saakka, että asianomistajalla on käytettävissä riittävät tosiasiatiedot ja muu selvitys vaatimuksensa toteuttamiseksi. Sama koskee korvauksen hakemista rikosvahinkolain (1204/2005) nojalla.¹⁷

Ympäristörikoksella voidaan aiheuttaa vahinkoa alueen omistajalle. Tämän vuoksi on tärkeää, että myös ympäristörikoksissa esitutkintaa jatketaan niin kauan, että vahingonkorvausvaatimuksen esittäminen on mahdollista. Samoin voidaan ajatella, että tärkeä yksityinen etu ulottuu ympäristörikostapauksissa korvausvaatimuksen esittämiseen *ympäristövahinkojen korvaamisesta* annetun lain (737/1994) nojalla¹⁸ paitsi aiheutuneista vahingoista, myös vahingontorjuntakustannuksista sekä vahingoittuneen ympäristön ennalleen palauttamisesta aiheutuvista kustannuksista.

Luontovahingoista säädetään luonnonsuojelulain (1096/1996, seur. LSL) 5a §:ssä ja niiden ehkäisemistä ja korjaamisesta LSL 57a §:ssä sekä laissa *eräiden ympäristölle aiheutuneiden vahinkojen korjaamisesta* (383/2009). Jälkimmäistä lakia sovelletaan LSL:n lisäksi ympäristönsuojelulain (527/2014, seur. YSL) pohjaveden merkittävään pilaantumiseen (YSL 137.2 §) ja vesistön merkittävään pilaantumiseen (YSL 176 §) sekä vesilaissa (587/2011, seur. VL) tarkoitetun vesistön tai pohjaveden huomattavaan haitalliseen muutokseen (VL 14:6). Tässä sääntelyssä on kysymys vahinkojen korjaamisesta (palauttamisesta) erikseen tehtävillä korjaavilla toimenpiteillä. Vahingon aiheuttanut toiminnanharjoittaja on vastuussa korjaavista toimenpiteistä sekä eräistä viranomaiselle aiheutuneista kustannuksista ympäristölle aiheutuneiden vahinkojen korjaamisesta

¹⁴ VKS 2016:5, s. 12.

¹⁵ VKS 2016:5, s. 12.

¹⁶ VKS 2016:5, s. 12.

¹⁷ VKS 2016:5, s. 13.

¹⁸ Laissa tarkoitettuna ympäristövahinkona korvataan tietyllä alueella harjoitetusta toiminnasta johtuva vahinko, joka on ympäristössä aiheutunut:

- 1) veden, ilman tai maaperän pilaantumisesta;
- 2) melusta, tärinästä, säteilystä, valosta, lämmöstä tai hajusta; taikka
- 3) muusta vastaavasta häiriöstä.

Edellä tarkoitettua toiminnan harjoittamista on myös tien, rautatien, sataman, lentoaseman tai muun näihin verrattavan liikennealueen pitäminen.

annetun lain 10 §:n mukaisesti. Tässä tarkoitetut vahingot ovat voineet aiheutua rangaistavaksi säädetyllä teolla, mutta välttämätöntä se ei ole.

Luontovahinkojen ja muiden ympäristövahinkojen korjaaminen liittyy yleiseen etuun, mutta myös yksityiseen etuun (esim. pohjaveden hyödynnettävyys). Tärkeä yksityinen etu voi edellyttää, että esitutkinta suoritetaan niin pitkälle, että asianomainen voi esittää vahingonkorvausvaatimuksen tai asiassa voidaan ryhtyä yllä tarkoitettuihin korjaaviin toimenpiteisiin. Tämä voi koskea esimerkiksi tilannetta, jossa rangaistavaksi säädetyllä teolla on aiheutettu pohjaveden pilaantuminen. Tämän seurauksena on aiheutunut vahinkoa välittömänä pohjaveden käytön estymisenä. Asianomainen on mahdollisesti joutunut hankkimaan pohjavettä muualta. Asianomaisen intressissä saattaa olla, että hänellä olisi mahdollisuus hyödyntää kyseistä pohjavesiesiintymää tulevaisuudessa.

2.5 Syyttämättä jättäminen ja sen jäsentely

Perusteet syyttämättä jättämiselle voidaan jäsentää *taulukossa 2* esitetyllä tavalla.

Harkinnanvaraista, kustannusperusteista ja tunnustusperusteista syyttämättäjättämistä koskevat ROL 1:7–8 on siteerattu edellä esitutkinnan rajoittamisperusteiden tarkastelun yhteydessä.

I Prosessuaalinen syyttämättä jättäminen
1. Ei rikos (ks. ROL 1:6 ja 1:6a)
2. Ei näyttöä (ks. ROL 1:6 ja 1:6a)
3. Ei syyteoikeutta (ROL 1:6 ja 1:6a)
4. Syyteoikeus vanhentunut (ROL 8:1, 1:6 ja 1:6a)
II Harkinnanvarainen syyttämättä jättäminen
5. Vähäisyys (ROL 1:7.1,1)
6. Nuoruus (ROL 1:7.1,2)
7. Kohtuus/tarkoituksellisuus (ROL 1:8.1,1)
8. Konkurrenssi (ROL 1:8.1,2)
7-8: tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei vaadi syytteen nostamista
III Kustannusperusteinen syyttämättä jättäminen
9. Kustannusten epäsuhta (ROL 1:8.2)
Tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei vaadi syytteen nostamista
IV Tunnustuksen perusteella syyttämättä jättäminen
10. Tunnustus (ROL 1:8.2)
Tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaatii syytteen nostamista

Taulukko 2. Perusteet syyttämättä jättämiselle.

Yllä mainittuja perusteita ei ole tarpeen käydä tarkemmin läpi, vaan tältä osin viitataan soveltuvin osin esitutkinnan rajoittamisperusteiden yhteydessä esitettyyn. On kuitenkin otettava huomioon, että nyt näitä perusteita sovelletaan syyteharkintavaiheessa, jolloin käytettävissä on jo esitutkinta-aineisto. Esitutkinnan rajoittamispäätöksen tekeminen perustui hypoteettiselle ajattelumallille siitä, että tulisiko syyttäjä tekemään syyttämättäjättämispäätöksen, jos käytettävissä olisi riittävä näyttö. Syyteharkintavaiheessa päätös tehdään luonnollisesti käytettävissä olevan näytön perusteella.¹⁹

¹⁹ Ks. harkinnanvaraisen ja kustannusperusteisen syyttämättä jättämisen tekemisestä valtakunnansyyttäjän ohje VKS 2016:6, jossa käydään läpi myös prosessuaalisen syyttämättäjättämispäätöksen tekemistä.

Rikoshyödyn näkökulmasta mielenkiintoisia ovat esimerkiksi kustannusperusteinen syyttämättäjättäminen (9) sekä tärkeää yleistä etua koskeva edellytys. Kustannusperusteisen syyttämättä jättämisen yhteydessä seuraamuksella tarkoitetaan julkisoikeudellista seuraamusta, kuten rikoshyödyn tuomitsemista valtiolle menetetyksi. Huomattavan rikoshyödyn konfiskointi voi näin edellyttää syytteen nostamista. Vastaavasti tärkeä yleinen etu voi edellyttää syytteen nostamista, jos teolla on saatu huomattavaa rikoshyötyä.

Mainittujen ROL 1:7 ja 1:8:n lisäksi ROL 1:8b:ssä säädetään menettämiskaatumuksen esittämättä jättämisestä. Säännös kuuluu seuraavasti:

Jollei yleinen etu muuta vaadi, syyttäjä saa jättää menettämiskaatumuksen esittämättä, jos:

- 1) hyöty taikka esineen tai omaisuuden arvo on vähäinen;
- 2) vaatimuksen perusteiden selvittämisestä tai sen käsittelemisestä tuomioistuimessa aiheutuisi asian laatuun nähden ilmeisen kohtuuttomia kustannuksia; tai
- 3) epäilystä rikoksesta jätetään syyte nostamatta 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla.

Menettämiskaatumuksen esittämättä jättämisen perusteet voidaan jäsentää seuraavalla tavalla: 1) hyödyn tai omaisuuden arvon vähäisyys, 2) kohtuuttomat kustannukset sekä 3) syyttämättä jättäminen.²⁰

3 Aineisto ja sen käsittely

Selvityksen ensimmäisen aineiston muodosti valtakunnansyyttäjävirston tietojärjestelmästä haetut päätökset, joissa *syyttäjä on esitutkintaviranomaisen esityksestä rajoittanut esitutkintaa*. Kuten oikeudellisen sääntelyn lainopillisesta analyysiosioista ilmenee, esitutkinnan rajoittaminen voi tarkoittaa, ettei esitutkintaa aloiteta tai jo aloitettu esitutkinta keskeytetään. Tietyn henkilön kannalta tarkasteltuna tämä voi tarkoittaa sitä, että esitutkinta päättyy hänen osaltaan kokonaan. Toisaalta rajoittaminen voi myös merkitä sitä, että esitutkintaa ei aloiteta tai se päättyy vain tietyn epäillyn teon osalta, mutta jatkuu toisen teon (asiakokonaisuuden) osalta.

Haku kohdistui syyttäjien vuosina 2013–2018 tekemiin rajoittamispäätöksiin, joiden nimikkeenä rikoslaissa kriminalisoitujen tekojen osalta oli törkeä ympäristön turmeleminen, ympäristön turmeleminen, tuottamuksellinen ympäristön turmeleminen, ympäristörikkomus, törkeä luonnonsuojelurikos, luonnonsuojelurikos, rakennussuojelurikos ja metsärikos sekä aineellisessa ympäristölainsäädännössä kriminalisoitujen tekojen eli rikkomusten osalta ympäristönsuojelulain rikkomisen, merenkulun ympäristönsuojelulain rikkomisen, jätelain rikkomisen, vesilain luparikkomus, maa-ainesrikkomus, metsärikkomus ja luonnonsuojelurikkomus, rakennusrikkomus, rakennussuojelurikkomus ja muinaismuistorikkomus.

Päätöksistä poimittiin Excel-taulukon asianumero, päätösnumero, päätösvuosi, rikosnimike, teonkuvaus, valittu ratkaisutyyppi (pätösperuste) esitutkinnan rajoittamiselle, sisällöllisen analyysin

²⁰ Voimassa olevan säännöksen esitöissä (HE 58/2013 vp., s. 21) sen sisältöä ei tarkemmin avata, mutta säännöksen alkuperäisissä esitöissä (HE 80/2000 vp., s. 48–49) löytyvät säännöksen perustelut.

perusteella toiminta, jossa rikos on tapahtunut (toiminta tai toimiala), tieto päätöksessä arvioidusta rikoshyödystä sekä sanallinen päätöksen perustelu.

Päätöksistä selvitettiin perusteet, joiden nojalla rajoituspäätös on tehty, sekä kuinka suuri rikoshyöty tapauksiin oli liittynyt päätöksistä ilmenevien tietojen pohjalta. Tämän lisäksi pyrittiin arvioimaan, oliko teko ylipäättään luonteeltaan sellainen, että siihen voisi liittyä rikoshyötyä. Jos yksityishenkilö jättää (talous)jätettä pussillisen sille kuulumattomaan paikkaan, polttaa oman rakennuksensa jäänteet taajaman ulkopuolella tai kumoa tuhkakupin toisen tontille, henkilö mahdollisesti säästää jätteen kuljetuskustannukset asianmukaiselle jätteen varastointi/käsittelypaikalle ja käsittelymaksun (esim. sekajäte, purkupuu). Ympäristörikoshyödyn näkökulmasta kiinnostavampia ovat kuitenkin tilanteet, jotka liittyvät laajasti ymmärrettyyn yritystoimintaan.

Rikosoikeudellinen vastuu määräytyy henkilöittäin. Samaan asiakokonaisuuteen voi liittyä useita henkilöitä epäiltyinä. Rikoshyöty tuomitaan valtiolle menetetyksi henkilöittäin, mutta usea henkilö voidaan tuomita korvausvelvolliseksi yhteisvastuullisesti. Kun arvioidaan tietynlaiseen toimintaan mahdollisesti liittyvää rikoshyötyä, on tämän tavoitteen kannalta hedelmällisempää ehkä lähestyä kysymystä asiakokonaisuuksittain. Tämän vuoksi tässä selvityksessä rikoshyödyn analysoinnin yhteydessä (kappale 4.4) tapauksiin (asiakokonaisuuksiin) viitataan asianumerolla päätösnumeron sijasta. Näin estetään myös saman mahdollisen rikoshyödyn arviointi kahteen tai useampaan kertaan.

Koska samaan asiakokonaisuuteen saattaa liittyä useita epäiltyjä, päätösten lukumäärä ei suoraan kerro asiakokonaisuuksien lukumäärää. Tällaisia usean epäillyn tapauksia oli aineistossa yhteensä 29 kappaletta, joihin kuului yhteensä 67 päätöstä, eli yli 25 prosenttia kaikista päätöksistä.

Selvityksen toisen aineiston muodostivat *syöttäjän tekemät syyttämättäjättämispäätökset vuosilta 2013–2018*. Aineisto kattoi samat rikosnimikkeet kuin esitutkinnan rajoittamispäätösten osalta on esitetty.

Päätöksistä poimittiin samat tiedot kuin esitutkinnan rajoittamispäätöksistä eli asianumero, päätösnumero, päätösvuosi, rikosnimike, teonkuvaus, valittu ratkaisutyyppi (pätösperuste) esitutkinnan rajoittamiselle, sisällöllisen analyysin perusteella toiminta, jossa rikos on tapahtunut (toiminta tai toimiala), tieto päätöksessä arvioidusta rikoshyödystä (kyllä/ei sekä miten arvioitu) sekä sanallinen syyttämättäjättämispäätöksen perustelu.

Tämän lisäksi päätöksistä poimittiin tieto, onko kyse selkeästi yritystoiminnasta. Yritystoiminnalla tarkoitettiin laajasti taloudellista toimintaa. Sillä tarkoitettiin paitsi yhtiömuodossa tapahtuvaa toimintaa, myös esimerkiksi maataloutta. Toiseksi päätöksistä poimittiin mahdollinen erillinen tieto siitä, oliko (rikoshyödyn) menettämiskaava jätetty esittämättä ROL 1:8b:n nojalla.

Päätökset pyrittiin luokittelemaan sen perusteella, missä toiminnassa tai millä toimialalla epäilty rikos oli tehty. Selvityksessä käytettiin luokittelua jätehuolto, kaivos(toiminta), soranotto, louhinta, metsätalous, maatalous, turvetuotanto, turkistarhaus, metsästys, rakentaminen, tuotanto, merenkulku, energia(ntuotanto), jakeluasema ja vedenotto.

Metsätalous, maatalous, turvetuotanto, turkistarhaus, metsästys, merenkulku, jakeluasema ja vedenotto ovat toimialoina selviä. Tuotannolla tarkoitettiin laajasti erilaista tuotantotoimintaa esimerkiksi tehtaissa tai korjaamoissa. Soranotto käsitti kaikenlaisen maa-ainesten (ei ainoastaan soran) ottamisen. Toiminta kuvattiin louhinnaksi silloin, kun sen ei voitu päätellä liittyvän esimerkiksi maanrakennukseen tai soranottoon.

Rakentamisella tarkoitettiin talon-, maan- ja vesirakentamista. Tämän lisäksi siihen luettiin rakennusten purkamisen, purkujätteen käsittely ja purkujätteen mahdollinen uudelleenkäyttö rakentamisessa (esim. betonimurske). Jätehuollolla tarkoitettiin laajasti ja käytännönläheisesti toimintaa, jossa erilaista roskaa, jätettä, tavaraa tai ainetta ei ollut käsitelty tai kuljetettu asianmukaisesti niille tarkoitettuihin keräys- tai käsittelypaikkoihin. Tupakansojen, talousjätepussien, huonekalujen, vanhojen autojen, kodinkoneiden, muun metalliromun, tiilijätteen ja ajoneuvon renkaiden lisäksi tähän luettiin erilaisten nesteiden valuminen tai valuttaminen maastoon. Jos jätteiden, romujen tai nesteiden jättäminen liittyi edellä mainittuihin toimialoihin tai toimintaan, kuten tuotantoon, rakentamiseen tai maatalouteen, tekoa ei luettu jätehuoltoon, vaan kyseiseen toimintaan. Jos esimerkiksi jätteet ja jätteiden käsittely liittyivät rakennusten purkamiseen, luokiteltiin kyseinen teko tapahtuneeksi rakentamisessa, vaikka kyse on jätteistä. Jos säiliöstä valui polttoöljyä maahan, päätös luokiteltiin jätehuoltoon, jos kyse oli yksityisen henkilön tekemästä asumiseen liittyvästä toiminnasta. Päätös luokiteltiin esimerkiksi rakentamiseen, jos kyse oli rakennustyömaalla sijainneesta säiliöstä. Kaikista päätöksistä tätä erottelua ei ollut mahdollista tehdä täydellä varmuudella. Tällä luokittelulla pyrittiin haarukoimaan sitä, missä toiminnassa tai toimialalla mahdollisia rikosepäilyjä ja rikoshyötyä esiintyy.

Osa päätöksistä oli vaikea luokitella mihinkään edellä mainittuun toiminnan tai toimialan ryhmään. Osassa niissä näytti olevan kyse pikemmin riidoista (esim. haisevaa nestettä kaadettu toisen tontille), palautteesta viranomaiselle (koiranjätöksiä ulko-oven eteen) tai ne olivat suoranaista ajattelemattomuutta tai harkitsemattomuutta (nuori poltti tahallaan oman moponsa puistossa, koulun jäteastioista levitetty jätettä ympäristöön). Vaikka nämä oli sinänsä mahdollista luokitella jätehuolto-luokkaan, niiden motiivit liittyvät muuhun kuin jätteistä eroon pääsemiseen. Päätökset pyrittiin sijoittamaan johonkin luokkaan, jos se suinkin oli mahdollista, mutta *osa päätöksistä jätettiin luokittelematta*. Esimerkiksi päätös, jossa vanha rouva oli ruokkinut lintuja, jätettiin luokittelematta. Samoin päätökset, joissa ajoharjoittelurataa oli käytetty ilman omistajan suostumusta ja YSL:n vastaisesti, huoltamon mittarikentälle oli kaadettu bensaa tai jossa oli ammuttu sorakuopalla). Tällaisia päätöksiä ei aineistossa ollut kuitenkaan runsaasti. Pienessä osassa päätöksiä teonkuvaus tai päätöksen perustelut olivat niin niukat (niissä viitattiin esimerkiksi erilliseen tutkinnanjohtajan esitykseen, joka ei ollut päätöksen liitteenä), ettei niistä ollut mahdollista päätellä, missä toiminnassa tai missä yhteydessä teko oli tapahtunut.

Päätösten tietojen perusteella selvitettiin ensiksi päätöksissä mainittu nimenomainen rikoshyöty. Toiseksi päätösten tietojen perusteella pyrittiin arvioimaan, voisiko kyseisiin tekoihin kyseisissä olosuhteissa liittyä mahdollisesti rikoshyötyä. Kolmanneksi pyrittiin yleisellä tasolla arvioimaan sitä, oliko toiminta ylipäättään luonteeltaan sellaista, että siihen voisi liittyä mahdollista rikoshyötyä ja millaista se voisi luonteeltaan olla.

4 Esitutinnan rajoittaminen: Keskeiset tulokset

4.1 Toiminta ja toimialat

Vuosina 2013–2018 tehtiin yhteensä 254 esitutinnan rajoittamispäätöstä. Näiden päätösten jakautuminen eri vuosille päätöksentekovuoden perusteella ilmenee *taulukosta 3*. Siitä ilmenee, että vuosien välillä ilmenee jonkin verran vaihtelua, ja että päätöksiä tehdään noin 30–50 kappaletta vuotta kohti.

Vuosi	Kpl
2013	30
2014	41
2015	41
2016	50
2017	36
2018	56
Yhteensä	254

Taulukko 3. Esitutinnan rajoittamispäätösten lukumäärä vuosina 2013–2018.

Toiminta tai toimiala oli mahdollista määritellä suurimmalle osalle päätöksiä (219/254 päätöstä). Toimiala oli vaikeasti määriteltävissä 26 tapauksessa ja sen määrittely päätöksistä ilmenevillä tiedoilla oli mahdotonta kuudessa tapauksessa. Analysoidut päätökset toiminnan tai toimialan mukaan ilmenevät taulukosta 4.

Toiminta/toimiala	Kpl
Jätehuolto	123
Rakentaminen	40
Metsätalous	23
Maatalous	13
Tuotanto	5
Kaivos	4
Soranotto	4
Louhinta	2
Merenkulku	2
Metsästys	2
Energia	1
Turkistarhaus	1
Turvetuotanto	1
Vedenotto	1
Ei määritelty	32
Yhteensä	254

Taulukko 4. Esitutinnan rajoittamispäätökset toiminnan tai toimialan mukaan vuosina 2013–2018.

Kun tarkastellaan päätöksistä ilmenevää toimintaa tai toimialaa, selkeästi suurimman ryhmän muodosti jätehuolto ja jätteet (123 päätöstä). Roskapsusseja ja roskia oli heitetty ikkunasta, jätetty kadulle, uimarannalle, teiden varsiin, toisten pihuille ja toisten jätekatoksiin. Kodinkoneita, huonekaluja ja risuja oli tuotu yleisille alueille, teiden varsiin ja metsiin. Toisten maalle oli jätetty tai siellä oli säilytetty kymmeniä kuutioita autonrenkaita, asuntovaunu, romuauto, jätetiiliä, muuta rakennusjätettä, tyhjiä tynnyreitä ja kanistereita tai muuta romua. Omalla maalla oli varastoitu satoja autonrenkaita, jääkaappeja, kymmeniä autoja ja jäteöljyä. Liekit olivat loimunneet ja savua oli noussut, kun omalla tai toisen maalla oli poltettu öljyä, jarrunesteitä, kumitiivisteitä, muovia,

iskunvaimentimia, ladon rauniot, navettarakennus, purettu sauna, mätiä hirsiiä, rakennus- ja muuta jätettä. Osassa maata eläinperäistä jätettä oli viety maastoon. Öljyisiä vesiä ja öljyä oli päässyt viemäriin, öljysäiliölle oli tapahtunut ylitäyttö tai sitä oli muuten valunut maahan, likakaivo oli vuotanut tai wc:n umpisäiliön pinnalta oli pumpattu nestettä maastoon.

Osa päätöksistä ilmenevistä teoista ja tapahtumista oli ilmeisen viattomia tai vähäisiä. Yleisen elämäkokemuksen valossa ja tarkastelemalla päätöksiä yleisellä tasolla, toiminta oli usein ollut sellaista, että kyseisellä tavalla toimimalla oli ollut mahdollista säästää jätteenkäsittelykuluissa. Tämä havainto ei tarkoita kannanottoa siihen, että se olisi ollut analysoitujen tekojen tosiasiallisena motiivina kyseisissä teoissa.

Rikosnimikkeenä *jätehuollon* yhteydessä esiintyi ympäristön turmeleminen (32 päätöstä), ympäristörikkomus (48 päätöstä), jäterikkomus (VJäteL 60 §) ja jätelain rikkominen (VJäteL 60 § ja JäteL 147 § yhteensä 44 päätöstä) sekä ympäristönsuojelulain rikkominen (VYSL 116.1 ja YSL 225 § yhteensä 2 päätöstä). Koska yhtä epäiltyä koskevassa päätöksessä saattoi esiintyä useita rikosnimikkeitä, rikosnimikkeiden lukumäärä (126 päätöstä) oli suurempi kuin päätösten lukumäärä (123 päätöstä). Kun tarkastellaan edelleen päätöksiä toiminnan tai toimialan mukaan niin jätehuollon jälkeen rakentaminen (37 päätöstä), metsätalous (23 päätöstä) ja maatalous (13 päätöstä) muodostivat selkeän kasauman. Muita toimialoja koskevia päätöksiä oli selvästi vähemmän. Metsätalouteen liittyvien päätösten määrää nosti osin se, että 5 päätöstä koski samoja hakkuuta samalla alueella.

4.2 Rikosnimikkeet

Esitutkinnan rajoittamispäätöksiä on mahdollista tarkastella myös rikosnimikkeittäin (*taulukko 5*). Mukaan analyysiin on otettu vain selvityksen alussa mainitut rikosnimikkeet, ei kaikkia päätöksissä esiintyneitä rikosnimikkeitä (esim. julkisrauhan rikkominen, kunnianloukkaus). Nimikkeet on jäsennetty taulukkoon RL:ssä säädettyihin rikoksiin ja rikkomuksiin sekä aineellisessa lainsäädännössä säädettyihin rikkomuksiin. Koska yksi ja sama rajoituspäätös oli voinut kohdistua useaan rikosnimikkeeseen, päätösten lukumäärän summa oli suurempi kuin 254.

Rikosnimike	Kpl
Luonnonsuojelurikos (RL 48:5)	8
Metsärikos (RL 48a:3)	1
Rakennussuojelurikos (RL 48:6)	2
Ympäristön turmeleminen (RL 48:1)	56
Tuottamuksellinen ympäristön turmeleminen (RL 48:4)	4
Ympäristörikkomus (RL 48:3)	81
Jätelain rikkominen (JäteL 147 §)	48
Jäterikkomus (VJäteL 60 §)	1
Luonnonsuojelurikkomus (LSL 58.2 §)	14
Maa-ainesrikkomus (MAL 17.2 §)	2
Merenkulun ympäristönsuojelurikkomus (Merenkulun ympäristönsuojelulaki 13:3)	2
Metsärikkomus (Metsäl 18.2 §)	14
Rakentamisrikkomus (MRL 185.1 §)	8
Vesilain luparikkomus (VVesiL 13:3, VesiL 16:2)	1
Vesilain rikkominen (VesiL 16:3)	1
Ympäristönsuojelulain rikkominen (VYSL 116.1, YSL 225 §)	17
Yhteensä	260

Taulukko 5. Esitutinnan rajoittamispäätökset rikosnimikkeittäin vuosina 2013–2018.

Kun tarkastellaan päätöksiä rikosnimikkeen perusteella, niin rajoittamispäätöksistä suurin osa koski ympäristörikkomusta (81 kappaletta). Toiseksi eniten päätökset kohdistuivat ympäristön turmelemiseen (56 kappaletta) ja jätelain rikkomiseen (48 kappaletta).

Tuloksessa kiinnittää huomiota se, että toiseksi eniten rajoittamispäätöksiä oli tehty rikoslaissa rangaistavaksi säädetyn ympäristön turmelemisen (56 kappaletta) osalta. Kyse on kuitenkin RL:ssa säädetystä perustunnusmerkistöstä, eikä esimerkiksi aineellisessa lainsäädännössä säädetystä lievistä tekemuodosta. Huomionarvoista on myös se, että ympäristön turmeleminen ja ympäristörikkomus käsittivät yhteensä (134 kappaletta) esiintyneistä rikosnimikkeistä (257 kappaletta). Eräänlaisen keskikastin muodostivat ympäristönsuojelulain rikkominen (17 päätöstä), luonnonsuojelurikkomus (14 kappaletta) sekä ehkä yllättäen metsärikkomus (14 kappaletta). Jälkimmäisen osalta päätösten lukumäärää nosti se, että viisi päätöstä liittyivät samoihin tietyllä alueella tehtyihin hakkuisiin.

4.3 Rajoittamisperusteet

Tarkasteltaessa päätöksiä esitutinnan rajoittamisperusteen mukaan (taulukko 6), selvästi eniten päätöksiä tehtiin teon vähäisyyden perusteella (187 päätöstä). Yhdessä vähäisyysperusteen kanssa käytettiin muuta perustetta vain neljässä päätöksessä eli suhteellisesti hyvin harvoissa tapauksissa. Kun analysoitiin päätösten sanallisia perusteluja, päätös olisi niiden perusteella usein voitu tehdä myös muulla kuin vähäisyysperusteella. Vähäisyysperusteesta vaikuttaa näin muodostuneen eräänlainen ”yleisperuste”, jonka käyttöön on mahdollisesti totuttu. Pelkkä päätöksessä mainitun perusteen tarkastelu voi kuitenkin antaa empiirisesti hieman vinoutuneen kuvan, vaikka päätökset olivat muodollisesti lainmukaisia.

Toiseksi eniten, mutta selvästi vähemmän kuin vähäisyysperusteella, esitutkinna rajoittamispäätöksiä tehtiin kohtuuttomuus tai tarkoituksettomuus -perusteella (40 päätöstä). Näissä päätöksissä oli tyypillisesti kysymys siitä, että tietyn alueen siivoamisesta oli päästy sovintoon tai siivoaminen oli jo toteutettu, taikka samanaikaisesti esitutkinna kanssa oli vireillä hallintopakkoineenmenettely. Muina esitutkinna rajoittamisperusteina, mutta selvästi vähäisemmässä määrin, päätöksissä mainittiin ei-näyttöä, kilpailu, kustannusten epäsuhta, ei-rikos tai nuoruus. Päätösten lukumäärät päätösperusteittain on lueteltu *taulukossa 6*. Koska samassa päätöksessä oli voitu nojautua useampaan kuin yhteen perusteeseen päätösten lukumäärien summa oli suurempi kuin 254.

Rajoittamisperuste	Kpl
Vähäisyys	187
Kohtuuton/tarkoitukseton	40
Ei näyttöä	15
Kilpailu	8
Kustannusten epäsuhta	7
Ei rikos	5
Nuoruus	2
Yhteensä	264

Taulukko 6. Rajoittamisperusteiden lukumäärät esitutkinna rajoittamispäätöksissä vuosina 2013–2018.

Rikoshyödyn näkökulmasta kustannusten epäsuhta -peruste (seitsemän päätöstä) vaikuttaisi lähtökohtaisesti mielenkiintoiselta. Tämän perusteen kanssa käytettiin viidessä päätöksessä lisäksi myös muuta perustetta. Kustannusten epäsuhta -perustetta oli näin voitu useimmissa tapauksissa käyttää eräänlaisena täydentävänä perusteena. Selvityksen tavoitteenasettelun kannalta merkille pantavaa on, että tämän perusteen yhteydessä vertailu tehtiin asian laatuun nähden yleisesti, eikä mahdollisesta rikoshyödytystä tehty eriteltyä arviota. Päätösten analysoinnin yksi merkittävä tulos oli myös se, että päätöksen edellytyksenä olevaa *tärkeää* yleistä tai yksityistä etua ei päätöksissä avattu yleensä enempää. Niissä saatettiin viitata siihen, ettei asiassa ole esitetty korvausvaatimuksia, mutta toisaalta saatettiin viitata myös siihen, että korvauskysymykset voidaan esittää toisessa yhteydessä.

4.4 Rikoshyöty

4.4.1 Yleistä

Selvityksen keskeisenä tehtävänä oli analysoida, *minkä tyyppisiä* ovat ne epäillyt ympäristörikostapaukset, jotka syyttäjä oli esitutkintaviranomaisen esityksestä rajoittanut vuosina 2013–2018. Näistä selvitetään perusteet, joiden nojalla rajoituspäätös oli tehty ja kuinka suuri *rikoshyöty* tapauksiin *olisi liittynyt*. Myös tässä tapausryhmässä (1c) tarkoituksena oli arvioida mahdollinen rikoshyödyn määrä.

Selvityksellä pyritään vastaamaan seuraaviin kysymyksiin: 1) voidaanko piiloon jäävän ympäristörikollisuuden määrää ja luonnetta arvioida ja 2) millaisesta rikoshyödytystä piiloon jäävässä ympäristörikollisuudessa on kysymys. Selvityksen tulosten pohjalta vedetään johtopäätökset ja

tarvittaessa luonnostellaan suosituksia lainsäädännön ja viranomaistoiminnan kehittämiseksi. Selvityksen yksi keskeisistä kysymyksistä on muotoiltu ”kuinka suuri rikoshyöty tapauksiin *olisi liittynyt*”. Kun esitutkintaa rajoitetaan, asia ei etene edelleen syyttäjän syyteharkintaan ja sieltä tuomioistuinkäsittelyyn. Tällöin se rikoshyöty, joka asiaan liittyy, jää tuomitsematta valtiolle menetetyksi.

Tässä kontekstissa selvityksen konditionaalissa esitetty kysymys kohdistuu 1) siihen rikoshyötyyn, joka esitutkinnassa ja/tai syyttäjän rajoittamispäätöksenteossa on havaittu. Tämä hyöty voi ilmetä tutkinnanjohtajan tekemästä esityksestä ja sen perusteluista sekä tämän lisäksi syyttäjän tekemästä rajoittamispäätöksestä ja sen perusteluista. Tältä osin voisi puhua *nimenomaisesta rikoshyödystä*. Selvityksen kysymyksenasettelusta johtuen toinen kiinnostava kysymys kohdistuu 2) siihen mahdolliseen rikoshyötyyn, joka voidaan päätellä tutkinnanjohtajan esityksen ja syyttäjän päätöksen teonkuvauksesta ja perusteluista kyseisessä konkreettisessa tilanteessa. Tämän lisäksi selvityksen tavoitteiden kannalta on tarpeen pohtia sitä, ilmentäisikö kuvattu teko, sen olosuhteet ja perustelut yleisemmällä tasolla sellaisia tekoja, joihin voisi sisältyä rikoshyötyä. Näiltä osin voitaisiin puhua *hypoteettisesta rikoshyödystä*. Esitutkinnan rajoittamispäätökset ja niiden perustelut ovat toisinaan varsin pelkistettyjä. Näissä tapauksissa on päätöksestä ilmenevien tietojen valossa vaikea arvioida mahdollista rikoshyötyä ja sen määrää.

4.4.2 Rikoshyöty nimenomaisesti mainittu

Ympäristörikosten rikoshyödyn selvittämisen näkökulmasta selvityksen keskeisin tulos on, että *rikoshyöty mainittiin päätösten perusteluissa vain yhdessä päätöksessä*. Lisäksi kolmessa päätöksessä viitattiin käänteisesti siihen, ettei voida epäillä, että henkilö olisi tavoitellut hyötyä. Ensimmäisessä päätöksessä (asianumero 13/804) hyödyn määrää ei pyritty arvioimaan, vaan päätöksessä arvioitiin yleisellä tasolla, ettei poliisin arvion mukaan henkilö ollut saanut merkittävää rikoshyötyä, kun hän oli ottanut toisen maalta ilman tämän suostumusta ja ilman maa-aineslupaa maa-aineksia. Päätöksessä nojaututtiin kohtuuton tai tarkoitukseton -perusteeseen, kun asiassa oli tehty sovittelusopimus epäillyn ja alueen omistajan kesken. Rikoshyöty näyttäisi tässä liittyvän maa-aineksen ottamiseen toisen kiinteistöltä ilman tämän suostumusta eikä maa-aineslupan hakematta ja saamatta jättämiseen.

Kolmessa metsänkäyttöilmoituksen laiminlyöntiä koskeneessa päätöksessä (asianumerot 18/514, 18/4318, 18/4319) todettiin hyötyyn liittyen, ettei ole syytä epäillä, että tekemättä jättämisellä olisi tavoiteltu hyötyä tai olisi ollut tarkoitus vaikeuttaa valvontatoimintaa. Metsänkäyttöilmoituksen tekemiskustannuksia voidaan pitää hyvin pieninä, joten ilmoituksen laiminlyöntiin liittyvän rikoshyödyn voi arvioida vähäiseksi. Eri kysymys on sitten se, jos ilmoituksen tekemättä jättämisen tarkoituksena pyritään tekemään lainvastainen hakkuu ja/tai jätetään uudistamisvelvollisuus täyttämättä, ja saadaan tätä kautta rikoshyötyä. Tällöin hyöty kuitenkin liittyy hakkuuseen tai laiminlyötyihin toimenpiteisiin, ei ilmoituksen tekemättä jättämiseen itsessään. Asiassa sovellettiin kohtuusperustetta.

4.4.3 Kustannusten epäsuhta -peruste

Aineistossa on kaksi päätöstä, jossa kustannusten epäsuhtaa käytettiin yhtenä perusteena (yhdessä toisen perusteen kanssa esitutkinnan rajoittamiselle), ja joissa arvioitiin työpäivinä esitutkinnasta aiheutuvia kustannuksia. Ensimmäisessä tapauksessa (15/1436) oli kysymys alle 18 -vuotiaan henkilön tekemästä jätevedenpuhdistamon käsiventtiilin kääntämisestä kiinni, jonka seurauksena 1 100 m³ jätevedettä pääsi vesistöön. Tutkinnan arvioitiin vievän vähintään neljä työpäivää, jolloin siitä

tulisi kohtuuttoman kallis. Toisessa tapauksessa (17/28) rakennuksen purkutöissä epäiltiin syntyneen tärinä-, pöly- ja meluhaittoja, ja tutkinnan arvioitiin vievän vähintään kuusi työpäivää. Ensiksi mainittuun tapaukseen ei voi ajatella liittyvän rikoshyötyä. Jälkimmäisessä tilanteessa rikoshyödyn voi ajatella voivan liittyä lähinnä sellaisten työtapojen käyttämiseen, jolla haittoja olisi voitu vähentää. Tässä tapauksessa toisena perusteena käytettiin ei näyttöä -perustetta. Koska ilmoitus oli tehty vasta siinä vaiheessa, kun purkutyöt oli jo käytännössä tehty, ei asiassa ollut kohtuudella selvitettävissä väitettyjen haittojen olemassa oloa. Rakennusvalvonnan mukaan purkutyöluvan ehtoja oli noudatettu. Kyseessä oli kaksi isoa yritystä. Jälkimmäisen tapauksen osalta on vaikea arvioida, että siihen voisi sisältyä rikoshyötyä.

Ympäristörikkomustapauksen (14/299) perusteluissa todettiin, että yrityksen omistaja asuu Moskovassa, jolloin tutkintakustannukset olisivat selvässä epäsuhdassa asian laatuun nähden. Päätöksessä ei ollut teonkuvausta eikä siitä ilmennyt toiminta tai toimiala. Ottaen huomioon rikosnimikkeen, teko lienee ollut vähäinen. Päätöksen perusteella ei pysty arvioimaan mahdollista rikoshyötyä.

Tapauksessa (14/2220) kaksi romuajoneuvoa oli jätetty vuosia sitten toisen maalle. Koska laki mahdollisti romuajoneuvojen siirättämisen kunnan toimesta, ja koska usean henkilön kuulustelut olisivat epäsuhteessa seuraamukseen (jätelain rikkominen), sovellettiin tapauksessa kustannusten epäsuhta -perustetta. Kahdessa muussa tapauksessa soramontulle (14/1430) ja tien varteen (15/1746) oli jätetty kotitalousjätettä ja tekijät olivat tuntemattomia, sovellettiin tapauksessa kustannusten epäsuhta -perustetta. Näissä tapauksissa mahdollinen rikoshyöty voisi liittyä tässä aineistossa yleisesti esiintyvään rikoshyötytyyppiin, eli jätehuoltokustannusten välttämiseen. Yhdessä tapauksessa (16/5060) koiran jätöksiä ja muuta roskaa oli heitetty viranomaisen oven eteen. Vaikka rikosnimikkeenä oli jätelain rikkominen, teon tosiallinen motiivi vaikuttaisi liittyvän palautteen antamiseen viranomaiselle eikä rikoshyötyä voi ajatella syntyneen.

4.4.4 Kohtuuton tai tarkoitukseton -peruste

Kun esitutkintaa on rajoitettu kohtuuton tai tarkoitukseton -perusteella, voidaan ajatella, että niihin sisältyy myös muita kuin vähäisinä pidettäviä tekoja. Näin niihin voisi mahdollisesti sisältyä myös rikoshyötyä sisältäviä tekoja.

Tapauksessa (13/7902) kaupungissa lunta oli ajettu muille kuin vakituisille lumenkaatopaikoille. Vaikka tämän tyyppiseen toimintaan voisi ajatella liittyvän rikoshyötyä (lyhyemmät kuljetusmatkat, mahdolliset maksut), kyseessä oli kuitenkin runsasluminen talvi ja lumet oli ollut pakko ohjata jonnekin. Kaupunki myös siivosi paikan myöhemmin. Tapauksessa (13/5320) lietalantaa oli levitetty enemmän kuin oli sallittu. Mahdollisen rikoshyödyn voi ajatella liittyvän jätteen käsittelykustannusten välttämiseen. Koska viljelijätukien takaisinperintä tai pienentäminen oli viranomaisen harkittavissa ja tuet voivat olla huomattavia, sovellettiin tapaukseen kohtuuttomuus -perustetta. Tapauksessa (15/1960) pengertie oli rakennettu luvattomasti vesialueen yli. Rikoshyötynä voi ajatella olevan luvan hakemiskustannukset sekä mahdollisesti tavanomaista halvempi toteuttamistapa. Kun penkereeseen oli tehty aukot veden vaihtumiselle ja veneliikenteelle ja rakennusvalvonta oli ne hyväksynyt, sovellettiin kohtuuttomuus tai tarkoituksettomuus -perustetta. Tapauksessa (15/7051, ympäristön turmeleminen) korjaamon pihalta oli valunut maahan satoja litroja öljyä. Kun öljyvahinkoon liittyvä puhdistustyö ja maanvaihtoja oli tehty ja siivottu koneita pois, sovellettiin kohtuuttomuus -perustetta. Tapauksessa (14/2302) romua oli käsitelty ja varastoitu lupaehdot ylittäviä määriä. Kun asiassa oli jo vireillä hallintopakomenettely, sovellettiin kohtuuttomuus tai tarkoituksettomuus -perustetta. Mahdollinen rikoshyöty voisi liittyä suurempien volyymeiden tuottamaan hyötyyn (suhteessa olemassa oleviin rakenteisiin/investointeihin).

Tapauksessa (14/6) tuotannollisessa toiminnassa päästörajat oli ylitetty ja eräät tarkastusmittaukset olivat tekemättä. Koska vastuuhenkilön terveydentila oli heikko, ylitys ei ollut tahallista ja kyseessä saattoi olla laiterikko, sovellettiin kohtuuttomuus -perustetta. Tilanne olisi voinut olla toinen, jos päästörajajen ylityksellä olisi tavoiteltu taloudellista hyötyä. Edellä on jo käsitelty tapausta (13/804), jossa henkilö on ottanut maa-aineksia ilman maa-aineslupaa toisen maalta. Vaikka päätöksessä mainittiin rikoshyöty, se liittyi ainesten ottamiseen toisen maalta ilman tämän suostumusta, ei luvan välttämiseen.

Tapauksessa (14/1500) golf-kentän rakennustyömaalta oli päässyt valumavesiä järveen. Rakennuspaikka oli vanha kaatopaikka. Laskeutusallas oli rakennettu viimeisenä, kun se olisi tullut rakentaa ensimmäisenä. Ennen järveä vettä käsiteltiin kuitenkin useissa paikoissa, joten vesi ei päässyt suoraan järveen. Pilaantuneet maat oli tutkittu ja rakentamisen oli arvioitu olevan mahdollista. Koska alueella oli ryhdytty korjaaviin toimenpiteisiin ja muun ohella golf-kentän ulkopuolelta tulevia valumavesiä ei ollut enää johdettu kentän läpi, sovellettiin kohtuuttomuus tai tarkoituksettomuus -perustetta. Rikoshyötyä ei tähän tapaukseen voi oikein ajatella liittyvän kustannussäästöjen perusteella, koska tarkoituksena oli ollut tehdä vesiensuojelutoimenpiteet, mutta töiden toteuttamisjärjestys oli vain ollut virheellinen.

Tapauksessa (16/5838) kaikkiaan 15 jääkaappia oli yritetty viedä pakettiautolla Suomesta Saksan kautta Nigeriaan (16/5838). Vaikka ulkoisesti teko saattaa näyttää epäilyttävältä jätteiden dumpkaukselta, avunantajana epäillyn henkilön tarkoituksena oli ollut auttaa Suomesta kielteisen turvapaikkapäätöksen saanutta henkilöä uuteen alkuun Nigeriassa. Epäillylle henkilölle itselleen oli perustelujen mukaan aiheutunut lähinnä kuluja. Epäily maksoi myös jääkaappien hävitysmaksun Saksaan, jossa kuorma oli pysäytetty. Perusteluista voi päätellä, ettei henkilön katsottu saaneen teolla rikoshyötyä itselleen. Tapauksessa (18/2730) konteista oli rakennettu varastorakennus ja suoritettu maanrakennustöitä ilman lupaa. Kun kuitenkin rakennuslupa oli saatu jälkikäteen, sovellettiin kohtuuton tai tarkoitukseton -perustetta. Mahdollisen rikoshyödyn voisi ajatella liittyvän luvan hakemuskustannusten välttämiseen, mutta sitä hyötyä ei tässä syntynyt.

Lisäksi kohtuutonta tai tarkoituksetonta -perustetta oli sovellettu mm. tapauksissa, jossa pohjavesialueella sijaitsevalla soramontulla on ollut huomattava määrä tavaraa (öljysäiliöitä 17/3859), tai jossa pihapiirissä ja pellolla oli huomattava määrä romua (jääkaappeja, kymmeniä autoja, akkuja, jäteöljyä ja satoja renkaita (16/4464). Kun henkilö oli noudattanut viranomaisen antamaa siivouskehotusta ja poistanut vaaralliset jätteet (17/3859), tai kun aluetta oli jo siivottu ja vireillä oli lisäksi hallintopakkoasia (17/3859), sovellettiin kohtuuttomuus tai tarkoituksettomuus -perustetta. Näillä jätemäärillä alueiden siivoamisesta syntyy todennäköisesti merkittäviä kustannuksia ja vastaavasti jätteiden varastoinnilla oli ne säästetty. Hyötyä ei kuitenkaan voi katsoa syntyvän, kun alueet joudutaan joka tapauksessa siivoamaan.

4.4.5 Vähäisyysperuste

Seuraavassa on poimittu mielenkiintoisimpia ja mahdollisesti hyödyn kannalta merkittävämpiä tapauksia. Kaivostoiminnassa (13/6807) rikkivedyn tarkkailuvelvoite laiminlyötiin kolmen kuukauden ajan. Yhtiöltä oli epähuomiossa jäänyt hankintapäätös tarkkailun toimittamisesta tekemättä, mutta yhtiö oli suorittanut tarkkailua itse eikä lupamääräyksiä ollut ylitetty. Yleisellä tasolla tarkasteltuna tarkkailuvelvoitteen laiminlyönnillä voisi periaatteessa säästää (kokonaisuuden kannalta vähäisesti) kustannuksia tai se voisi mahdollistaa tuotannossa lupamääräysten ylittämisen. Tässä konkreettisessa tapauksessa tästä ei ollut kyse. Tapauksessa (14/7389) maa-ainesten ottoaluetta maisemoitaessa oli samalla vahingoitettu mesoliittista asuinpaikkaa ja pyyntijärjestelmää. Maa-

aineksia otettaessa rikoshyötyä olisi mahdollista ajatella saatavan sitä kautta, että hyödynnetään aluetta, jolta maa-ainesten ottaminen ei olisi lainmukaista. Maisemoinnin yhteydessä tämä ei ole vastaavalla tavalla ajateltavissa.

Tapauksessa (13/1626) oli maaomistaja ottanut vastaan tiiltä ja betonia mailleen asunto-osakeyhtiöltä. Päätöksestä ei ilmene, miksi näin oli tehty, ja oliko tapauksessa tavoiteltu rikoshyötyä. Kun jätteet oli siivottu pois, sovellettiin vähäisyysperustetta. Asianmukaisen jätteenkäsittelyn kustannukset jouduttiin näin joka tapauksessa maksamaan. Tapauksessa (13/3944) hakkuu oli suoritettu rakennus- ja toimenpidekiellosta huolimatta. Kun henkilö oli tietämätön kyseisistä kielloista, teko katsottiin vähäiseksi. Päätöksessä ei pohdittu mahdollista rikoshyötyä. Yleisellä tasolla rikoshyötyä olisi mahdollista saada esimerkiksi mahdollisena puiden myyntitulona sellaisesta puustosta, jota ei olisi saanut hakata, tai kiinteistön arvon nousuna esimerkiksi mahdollisen maiseman avautumisen seurauksena. Tapauksessa (16/2127) oli osa suojellusta rakennuksesta purettu. Rakennusvalvonta piti tekoa vähäisenä. Mahdollista rikoshyötyä on mahdoton arvioida tapauksen tietojen perusteella.

Tapauksessa (15/6536) yhtiö oli ottanut pohjavettä lupaehtojen vastaisesti. Perusteluista ilmenee, että yhtiö oli joutunut ottamaan vettä vesihuollon turvaamiseksi muun ohella sairaalalle, koska kunnan muut vedenottamot oli kytketty pois muiden rakennustöiden vuoksi. Kyseessä oli näin pakkotilan kaltainen tilanne, kuten lumenkaatopaikkatapauksessakin (13/7902).

Maanomistajalla oli tapauksessa (15/5844) oma luvaton kaatopaikka, jolla oli omaa rakennus- ym. jätettä usean metrin paksuudelta. Päätöksessä ei arvioitu mahdollista rikoshyötyä, joka olisi syntynyt säästyneinä jätteen kuljetus- ja käsittelykustannuksina asianmukaiselle käsittelypaikalle. Toisaalta osa jätteestä lienee syntynyt pidemmän ajan kuluessa, jolloin osa teoista oli mahdollisesti jo vanhentuneita. Yritystoimintaan liittyy tapaus (17/414), jossa sorakuopalle oli tuotu rakennusjätettä (betoni, tiili) sekä maa-aineksia. Teko katsottiin vähäiseksi, kun jätteitä oli vähän, säilytysaika lyhyt, vaikutukset vähäisiä ja alue siistitty kehotuksesta. Yleisellä tasolla tarkasteltuna tällä tavoin toimimalla voidaan yrittää säästää jätteidenkäsittelykustannuksissa.

Vastaavantyyppisessä tapauksessa (15/5979) kiviainesjätettä (louhe, luonnonkivi, sora) oli varastoitu ilman lupaa. Kun vastaavaa toimintaa oli aikaisemmin suoritettu asianmukaisella luvalla ja osalle toimintaa oli saatu lupa jälkikäteen, sovellettiin vähäisyysperustetta.

Tapauksessa (16/810) henkilö poltti viljankuivausjätettä ulkona, mistä aiheutui savuhaittoja. Yleisellä tasolla arvioituna ei ole tiedossa, miten kyseisenkaltaisesta jätteestä yleensä päästään eroon. Hyöty voi syntyä tässä säästyneinä jätteenkuljetus- ja käsittelykustannuksina. Vastaavasti tapauksessa (18/5049) turkistarhan 2 200 nyljetystä ketunruhosta valui rasvaa ojan kautta naapurin puolelle. Mikä on tämänkaltaisen jätteen asianmukainen hävitystapa ja siihen liittyvät kustannukset? Tapauksessa (17/683) navetan jätesäiliöstä oli pumpattu nestettä 75 m³, josta osa valui naapurin kalalammikkoon. Tapauksessa (13/5320) lietelantaa levitettiin pellolle enemmän kuin oli sallittu. Kumpaankin tapaukseen sovellettiin kohtuuttomuusperustetta. Vaikuttaa siltä, että maataloudessa syntyviin jätteisiin ja niiden käsittelyyn liittyy omat haasteensa.

Tapauksessa (18/2830) satoja autonrenkaita oli siirretty omalle kiinteistölle ilman ympäristölupaa. Koska yksityishenkilöllä ei yleisen elämäkokemuksen mukaan ole tavallisesti tuollaista määrää renkaita, tapaus liittyy yritystoimintaan. Mahdollinen rikoshyöty liittyisi tässäkin säästyneisiin jätehuoltokustannuksiin.

4.4.6 Hyödyn ”nollaantuminen”

Kun esitutkinnan rajoittamispäätöksiä tarkastellaan kokonaisuutena, voidaan havaita, että huomattava osa päätöksistä koski roskia ja jätteitä. Tutkimusaineistossa esiintyy runsaasti päätöksiä, joissa henkilö oli vapaaehtoisesti siivonnut alueen jättämistään jätteistä, siivoamisesta oli tehty nimenomainen sopimus, kunta oli käynyt siivoamassa alueen ja lähettänyt siitä laskun tai epäilty oli esimerkiksi hallintopakon kautta velvoitettu roskien ja jätteiden poistamiseen. Näissä tapauksissa henkilö oli joutunut tekemään ne toimenpiteet (toimittamaan jätteet asianmukaisille paikoille), joiden suorittamatta jättämisestä hänelle voi alun perin ajatella syntyneen rikoshyötyä. Tehtyjen toimenpiteiden seurauksena rikoshyöty tavallaan ”nollaantuu” tai teko tulee mahdollisesti jopa kalliimmaksi kuin jos epäilty olisi toiminut alun perin lainmukaisesti. Joissakin tapauksissa viitattiin siihen, että henkilö oli voinut suorittaa kalliita ja huomattavia korjaustoimenpiteitä asian johdosta, kuten tapauksessa (16/5628). Silloin kun epäily liittyy luvan puuttumisen tai ilmoituksen tekemättä jättämiseen, mahdollinen rikoshyöty liittyy luvan hakemiskustannuksiin tai ilmoituksen tekemiskustannuksiin. Toisinaan lupaa oli haettu ja oli myös saatu jälkikäteen.

4.4.7 Mahdollisia syitä hyödyn arvioimatta jättämiselle

Kuten edellä on todettu, selvityksen kohteena olevassa aineistossa rikoshyötyyn tai hyötymistarkoitukseen viitataan vain muutamassa tapauksessa. Yleisellä tasolla voidaan pohtia mahdollisia syitä sille, ettei päätöksissä kiinnitetä huomiota mahdolliseen rikoshyötyyn tämän enempää.

Tärkein syy on varmasti se, että suurin osa teoista on varsin vähäpätöisiä, kuten roskapussi tienvarressa tasoiset teot. Niihin ei voi ajatella liittyvän erityisemmin rikoshyötyä. Toiseksi, osa teoista liittyy lupien ja ilmoitusten laiminlyönteihin. Joidenkin ilmoitusten tekemiskustannukset eivät ole kovin suuria. Esimerkiksi metsänkäyttöilmoitus ja sen käsittely viranomaisessa tai muussa julkista valtaa käyttävässä tahossa kuten metsäkeskuksessa voi olla ilmoituksen tekijälle maksutonta tai huokeaa. Tällöin tällaisten ilmoitusten laiminlyöntiin ei voi ajatella liittyvän suurempaa rikoshyötyä. Sen sijaan jos luvan hakemiseen liittyy merkittävää työtä, selvitysten ja arviointien laatimista (esim. Natura 2000 -vaikutusarviot) tai hakemuksen käsittelyyn viranomaisessa sisältyy merkittäviä maksuja, luvan hakemisen laiminlyönnillä voidaan säästää kustannuksissa.

Kolmanneksi, osa teoista liittyy roskiin ja jätteisiin. Kun henkilö oma-aloitteisesti, kehotuksesta tai hallintopakon seurauksena siivoaa jätteet pois, hän tavallaan tekee sen, mitä hänen alun perin olisi pitänytkin tehdä. Näissä tapauksissa rikoshyötyä ei voi ajatella syntyvän. Kun esitutkinnan rajoittamispäätöksen tarkoituksena on saattaa asian käsittely (esitutkinta) tuolla erää päätökseen, ja perusteet sille ovat olemassa, ei rikoshyötykysymykseen ehkä ajatella samalla tavalla olevan tarvetta kiinnittää huomiota.

Neljänneksi, päätöksissä, niiden teonkuvauksissa ja perusteluissa huomio on *teossa ja sen vaikutuksissa* reaali maailmassa. Tämän voi ajatella johtuvan suoraan sovellettavista rikostunnusmerkistöistä. Ne perustuvat tietynlaiselle toiminnalle ja mahdollisesti tietynlaisten seurausten syntymiselle (tai vaarantamiselle). Esimerkiksi usein sovellettu ympäristön turmeleminen (RL 48:1) perustuu tietynlaiselle toiminnalle ja abstraktille vaarantamiselle. Samoin ympäristörikkomus (RL 48:3), jossa lisäksi huomiota kiinnitetään vaaran tai vahingon vähäisyyteen. Jätelain rikkomisen perustuu lueteltujen säännösten rikkomiseen tai niissä säädetyn velvollisuuden laiminlyöntiin. Niissä ei säädetä hyötymistarkoituksesta.

Tämän vuoksi mahdolliseen rikoshyötyyn ei ehkä samalla tavalla kiinnitetä huomiota kuin itse tekoon ja sen mahdollisiin seurauksiin. Rikoshyötyyn liittyvät kysymykset tulee tällöin ottaa huomioon esitutkinnan rajoittamista koskevan sääntelyn perusteella varsinaisen rikostunnusmerkistön lisäksi.

5 Syyttämättä jättäminen: Keskeiset tulokset

5.1 Toiminta tai toimialat

Syyttämättäjättämispäätösten lukumäärät vuosina 2013–2018 ilmenevät *taulukosta 7*. Vuosittainen lukumäärä on ollut 13–23 kappaletta. Vuonna 2015 määrää saattoi nostaa se, että samassa jutussa (14/6983) oli yhteensä neljä epäiltyä ja toisessa (14/6392) viisi epäiltyä. Samoin vuonna 2017 määrää saattoi nostaa se, että yhdessä samassa jutussa (16/5363) oli kaikkiaan viisi epäiltyä yrityksen eri portailta ja toisessa jutussa (17/4518) kolme epäiltyä. Karkeasti voi sanoa, että vuosittain tehdään noin 15–20 syyttämättäjättämispäätöstä, joissa esiintyy jokin aikaisemmin mainittu ympäristörikosnimike.

Vuosi	Kpl
2013	14
2014	14
2015	21
2016	15
2017	23
2018	13
Yhteensä	100

Taulukko 7. Syyttämättäjättämispäätösten lukumäärä vuosina 2013–2018.

Toimiala tai toiminta saatiin arvioitua 93 päätöksestä (*taulukko 8*).²¹ Lopuissa seitsemässä päätöksessä oli kysymys eräistä luonnonsuojelurikoksista tai -rikkomuksista, kuten yksityishenkilön tekemistä lintujen munien poistamisesta pesästä (15/6009), ojan kaivamisesta luonnonsuojelualueelle (13/3101), puiden kaatamisesta luvattomasti toisen luonnonsuojelualueella 1,5 hehtaarin alalta (17/2786), rantakäärmeen yli ajamisesta moottoripyörällä kahdesti (16/3180) sekä pitämisestä pihalla häkissä haukkaa (18/1483). Kaikille em. teoille ei päätöksistä ollut aina löydettävissä järjellistä motiivia.

²¹Tässä luokittelu perustuu päätösten lukumääriin. Rikoshyödyn määrällä arvioituna päätöksiä sekä toimintaa ja toimialoja tarkastellaan luvussa 5.5.

Toiminta/toimiala	Kpl	Yritys
Jätehuolto	41	8
Tuotanto	19	18
Metsätalous	10	10
Rakentaminen	10	6
Jakeluasema	4	4
Maatalous	4	4
Energia	2	2
Turvetuotanto	2	2
Kaivos	1	1
Yhteensä	93	55

Taulukko 8. Syyttämättäjättämispäätökset toimialoittain tai toiminnoittain vuosina 2013–2018.

Toimialan tai toiminnan perusteella suurin osa eli yli puolet päätöksistä (41 kappaletta) liittyi jätehuoltoon eli roskiin ja jätteisiin. Jätehuoltoon luettiin erilaisten nesteiden valuminen maastoon silloin, kun se tapahtui yksityisen henkilön tai taloyhtiön asumiseen liittyen. Koska asumiseen liittyvästä öljysäiliön ruostumisesta ja öljyn valumisesta maahan eli kyse kuudessa päätöksessä (kaksi asiakokonaisuutta 14/6392, 15/10149, jossa toisessa peräti viisi epäiltyä), tämä nosti jätehuoltoon liittyvien päätösten määrää.

Jätehuoltoon liittyvien päätösten suuri osuus näkyi esitutinnan rajoittamispäätöksissä ja se näkyy myös syyttämättäjättämispäätöksissä. Lisäksi tulee ottaa huomioon, että *esimerkiksi rakennusten purkujätteen käsittely on luokiteltu kuuluvaksi rakentamiseen*, vaikka kyse on jätteiden käsittelystä. Tällä tavoin tehdyllä luokittelulla on haluttu kaivaa esiin sitä, mille toimialalle tämänkaltaiset teot kohdistuvat. Kymmenestä rakentamista koskeneesta syyttämättäjättämispäätöksestä vain kaksi koski varsinaista talonrakennusta sekä yksi ruoppausta ja ruoppausmassojen sijoitusta, kun taas kolme koski rakennusten purkujätteen käsittelyä ja neljä betonipurkujätteen käyttöä maanrakennuksessa. Tehdyistä luokittelusta seuraa, että jätteisiin liittyviä päätöksiä on vielä enemmänkin kuin kyseiset 41 (8) päätöstä. Samoin tuotantotoimintaan liittyi jätteitä koskevia päätöksiä.

Tuotannollinen toiminta muodostaa toiseksi suurimman ryhmän 19 päätöksellä. Toimialoista keskikastin muodostavat metsätalous ja rakentaminen (kumpaakin kymmenen päätöstä). Polttonesteiden jakeluun liittyi neljä päätöstä, jotka kuitenkin koskivat yhtä samaa asemaa. Energiantuotantoon, maatalouteen, turvetuotantoon ja kaivostoimintaan liittyi kuhunkin muutama päätös.

Toisin kuin esitutinnan rajoittamisen yhteydessä, syyttämättäjättämispäätösten analysoinnin yhteydessä poimittiin erikseen tietoa siitä, liittyikö epäillyn toiminta yritystoimintaan. Sillä tarkoitettiin laajasti taloudellista toimintaa (esim. maatalous), vaikka toimijana ei olisi ollut muodollisesti esimerkiksi yhtiö. Tämä analyysi paljastaa, että kaikista päätöksistä (100 päätöstä) yli puolet liittyi varmuudella laajasti määriteltyyn yritystoimintaan. Tämä on selkeä ero esitutinnan rajoittamispäätöksiin verrattuna. Vaikka niiden yhteydessä yritystoimintaa koskevaa tietoa ei erikseen poimittu päätöksistä, laadullisesti arvioituna ero on selkeä. Voi siis sanoa, että yritystoimintaan liittyen asiat etenevät prosessuaalisesti pidemmälle, eli esitutkintavaiheen läpi. Yleisellä tasolla tarkasteltuna tähän vaikuttaa selvästi asian luonne: esitutinnan rajoittamispäätöksissä painottuivat yksityishenkilöiden ns. roskakassiasiat. Toiseksi analyysi kertoo siitä, että yritystoiminnan osalta tuotannollinen toiminta on päätösten lukumäärällä arvioituna

suurin ryhmä. Sen osalta tulee kuitenkin muistaa, siihen sisältyy myös asiallisesti jätteitä koskeneita päätöksiä.

5.2 Rikосnimikkeet

Syyttämättäjättämispäätöksissä esiintyvät, ympäristörikoksia koskevat rikосnimikkeet ilmenevät *taulukosta 9*. Koska samassa päätöksessä saattoi esiintyä useampi rikосnimike, nimikkeiden lukumäärä on suurempi kuin päätösten lukumäärä eli 100. Rikосnimikkeet on luokiteltu taulukkoon ensin RL:ssa esiintyviin rikосnimikkeisiin ja aineellisessa lainsäädännössä esiintyviin rikосnimikkeisiin ja näiden luokkien sisällä edelleen aakkosjärjestykseen.

Rikосnimike	Kpl
Luonnonsuojelurikos (RL 48:5)	8
Metsärikos (RL 48a:3)	4
Rakennussuojelurikos (RL 48:6)	0
Ympäristön turmeleminen (RL 48:1)	39
Tuottam. ympäristön turmeleminen (RL 48:4)	1
Ympäristörikkomus (RL 48:3)	19
Jätelain rikkominen (JäteL 147 §)	15
Jäteriikkomus (VJäteL 60 §)	2
Luonnonsuojelurikkomus (LSL 58.2 §)	1
Maa-ainesrikkomus (MAL 17.2 §)	0
Merenkulun ympäristönsuojelurikkomus (Merenkulun ympäristönsuojelulaki 13:3)	0
Metsärikkomus (MetsäL 18.2 §)	4
Rakentamisrikkomus (MRL 185.1 §)	3
Vesilain lupariikkomus (VVesiL 13:3, VesiL 16:2)	0
Vesilain rikkominen (VesiL 16:3)	1
Ympäristönsuojelulain rikkominen (VYSL 116.1, YSL 225 §)	6
Yhteensä	103

Taulukko 9. Syyttämättäjättämispäätökset rikосnimikkeittäin vuosina 2013–2018.

Taulukosta ilmenee, että RL:ssa säädettyjä rikосnimikkeitä esiintyi kaikkiaan 71 kappaletta, eli noin 2/3 esiintyvistä nimikkeistä. Aineellisessa lainsäädännössä esiintyviä nimikkeitä on 32 kappaletta. Tämä kertonee tekojen törkeysasteesta. Selkeästi yleisin rikосnimike oli ympäristön turmeleminen, joka esiintyi kaikkiaan 39 päätöksessä. Ympäristörikkomus sekä jätelain rikkominen ja jäteriikkomus esiintyivät kumpikin vajaa 20 kertaa. Tämä kertonee osaltaan tekojen liittymisestä jätteisiin ja jätehuoltoon. Luonnonsuojelurikos esiintyi kahdeksan kertaa ja luonnonsuojelurikkomus yhden kerran. Nämä teot liittyivät pitkälti edellä mainittuihin yksityishenkilöiden tekemiin tekoihin, joille on vaikea keksiä järjestäviä motiivisia. Lisäksi kerran kaivospiiriltä oli valutettu vettä kansallispuistoon (18/86) ja kahdessa päätöksessä (15/6483) oli traktorilla haettu hiekkaa kuopalta, jolloin tervapääskyn pesä oli hävitetty ja kolme lintua oli kuollut.

Metsärikos ja -rikkomus esiintyivät yhteensä kahdeksan kertaa. Näissä on ollut kyse metsänkäyttöilmoituksen laiminlyönnistä (13/2568, 14/171, 14/1869, 15/7109) sekä siitä, ettei

kasvatshakkuussa ollut jätetty riittävästi kasvatuskelpoista puustoa ja oli aiheutettu puusto- ja maastovaurioita (13/478). Kerran puita oli kaadettu ilman maisematyölupaa (18/3037).

5.3 Syyttämättäjättämisperusteet

Perusteet syyttämättä jättämiselle ilmenevät *taulukosta 10*. Koska samassa päätöksessä on voitu käyttää useampaa kuin yhtä perustetta, on päätösperusteiden lukumäärä suurempi kuin päätösten lukumäärä 100.

Päätösperuste SJP	Kpl
Vähäinen	43
Kohtuuton/tarkoitukseton	32
Ei näyttöä	17
Kustannusten epäsuhta	3
Vanhentunut	3
Nuoruus	2
Konkurrensi	1
Yhteensä	100

Taulukko 10. Syyttämättäjättämisperusteet vuosina 2013–2018.

Kuten esitutinnan rajoittamispäätösten osalta, myös syyttämättäjättämispäätösten osalta vähäisyysperuste oli eniten käytetty peruste. Sen sijaan vähäisyysperustetta käytettiin syyttämättä jättämisen yhteydessä suhteellisesti selkeästi vähemmän (43/100 päätöstä eli 43 %) kuin esitutinnan rajoittamisen yhteydessä (187/264 päätöstä eli noin 70 %). Tämä kertoo osittain asioiden laadun muuttumisesta siirryttäessä esitutkintavaiheesta syyteharkintavaiheeseen. Esitutkintavaiheessa vähäisyysperusteella karsiutuivat vähäisemmät asiat (ns. roskakassiasiat), jolloin syyteharkintavaiheessa kyseiselle perusteelle ei ole enää samassa mitassa käyttöä.

Toiseksi eniten oli käytetty kohtuuton tai tarkoitukseton -perustetta (32 päätöstä). Myös esitutinnan rajoittamispäätösten yhteydessä kyseinen peruste oli toiseksi eniten käytetty peruste. Syyttämättä jättämisen yhteydessä sitä käytettiin kuitenkin suhteellisesti runsaammin (32/100 päätöstä eli 32 %) kuin esitutinnan rajoittamisen yhteydessä (40/264 päätöstä eli noin 15 %). Kyseistä perustetta käytettäessä kyseessä olin ollut tyyppillisesti tilanne, jossa epäilty oli vapaaehtoisesti siivonnut tai puhdistanut alueen tai maaperän ja ryhtynyt näin korjaaviin toimiin ja/tai parantanut toimintatapaansa. Samassa yhteydessä oli voitu viitata siihen, ettei ympäristölle ollut aiheutunut vahinkoa. Muutamassa tapauksessa oli mainittu, että alueen puhdistaminen oli tarkoituksenmukaisempaa hallinnollista menettelyä käyttäen (esim. siivouskehotus ja uhkasakko).

Kolmanneksi eniten oli sovellettu ei näyttöä -perustetta. Tilanne oli vastaava myös esitutinnan rajoittamisen yhteydessä, mutta perustetta sovellettiin tuolloin suhteellisesti huomattavasti harvemmissa tapauksissa. Huomionarvoista rikoshyödyn näkökulmasta on, että kustannusten epäsuhta -perustetta sovellettiin kolmessa päätöksessä. Näistä yhdessä päätöksessä mainittiin myös mahdollinen ympäristörikoshyöty ympäristöviranomaisten arvioon perustuen (500 000–1 000 000 euroa).

Syyttämättäjättämispäätösten lisäksi syyttäjällä on mahdollisuus tehdä erikseen päätös jättää vaatimatta menettämisseuraamusta (ROL 1:8b). Tällaisia päätöksiä oli aineistossa kaksi kappaletta (17/4865) ja päätösperusteena oli syyttämättä jättäminen. Koska analysoitava aineisto oli poimittu

tietokannasta syyttämättä jättämisen perusteella, käytetystä päätösperusteesta ei voida vetää johtopäätöksiä kyseisten päätösten ja niissä käytettyjen perusteiden runsaudesta. Kyseisissä päätöksissä rikoshyödyksi eli nostetun turpeen nettoarvoksi arvioitiin alle 5 000 euroa. Kyseisissä päätöksissä myös todettiin, ettei yleinen etu vaadi menettämisseuraamuksen esittämistä. Turvetuotantoa oli harjoitettu 4,2 ha:n alalla ilman ympäristölupaa ja asianmukaisia vesiensuojelurakenteita.

5.4 Rikoshyöty

5.4.1 Nimenomainen rikoshyöty

Kuten esitutinnan rajoittamispäätösten osalta, myös syyttämättäjättämispäätösten yhteydessä voidaan erottaa *nimenomainen rikoshyöty*, jolla tarkoitetaan päätöksessä nimenomaisesti mainittua rikoshyötyä. Se voi ilmetä esitutinnassa selvitetystä teonkuvauksesta tai syyttäjän tekemän päätöksen perusteluista tai mahdollisesta omasta teonkuvauksesta. Kiinnostava kysymys kohdistuu siihen mahdolliseen rikoshyötyyn, joka voitaisiin päätellä teonkuvauksesta ja päätöksen perusteluista kyseisessä konkreettisessa tilanteessa. Kyse olisi näin tilanteesta, että tekoon on mahdollisesti liittynyt rikoshyötyä, jota ei ole havaittu tai jota ei muutoin ole otettu päätöksessä huomioon. Tältä osin voitaisiin puhua konkreettisesta, hypoteettisesta rikoshyödystä. Tällaisen rikoshyödyn arviointia vaikeuttaa se, että teonkuvaukset ja osin myös perustelut ovat syyttämättäjättämispäätöksissä varsin pelkistettyjä. Tämän lisäksi selvityksen tavoitteiden kannalta on tarpeen pohtia sitä, ilmentäisikö kuvattu teko, sen olosuhteet ja päätöksen perustelut yleisemmällä tasolla sellaisia tekoja, joihin voisi sisältyä rikoshyötyä. Tältä osin voitaisiin puhua abstraktista, hypoteettisesta rikoshyödystä.

Esitutinnan rajoittamispäätösten yhteydessä havaittiin, että suurimmassa osassa päätöksistä oli kysymys varsin vähäisistä, viattomista teoista, joihin ei oikein voi ajatella liittyvän suuruudeltaan merkittävää rikoshyötyä. Samoin osassa näistä tekoja kyse oli tapaturman kaltaisista olosuhteista tai joissa tekijän syyllisyys oli muutoin vähäinen. Kyse oli esimerkiksi roskien jättämisestä muualle kuin niille tarkoitettuun paikkaan. Tämän tyyppisissä teoissa yksittäiseen päätökseen liittyvä rikoshyöty on hyvin vähäinen. Tästä tehdystä havainnosta johtuen syyttämättäjättämispäätösten *osalta huomiota kiinnitetään esitutinnan rajoittamispäätöksistä poiketen vain niihin päätöksiin, joista ilmenee selvästi, että teko liittyy yritystoimintaan.*

Rikoshyöty mainittiin nimenomaisesti 17 syyttämättäjättämispäätöksessä. Asiallisesti ne koskivat 10 tapausta. Näistä kaikissa eli 17 päätöksestä epäily liittyi yritystoimintaan. Kun kaikkiaan 55 syyttämättäjättämispäätöstä liittyi yritystoimintaan, näin noin 1/3:ssa yritystoimintaan liittyvistä syyttämättäjättämispäätöksistä otettiin kantaa mahdolliseen rikoshyötyyn. Tämä voi kertoa siitä, että mahdollinen ympäristörikoksilla saatavan rikoshyödyn ajatellaan liittyvän ennen muuta taloudelliseen toimintaan. Näistä 17 päätöksestä 11:ssä oli rikosnimikkeenä ympäristön turmeleminen, kolmessa ympäristönsuojelulain rikkominen sekä kolmessa jätelain rikkominen tai jäterikkomus. Edelleen näistä 17 syyttämättäjättämispäätöksestä 12 päätöksessä todettiin, ettei henkilö ollut saanut rikoshyötyä taikka se arvioitiin marginaaliseksi, kyseenalaiseksi tai todettiin, ettei huomattavaa hyötyä ollut tavoiteltu. Yhdessä päätöksessä (14/6074) rikoshyödyksi arvioitiin jätteen kuljetus- ja käsittelykustannukset sekä jätevero. Koska epäilty oli puhdistuttanut laittoman kaatopaikan omalla kustannuksellaan, tuon suuruista hyötyä ei todennäköisesti ajateltu syntyvän. Tässä ympäristön turmelemista koskeneessa päätöksessä päätös tehtiin kohtuuttomuus tai tarkoituksettomuus -perusteella.

Yhdessä päätöksessä (16/1437) epäillyn arvioitiin saaneen taloudellista hyötyä, mutta tämä perustui epäilyyn siitä, että maahan olisi valutettu satoja litroja öljyä. Sittemmin kyseisen yrityksen ja henkilön valuttamaksi määräksi arvioitiin muutama litra. Ilmeisesti tämän vuoksi syyttäjän päätöksessä ei enää nimenomaisesti viitattu rikoshyötyyn. Epäilty rikos oli ympäristön turmeleminen. Sen sijaan kolme muuta päätöstä olivat mielenkiintoisempia. Kahdessa päätöksessä (17/4865-1 ja 17/4865-2), jotka koskivat samaa turvetuotantoaluetta, oli kysymys turvetuotannon harjoittamisesta 4,2 hehtaarin suuruisella alalla ilman voimassa olevaa ympäristöluvaa tai viranomaiselle tehtyä ilmoitusta. Vesienkäsittelyssä ei käytetty pintavalutuskenttää tai puhdistusteholtaan vastaavaa menetelmää. Rikosnimikkeenä oli ympäristön turmeleminen. Kyseisessä tapauksessa syyttäjä arvioi ympäristöluvasta ja pintavalutuskentän rakentamisesta aiheutuvien kustannusten olevan *noin 15 000 euron luokkaa*. Syyttäjä kuitenkin arvioi rikoshyödyn nostetun turpeen nettoarvon perusteella *alle 5 000 euroksi*. Syyttäjä teki syyttämättäjättämispäätöksen ROL 1:7.1,1:n vähäisyysperusteella, koska turpeentuotantoalueen pinta-ala oli ollut suhteellisen pieni, eikä epäillyn rikoksen haitallisuutta pidetty sellaisena, että se tässä tilanteessa olisi edellyttänyt syytteen nostamista. Rikosta voitiin myös menettelystä ilmenevä syyllisyys huomioon ottaen pitää vähäisenä. Koska nostetun turpeen nettoarvona saatu hyöty arvioitiin alle 5 000 euron suuruiseksi, syyttäjä totesi, ettei yleinen etu näin ollen vaadi menettämisseuraamuksen esittämistä, ja jätti sen ROL 1:8b.1,3:n nojalla esittämättä. Rikoshyöty ja sen määrä otettiin näin huomioon osana yleisen edun edellytyksen täyttymistä.

Rikoshyödyn suuruuden näkökulmasta merkittävimmissä päätöksessä (15/1688) oli kysymys rakennusten purkujätteen säilytyksestä, käsittelystä ja edelleen toimittamisesta ympäristöluvasta vastaisesti, rikosnimikkeenä ympäristön turmeleminen. Ympäristöviranomaisen arvion mukaan menettelyllä oli epäilty saaneen merkittävää rikoshyötyä, jonka *suuruusluokka saattoi olla 500 000–1 000 000 euroa*. Syyttäjä teki asiassa syyttämättäjättämispäätöksen kohtuuton tai tarkoitukseton- sekä kustannusten epäsuhta -perusteilla. Epäilty oli jo tuomittu kahdesta törkeästä veropetoksesta ja törkeästä kirjanpitorikoksesta 10 kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen sekä korvaamaan verohallinnolle 154 000 euroa. Tuomio koski samaa liiketoimintaa kuin mistä syyttämättä jättämispäätöksessä oli kysymys. Syyttäjä perusteli päätöstään useasta näkökulmasta. Keskeisiä perusteluja olivat epäillyn oleminen eläkkeellä, hänen vakavat terveysongelmansa, varattomuus sekä yhtiön konkurssitila. Syyttäjä piti epätodennäköisenä, että epäilty kykenisi ansiotyöllä tai yritystoiminnalla selviytymään kyseisistä velvoitteista ja nyt mahdollisesti seuraavasta korvausvelvollisuudesta. Asian käsittely tulisi vaatimaan syyttäjävirstossa ja kärjäoikeudessa kohtalaisen suuren työmäärän ja epäillyn valtion vahingoksi jäävistä oikeudenkäyntikuluista aiheutuisi merkittävät lisäkustannukset. Ottaen huomioon odotettavissa olevan seuraamuksen ja sen, että epäillyllä ei todennäköisesti olisi ollut lainkaan mahdollisuuksia selviytyä hänelle mahdollisesti määrättävistä korvausvelvollisuuksista, olisivat asian jatkamisesta aiheutuvat kustannukset selvässä epäsuhdassa mahdollisesti odotettavissa olevaan seuraamukseen nähden. Asian laatu eli vakava ympäristörikosepäily, puolsi syytteen nostamista. Syyttäjä kuitenkin katsoi, ottaen huomioon muun ohella sen, ettei merkittävää ympäristön pilaantumista tai sen vaaraa ollut aiheutunut, ettei asian laatu muodostanut estettä syyttämättäjättämiselle, kun sitä puoltavat syyt olivat varsin painavat. Henkilön nykyinen ja hyvin todennäköisesti myös tulevaisuudessa jatkuva maksukyvyttömyys olivat viime kädessä perusteluja rikoshyötyä koskevan menettämisseuraamuksen esittämättä jättämiselle.

5.4.2 Mahdollinen rikoshyöty kyseisissä päätöksissä

Mahdollisen rikoshyödyn arviointi on syytä kohdistaa niihin päätöksiin, jotka liittyvät yritystoimintaan, ja joissa syyttämättäjättämispäätös oli tehty muilla kuin ei-näyttöä tai vanhentunut -perusteilla, ja joissa rikoshyötyä ei siis ollut nimenomaisesti arvioitu. Toisin sanoen

päätösperusteina oli vähäisyys, kohtuuttomuus tai tarkoituksettomuus taikka kustannusten epäsuhde. Nämä ehdot täyttäviä päätöksiä oli aineistossa 30 kappaletta.

Jos tarkastelee päätöksiä, joissa syyttämättäjättämispäätös oli tehty ei-näyttöä tai vanhentunut -perusteilla (20 kappaletta, joista yritystoiminta 10 päätöstä), niin niissä oli ensinäkkin kysymys sellaisista henkilöistä, jotka olivat olleet epäiltyinä osana tiettyä asiakokonaisuutta, mutta joiden osalta sittemmin oli ilmennyt, etteivät he olleet esimerkiksi sellaisessa vastuuasemassa, että heitä olisi syytä epäillä rikoksesta (esim. 14/6983, 16/5363, 13/1083), ettei epäilty ollut pyrkinyt vaikuttamaan toisen henkilön toimintaan (13/478), tai että epäilty olisi tiennyt teon aikaisista tapahtumista tai siihen liittyvistä seikoista (13/478, 15/6483). Näiden asiakokonaisuuksien osalta rikoshyötyä oli mahdollisesti arvioitu muiden epäiltyjä koskevien päätösten yhteydessä. Toiseksi päätöksissä oli ollut kysymys yksityishenkilöiden roskaamisesta tai jätteiden hävittämisestä (esim. 13/8052, 13/4680) tai katoksen rakentamisesta ilman toimenpidelupaa (16/1191). Niiden osalta rikoshyötyä ei voi arvioida merkittäväksi. Yhdessä tapauksessa (18/3037) hakkuu oli suoritettu ilman maisematyölupaa, mutta perustelujen mukaan haettaessa lupa olisi saatu. Mahdollisena rikoshyötynä olisi näin maisematyöluvan hakemiseen liittyvät kustannukset, joita ei voi pitää merkittävänä. *Tämän analyysiin perusteella voi sanoa, ettei vanhentuneisiin tai ei näyttöä -perusteilla tehtyihin päätöksiin sisälly merkittävää rikoshyötyä.*

Kun tarkastellaan *vähäisyysperusteella* tehtyjä päätöksiä (17 kappaletta), näistä neljä (asianumerot 13/2568, 14/171, 14/1869, 15/7109) koski metsänkäyttöilmoituksen laiminlyöntiä. Koska ilmoitus voidaan tehdä sähköisesti tai paperisella lomakkeella, näihin tapauksiin ei voi liittyä rikoshyötyä. Näihin rinnastuu tapaus (14/5390), joissa suon ojitus oli tehty ilman Vesil:n mukaista ennakkoilmoitusta, tai jossa (115/2953) betonipurkujätettä oli hyödynnetty maanrakennuksessa ilmoittamatta siitä kunnalle. Kun puita oli kaadettu ilman maisematyölupaa (18/3037), puuperäistä rakennusten purkujätettä oli käsitelty ilman lupaa (13/1083) tai 3000 puhelinpylvästä oli säilytetty ja käsitelty ilman ympäristölupaa (14/2002), niiden osalta mahdollinen hyöty liittyi luvan hakemis- ja käsittelykustannuksiin.

Kaksi vähäisyysperusteella tehtyä päätöstä liittyi laitteistojen toimimattomuuteen tuotannollisessa toiminnassa (13/5602, 15/8071). Yhden naudan ruhonosien jättämisestä metsäautotielle (16/3402) oli säästetty lähinnä ko. eläinperäisen jätteen kuljetus- ja käsittelykulut. Samoin kun hotelli oli hävittänyt muovi- ja sekajätettä sekä puutavaraa avotulella polttamalla (13/1556), oli säästetty kyseisen jätteen kuljetus- ja käsittelykulut. Päätöksessä kuitenkin todettiin, että jätteen määrä oli jäänyt epäselväksi. Tämän vuoksi mahdollisen rikoshyödyn määrää on vaikea arvioida.

Tapauksessa (13/478), jossa kasvatushakkuussa ei ollut säästetty riittävästi kasvatuskelpoista puustoa (puustosta oli maksettu omistajalle kauppahinta), siltä osin ei voi ajatella syntyvän merkittävää hyötyä. Puusto ja maastovaurioiden aiheutuminen puolestaan liittyi huonosti tehtyyn ennakkoraivaukseen, jolloin mahdollinen hyöty liittyy lähinnä huolellisesta toimintatavasta aiheutuviin kustannuksiin, jotka eivät ole merkittäviä. Kun oli kaadettu neljä puuta, joissa oli punavalkoiset suojele- ja säästä nauhat sekä laput "liito-orava" (14/9506), ja jotka olisi tullut säästää, mahdollinen hyöty liittyy lähinnä kyseisten säilytettäväksi tarkoitettujen puiden arvoon raakapuuna, mikä ei ole merkittävä.

Kun tarkastellaan *kohtuuton tai tarkoitukseton* -perusteella tehtyjä päätöksiä (11 kappaletta), niissä oli kysymys esim. akku-, metalli- ja SER-romun säilyttämisestä omalla kiinteistöllä (15/5341). Alueen siivoamisen johdosta rikoshyötyä ei ilmeisesti ajateltu syntyvän. Samankaltainen tilanne koski

autopurkaamotoimintaa (16/3315), hevosen lannan säilytystä (16/8865) sekä hylättyä ja osittain uponnutta troolaria (13/1784).

Polttoaineen jakeluaseman osalta korjaustöissä oli korjattu suojarakenne entisenlaisella eikä uusien määräysten mukaisella rakenteella (14/6983), jolloin mahdollinen hyöty liittyisi lähinnä näiden kalvojen hankinta- ja asennushinnan mahdolliseen erotukseen. Tältä osin oli kuitenkin sovittu, ettei esitutkinnassa selvitetä rikoshyötyä. Tapauksessa (12/5063), jossa maatalouden ilman varoallasta olleesta polttoainesäiliöstä oli päässyt öljyä maahan vedenhankintakäyttöön soveltuvalla pohjavesialueella, mahdollinen rikoshyöty liittyisi lähinnä niihin kustannuksiin, jotta polttoöljyn säilytysratkaisu olisi ollut asianmukainen. Kyse ei ole merkittävistä kustannuksista. Eräissä tapauksessa lämpölaitokselta oli levinyt kivihiilipölyä ympäristöön sen vuoksi, että kivihiilen käsittely oli siirretty ulos rakennuksessa olevien puutteiden vuoksi, mutta yhtiö oli korjannut vahingon puhdistamalla maaperän ja siirtämällä kivihiilen käsittelyn asianmukaisesti sisälle (14/4897), joten rikoshyötyä ei todennäköisesti ajateltu syntyneen. Samoin kun poikkeuksellisen sateisena kesänä kullanhuuhtonon yhteydessä kaivospiiriltä oli johdettu samentunutta vettä jokeen ja kansallispuistoon, mutta henkilö oli ryhtynyt korjaaviin toimiin ja hakenut mm. poikkeuslupaa rauhoitusmääräyksistä poikkeamiseen (18/86), syyttäjä teki syyttämättäjättämispäätöksen. Tällaisessa tilanteessa rikoshyötyä ei oikein voi ajatella syntyvän.

Ainoa kustannusten epäsuhtaa koskenut tapaus koski tilan tuorerehun, lannan, pesuvesien ym. käsittelyssä olleita puutteita (14/1648). Epäillyn mies, joka oli myöhemmin kuollut, oli aikaisemmin hoitanut yksin koko tilan ja epäilty oli yrittänyt oman ymmärryksensä mukaan tehdä parhaansa. Hän oli jo luopunut lypsävistä ja tarkoitus oli luopua myös nuoresta karjasta. Vaikka tällaisessa tilanteessa teoreettisesti voisi ajatella syntyvän rikoshyötyä säästettyinä kustannuksina, kyse on pikemminkin henkilökohtaisesta tragediasta, jossa olisi voinut soveltaa kustannusten epäsuhta -perusteen lisäksi kohtuuttomuus -perustetta.

Kokonaisuutena arvioiden tässä suoritettu analyysi osoittaa, ettei sen kohteena oleviin päätöksiin voi ajatella sisältyvän merkittävää rikoshyötyä.

5.4.3 Mahdollinen rikoshyöty päätöksistä ilmenevän kaltaisessa toiminnassa

Tarkasteltaessa syyttämättäjättämispäätöksiä, jotka niistä ilmenevien tietojen perusteella liittyvät yritystoimintaan (taloudelliseen toimintaan), niin toiminnan luonteen perusteella niihin saattaa sisältyä seuraavakaltaisia rikoshyötytilanteita. Mahdollisen rikoshyödyn määrää on kuitenkin mahdotonta arvioida.

Ensinnäkin puutteita voi olla puhtaasti ”papereissa” eli toiminnasta ei ole tehty tarvittavia ilmoituksia viranomaiselle tai sille ei ole haettu tarvittavia lupia kuten ympäristölupaa. Tällöin rikoshyöty kohdistuu näistä aiheutuvien kustannusten välttämiseen. Kuten edellä on todettu ilmoitusten osalta (esim. metsänkäyttöilmoitus), nämä kulut eivät aina ole merkittäviä.

Toiseksi, rikoshyöty saattaa liittyä erilaisten jätteiden asianmukaisen käsittelyn, edelleen toimittamisen ja uudelleen käytön rikkeisiin ja laiminlyönteihin sekä tällä tavoin saatuun kustannussäästöön. Viattomimmillaan kyse voi olla yksityisten ihmisten roskapusseista, erilaisten jätteiden polttamisesta ja ”käyvän tavarana” keräämisestä omalle kiinteistölle, aiheuttaen epäsiisteyttä. Jätteiden asianmukaisen käsittelyn laiminlyönnit liittyvät kuitenkin myös yritystoimintaan, ja tehdyn analyysin perusteella tämä koskee erityisesti rakennusten purkujätteen käsittelyä. Siihen rinnastuu käytöstä poistettujen kyllästettyjen puhelinpylväiden käsittely. Samoin ongelmia näyttäisi olevan akkujen, metallin, SER-romujen, autopurkaamotoimintaan tai

maatalouteen liittyvien jätteiden käsittelyn osalta. Hieman ehkä yllättävää oli se, että jopa hotellitoiminnassa oli pyritty jätteistä eroon avotulella polttamalla. Näissä tilanteissa mahdollinen rikoshyöty liittyy asianmukaisesta jätteiden käsittelystä aiheutuviin kustannuksiin ja jäteveroon. Huomionarvoista on, että rikoshyödyn määrällä arvioituna merkittävin analysoitu tapaus koski juuri rakennusten purkujätteen käsittelyä.

Kolmanneksi, osa ongelmista näyttäisi liittyvän siihen, etteivät rakennukset, rakenteet, koneet tai laitteet ole asianmukaisessa kunnossa, niitä tai toimintaa/prosessia ei ole seurattu, minkä vuoksi ympäristöön on päässyt tai olisi ollut mahdollista päästä erilaisia aineita. Tämä on koskenut esimerkiksi polttonesteiden jakelua tai maatalouden omia polttonestesäiliöitä, rakennusten purkujätteen käsittelypaikkoja, teollisuuden öljynerotinalteistoja tai muita päästöjen vähentämislaitteistoja, voimalaitoksen kivihillen käsittelyä sekä maataloudessa syntyviä jätteitä ja päästöjä, kuten lantaa. Tähän ryhmään kuuluu myös turpeen nostaminen ilman asianmukaisia vesiensuojelurakenteita. Eräänlaisena erikoistapauksena voi pitää musiikkitapahtuman melua ja sen mittaamisen laiminlyöntiä. Muussa kuin yritystoiminnassa kyse oli ollut esimerkiksi maanpäällisen öljysäiliön syöpymisestä ja polttoöljyn valumisesta maahan. Näissä tapauksissa mahdollinen rikoshyöty liittyy siihen, että vältetään asianmukaisesta toimintatavasta aiheutuvat kustannukset.

Neljäs kokonaisuus liittyy ympäristön käyttöön. Nämä tilanteet voivat liittyä edellä mainittuihin ryhmiin. Esimerkiksi suota on voitu ojittaa ja turvetta nostaa ilman asianmukaisia ilmoituksia ja ympäristölupaa. Tällöin hyöty voisi liittyä niistä aiheutuvien kustannusten välttämiseen. Lisäksi turpeennoston yhteydessä on voitu laiminlyödä asianmukaiset vesiensuojelurakenteet, jolloin hyötyä voisi syntyä niistä aiheutuvana kustannussäästönä. Huomionarvoista on, että rikoshyödyltään toiseksi merkittävin analysoitu tapaus koski juuri turvetuotantoa. Syyttämättäjättämispäätösten teonkuvausten perusteella epäselvyyttä näyttäisi käytännössä olevan siinä, oliko ojitus tehty pellonraivausta vai turvetuotantoa varten sekä oliko kyse kotitarveotosta vai ammattimaisesta toiminnasta. Koska esitutinnan rajoittamispäätösten ja syyttämättäjättämispäätösten perusteella viranomaiset valvovat soiden käyttöön liittyvää toimintaa mm. ilmakuvien avulla ja tapauksia on viety eteenpäin, sääntelyn tulkinta ja soveltaminen näyttäisi kuitenkin vielä hakevan muotoaan. Ympäristönkäyttöön liittyvät haasteet koskevat myös metsien käyttöä, erityisesti hakkuita. Rikoshyödyn näkökulmasta kysymys on tällöin siitä, että hakataan sellaista, joka lain mukaan olisi tullut jättää pystyyn.

6 Yhteenvetoa ja johtopäätöksiä

Piiloon jäävällä rikollisuudella tarkoitettiin tässä selvityksessä sitä rikoshyötyä, joka ilmenee jollakin tavalla esitutinnan rajoittamispäätöksissä tai syyttämättä jättämispäätöksissä, mutta jota ei ole päätöksiä tehtäessä otettu huomioon. Kyse on siten eräällä tavalla piiloon jäävästä rikoshyödystä. Toiseksi, piiloon jäävää rikollisuutta ja siihen liittyvää rikoshyötyä voidaan yrittää arvioida laajemmin siitä lähtökohdasta, ovatko kuvatut teot luonteeltaan sellaisia, että yleisellä tasolla tarkasteltuna (ottamatta huomioon kyseisistä päätöksistä ilmeneviä erityispiirteitä) niihin voisi liittyä rikoshyötyä.

Selvityksen tarkoituksena oli selvittää, voidaanko piiloon jäävän ympäristörikollisuuden määrää ja luonnetta arvioida sekä millaisesta rikoshyödystä piiloon jäävässä ympäristörikollisuudessa on kyse. Ympäristörikoksiin liittyvän piilevän rikoshyödyn arviointi on hankalaa ja haasteellista esitutinnan rajoittamispäätöksiin perustuen.

Esitutinnan rajoittamispäätösten perusteella voidaan kuitenkin tiivistää seuraavat piirteet:

1. Rikoshyötyä, sen konkreettista euromääräistä suuruutta ja hyödyn määräytymisperusteita (arviointiperusteita) ei ole avattu yhdessäkään aineistoon sisältyvässä päätöksessä.

2. Rikoshyöty mainitaan muutoin vain muutamassa päätöksessä.

3. Päätökset ovat sisällöltään varsin pelkistettyjä, jolloin epäiltyihin tekoihin mahdollisesti liittyvän rikoshyödyn arviointi jälkikäteen selvityksen laatimisen yhteydessä on usein mahdotonta.

4. Muutama päätös oli sillä tavoin sisällöllisesti puutteellinen, ettei niistä ilmennyt teonkuvausta tai millaisessa toiminnassa/toimialalla teko oli suoritettu.

5. Yleisellä tasolla voidaan esittää arvioita siitä, että tietyn tyyppiseen toimintaan voisi periaatteessa liittyä rikoshyötyä. Elämä näyttää päätösten perusteella kuitenkin olevan tapauskohtaisesti niin moninaista ja sisältörikasta, että tapauskohtaisesti arvioituna mahdollista rikoshyötyä ei todennäköisesti synny. Kaavamaisuus voi johtaa virhearviointeihin.

6. Merkittävä osa epäillyistä teoista liittyy laajasti ymmärrettyihin roskeisiin ja jätteisiin. Kun henkilö oma-aloitteisesti tai veloitettuna siivoaa jälkensä ja poistaa tekonsa vaikutukset, rikoshyötyä kustannussäästöinä ei synny ("rikoshyödyn nollaantuminen").

7. Merkittävä osa teoista on yleisellä mittapuulla varsin vähäisiä ja liittyvät roskeisiin ja jätteisiin. Vaikka niiden osalta voi ajatella syntyvän rikoshyötyä jätteiden käsittelykustannusten säästymisen kautta, kyse on kuitenkin suuressa kuvassa ja yksittäisen teon osalta varsin vähäisestä hyödystä (teolla saatu rikoshyöty vähäinen).

8. Joissakin tapauksissa, joissa jotakin ainetta tms. on päässyt ympäristöön, vaikuttaisi olevan kyseessä vahinko tai että jokin estin, hälytintä tai anturi on rikki. Tämä saattaa olla mahdollista katsoa huolimattomuudeksi, mutta tarkoituksellista rikoshyödyn hankkimista ei näihin tilanteisiin välttämättä liity.

9. Tekojen motiiveja on päätösten perusteella vaikea arvioida. Vähäisten tekojen osalta vaikuttaisi olevan kyse lähinnä ajattelemattomuudesta, viitseliäisyydestä tai ettei jätteille mahdollisesti tiedetä oikeaa jättöpaikkaa (esim. huonekalut). Teonkuvausten perusteella kyse voi olla myös vanhemman sukupolven tavasta säilöä pihalleen omaa ja muiden "käypää tavaraa", kaivaa sitä maahan tai polttaa edullisesti pihallaan. Tähän toimintaan olisi ehkä helpointa puuttua tekemällä roskista ja jätteistä eroon pääseminen muutoin helpoksi ja edulliseksi sekä tiedottaa tästä riittävästi. Toisinaan päätösten perusteluissa viitataan epäillyn heikentyneeseen terveydentilaan.

10. Aineistosta ei erikseen poimittu tietoa siitä, onko epäilty rikos tehty yrityksen toiminnassa vai yksityishenkilönä. Laadullisesti arvioituna silloin kun päätöksissä viitattiin yrityksiin, kyse oli talon- ja maanrakentamisesta, kaivostoiminnasta, louhinnasta, metsätaloudesta sekä tuotannollisesta toiminnasta. Perustelujen valossa selkeästi *suurin osa teoista koski muuta kuin yritystoimintaa*.

11. Voimassa olevien esitutinnan rajoittamisperusteiden yhteydessä mahdollinen rikoshyöty voidaan ottaa huomioon a) kaikkien perusteiden osalta merkittävää yleistä tai yksityistä etua koskevan edellytyksen kautta sekä b) osana käytännössä tärkeää vähäisyysperustetta. Lainsäädännön muuttamiselle näiltä osin ei näyttäisi olevan tarvetta selvityksen kohteena olleen päätösaineiston perusteella.

12. Tutkinnanjohtajien ja syyttäjien sisäisessä koulutuksessa on mahdollista ottaa rikoshyötynäkökulma esiin esitutinnan rajoittamisperusteiden tulkinnan yhteydessä.

Rikoshyötynäkökulman tiedostaminen ja esille tuominen päätöksissä voi tuoda yhden lisäargumentin perusteiden soveltamiselle esitutkintaa rajoittavasti.

13. Ottaen huomioon haasteet arvioida mahdollista rikoshyötyä selvityksen kohteena olevasta aineistosta, selvitys ei tue käsitystä, että esitutinnan rajoittamispäätösvaiheessa piiloon jäisi merkittävää rikoshyötyä.

Syyttämättä jättämispäätösten osalta voidaan tiivistää seuraavat piirteet:

1. Päätöksistä poimittiin tietoa siitä, onko teko tehty yritystoiminnassa (taloudellisessa toiminnassa), jos se selkeästi ilmeni päätöksestä. Yritystoimintaan luettiin myös esimerkiksi maatalous ja metsätalous. Esitutinnan rajoittamispäätöksistä poiketen syyttämättä jättämispäätöksistä lukumääräisesti *suurin osa (55/100 päätöstä) liittyi yritystoimintaan, mikä on selkeä ero*.

2. *Rikoshyöty mainittiin nimenomaisesti 17 päätöksessä.* Asiallisesti ne koskivat 10 eri asiakokonaisuutta. Rikoshyöty mainittiin nimenomaisesti näin selvästi useammin (17/100 päätöstä) kuin esitutkinnan rajoittamispäätöksissä (muutama/254 päätöstä).
3. Näistä 17 rikoshyödyn nimenomaisesti maininneesta päätöksestä 17 eli kaikki liittyivät yritystoimintaan. *Maininnat rikoshyödyistä liittyivät selkeästi yritystoiminnassa tehtyihin tekoihin.*
4. Mahdollisen rikoshyödyn euromääräinen suuruus ilmeni kolmesta päätöksestä (kaksi eri asiakokonaisuutta). Toisessa oli kyseessä ympäristöviranomaisen arvio, toisessa syyttäjän tekemä arvio. Lisäksi yhdessä päätöksessä viitattiin mahdolliseen hyötyyn (486 euroa), jota kuitenkin pidettiin kyseenalaisena.
5. Valtiolle tuomitsematonta nimenomaista rikoshyötyä kolmen päätöksen (kaksi asiakokonaisuutta) perusteella oli noin 500 000–1 000 000 euroa (alle 5 000 euroa sekä 500 000–1 000 000 euroa).
6. Näissä tapauksissa oli kysymys turvetuotannosta ilman ympäristölupaa ja pintavalutuskenttää tai puhdistusteholtaan siihen verrattavaa rakennetta sekä rakennusten purkujätteen säilytyksestä, käsittelystä ja edelleen toimittamisesta ympäristöluvan vastaisesti.
7. Yhdessä päätöksessä syyttäjä oli pohtinut kahta eri tapaa arvioida rikoksella saatua hyötyä (nostetun turpeen nettoarvo alle 5 000 euroa tai ympäristöluvan hakeminen sekä pintavalutuskentän rakentaminen turpeennostoa varten 15 000 euroa).
8. Yritystoiminnassa tehtyjen tekojen osalta on arvioitavissa, ettei niihin muutoin sisälly merkittävää rikoshyötyä.
9. Toiminnan luonteen perusteella voidaan tehdä yleistys, että rikoshyötyä voisi mahdollisesti sisältyä a) erilaisten ”papereiden” puuttumiseen, b) erilaisten jätteiden asianmukaisen käsittelyn, edelleen toimittamisen ja uudelleen käytön rikkeisiin; c) rakennusten, rakenteiden, koneiden, laitteiden ja antureiden asianmukaisesta kunnosta huolehtimiseen sekä toiminnan/prosessin seuraamiseen (ja niihin liittyviin päästöihin) sekä d) ympäristön käyttöön kuten turvetuotantoon ja metsätalouteen.
10. Yksityishenkilöiden osalta kyse oli tyypillisesti lähinnä erilaisista roskeisiin ja jätteisiin, niiden viemiseen muualle kuin asiankuuluville paikoille, niiden epäsiisteyttä aiheuttavaan varastointiin tai polttamiseen liittyvistä teoista.
11. Merkittävimpinä yksityishenkilöiden tekoina voi ehkä pitää öljysäiliöiden ruostumista ja polttoöljyn pääsemistä (jopa 1 500 litraa) maaperään niin ympäristövaikutusten kuin kustannussäästöjen perusteella.
12. Joidenkin yksityishenkilöiden tekemien tekojen osalta on vaikea ymmärtää niiden motiivia (ojan kaivaminen LS-alueella aiheuttaen kluuvijärven kuivumista tai puuston kaataminen Metsähallituksen hallinnassa olevalta 1,5 ha:n alalta).

LÄHTEET

Esitutkinnan rajoittaminen. Valtakunnansyyttäjän yleinen ohje. VKS:2016:5, Dnro 22/31/15. 24.10.2016. Voimassa 1.11.2016–toistaiseksi.

HE 80/2000 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 222/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

HE 58/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi.

Suivantola, Leila: Tuomitsemiskäytäntö ympäristörikoksissa. Ympäristörikosten rikoshyödyn tilannekuva -hankkeen väliraportti.

Syyttämättäjättämispäätöksen laatiminen ja sisältö. Valtakunnansyyttäjä. VKS:2016:6. Dnro 23/31/16. Voimassa 1.1.2017–toistaiseksi.

Ympäristörikoshyötyjen tilannekuva - YMRIHY. Hankesuunnitelma VNTAES 2019. Ei päivämäärää.

Liite 3: Tuomitsemiskäytäntö ympäristörikoksissa

Tuomitsemiskäytäntö ympäristörikoksissa

Ympäristörikosten rikoshyödyn tilannekuva - hankkeen väliraportti

Leila Suvantola

Itä-Suomen yliopisto, oikeustieteet

1	Johdanto	4
1.1	Selvityksen tavoitteet	4
1.2	Tutkimusaineisto	5
1.3	Rikosten luokittelu toiminnan mukaan	6
1.4	Yritystoiminnassa ja elinkeinotoiminnassa tapahtuneet rikokset	8
1.5	Huomioitavaa	9
2	Rikoshyöty ympäristörikoksissa	12
2.1	Rikoshyödyn menettämisseuraamus	12
2.2	Vuosina 2013–2018 vaaditut ja tuomitut rikoshyödyt ympäristörikoksissa	15
2.3	Rikos menettämisseuraamuksen edellytyksenä	17
2.4	Vaatimuksen ajaminen rikosprosessista erillään	18
2.5	Syyttäjän velvollisuus vaatia	19
2.6	Näyttötaakka	22
2.7	Ympäristörikoksille tyypillinen rikoshyöty	23
2.8	Nettorikoshyödyn tulkinta oikeuskäytännössä	26
2.9	Menettämisseuraamukseen tuomittava henkilö	28
2.10	Rikoshyödyn suhde vahingonkorvaukseen	32
2.11	Rikoshyödyn kohtuullistaminen ennallistamiskustannuksilla	36
3	Ympäristörikosten rikoshyötyä koskeva oikeuskäytäntö vuosina 2013–2018	40
3.1	Yleistä	40
3.2	Ympäristöluvan varaisessa toiminnassa tapahtuneet ympäristörikokset	40
3.3	Maa-ainesten ottamisessa tapahtuneet ympäristörikokset	45
3.4	Jätteiden käsittelyyn liittyvät ympäristörikokset	47
3.5	Maataloudessa tapahtuneet ympäristörikokset	50
3.6	Rakentamisessa tapahtuneet ympäristörikokset	51
3.7	Vesirakentamisessa tapahtuneet ympäristörikokset	53
3.8	Metsästyksessä tapahtuneet ympäristörikokset	55
3.9	Luonnon- ja kulttuurin suojelusäännösten tarkoituksellinen rikkominen	55
3.10	Metsätaloudessa tapahtuneet ympäristörikokset	56
3.11	Päästöt huolimattomuudesta / piittaamattomuudesta	58

3.12	Rikoshyödyn menettämiskaatumuksen hylkääminen.....	60
3.13	Johtopäätökset oikeuskäytännöstä	61
Liite 1. Vuosina 2013-2018 annetut syyksi lukevat tuomiot.....		65
Lähteet.....		89

1 Johdanto

1.1 Selvityksen tavoitteet

Tämä erillisselvitys on osa valtioneuvoston päätöksentekoa tukevan selvitys- ja tutkimustoiminnan (TEAS) määrärahoista rahoitettavaa Ympäristörikosten rikoshyödyn tilannekuva (YMRIHY) -hanketta. Hankkeen tavoitteena on tuottaa ympäristörikoksilla tavoiteltujen ja saatujen taloudellisten hyötyjen tilannekuva. Tässä osaraportissa käydään läpi vuosina 2013–2018 käräjäoikeuksissa käsitellyistä ympäristörikosjutuista ne tuomiot, joissa teko luettiin syyksi vastaajalle. Aineistosta selvitetään

- missä toiminnassa rikos on tehty ja onko se tehty yritystoiminnassa,
- kuka rikokseen oli syyllistynyt,
- millaista hyötyä tuomion mukaan rikoksella on saatu,
- onko rikoksella tavoiteltu sellaista hyötyä, jota rikosprosessissa ei ole tunnistettu,
- millaista taloudellista haittaa rikoksesta on aiheutunut asianomistajille,
- onko rikoksesta aiheutunut ennallistettavaa haittaa ympäristölle, sekä
- jos rikoksesta on aiheutunut ennallistamistarve, miten tuomiossa on huomioitu rikoshyödyn ja ennallistamisvelvollisuuden suhde.

Selvityksen tavoitteena on muodostaa pohja luokittelulle, jonka perusteella voidaan tarkastella, millaista hyötyä eri ympäristörikostyypeissä tavoitellaan.

Selvityksessä tarkastellaan korkeimman oikeuden linjauksia ympäristörikosten rikoshyödyn määrittelystä ja arvioidaan, missä määrin korkeimman oikeuden kesäkuussa 2019 antama ratkaisu KKO 2019:52 muuttaa aiempaa oikeuskäytäntöä.

Tässä selvityksessä ei tarkastella sitä, miten suuri osa ympäristörikoksista koskevista syytteistä luetaan syyksi tai miten ankaria rangaistuksia ympäristörikoksista tuomiin, koska tutkimusintressi kohdistuu rikoshyötyyn. Aiheesta on myös julkaistu tuoreempi tutkimus¹.

¹ Suvantola 2019.

1.2 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistona ovat yhteensä 328 ympäristörikosasiaa, joissa tuomioistuimet ovat antaneet syyksi lukevan tuomion sekä yksi tuomio, jossa käsiteltiin ainoastaan rikoshyödyn menettämiskaavasta ympäristörikosasiassa. Tarkasteltavat rikosasiat on ratkaistu kärjäoikeuksissa vuosina 2013–2018.

Tarkasteluajanjaksolla tuomioistuimet ovat antaneet yhteensä 225 syyksi lukevaa tuomiota ympäristörikoksista rikoslaisissa rangaistavaksi säädetyistä seuraavista teoista: törkeä ympäristön turmeleminen (RL 48:2), ympäristön turmeleminen (RL 48:1), ympäristörikkomus (RL 48:3), törkeä luonnonsuojelurikos (RL 48:5a), luonnonsuojelurikos (RL 48:5), rakennussuojelurikos (RL 48:6) ja metsärikos (RL 48a:2)².

Lisäksi tuomioistuimet ovat lukeneet syyksi 103 aineellisessa ympäristölainsäädännössä kriminalisoitua rikkomusta nimikkeillä ympäristönsuojelulain rikkominen (527/2014, YSL 225 §), merenkulun ympäristönsuojelulain rikkominen (1672/2009, MYSL 13 luku 3 § 2 mom.), jätelain rikkominen (646/2011, JäteL 147 §), vesilain rikkominen (587/2011, VL 16 luku 3 §), vesilain luparikkomus (VL 16 luku 2 §), maa-aineriikkomus (maa-ainelaki 555/1981, MAL 17 § 2 mom.), metsärikkomus (metsälaki 1093/1996, MetsäL 18 § 2 mom.), luonnonsuojelurikkomus (1096/1996, LSL 58 § 2 mom.), rakennusrikkomus (maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999, MRL 185 §), rakennussuojelurikkomus (laki rakennusperinnön suojelemisesta 498/2010, RakPL 23 §) ja muinaismuistorikkomus (muinaismuistolaki 295/1963, MuinaisML 25 § 2 mom.). Lisäksi yksi ympäristönsuojelulain rikkomista koskenut asia käsiteltiin ainoastaan menettämisseuraamusvaatimuksena.

Tuomioista 75 on haettu muutosta hovioikeudessa ja kaksi rikosasiaa on ratkaistu korkeimmassa oikeudessa. Tässä selvityksessä tarkastellaan kyseisissä rikosasioissa annettuja lainvoimaisia tuomioita, onpa ne annettu kärjä-, hovi- tai korkeimmassa oikeudessa ja riippumatta siitä, että osa hovi- tai korkeimman oikeuden ratkaisuista on annettu vasta vuoden 2019 aikana.

Viisi tässä raportissa käsiteltyä kärjäoikeuden antamaa tuomiota on tämän raportin kirjoittamishetkellä (19.12.2019) vielä vireillä hovioikeudessa. Lainvoimaisuuden puute on ilmaistu liitteenä 1 olevassa taulukossa.

Osa rikosasioista on ollut sellaisia, että niissä on ollut useampia kuin yksi vastaaja. Samassa rikosasiassa vastaajina olleille teko on jossain tapauksissa luettu syyksi eri

² Tarkasteluajanjaksolla ei luettu syyksi yhtään tuottamuksellista ympäristön turmelemista (RL 48:4).

nimikkeillä (törkeä ympäristön turmeleminen – ympäristön turmeleminen) tai syyte on heitä vastaan joissain tapauksissa jo nostettu eri rikosnimikkeillä (ympäristön turmeleminen – jätelain rikkominen). Kun tässä selvityksessä tarkastellaan rikosasioita, jaotteluperusteena on vakavin kyseisessä rikosasiassa syyksi luettu rikosnimike.

Taulukko 1. Syyksi luetut ympäristörikokset 2013–2018 vakavimman rikosnimikkeen mukaan.

Vakavin rikosnimike		
Törkeä ympäristön turmeleminen	5	2 %
Ympäristön turmeleminen	153	46 %
Ympäristörikkomus	36	11 %
Luonnonsuojelurikos	22	7 %
Rakennussuojelurikos	8	2 %
Metsärikos	1	>0 %
Merenkulun ympäristönsuojelurikkomus	1	>0 %
Ympäristönsuojelulain rikkominen	12	4 %
Jätelain rikkominen	31	9 %
Maa-aineslain rikkominen	5	2 %
Vesilain rikkominen / luparikkomus	9	3 %
Rakennussuojelu- ja muinaismuistolain rikkominen	3	1 %
Rakentamisrikkomus	26	8 %
Metsärikkomus	1	>0 %
Luonnonsuojelurikkomus	16	5 %
Yhteensä	329	100 %

Tuomioistuinten syyksi lukevista tuomioista lähes puolessa vakavin rikosnimike on ollut ympäristön turmeleminen (153 rikosasiaa, 47 % kaikista ympäristörikosasioista). Toiseksi yleisin rikosnimike on ollut kyseisen kriminalisoinnin lievempi muoto ympäristörikkomus (36 rikosasiaa, 11 % ympäristörikosasioista). Muut nimikkeet hajautuvat lukumäärältään ja myös prosentuaaliselta osuudeltaan laajalle skaalalle.

1.3 Rikosten luokittelu toiminnan mukaan

Rikoslain rikosnimikkeet ovat yleiskriminalisointeja, jotka soveltuvat käytännössä kaikkien ympäristölainsäädännön vastaiseen toimintaan. Rikosnimikkeisiin perustuva tarkastelu ei siten anna aineellisen lainsäädännön rikosnimikkeitä lukuun ottamatta juurikaan kuvaa siitä, mistä ympäristörikoksissa on sisällöllisesti kyse.

Kattavamman kuvan saamiseksi ympäristörikoksista tutkimusaineisto on analysoitu sisällöllisesti. Tuomiot on luokiteltu kahden tekijän perusteella. Rikokset on luokiteltu pääryhmiin sen mukaan, missä toiminnassa rikos on tehty (Taulukko 2). Tämän ryhmän sisällä teot on luokiteltu yksityiskohtaisemmin sen mukaan, mitä säännöksiä toiminnalla on rikottu. Esimerkiksi luonnonsuojelulain vastainen toiminta ei tuomioiden mukaan ole rajoittunut tarkoitukselliseen rauhoitettujen lajien edustajien tappamiseen tai suojelualueen rahoitussäännösten vastaiseen toimintaan vaan luonnonsuojelusäännöksiä on rikottu niin maa-ainesten otossa, metsästyksessä, maarakentamisessa, metsätaloudessa kuin malmin etsinnässäkin.

Taulukko 2. Syyksi luetut ympäristörikokset 2013–2018 toiminnan mukaan luokiteltuna.

Toiminta		
Jätteiden käsittely	146	44 %
Rakentaminen	36	11 %
Maatalous	25	8 %
Päästöt huolimattomuudesta / piittaamattomuudesta	25	8 %
Vesirakentaminen	24	7 %
Ympäristöluvanvarainen toiminta	20	6 %
Luonnon- ja kulttuurin suojelusäännösten tarkoituksellinen rikkominen	18	6 %
Maa-ainesten otto	17	5 %
Metsästys	14	4 %
Metsätalous	4	1 %
Yhteensä	329	100 %

Rikosten ryhmittely toiminnan perusteella ei ole yksiselitteistä, sillä osassa teoista on kyse useamman tyyppisestä ympäristölainsäädännön vastaisesta toiminnasta. Esimerkiksi maataloudessa tapahtuneet rikokset ovat lannan ja raatojen käsittelyn osalta yhtäältä ympäristöluvan vastaista menettelyä, mutta toisaalta kyse on jätteeksi luokiteltavasta materiaalista ja sen asiattomasta käsittelystä. Nämä kaikki rikokset on luokiteltu maataloudessa tapahtuneiksi rikoksiksi. Jätteisiin liittyvissä rikoksissa puolestaan elinkeinotoimintaan liittyvä menettely tyypillisesti edellyttäisi ympäristölupaa. Pääsääntöisesti kyse ei kuitenkaan ole niinkään päästöistä, vaan jätelain vastaisesta menettelystä ja tällaiset rikokset on käsitelty jäterikoksissa. Ympäristöluvanvaraisessa toiminnassa tapahtuneet rikokset kattavat vain sellaisen toiminnan, joka on perustunut ympäristölupaan ja kyse on luvanvaraisesta toiminnasta aiheutuneista päästöistä.

Enemmistö vuosina 2013–2018 käräjäoikeuksissa syyksi luetuista ympäristörikoksista liittyi jätteiden käsittelyyn (146 tuomiota). Seuraavaksi suurin yksittäinen kokonaisuus oli rakentamistoiminta, mihin on luettu mukaan maanrakennus (36 tuomiota). Muuhun kuin ympäristöluvanvaraiseen toimintaan liittyvistä (pääasiassa öljy-) päästöistä muodostuu tapaustyyppi (25 tuomiota), joka sisältää hyvin sekalaisia menettelyitä. Maatalouteen ja vesirakentamiseen liittyi lähes yhtä monta (25 ja 24) tuomiota. Ympäristöluvanvaraisessa toiminnassa tapahtuneita päästöjä ja luvanvastaisuuksia tuomittiin 20 tapauksessa. Luonnon- ja kulttuurin suojelusäännösten tarkoituksellinen rikkominen (18 tuomiota) ja maa-ainesten otto ovat myös lähes yhtä yleisiä (17 tuomiota). Melkein yhtä paljon oli metsästyksen yhteydessä tapahtuneita luonnonsuojelurikoksia (14 tuomiota). Vähäisin ryhmä oli metsätaloudessa tapahtuneet rikokset (4 tuomiota).

1.4 Yritystoiminnassa ja elinkeinotoiminnassa tapahtuneet rikokset

Ympäristörikoksista osa liittyy elinkeinoelämään, osa yksityiseen toimintaan ja osassa on kyse molemmista. Elinkeinoelämän rikokset liittyvät maa-ainesten ottamiseen, maatalouteen, metsätalouteen ja ympäristöluvanvaraiseen toimintaan. Pikemminkin yksityiseen toimintaan liittyvät rikokset ovat tapahtuneet rakentamisessa, vesirakentamisessa, metsästyksessä ja luonnonsuojelusäännösten tarkoituksellisessa rikkomisessa. Jäterikoksista vakavimmat ovat tyypillisesti tapahtuneet elinkeinoelämässä, lievemmit yksityisessä toiminnassa. Samoin (pääosin öljy-) päästöissä on kyse sekä elinkeinoelämästä että yksityisen elämän piiriin kuuluvasta huolimattomuudesta. Kaikki jaottelut ovat jossain määrin keinotekoisia, sillä yksityisten henkilöiden toimintaan liittyvissäkin rikoksissa on mahdollisesti teko luettu syyksi yksityishenkilön ohella tai jopa pelkästään elinkeinonharjoittajalle.

Kolmasosa (99) syyksi luetuista ympäristörikosjutuista tehtiin yhteisön toiminnassa. Kaikki törkeät ympäristön turmelemisrikokset ja ympäristön turmelemisrikoksista 58 (38 % kaikista ympäristön turmelemisrikoksista) tapahtui yhteisötoiminnassa. Lisäksi kaksi rakennussuojelurikosta ja kaksi luonnonsuojelurikosta tapahtui yhteisötoiminnassa. Yhteisö oli lähes aina osakeyhtiö (87 rikosasiaa). Kommandiittiyhtiön toiminnassa tapahtui kymmenesosa (10 rikosta, niistä yksi törkeä ympäristön turmeleminen) ja kaksi muussa yhteisötoiminnassa eli kunnan ja osakaskunnan toiminnassa.

Tuomituista henkilövastaajista lähes puolet oli tehnyt rikoksen tavalla tai toisella elinkeino- tai liiketoiminnassa. Tuomituista rikoksen oli tehnyt osakeyhtiön toiminnassa 138 vastaajaa (30 prosenttia) joko yhtiön johdossa (96 henkilöä), keskijohdossa (24 henkilöä) tai työntekijänä (18 henkilöä). Pieniyhtiön (avoin yhtiö tai kommandiittiyhtiö)

edustajana rikoksesta tuomittiin 11 henkilöä, elinkeinonharjoittajana 19 ja elinkeinotoimintaa ilman yhtiömuotoa tai toiminimiä harjoittaneita oli 18 eli kaikkiaan 48 henkilöä (10 prosenttia). Maatalousyrittäjiä tuomituista oli 32 henkilöä (7 prosenttia).

Neljäsosa rikokseen syyllistyneistä oli tehnyt rikoksen kiinteistön omistajan asemassa (113) ja neljäsosa (115) ilman mitään erityistä asemaa, yksityisenä henkilönä.

Suojelusäännösten – niin rakennus- ja muinaismuistojen kuin luonnonsuojelu – vastaisessa toiminnassa oli kyse elinkeino- tai liiketoiminnasta vain poikkeuksellisesti. Luonnonsuojelurikokseen syyllistyivät kaksi kaivosyrityksen keskijohtoon kuulunutta henkilöä sekä turkisanalan toimitusjohtaja, joka oli tuonut maahan uhanalaisten lajien kansainvälistä kauppaa rajoittavan CITES-sopimuksen vastaisesti turkiseläimen nahkan. Rakennussuojelurikokseen puolestaan syyllistyi maanomistajan ohella kiinteistö- ja asunto-osaakeyhtiön edustaja sekä maa-ainestoiminnan alan yhtiön omistaja.

1.5 Huomioitavaa

On aiheellista todeta, että tämä selvitys ei anna täydellistä kuvaa Suomessa tapahtuneista ympäristörikoksista. Luonnon- ja kulttuuriympäristöön kohdistuvia rikosepäilyjä tulee esitutkintaan vuosittain keskimäärin 750 tapausta. Ilmoitetuista tapauksista 450 on rikoslaissa rangaistavaksi säädettyjä tekoja ja 300 on aineellisessa ympäristölainsäädännössä rangaistavaksi säädettyjä tekoja.³ Näistä tuomioistuimeen päätyvät vain ne epäillyt rikokset, joiden todennäköinen tekijä saadaan riittävällä varmuudella selvitettyä esitutkinnassa, ja joissa syyttäjällä ei harkinnanvaraisesti joko rajoita esitutkintaa tai jätä syytettä nostamatta.

Jos rikokseen syyllistynyttä ei voida selvittää (niin sanottu pimeä juttu), asia ei etene tuomioistuimeen. Esitutkintaviranomainen (poliisi, tulli, rajavartiolaitos) ei siirrä syyttäjälle myöskään niitä asioita, joissa ketään vastaan ei voida nostaa syytettä (alaikäinen tai menehtynyt, poikkeuksellisesti syyntakeeton epäilty, vanhentunut rikosepäily tai asianomistajarikos, jossa ei ole esitetty syyttämispyyntöä) tai menettämiskaatamista, vaikka rikos todennäköisesti olisi tapahtunut.⁴

³ Suvantola 2019 s. 16–17.

⁴ Suvantola 2019 s. 19.

Esitutkintaviranomainen voi esittää syyttäjälle esitutkinnan rajoittamista silloinkin, kun rikosta on syytä epäillä ja epäily on selvitetty. Tällöin on kyse niin sanotusta harkinnanvaraisesta rajoittamisesta.⁵ Esitutkinnan rajoittamisen tarkoituksena on säästää esitutkintaviranomaisen voimavarojen käyttöä sellaisissa rikosasioissa, joissa syyttäjä ei kuitenkaan nostaisi syytettä.⁶ Harkinnanvaraisella perusteella syyttäjä voi määrätä esitutkinnan jätettäväksi kokonaan suorittamatta tai lopettaa sen, jos syyttäjä jättäisi syytteen nostamatta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997, jäljempänä ROL) 1:7–8 tai muun lainkohdan nojalla (esitutkintalaki 805/2011, ETL, 3:10,1). Tällainen päätös perustuu esimerkiksi siihen, että rikos on vähäinen ja siitä seuraisi korkeintaan sakkoa. Tarkasteluajanjaksolla syyttäjä teki 217 tapauksessa harkinnanvaraisen päätöksen esitutkinnan keskeyttämisestä ympäristörikosasioissa.

Syyttäjä voi myös jättää syyteharkintaan jo siirretyssä rikosasiassa syytteen nostamatta, vaikka katsoisi asiassa olevan syytä epäillä tietyn henkilön syyllistyneen rikokseen. Harkinnanvaraisesti syyte voidaan jättää nostamatta vähäisyysperusteella, jos odotettavissa vain sakkorangaistus ja teon haitallisuus ja epäillyn syyllisyys huomioiden teko on vähäinen (ROL 1:7,1,1). Samoin syyte voidaan jättää nostamatta, kun epäily on nuori (alle 18-vuotias teon tehdessään) ja rikos on johtunut pikemmin ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta kuin piittaamattomuudesta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan, vaikka seuraamus olisi enimmillään 6 kuukautta vankeutta (ROL 1:7,1,2). Edelleen syyttämättä voidaan jättää, jos oikeudenkäynti ja rangaistus olisivat kohtuuttomia tai tarkoituksettomia esimerkiksi asianosaisten sovinnon, epäillyn henkilökohtaisten olojen, hänelle teosta aiheutuvien muiden seurausten, sosiaali- ja terveydenhuollon toimien tai muun sellaisen vuoksi (ROL 1:8,1,1). Lisäksi päätös voi perustua konkurrenssiin muiden rikosten kanssa eli mikäli tämän teon lukeminen syyksi ei vaikuttaisi muista vastaajan syyksi luettavista rikoksista tuomittavaan rangaistukseen olennaisesti (ROL 1:8,1,2) tai seuraamukseen nähden kohtuuttoman suuriin oikeudenkäynnin kustannuksiin (ROL 1:8,1,3). Kaikki kolme viimeksi mainittua edellyttävät lisäksi, että tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei vaadi syytteen nostamista.⁷ Myös useampaa epäiltyä rikosta koskevassa syyteneuvottelussa tehdyn tunnustuksen vuoksi syyte voidaan jokin epäillyn teon osalta jättää nostamatta, jos tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei vaadi syytteen nostamista. Tarkasteluajanjaksolla syyttäjä jätti 60 syytettä nostamatta harkinnanvaraisesti.

⁵ Lisäksi esitutkinta voidaan rajoittaa prosessuaalisella perusteella (ETL 3:10,2), jos jo suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden perusteella on varsin todennäköistä, että syyttäjä ei voisi nostaa asiassa syytettä, vaikka esitutkinta suoritettaisiin loppuun. Tällöin tyypillisesti siitä, että asiassa ei saatavissa riittävää näyttöä syytteen nostamiseksi tai rikosasia olisi jo vanhentunut.

⁶ Suvantola 2019 s. 21–22.

⁷ Suvantola 2019 s. 21.

Osa sinänsä toteen näytetyistä syytteistä hylätään tuomioistuimessa vanhentuneena. Tällainen tilanne on tyypillisesti kyseessä silloin, kun tuomioistuin katsoo, että teko ei täytä ympäristön turmelemisen tunnusmerkistöä vaan lievemmän teon tunnusmerkistön, jonka syytteen nostamisen vanhentumisaika on rikoslain 8 luvun 1 §:n 2 momentin nojalla 2 vuotta eli lyhyempi kuin ympäristön turmelemisen 10 vuoden vanhentumisaika (RL 10:1,4).

Yhteenvetona on siis syytä kiinnittää huomiota, että tuomioistuimen syyksi lukemat rikokset ovat vain osa kaikista todennäköisesti tapahtuneiksi selvitetystä ympäristörikoksista. Näiden lisäksi osa ympäristörikoksista jää ympäristöviranomaisen tietoon ilman, että asiassa tehdään tutkintapyyntöä ja osa ympäristörikoksista ei koskaan tulti ilmi.

2 Rikoshyöty ympäristörikoksissa

2.1 Rikoshyödyn menettämisseuraamus

Rikoslain menettämisseuraamuksia koskevan 10 luvun uudistus (875/2001) tuli voimaan vuoden 2002 alussa. Luvun 2 §:n 1 momentin mukaan rikoksen tuottama taloudellinen hyöty on tuomittava valtiolle menetetyksi. Rikoslain menettämisseuraamusta koskevilla säännöillä pantiin täytäntöön Euroopan unionin neuvoston puitepäättös 2005/212/YOS rikoksen tuottaman hyödyn ja rikoksella saadun omaisuuden sekä rikosentekovälineiden menetetyksi tuomitsemisesta.

Rikoslain 10 luvun uudistuksella (356/2016) vuonna 2016 pantiin täytäntöön Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rikosentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa 2014/42/EU (konfiskaatiodirektiivi), joka korvasi suurelta osin edellä mainitun neuvoston puitepäättöksen. Tällä lakimuutoksella täsmennettiin taloudellisen hyödyn määritelmää luvun 2 §:n 1 momentissa. Valtiolle on tuomittava menetetyksi rikoksen tuottama taloudellinen hyöty, jolla tarkoitetaan:

- 1) rikoksella välittömästi saatua omaisuutta;
- 2) 1 kohdassa tarkoitetun omaisuuden sijaan tullutta omaisuutta;
- 3) 1 ja 2 kohdassa tarkoitetun omaisuuden tuottoa;
- 4) 1–3 kohdassa tarkoitetun omaisuuden ja tuoton arvoa;
- 5) rikoksella saadun säästön arvoa.

Hallituksen esityksessä todettiin, että tuolloin voimassa olleen pykälän 1 momentin mukaan menetetyksi on tuomittava rikoksen tuottama taloudellinen hyöty, mitä ei säännöksessä tarkemmin määritely. Kyseisen säännöksen esitöiden mukaan hyöty voi olla rahaa taikka esine tai oikeus, jolla on raha-arvoa.⁸ Erikseen mainittiin rikoksen tekemisestä saatu palkkio. Uudistuksessa todettiin vallinneen oikeuskäytännön mukaisesti, että rikoshyötyä on myös rikoksen tekemisestä seurannut säästö.⁹ Tältä osin hallituksen esityksessä viitattiin korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 1995:181, jossa tuomittiin menetettäväksi luvan vastaisesta menettelystä saatu jätevesipuhdistamon käyttö- ja korkokustannusten säästö (ks. tarkemmin jakso 2.8). Säästön todettiin

⁸ HE 80/2000 s. 21.

⁹ HE 4/2016 s. 31. Ks. jo aiemmin mm. Viljanen 2007 s. 68–70.

ilmenevän käytännössä siten, että rikoksen johdosta henkilön varallisuusasema pysyy ennallaan, vaikka muussa tapauksessa se olisi heikentynyt.¹⁰

Menettämisseuraamus ei ole rangaistus, eikä sen tule muodostua rangaistukselliseksi (KKO 2016:85, kohta 28 ja KKO 2017:56 kohta 6).¹¹ Pääsääntöisesti menettämisseuraamukset ovat turvaamistoimenpiteitä,¹² joilla esimerkiksi estetään rikollisen toiminnan jatkuminen. Rikoshiödyn menettämiseen tämä määritelmä sopii huonosti lukuun ottamatta laajennettua rikoshiödyn menettämistä.¹³

Rikoshiödyn menettäminen perustuu sekä moraaliseen lähtökohtaan että rikosten ennalta ehkäisyn tavoitteeseen. Yleisemmällä tasolla yhteiskunnallisesti ei ole hyväksyttävää, että rikos kannattaa, kuten korkein oikeus lausui ratkaisussaan KKO 2016:85.¹⁴ Käytännön tasolla rikoshiödyn menettäminen poistaa yksittäiseltä toimijalta rikoksen taloudellisen kannustimen.¹⁵ Mahdollisuus, että rikosentekijä saa pitää rikoshiödyn saattaa kannustaa yksittäistapauksessa riskinottoon ja viivästyttää lain noudattamiseen ryhtymistä. Yleisestäävyyden näkökulmasta rikoshiödyn jääminen lainvastaisesti toimivalle saattaa kannustaa laajemminkin toimijoita riskinottoon erityisesti ympäristörikollisuudessa, jonka pääasiallinen motiivi on lähes aina jonkinlaisen taloudellisen hyödyn saaminen, joko säästettynä kustannuksena tai tulona laittomasta toiminnasta mm. ylimääräisenä tuotantokapasiteettina.¹⁶

Rikoksella saadulla taloudellisella hyödyllä on taloudelliseen toimintaan liittyvissä rikoksissa yksittäistä lainvastaisesti toimivaa laajempi merkitys, sillä se vääristää yritysten välistä kilpailuasetelmaa lainvastaisesti toimivan eduksi.¹⁷ Lailliseen toimintaan liittyviä kustannuksia välttävän yrityksen toiminta on kannattavampaa ja saattaa jopa mahdollistaa markkinoiden valtaamisen alhaisemmilla hinnoilla. Kustannukset vyörytetään tällöin yhteiskunnalle myöhemmin paljastuvien, mahdollisesti laajalle levinneiden ympäristöhaittojen korjaamisen kustannuksina. Jos hyötykonfiskaatio jätettäisiin säännönmukaisesti selvittämättä ja määräämättä, se voitaisiin ymmärtää hiljaiseksi hyväksymiseksi elannon hankkimiselle laittomilla keinoilla, kuten Rautio ja Viljanen huomauttavat.¹⁸

¹⁰ HE 4/2016 s. 31.

¹¹ Näin myös Kukkonen 2016a s. 731.

¹² Näin myös Kukkonen 2016a s. 722.

¹³ Rautio 2007 s. 32.

¹⁴ Näin myös Viljanen 2007 s. 63.

¹⁵ Rautio 2007 s. 33.

¹⁶ Hakamo – Jauhiainen – Alvesalo – Virta 2009, s. 150; Suvantola 2012, s. 13.

¹⁷ Viljanen 2007 s. 63.

¹⁸ Rautio 2006 s. 266 ja Viljanen 2007 s. 63.

Rikoshyödyn oikeudenmukainen tunnistaminen on tärkeää kahden, vastakkaiseen suuntaan vaikuttavan oikeudenmukaisuustavoitteen toteuttamiseksi. Yhtäältä oikein tunnistettu ja laskettu rikoshyöty toteuttaa tavoitetta, että rikoksella ei hyödytä. Toisaalta, kun rikoshyöty mitataan oikein, rikoksentekijä menettää vain todella saamansa rikoshyödyn, ei enempää, eikä siten rikoshyödyn menettäminen ankaroida seuraamusta hänen osaltaan.

On tärkeää myös huomata, että ympäristörikoksista tuomitut rangaistusseuraamukset ovat melko lieviä.¹⁹ Tällöin rangaistusseuraamuksen yleisestävyytsvaikutus voi olla vähäinen. Rationaalisesti harkitsevan toimijan – jollaisesta ympäristörikosten osalta pääasiassa on kyse²⁰ – valintojen kannalta vaikuttavampaa on ”riistää rikoksentekijältä rikoksen hedelmät”.²¹ Perinteisesti ennalta estävyyden punninnassa tekijöinä tunnistettujen kiinnijäämis- ja rangaistusriskin (sanktiovarmuus) ja todennäköisesti tuomittavan rangaistuksen ankaruuden (sanktioankaruus)²² ohessa rationaalinen toimija huomioi lisäksi rikoshyödyn menettämisen varmuuden ja oikeamittaisuuden.²³

Kuva 1. Harkitsevan toimijan punninta.

Rikoshyödyn menettämisseuraamus ei ole rangaistuksellinen. Oikein tunnistettuna se estää rikoksesta hyötymisen ja osaltaan myötävaikuttaa ympäristörikollisuuden ennalta estävyyteen.

¹⁹ Suvantola 2019 s. 33.

²⁰ Suvantola 2019 s. 10 viitteineen.

²¹ Rautio 2007 s. 33.

²² Pirjatanniemi 2005 s. 242.

²³ Tämän suuntaisesti myös Rautio 2006 s. 14 ja Viljanen 2007 s. 63–64.

2.2 Vuosina 2013–2018 vaaditut ja tuomitut rikoshyödyt ympäristörikoksissa

Vuosina 2013–2018 käräjäoikeudessa käsitellyissä ympäristörikosasioissa valtiolle tuomittiin menetettäväksi rikoshyötynä kaikkiaan 5.016.613,43 euroa²⁴ (hovioukudessa on vireillä muutoksenhaku näihin sisältyvistä kolmesta tuomiosta, joissa on tuomittu rikoshyötyä valtiolle). Rikoshyödyn määrä oli pienimmillään 100 euroa ja suurimmillaan yli 3,3 miljoonaa euroa.

Taulukko 3. Vuosina 2013–2018 syyksi luetut rikokset toiminnoittain, esitettyjen rikoshyötyvaatimusten (%osuus) ja tuomioiden määrä ja euromääräinen tuomittu rikoshyöty.

Toiminta	Yht.	Vaadittu	Vaadittujen osuus syyksi luetuista	Tuomittu	Tuomittu €
Ympäristöluvanvarainen toiminta	20	11	55 %	10	3965591,57
Maa-ainesten otto	17	10	59 %	10	594880,34
Jätteiden käsittely	146	55	38 %	40	333724,81
Maatalous	25	8	32 %	7	101262,71
Rakentaminen	36	2	6 %	2	11004,00
Metsätalous	4	1	25 %	1	5840,00
Vesirakentaminen	24	5	21 %	5	4010,00
Luonnon- ja kulttuurin suoje- lusäännösten tarkoitukselli- nen rikkominen	18	1	6 %	1	300,00
Metsästys	14	0	0 %	0	
Päästöt huolimattomuudesta / piittaamattomuudesta	25	2	8 %	0	
	329			57	5016613,43

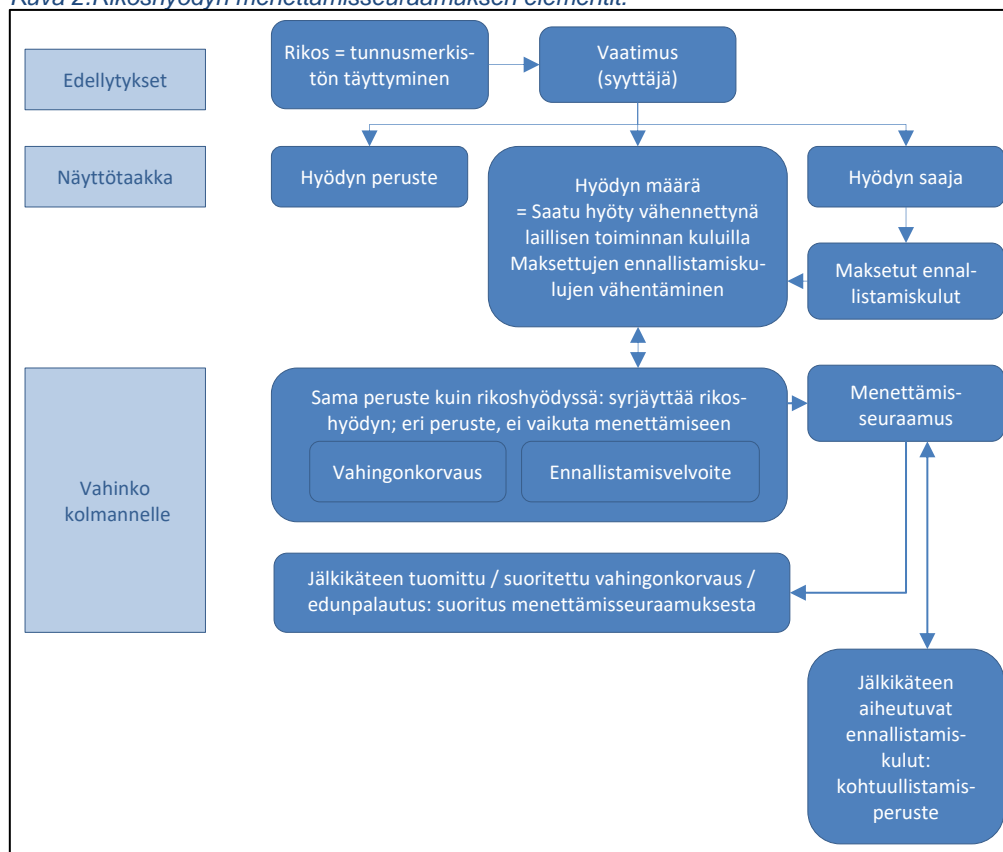
Menettäväksi tuomitusta rikoshyödyistä euromääräisesti 4/5 liittyi ympäristöluvanvaraisessa toiminnassa saatuun hyötyyn (79 %), vaikka tapausten osuus kaikista ympäristörikoksista oli alle kymmenesosa (6 %). Reilu kymmenesosa (12 %) menetettäväksi tuomitusta rikoshyödyistä oli saatu maa-ainesten ottotoiminnassa, jonka osuus ympä-

²⁴ Tuomitut rikoshyödyt on laskettu yhteen ilman deflaation huomioimista.

ristörikoksista oli vielä vähäisempi. Suurimman toimintaryhmän muodostavassa jätteen käsittelyssä tuomittiin menetettäväksi euromääräisesti 7 % kaikesta menetettäväksi tuomitusta rikoshyödyistä.

Rikoshyödyn menetettäväksi määräämisen perusteet ja sen määrittämisessä huomioitavat tekijät voidaan tiivistää prosessuaalisiin edellytyksiin, näyttötaakkaan ja suhteeseen asianomistajan vahingonkorvausvaatimukseen. Rikoshyödyn menettämisseuraamuksen edellytyksenä on rikos sekä se, että kantaja (pääsääntöisesti syyttäjä) esittää vaatimuksen. Näyttötaakka rikoshyödyistä on syyttäjällä koskien niin rikoshyödyn muodostumisen perustetta kuin määrääkin sekä rikoshyödyn saajaa. Tätä näyttötaakkaa eräällä tavalla keventää se, että mikäli määrää ei voida riittävällä varmuudella osoittaa, tuomioistuin arvioi hyödyn määrän. Sen sijaan rikoshyödyn muodostumisen peruste on syyttäjän aina voitava osoittaa. Näyttötaakka rikoshyödyä vähentävistä ennallistamiskustannuksista on rikoshyödyvaatimukseen vastaajalla eli hyödyn saajalla.

Kuva 2. Rikoshyödyn menettämisseuraamuksen elementit.

Menetetyksi tuomittu rikoshyödyn määrä ei ole yksi yhteen rikoksella tavoitellun tai saadun rikoshyödyn kanssa, sillä jäljempänä todettavalla tavalla ennallistamisen kus-

tannukset huomioidaan menetettäväksi määrättävän rikoshyödyn määrää arvioitaessa. Asianomistajan vahingonkorvausvaatimus – niin rahamääräinen kuin ennallistamisen muodossa – syrjäyttää menettämisseuraamusvaatimuksen, mikäli rikoshyödyn ja vahingonkorvauksen peruste on sama. Jos peruste ei ole yhtenevä, vastaaja on tuomittava molempiin. Ne ennallistamiskustannukset, jotka vastaaja joutuu suorittamaan rikosprosessin jälkeen, huomioidaan nykyisen sääntelyn nojalla vain kohtuullistamissäännöksen kautta. Asianomistajalle tuomittavat tai rikoshyödyn saajan vapaaehtoisesti suorittamat korvaukset tai edunpalautukset huomioidaan valtiolle menetetyistä rikoshyödyistä jälkikäteen Oikeusrekisterikeskukselta saatavana palautuksena.

Seuraava tarkastelu etenee menettämisseuraamuksen tuomitsemisen prosessuaalisista edellytyksistä näyttötaakkaan eli rikoksesta saadun hyödyn perustetta ja määrää sekä hyödyn saanutta henkilöä koskeviin seikkoihin. Tämän jälkeen tarkastellaan näytetyn tai arvioidun rikoshyödyn suhdetta vahingonkorvausvastuuseen ja ennallistamiskustannuksiin.

2.3 Rikos menettämisseuraamuksen edellytyksenä

Rikoslain 10 luvun 1 §:n mukaan menettämisseuraamuksen määräämisen edellytyksenä on laissa rangaistavaksi säädetty teko (rikos). Pääsääntöisesti menettämisseuraamus tuomitaan rikosprosessissa, jossa joku tuomitaan teosta rangaistukseen. Tämä vakiintunut käytäntö vietiin säännökseksi vuonna 2016 tehdyn lainuudistuksen yhteydessä (RL 10 luku 9 §). Mikäli rikossyyte hylätään, myös sen perusteella esitetty rikoshyödyn menettämisseuraamus hylätään. Vuosina 2013–2018 hylättiin kokonaan 113 ympäristörikosasiaa. Niistä 13 tapauksessa syyttäjä oli esittänyt menettämisseuraamuksen.

Menettämisseuraamus voidaan RL 10 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan tuomita myös sellaisesta rangaistavaksi säädetystä teosta, josta ei tuomita ketään henkilövastajaana rangaistukseen sillä perusteella, että

- 1) tekijä ei teon hetkellä ole täyttänyt viittätoista vuotta tai on syyntakeeton;
- 2) tekijä on rangaistusvastuusta vapaa 4 luvun 2 §:n, 4 §:n 2 momentin, 5 §:n 2 momentin, 6 §:n 3 momentin tai 45 luvun 26 b §:n 2 momentin nojalla; taikka
- 3) rikosentekijää ei saada selville tai muusta syystä tuomita rangaistukseen teosta, josta oikeushenkilö voidaan tuomita rangaistukseen rikoslain 9 luvun nojalla.

Rikoshyödyn menettämisseuraamukseen tuomitseminen tilanteessa, jossa vastaajaa ei tuomita rangaistukseen, on sikäli perusteltua, että rikoksen tehnyt ei ole sen jälkeen huonommassa asemassa kuin ennen rikosta. Häneltä viedään pois vain sellainen taloudellinen hyöty, johon hänellä ei ole oikeutta.²⁵

Vaikka henkilövastaajan katsottaisiin syyllistyneen rikokseen, hänet voidaan jättää rangaistukseen tuomitsematta. Osa perusteista voi tulla ilmi itse rikosprosessissa (RL 3:4 syyntakeettomuus, RL 4:2 kieltoerehdys sekä RL 4:4-6 ja 45:26b, 2 anteeksiantoperusteet).²⁶ On myös mahdollista, että rikosprosessissa voidaan osoittaa yhteisön toiminnassa tapahtuneen rikos, vaikka syytteessä nimetyn henkilövastaajan osalta näyttö ei riitä osoittamaan hänen olleen rikosvastuussa tapahtuneesta lainvastaisesta menettelystä. Viimeksi mainitussa tilanteessa rikoshyötyvaatimus voi kohdistua vain yhteisöön, jonka hyväksi rikos on tehty (ks. tarkemmin jakso 2.9). Muissa tapauksissa myös rikoshyötyä saanut vastaaja voidaan tuomita menettämään saamansa rikoshyöty, vaikka häntä ei tuomittaisi rangaistukseen.²⁷

2.4 Vaatimuksen ajaminen rikosprosessista erillään

Oikeuskäytännössä katsottiin jo ennen vuoden 2016 lainuudistusta, että menettämisseuraamus voidaan käsitellä myös erillään rikosprosessista.²⁸ Lainuudistuksessa lakiin sisällytettiin tästä nimenomainen säännös (RL 10 luvun 1 §:n 3 momentti). Rikoshyödyn menettäminen voidaan määrätä, vaikka rikoksen tai teon tekijää ei saada selville tai häntä vastaan ei nosteta syytettä tai tuomita rangaistukseen. Tämä edellyttää, että menettämisseuraamuksen perustavasta rikoksesta tai rangaistavaksi säädetystä teosta esitetään rikoksesta tuomitsemiseen riittävä näyttö. Hallituksen esityksessä tuodaan esiin myös mahdollisuus vaatia rikoksesta hyötynyttä oikeushenkilöä menettämisseuraamukseen, vaikka syyte jäisi nostamatta tai se raukeaisi hyödyn perustavan rikoksen tekijäksi epäillyn henkilön kuoleman perusteella.²⁹

Lievempien ympäristörikosten huomattavan lyhyt syyteennosto-aika (2 vuotta) voi johdattaa tilanteeseen, että syyttäjän on tehtävä prosessuaalisella perusteella syyttämättä jättämispäätös, koska syyteoikeus on vanhentunut. Menettämisseuraamusta voidaan

²⁵ Viljanen 2007 s. 36.

²⁶ Anteeksiantoperusteista Viljanen 2007 s. 38–40. Ks. myös Kukkonen 2016a s. 722–723.

²⁷ HE 4/2016 s. 29.

²⁸ HE 4/2016 s. 42.

²⁹ HE 4/2016 s. 31.

tällaisessa tilanteessa mahdollisesti edelleen vaatia. Menettämisseuraamus vanhenee nimittäin syytteen nostoajan päättyessä, mutta kuitenkin aikaisintaan viiden vuoden kuluttua rikoksen tekemisestä (RL 9 luku 9 §). Vuosina 2013–2018 käsiteltiin käräjäoikeudessa yksi ympäristörikokseen liittynyt menettämisseuraamusasia, jossa oli kyse tällaisesta tilanteesta ja menettämisseuraamus määrättiin vaaditusti (Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeus 3.6.2014 R14/498).

Menettämisseuraamusvaatimusta voidaan ajaa myös tilanteessa, jossa syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta harkinnanvaraisella perusteella eli esimerkiksi teon vähäisyyden perusteella.³⁰ Tällaisia tapauksia ei tarkasteluajanjaksolla ollut.

Rikoshyödyn menettämisseuraamusta voidaan ajaa vielä lievempien ympäristöriskosten vanhentumisen jälkeen, koska sen vanhentumisaika on vähintään viisi vuotta.

2.5 Syyttäjän velvollisuus vaatia

Tuomioistuimien ei määrää rikoshyötyä menetettäväksi viran puolesta vaan ainoastaan vaatimuksesta (RL 10 luvun 9 §:n 3 momentti). Vaatimuksen saa yleisessä tuomioistuimessa esittää syyttäjä ajamissaan rikosasioissa. Asianomistaja saa vaatia rikoshyödyn menettämistä vain silloin, kun hän ajaa itse rikossyytettä.

Syyttäjällä ei ole vain oikeus, vaan velvollisuus vaatia rikoshyötyä.³¹ Tämä ilmenee välillisesti mainitun säännöksen viittauksesta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997, jäljempänä ROL) 1 luvun 8 b §:ään. Tämän säännöksen ja ROL 1 luvun 11a §:n mukaan ensinnä laissa määritellään ne tilanteet, joissa syyttäjä saa jättää menettämiskaatumuksen esittämättä ja toiseksi säädetään velvollisuudesta sekä perustella päätös menettämiskaatumuksen esittämättä jättämisestä että antaa päätös tiedoksi asianomistajalle ja epäillylle.

ROL 1 luvun 8 b §:n mukaan syyttäjä saa jättää menettämiskaatumuksen esittämättä, jos yleinen etu ei sitä vaadi, ja jos lisäksi täyttyy jokin seuraavista edellytyksistä:

1) hyöty taikka esineen tai omaisuuden arvo on vähäinen;

³⁰ HE 4/2016 s. 30–31.

³¹ Viljanen 2007 s. 43; Kukkonen 2016a s. 724.

- 2) vaatimuksen perusteiden selvittämisestä tai sen käsittelemisestä tuomioistuimessa aiheutuisi asian laatuun nähden ilmeisen kohtuuttomia kustannuksia; tai
- 3) epäilystä rikoksesta jätetään syyte nostamatta 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla.

Ottaen huomioon, että ympäristörikoksissa on kyse nimenomaan yleisen edun turvaamisesta sekä huomioiden mitä edellä on mainittu ympäristörikosten talousrikosluonteesta ja yleisestäävyydestä, lähtökohtaisesti syyttäjän ei tule jättää rikoshyötyä vaatimatta.

Menettämisseuraamusvaatimus on esitettävissä vielä hovioikeusvaiheessa, vaikka sitä ei olisi ensiasteessa kärjäoikeudessa esitetty.³² Korkein oikeus katsoi ratkaisussaan KKO 2018:83, että haastehakemuksen sisältöä koskevasta ROL 5:3 §:n säännöksestä ei seuraa, ettei syyttäjä voisi myöhemmin oikeudenkäynnin aikana tai vasta hovioikeudessa vieläpä vasta valitusajan päättymisen jälkeen hovioikeuden pääkäsittelyssä täydentää hakemuksessa ilmoitettua, kun vaatimus liittyy suoraan muutoin hovioikeuden tutkittavana olevaan syytteeseen. Rikosasioissa rikoshyödyn menettäminen on rikoksen julkisoikeudellinen seuraamus, jonka esittämiselle oikeudenkäynnin aikana ei ole laissa asetettu nimenomaista syytteenmuutoskieltoa vastaavaa rajoitusta, joka rajoittaisi uusiin seikkoihin vetoamista taikka samaan tekoon perustuvien liitännäisvaatimusten esittämistä oikeudenkäynnin aikana, vaikka hyvään oikeudenhoitoon kuuluu, että syyttäjä esittää kaikki syytteessä tarkoitettuun rikokseen perustuvat vaatimuksensa niin varhaisessa vaiheessa kuin se on mahdollista. Kyseisessä tapauksessa syyttäjällä ei ollut kärjäoikeudessa syytä esittää rikoshyötyvaatimusta, koska asianomistajilla oli kyseisessä asiassa rikoshyötyyn nähden ensisijainen vahingonkorvausvaatimus. Korkein oikeus totesi menettämisseuraamusvaatimuksen esittämisen hovioikeudessa asettavan hovioikeudelle vastuun siitä, että vaatimukseen vastaavalla on riittävästi aikaa ja edellytykset puolustuksensa valmisteluun. Se totesi, että menettämisseuraamusvaatimuksen laadusta riippuen vaatimuksen myöhäinen esittäminen voi johtaa hovioikeudessa toimitettavan pääkäsittelyn peruuttamiseen ja käsittelyn siirtämiseen myöhemmäksi tai jopa asian palauttamiseen kärjäoikeuteen sen varmistamiseksi, että vastaajalla on riittävä mahdollisuus puolustautua ja oikeus muutoksenhakuun.

Vuosina 2013–2018 syyksi luetuista ympäristörikoksista syyttäjä vaati rikoshyötyä vain kolmasosassa (89 rikosasiaa). Syyttäjän vaatima rikoshyöty tuomittiin 77 tapauksessa. Verrattuna 2009–2013 ratkaistuja kärjäoikeuksien tuomioita koskeneeseen Launian tutkimukseen, joka siis vuoden 2013 osalta on tämän tutkimusmateriaalin kanssa päällekkäinen, syyttäjän menettämisseuraamusvaatimusten osuus vaikuttaa

³² Näin jo Viljanen 2007 s. 47.

tuntuvasti laskeneen, vaikka huomioitaisiin ero tutkimusaineiston kattavuudessa.³³ Launiaisien tutkimuksen mukaan vaatimus esitettiin aiemmalla ajanjaksolla 43 prosentissa rikosasioita.³⁴

Osa ympäristörikoksista tapahtuu toiminnassa, johon tyypillisesti ei liity taloudellisen hyödyn tavoittelua. Tällaista ovat pääsääntöisesti sekä metsästyksen yhteydessä tapahtunut että tarkoituksellinenkin luonnonsuojelusäännösten rikkominen ja tahattomat päästöt yksityistoiminnassa (esimerkiksi lämmitysöljyn päästöt maaperään).

Rikoshyödyn menettämistä koskevaa vaatimusta ei esitetä myöskään silloin, kun saatu hyöty jää vähäisemmäksi kuin rikoksesta tekijälle jo aiheutuneet kustannukset rikoksen aiheuttamien haittojen poistamisesta eli ennallistamisesta (ks. jakso 0) tai jos asianomistajalle on maksettu tai vaaditaan maksettavaksi vahingonkorvausta, joka perustuu samaan perusteeseen kuin mahdollinen rikoshyötyvaatimus (ks. jakso 2.9).

Huomattavan suuressa osassa eli 2/3 kaikista ympäristörikosasioista syyttäjä ei vaatinut rikoshyötyä menetettäväksi, eikä ilmoittanut syytekirjelmässä perustetta vaatimatta jättämiselle. Ottaen huomioon syyttäjän velvollisuus vaatia rikoshyötyä, tilanne on huolestuttava.

Rikoshyödyn vaatimatta jättämisen perusteet on tuotu syytekirjelmässä vain poikkeuksellisesti esiin. Tiedon julkislausumisella syytekirjelmässä olisi kahdesta syystä aiheellista. Ensinnä se osoittaa, että esitutkinnassa ja syyteharkinnassa on asianmukaisesti selvitetty rikoshyödyn määrä. Toiseksi tieto viestisi tuomioistuintielle, kansalaisyhteiskunnalle ja myös tutkijoille sekä ympäristörikosten taloudellisista vaikutuksista että vastaajalle jo aiheutuneista taloudellisista seuraamuksista. Se voi näin myös myötävaikuttaa osaltaan yleisestäävyyteen.

³³ Launiaisien aineistosta puuttuivat tässä tutkimuksessa lisäksi tarkastellut ympäristönsuojelulain, maa-aineslain ja vesilain vastaiset teot. Launiainen 2016 s. 339.

³⁴ Rikosasioita oli ajanjaksolla 280 ja rikoshyötyä vaadittiin 123 tapauksessa. Launiaisien aineistosta puuttuivat kuitenkin tässä tutkimuksessa lisäksi tarkastellut ympäristönsuojelulain, maa-aineslain ja vesilain vastaiset teot. Launiainen 2016 s. 343.

2.6 Näyttötaakka

Menettämisseuraamusvaatimusta koskee samanlainen näyttötaakan jako kuin syytteen näyttämistä. RL 0 luvun 9 §:n 4 momentin mukaan kantajalla on todistustaakka niistä seikoista, joihin hänen menettämisseuraamusvaatimuksensa perustuu. Tämä tarkoittaa rikostunnusmerkistön täyttymisen ohella niin rikoshyödyn määrää kuin myös sitä, kenen hyväksi rikoshyöty on koitunut (ks. jakso 2.9)³⁵. Vuonna 2016 uudistuksessa lakiin otettu säännös ei muuttanut siihen asti noudatettua todistustaakan jakoa, kuten hallituksen esityksessä todetaan.³⁶ Edellä todetusti vaatimusta ajaa pääsääntöisesti syyttäjä (RL 10 luku 9 § 3 mom.), mutta asianomistajan ajaessa itse syytettä, hän ajaa myös menettämisseuraamusvaatimusta.

Menettämisseuraamusvaatimukseen vastaajan näyttötaakka koskee RL 10 luvun 8 §:n 2 momentin mukaan sen osoittamista, että menettämisseuraamusvaatimuksen kohteena oleva esine tai omaisuus, jonka asemesta arvo konfiskoitaisiin, on hävitetty tai käytetty. Asiallisesti tämä tarkoittaa perustetta, joka vapauttaa konfiskaatiovastuusta siten, että arvon menettämistä ei tuomita. Tämä vapautusperuste soveltuu vain poikkeuksellisesti ympäristörikoksiin, sillä niissä rikoshyöty on pääasiassa taloudellista. Peruste tulee käytännössä kyseeseen vain luonnonsuojelulain tai muinaismuistolain vastaisesti haltuun saadun yksilön tai esineen osalta.

Näyttötaakkaan liittyen korkein oikeus katsoi ratkaisussaan 2019:52 (kohta 76), että vastaajalla on velvollisuus näyttää toteen rikoshyötyä vähentävät kustannukset. Siltä osin, kun kustannuksista ei ollut näyttöä, korkein oikeus ei hyväksynyt niitä pelkän väitteen perusteella vähennykseksi menetettäväksi tuomittavasta rikoshyödystä.

Syyttäjän näyttötaakkaa rikoshyödyn määrän osalta keventää rikoshyödyn arviointia koskeva rikoslain 10 luvun 2 §:n 3 momentin säännös. Sen mukaan rikoksen tuottama hyöty on 2 momentin mukaan arvioitava, jos sen määrästä ei ole saatavissa selvitystä tai se on vain vaikeuksien esitettävissä. Syyttäjällä on myös tämän säännöksen osalta näyttötaakka rikoshyödyn perusteesta ja arviointi koskee vain hyödyn määrää.³⁷ Arvioinnissa otetaan huomioon rikoksen laatu, rikollisen toiminnan laajuus ja muut olosuhteet. Rikoshyödyn määrän selvittämisen vaikeus ei oikeuta jättämään rikoshyötyä kokonaan menetettäväksi tuomitsematta.³⁸

Vuosina 2013–2018 syyksi luetuissa ympäristörikosjutuissa rikoshyödyn määrä arvioitiin 25 tapauksessa eli joka kolmannessa menettämisseuraamustuomiossa (yhteensä

³⁵ HE 4/2016 s. 30.

³⁶ HE 4/2016 s. 44–45.

³⁷ Kukkonen 2016a s. 730.

³⁸ Kukkonen 2016a s. 730.

78 tuomiota). Perusteena oli erityisesti jäterikoksissa se, että jätteen määrää ei voitu tarkasti selvittää, jolloin sinänsä selvitetty jätteen käsittelyn tonnihinta kerrottiin arvioidulla jätteen määrällä. Myös tuotantotoiminnassa tapahtuneiden rikosten tuottamaa kustannussäästöä on usein jouduttu arvioimaan, koska saatua säästöä ei ole voitu

Oikeuskäytännössä huomattavan usein – joka kolmannessa tapauksessa – tuomioistuin päätyy arvioimaan rikoshyödyn määrää, vaikka säännös on tarkoitettu poikkeustilanteisiin.

varmuudella selvittää.

2.7 Ympäristörikoksille tyypillinen rikoshyöty

Ympäristörikoksissa saatu rikoshyöty voidaan jakaa neljään ryhmään: saatu lisätulo, saatu arvon nousu, vältetyt välittömät kustannukset ja vältetyt välilliset kustannukset. Kaksi viimeistä ryhmää ovat edellä todetusti saatua säästöä.

Luvanvaraisen toiminnan *ylituotannosta saadun lisätulon* määrittämistä on analysoinut Salila vesilain vastaisen toiminnan osalta vuonna 1997. Edelleen soveltuvassa las-kentamallissa on esimerkkinä mm. selluloosan tai paperin tuotantokiintiö, jonka ylittämisen vuoksi vesistöön on päästetty lupaehtoissa sallittua enemmän jätevetä. Olen-naista on pystyä tunnistamaan luvattomasta toiminnasta saatu tulo luvallisen toiminnan tulosta. Toiminnan tappiollisuudella tai kannattavuudella ei ole suoraa merkitystä, sillä luvattomalla toiminnalla ei voida paikata luvallisen toiminnan kannattamattomuutta. Myöskään kirjanpidollisilla erillä ei ole merkitystä rikoshyödyn arvioinnissa, vaan lähtökohtaisesti arvioinnissa on kyettävä tunnistamaan yksikkökohtainen (lukumäärä, litra, tonni) nettotulo (myyntihinta vähennettynä laillisilla kustannuksilla).³⁹ Jäljempänä tarkasteltavalla tavalla mm. maa-aineksen yliotossa on usein eri tavoin pyritty tunnistamaan yksikkökohtainen nettotulo.

Kirjanpitoon perustuen ylituotannon tuottamaa rikoshyötyä määritettiin Kouvolan hovi-oikeuden tuomiossa 30.11.2011 nro 1120. Kyse oli pellettitehtaan ja lämpövoimalan käytöstä tuotantoon puoli vuotta ennen luvan myöntämistä sekä sen jälkeen vuoden jatkuneesta lämpövoimalan ympäristölupaehtojen rikkomisesta. Pellettitehtaan brutto-

³⁹ Salila 1997 s. 1238–1240.

tulo oli tulosraportin mukaan kuuden kuukauden rikoksentekoajalta noin miljoona euroa. Lailliset kustannukset raaka-aineeksi hankitusta purusta kuljetuksineen olivat kyseiseltä ajalta noin 350 000 euroa. Myynnin rahtikulut olivat 209 000 euroa ja palkka-, energia-, käyttö- ja huoltokulut noin 107 000 euroa. Nettotulo oli pyöristettynä 334 000 euroa. Nettotulossa ei huomioitu poistoja tai korkokuluja, jotka olisivat aiheutuneet yhtiölle riippumatta tuotantolaitoksen käynnistämisestä, minkä osalta hovioikeus viittasi ratkaisuun KKO 2005:71.

Uutta lämpölaitosta oli käytetty ilman ympäristölupaa 6 kuukautta ja sen jälkeen vuoden ajan rikottu lupamääräyksiä. Yhtiö oli ilmoituksensa mukaan myynyt energiaa 618 megawattituntia 31 euron yksikköhintaan. Energiakulut megawattitunnilta olivat 11,25 euroa, palkka- ja kunnossapitokustannukset 15,75 euroa, joten nettohyöty oli yhteensä 5840 euroa. Yhtiö oli itse käyttänyt tuotannossaan uuden lämpölaitoksen tuottamaa energiaa 5854 megawattituntia. Tältä osin tuomioistuin vertasi uuden tuotantolaitoksen ja aiemman öljykattilan energiantuotannon kustannuksia ja katsoi rikoshyödyksi uuden lämpölaitoksen käyttämisellä saadun säästön puolentoista vuoden ajalta eli yli 49 000 euroa. Hovioikeus katsoi, ettei säästöstä vähennetä palkka- ja kunnossapitokuluja, jotka olisivat aiheutuneet myös aiemmassa energiantuotannossa. Jäljempänä todetusti tapauksessa muodostui rikoshyötyä myös investointihyötynä. Kokonaishyödyn määräksi laskettua yli puolta miljoonaa euroa kohtuullistettiin alle puoleen selvitetystä.

Rikoshyötynä *säästö vältetyistä lupahakemuksen valmistelukustannuksista, lupamaksuista ja esimerkiksi ympäristövakuutuksesta* tulevat kyseeseen tilanteessa, jossa toiminta edellyttää ympäristölupaa ja se olisi myös myönnettävissä. Näissä tilanteissa tyypillisesti rikoshyötyä muodostuu myös *ympäristöluvan edellyttämien suojarakenteiden investointien tekemättä jättämisestä* eli alla tarkasteltavasta investointihyödyistä. Kun *toiminnalla tyypillisesti on saatu tuloa*, nettotulo on myös rikoshyötyä siltä osin, kun se ylittää toiminnan edellyttämien lupien ja investointien laiminlyönnillä saadun hyödyn. Todettakoon, että tulon selvittäminen voi olla haasteellista niissä tyypillisesti pienimuotoista romukierrätystä harjoittavan toimijan osalta tilanteessa, jossa hän on laiminlyönyt kirjanpitovelvollisuutensa, mutta toki selvitettävissä esimerkiksi romumetallin myynnistä saadun tulon osalta tilitapahtumista tai kierrätysyrityksistä, joihin hän on myynyt kierrätysmateriaalia.

Jäterikoksissa rikoshyöty muodostuu tyypillisesti *säästönä laillisten jätteen käsittelykustannusten välttämistä*. Kustannukset aiheutuisivat lähtökohtaisesti koko lainvas- taisen toiminnan ajalta kuukausittain silloin, kun toimija laiminlyö toimintaan liittyvän jätehuoltovelvollisuutensa. Niissä tapauksissa, joissa toimija vastaanottaa jätteitä itselleen, hän tyypillisesti sekä saa tuloa jätteen luovuttajalta ja välttää laillisen jätteenkäsittelyn kustannukset. Myös laittomasti jätettä luovuttavalle muodostuu rikoshyötyä maksetun maksun ja laillisten jätteenkäsittelykustannusten erotuksena. Tyypillisesti

jäterikoksissa saavutettu hyöty on arvioitu jälkikäteen sen perusteella, paljonko jätteen käsittelyn laiminlyönnin kohteena olevan jätemäärän toimittaminen lailliseen käsittelyyn maksaisi kerralla toimitettuna. Kun jätteen vastaanottomaksut ovat painoon perustuvia, tältä osin hyödyn laskentaperuste on oikea. Sen sijaan kuljetuskustannuksien osalta kertatoimituksena rikoshyödyn määrä arvioidaan todennäköisesti tuntuvasti halvemmaksi kuin mitä kustannukset olisivat tosiasiaassa olleet.

Rikoshyötyä voi saavuttaa myös *työvoimakustannusten säästönä*, kun toiminnassa laiminlyödään toiminnan luvamukaisuuden edellyttämiä toimenpiteitä.

Investointihyöty soveltuu tilanteisiin, joissa toiminnanharjoittaja laiminlyö investoinnin, jota ympäristöluvan ehtojen noudattaminen edellyttäisi, kuten teollisuuslaitoksen jätevesien puhdistamon rakentamisen tai uudistamisen siten, että lupaehtojen mukaisiin päästömääriin voitaisiin päästä. Vältetty lyhytaikainen investointi voi olla kokonaisuudessaan rikoshyötyä. Pääsääntöisesti pitkäaikaisten investointien pääomaa ei voi pitää rikoshyötynä, vaan hyöty muodostuu lykkäämisen aikana saadusta korkohyödyistä. Investoinnin lykkäämisellä rakennus- ja käyttökustannusten syntyminen lykkyäytyy myöhempään ajankohtaan, mikä tarkoittaa, että toimija säästää investointikustannusten koron – riippumatta siitä, onko investointi rahoitettava lainoituksella vai ei, koska tämän investoinnin sijasta voidaan tehdä muita investointeja – lailliseen tilanteeseen verrattuna.⁴⁰ Nykyisellä korkoprosentilla hyöty jää usein vähäiseksi, mutta suurissa investoinneissa voi kuitenkin olla merkittävä. Niissä tilanteissa, joissa investointi on sittemmin tehty, säästetty korkohyöty on vaivattomasti selvitettävissä, koska investoinnin pääoma on tiedossa, samoin aika, jolloin investointi on tehty.⁴¹ Velvoitteen alkuajankohta selviää lupaehtoista ja haasteena on selvittää rikoksen tunnusmerkistön täyttymisenkin edellyttämä ajankohta, josta lukien lupavelvoitteita on rikottu. Edellä viitatussa Kouvolan hovioikeuden tuomiossa oli kyse myös lämpövoimalan päästörajojen ylittämisestä. Päästörajojen noudattaminen olisi edellyttänyt hankinta- ja asentamiskustannuksiltaan reilun miljoonan euron arvoisten sähkösuodattimien asentamista ja ne oli asennettu vasta neljä vuotta lupaehtojen edellyttämän jälkeen. Korkohyöty laskettiin todellisille korkopäiville, jolloin saadun investointihyödyn määräksi muodostui noin 165 000 euroa.

On aiheellista huomauttaa, että rikoksen aiheuttamien vahinkojen ennallistamiskustannusten välttäminen ei ole rikoshyötyä. Rikoshyöty saadaan rikoksen tekemisellä, kun taas ennallistamisvelvoite koskee rikoksella ympäristölle aiheutetun vahingon korjaamista tai laillisen tilan palauttamista rikoksen jälkeen. Ennallistamisen suorittamatta jättämisestä ei ole Suomessa kriminalisoitu ja kustannukset tarvittaessa peritään hallintopakkomenettelyssä. Käsitteellisesti selvästä erosta huolimatta jossain yksittäisissä

⁴⁰ Salila 1997 s. 1235.

⁴¹ Ks. Salilan (1997) esimerkit s. 1236–1238.

tilanteissa rikoshyödyn ja ennallistamiskustannusten ero voi olla vaikea hahmottaa edellä esitellyn jätteen käsittelyn laiminlyönnillä saadun rikoshyödyn laskentatilanteessa. Roskaantuneen kiinteistön saattamisesta lailliseen tilaan eli ennallistamisesta aiheutuu kiistatta laskennalliseen rikoshyötyyn nähden samansuuruiset kustannukset. Sen sijaan kiinteistöllä aiheutuneen maaperää pilaavan päästön ennallistamisesta aiheutuu kustannuksia, joita vastaavaa rikoshyötyä rikoksentehtäjä ei ole saanut.

2.8 Nettorikoshyödyn tulkinta oikeuskäytännössä

Rikoshyötynä on tarkoitettu menetettäväksi vain todellinen nettohyöty, kuten vuonna 2000 tehdyn lainmuutoksen hallituksen esityksessä todetaan.⁴² Vähennyksenä ei tule kuitenkaan ottaa huomioon rikoksen valmistelusta tai täytäntöönpanosta aiheutuvia kustannuksia.⁴³ Näiden kahden lausuma aiheutti paljon tulkintatilanteita niin alempien tuomioistuinten kuin korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä aina vuoteen 2017 asti. Vuoden 2016 lainmuutos ei muuttanut asiallisesti menettämisseuraamuksen arviointia, kuten korkein oikeus totesi ratkaisussaan KKO 2019:52 (kohta 53).

Korkeimman oikeuden rikoshyötyä koskevista ratkaisuista ensimmäinen KKO 1995:181 liittyi ympäristörikokseen. Kyse oli vesiluvan rikkomisesta paperintuotanto- tehtaan toiminnassa ja siten vesilain säännösten rikkomisesta. Silloisen vesilainsäädännön mukaisesti asiaa käsiteltiin vesioikeudessa ja vesiylioikeudessa ensi- ja muutoksenhakuvaiheessa ennen korkeinta oikeutta.

Vesiylioikeus oli katsonut yhtiön saaneen vesioikeuden luvan vastaisesta menettelystä laitonta hyötyä yhtäältä säästyneinä puhdistamon käyttö- ja korkomenoina ja toisaalta lisätuloina paperin tuotannosta lupamääräyksessä sallitun ylittävältä osalta. Korkein oikeus hyväksyi vesioikeuden ja vesiylioikeuden päätökset kustannussäästönä saadun hyödyn laskentatavan ja määrän osalta. Lupaehdot ylittävien jätevesikuormitusten yhtiölle tuottama taloudellinen hyöty oli määritetty toteutuneiden kustannusten perusteella. Lasketulla BOD7 -tonnin hinnalla kerrottiin päästöylitykset ja saatiin korko- ja käyttömenojen kustannussäästöksi yli 2 miljoonaa markkaa. Lisätulojen osalta korkein oikeus niin ikään noudatti vesiylioikeuden tulkintaa ja katsoi, että laskennan pohjaksi on syytä ottaa yhtiön kirjanpidollinen tulos ja paperintuotannon osuus yhtiön koko liikevoitosta. Nettohyöty tuotetulta paperitonnilta laskettiin siten, että asi-

⁴² HE 80/2000 s. 21.

⁴³ HE 80/2000 s. 21.

anomaisen vuoden kokonaispaperituotannosta saatu liikevoitto vähennettynä korkokuluilla, välittömällä veroilla ja valtiolle kustannussäästönä menetettävällä laittomalla hyödyllä jaettiin saman vuoden aikana tuotettujen paperitonniin määrällä (vuosi 1986: 422 000 tonnia ja vuosi 1987: 438 100 tonnia). Siten määritettiin paperitonnikohtainen nettohyöty, millä vuorostaan kerrottiin kummakin vuoden ylituotannon tonnimäärä. Yhtiön ylituotannosta lisätulona saama laiton hyöty oli 337 300 markkaa vuonna 1986 ja 2 533 276 markkaa vuonna 1987 eli yhteensä 2 870 576 markkaa. Yhtiön rikoshyödyn kokonaismäärä oli 5 046 276 markkaa. Kun siitä vähennettiin asianomistajille maksettavaksi määrätyt vahingonkorvaukset (132 000 markkaa), menetettävä laiton hyöty oli 4 914 276 markkaa.

Tämän ratkaisun jälkeen korkein oikeus arvioi toistuvasti huumausaine-, lääke- ja alkoholirikoksiin liittyvää rikoshyötyä. Ratkaisujen mukaan rikoshyödyistä ei vähennetä lainvastaisesta toiminnasta aiheutuneita kustannuksia kuten huumausaineen viljelystä ja valmistamisesta aiheutuneita kustannuksia (KKO 1999:89), laittomasti maahan tuotujen lääkkeiden hankintahintaa (KKO 2004:73) tai huumausaineen hankintahintaa (KKO 2007:1). Sen sijaan alkoholiliikkeestä hankittujen alkoholijuomien laittomasta edelleen myynnistä tuomittiin menetettäväksi nettohyöty eli alkoholijuomien myyntihinnan ja hankintahinnan välinen erotus, koska alkoholin ostaminen alkoholiliikkeestä ei sinänsä ole rangaistava teko (KKO 2011:61).

Korkein oikeus arvioi rikoshyödyistä vähennettäviä kustannuksia myös kahdessa ratkaisussa, jotka koskivat asunnon vuokrausta prostituutitarkoitukseen. Olennaista näissä ratkaisuissa oli, että niissä hyväksyttiin rikoshyödyistä vähennettäväksi asunnon hoitokulut, jotka aiheutuisivat joka tapauksessa, mutta ei asunnon hankintaan tai korjauksiin kohdistuneesta lainasta aiheutuneita korkoja ja kuluja, koska niillä lisätään omaisuutta tai säilytetään tai korotetaan sen arvoa (KKO 2005:71). Myöskään laittomasta tulosta maksettuja veroja ei huomioida vähennyksenä, koska menettämisseuraamuksen jälkeen ei jää verotettavaa tuloa (KKO 2005:17).

Edellä esitetty, jossain määrin keskenään ristiriitaiseksi mielletty tulkintakäytäntö kulumoitui luvatonta taksiliikennettä koskeneessa ratkaisussa KKO 2017:56. Ratkaisusaan korkein oikeus totesi, että "lain sanamuodon, esitöiden sekä korkeimman oikeuden aikaisempien ennakkopäätösten perusteella ei ole perusteltua tehdä sellaista yleistä johtopäätöstä, jonka mukaan rikoksen valmistelusta tai täytäntöönpanosta aiheutuneita kustannuksia ei voitaisi milloinkaan ottaa vähennyksenä huomioon menettäväksi tuomittavaa taloudellista hyötyä laskettaessa. Perustellumpana voidaan pitää tulkintaa, jonka mukaan tällaisetkin kustannukset voidaan pääsääntöisesti vähentää, jos niiden aiheutumiseen ei sinänsä liity rangaistavaa menettelyä".

Ratkaisun mukaan rikoksen valmistelusta tai täytäntöönpanosta aiheutuneet kustannukset voidaan pääsääntöisesti vähentää (nettohyöty), jos niiden aiheutumiseen ei sinänsä liity rangaistavaa menettelyä. Näin polttoaineen ostamisesta ja auton huoltamisesta aiheutuneet kustannukset olivat vähennettävissä saadusta laittomasta tulosta. Sen sijaan auton hankkimisesta aiheutuneiden pääomakustannusten ja autosta suoritettavan ajoneuvoveron määrä ei ollut vähennettävissä rikoshyödystä, koska ensinnä ne eivät riippuneet siitä, kuinka paljon laittomia kuljetuksia oli ajettu ja toiseksi – ja ennen kaikkea KKO 2005:71 mukaisesti – näiden kustannusten hyväksyminen osaksi-kaan vähennettäväksi mahdollistaisi ajoneuvon hankkimisesta ja omistamisesta aiheutuvien kiinteiden kustannusten rahoittamisen rikollisella toiminnalla. Korkein oikeus myös viittasi aiempaan ratkaisuunsa KKO 2005:17 ja totesi, että kun rikoksen tuottama hyöty tuomitaan menetetyksi, rikosentekijälle ei jää sellaista tuloa, josta tulisi määrätä veroa. Tästä syystä hänen jo maksamaa tuloveron määrää ei vähennetä menetettäväksi tuomittavasta rikoksen tuottamasta taloudellisesta hyödystä.

Korkeimman oikeuden linjaus on nyt selkeä. Rikoshyödystä vähennetään muuttuvat kustannukset kuten raaka-aineen hankinnan kustannukset sekä polttoaine- ja työvoimakustannukset, mikäli ne eivät ole aiheutuneet itsessään rikollisesta toiminnasta. Omaisuuden hankkimisen pääomakustannuksia – mukaan lukien lainaj- ja korkokulut – ja muita kiinteitä kustannuksia, kuten ajoneuvoveroa, sekä laittomasti saadusta hyödystä maksettuja tuloveroja ei vähennetä rikoshyödystä.

2.9 Menettämisseuraamukseen tuomittava henkilö

Rikoslain 10 luvun 2 §:n 3 momentin mukaan menettämisseuraamukseen tuomitaan rikoksesta hyötynyt tekijä, osallinen tai se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty. Kun menettämisseuraamus tuomitaan kullekin sen mukaan, mitä rikoshyötyä he ovat saaneet, menettämisseuraamus ei muodostu rangaistukseksi vaan säilyy turvaamistoimiluonteisena.⁴⁴

Useimmissa rikoksissa rikossyytteeseen vastaava henkilö on itse saanut rikoksesta koituvan taloudellisen hyödyn. Edellä todetusti kaksi kolmasosaa syyksi luetuista ympäristörikoksista on tapahtunut yksityistoiminnassa, ja niissä mahdollisesti saavutettu rikoshyöty on koitunut vastaajan hyväksi.

⁴⁴ Kukkonen 2016b s. 907.

Yritystoiminnassa tapahtuneet rikokset lähtökohtaisesti hyödyttävät yritystä ja menettämisseuraamusta onkin vaadittava siltä haastaen se vastaajaksi rikosprosessiin – vaaditaanpa menettämisseuraamusta siltä yksin tai rikossyytteeseen vastaavan henkilön kanssa yhteisvastuullisesti. Hallituksen esityksessä (HE 4/2016 vp) todettiin, että kun menettämiskaatumukseen vastaa muu henkilö (luonnollinen tai oikeushenkilö) kuin rikossyytteeseen, tämän on lähtökohtaisesti oltava läsnä oikeudenkäynnissä. Tästä voidaan poiketa rikoslain 10 luvun 9 §:n 2 momentin nojalla. Muun kuin rikossyytteeseen vastaajan tuomitseminen menettämisseuraamukseen edellyttää, että rikoksesta esitetään langettavaan tuomioon riittävä näyttö.

Rikoslain 10 luvussa ei säädetä yhteisvastuullisuudesta perusmuotoisen menettämisseuraamuksen tilanteissa, vaan lainsäätäjä on jättänyt ratkaisuharkinnan vakiintuneen oikeuskäytännön varaan. Vastaajat tuomitaan yhteisvastuullisesti tai kukin tuomitaan yhteisvastuullisuuteen tai menettämisseuraamukseen saamansa hyödyn osalta.⁴⁵

Kun kyse on avoimesta yhtiöstä tai kommandiittiyhtiöstä, yhtiömiehen ja yhtiön varallisuuspiirit ovat siten samaistettavat, että rikos hyödyttää taloudellisesti suoraan vastuullista yhtiömiestä. Osakeyhtiön osalta henkilövastaajan tuomitseminen menettämään rikoshyöty joko yksin tai yhteisvastuullisesti yhtiön kanssa edellyttää näyttöä siitä, että hän on tosiasianssa rikoksesta hyötynyt, kuten korkein oikeus on ratkaisussa KKO:2018:14 linjannut. Kyseisessä työturvallisuusrikosta koskeneessa tapauksessa henkilövastaaja oli osakeyhtiön toimitusjohtaja ja ainoa osakkeen omistaja. Teko luettiin hänelle syyksi ja rikos oli tehty yhtiön toiminnassa vastaajan käyttäessä yhtiön toimeenpano- ja päätösvaltaa ja siten toimiessa yhtiön puolesta ja sen lukuun. Yhtiön työntekijät olivat olleet työsuhteessa osakeyhtiöön, joka oli saanut hyväkseen heidän työpanoksensa. Kun syyttäjä ei esittänyt selvitystä siitä, että henkilövastaaja itse olisi hyötynyt yhtiön toiminnassa tehdystä rikoksesta tai että hänen ja yhtiön varallisuuspiirit olisivat kyseisessä tapauksessa samastettava, henkilövastaajaa ei voitu rikoslain 10 luvun 2 §:n nojalla tuomita menettämään sitä taloudellista hyötyä, jonka hänen rikollinen toimintansa yhtiön lukuun oli mahdollisesti yhtiölle tuottanut.

Vuosina 2013–2018 syyksi kommandiittiyhtiön toiminnassa tapahtuneista rikoksista tuomittiin rikoshyöty yhteisvastuullisesti yhtiöltä ja yhtiömiehiltä kahdessa tapauksessa ja kolmessa tapauksessa pelkästään yhtiömiehiltä.

Osakeyhtiön toiminnassa tapahtuneista rikoksista rikoshyöty vaadittiin yhtiöltä kaikissa ympäristöluovallisuudessa tapahtuneissa päästöihin liittyvissä ympäristörikoksissa, joissa rikoshyötyä tuomittiin, seitsemässä maa-ainesten ottoon liitty-

⁴⁵ Kukkonen 2016b s. 906.

neessä rikoksessa ja seitsemässä jätettiin liittyneessä rikoksessa. Näistä yhdeksätoista tapauksessa vaatimus kohdistettiin yhteisvastuullisesti yhtiön omistajaan tai yhtiön toimitusjohtajaan, joka oli myös yhtiön hallituksen puheenjohtaja, hallituksen jäsen tai yhtiön omistaja. Henkilövastaaja tuomittiin yhteisvastuullisesti yhtiön kanssa menettämisseuraamukseen seitsemässä tapauksessa. Vaatimus hylättiin neljä kertaa sillä perusteella, että asiassa ei ollut näytetty henkilövastaajan saaneen hyötyä rikoksesta. Yksi näistä on korkeimman oikeuden ratkaisu 2019:52. Siinä syyttäjät perustivat yhteisvastuullisen korvausvelvollisuuden henkilövastaajan osalta hänen asemansa yhtiön pääomistajana. Korkein oikeus totesi, että hyöty konfiskoidaan lähtökohtaisesti vain siltä, joka on todella hyötyä saanut. Korkein oikeus katsoi, että tapauksessa hyöty ja säästö lain ja myönnettyjen lupien vastaisesta menettelystä on kuitenkin lähtökohtaisesti tullut yhtiölle, minkä osalta se viittasi edellä selostettuun ratkaisuun KKO 2018:14. Syyttäjät eivät olleet esittäneet selvitystä siitä, että yhtiön pääomistaja itse olisi hyötynyt yhtiön toiminnassa tehdyistä rikoksista. KKO totesi, että rikoksesta hyötymistä ei osoita yksinään se, että henkilö riidattomasti omistaa suurimman osan yhtiöstä. Kun myöskään ei ollut selvitystä siitä, että henkilövastaajan ja yhtiön varallisuuspiirit olisi ko. tapauksessa samastettava, ei henkilövastaajaa voitu tuomita menettämään sitä taloudellista hyötyä, jonka hänen rikollinen toimintansa yhtiön lukuun on mahdollisesti yhtiölle tuottanut. Korkeimman oikeuden ratkaisu korostaa yhteisvastuullisesti tuomitsemisen näyttökynnystä, ja on linjassa sen kanssa, että menettämisseuraamuksen ei tule muodostua lisärangaistukseksi.

Osassa tuomioista yhteisvastuullisuutta ei tarkemmin perusteltu lainkaan. Yhdessä maa-ainesasiassa syytteen mukaan henkilövastaajat omistivat yhtiöstä 75 %, mutta tässäkin asiassa käräjäoikeus tai hovioikeus eivät lausuneet yhteisvastuun perusteen osalta mitään.⁴⁶ Yhdessä tapauksessa hovioikeus katsoi näytetyn, että toimitusjohtaja sai tulonsa yhtiöltä, jonka kautta hän omisti osakeyhtiön, jonka toiminnassa oli syyllistytty ympäristön turmelemiseen.⁴⁷ Toisessa tapauksessa toiminta tapahtui henkilövastaajan omistamalla kiinteistöllä.⁴⁸

Neljän osakeyhtiön toiminnassa tapahtuneen rikoksen osalta rikoshyötyvaatimus kohdistettiin pelkästään henkilövastaajaan. Kahdessa tapauksessa vaatimus hylättiin, koska ei ollut näyttöä siitä, että henkilövastaajat olivat hyötyneet rikoksesta riippumatta heidän asemastaan yhtiöissä (toimitusjohtaja, hallituksen puheenjohtaja). Kahdessa vaatimus hyväksyttiin. Niistä toisessa vastaaja myönsi vaatimuksen ja toisessa

⁴⁶ Pohjanmaan käräjäoikeus 14.6.2017, dnro R 15/1555, nro 17/124584, Vaasan HO 21.2.2019, nro 19/107736, lainvoimainen.

⁴⁷ Helsingin HO 23.2.2018 nro 18/107739, lainvoimainen.

⁴⁸ Länsi-Uudenmaan KO 15.10.2018, dnro R 16/523, nro 18/144004, lainvoimainen.

yhtiön toiminta oli tapahtunut vastaajan kiinteistöllä, joten kyse ilmeisesti ei ollut pelkästään yhtiön toiminnassa tapahtuneesta rikoksesta.

Todettakoon, että myös Talvivaaran kaivosta koskeneessa rikosasiassa käräjäoikeus totesi menettämisseuraamuksen yhteisvastuullisuuden osalta, että henkilövastaajat eivät omistaneet Talvivaara -yhtiön osakkeita eivätkä varallisuuspiirit olleet siten samastettavissa. Hyödyn jakautumisesta yhtiön ja henkilövastaajien kesken olisi joka tapauksessa ollut esitettävissä selvitystä. Käräjäoikeus katsoi, että asiassa ei ollut näytetty, että Talvivaara -yhtiöllä ei olisi ollut vuosina 2008–2012 riittäviä taloudellisia resursseja tarvittavan allaskapasiteetin rakentamiseen ja että laillisesti toimiminen olisi siten vaarantanut yhtiön toiminnan tai olennaisesti heikentänyt sen kannattavuutta. Näin ollen käräjäoikeus katsoi jääneen näyttämättä, että henkilövastaajien saamat palkkatulot olisivat rikoksen heille tuottamaa taloudellista hyötyä. Näyttämättä oli jäänyt myöskin se, että altaan rakentamisella tai sen rakentamatta jättämisellä olisi ollut vaikutusta Talvivaara -yhtiön tai sen emoyhtiön osakkeiden arvoon sillä tavoin, että vastaajat olisivat osakkeiden tai optioiden myynnillä tosiasiallisesti saaneet heidän syykseen luetulla rikoksella taloudellista hyötyä. Hovioikeus hylkäsi asiassa rikoshyödyn menettämistä koskeneen vaatimuksen, mutta otti *obiter dictum* kantaa vastaajien mahdollisesti saamaan rikoshiötyyn todeten, että ”Syyttäjien hovioikeudessa esittämän selvityksen perusteella (henkilövastaajat) ovat saaneet Talvivaaran toiminnasta huomattavan suuria pääomatuloja. Hovioikeus toteaa, että Talvivaaran toiminnan jatkaminen ongelmista huolimatta on sinänsä voinut vaikuttaa yhtiön tai sen emoyhtiön osakkeiden arvoon, mutta heitä ei ole tällä perusteella vaadittu menettämään mahdollisesti saamaansa hyötyä valtiolle eikä hovioikeus voi tätä viran puolesta tutkia. Tästä seikasta ei ole sen vuoksi tarvetta lausua tarkemmin, koska nyt esitetyt rikoshiötyvaatimusten perusteet ovat jääneet asiassa näyttämättä.”

Osakeyhtiön toiminnassa ympäristörikokseen syyllistyneen henkilön tuomitseminen menettämään rikoshiötyä edellyttää näyttöä siitä, että hän on henkilökohtaisesti saanut muuta hyötyä rikoksesta kuin yhtiön maksaman palkan. Tämä edellyttää näyttöä joko siitä, että henkilövastaajan ja yhtiön varallisuuspiirit olisi samastettava, tai muuta näyttöä siitä, että rikos on tuottanut vastaajalle taloudellista hyötyä esimerkiksi pääomatuloina.

2.10 Rikoshyödyn suhde vahingonkorvaukseen

Rikoksella aiheutetun vahingon korvaaminen perustuu yleiseen vahingonkorvausvastuuseen (vahingonkorvauslaki, 412/1974, VahL). Vahingon kärsijällä on oikeus saada korvausta henkilö- tai esinevahingosta, jos laissa asetetut edellytykset tahallisuudesta tai tuottamuksesta täyttyvät ja syy-yhteys pystytään osoittamaan. Puhtaasta taloudellisesta vahingosta voi saada korvausta VahL 5:1 mukaan, jos vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla tai julkista valtaa käyttäen tai siihen on muuten erittäin painavia syitä.⁴⁹ Vahingonkärsijän varallisuusasemaa koskevan ympäristövahingon ennallistamis- tai torjumiskulut ovat perinteisesti voineet sisältyä joko esinevahinkoon tai puhtaaseen varallisuusvahinkoon, kun kyse on ollut rikoksella aiheutetusta vahingosta.⁵⁰

Rikoshyötyä ei tuomita menetetyksi siltä osin kuin se on palautettu tai tuomittu taikka tuomitaan suoritettavaksi loukatulle vahingonkorvauksena tai edunpalautuksena (RL 10 luvun 2 §:n 6 momentti). Hallituksen esityksessä vuonna 2016 todettiin lainmuutoksella tavoiteltavan rikoksen johdosta kärsineen yksityisen aseman parantamista. Yksityisellä vaateella oli etusija jo aiemman lainsäädännön perusteella, mutta etusija laajennettiin myös niihin tilanteisiin, joissa rikoksen tuottama hyöty on siirretty kolmannelle. Vahingonkorvaus tai edunpalautus ei siten sinänsä vähennä rikoshyödyn määrää, vaan kyse on vahingonkorvauksen tai edunpalautuksen ensisijaisuudesta.

Vuosina 2013–2018 tuomittiin ympäristörikoksien perusteella vahingonkorvauksena asianomistajille yhteensä 475 588 euroa 35 rikosasiassa. Lisäksi vahingonkorvauksena tuomittiin asianomistajille (myös kunta ja ELY-keskus) 1780 euroa tutkimuskuiluina sekä kunnalle maa-ainesasioissa laiminlyötyinä valvontamaksuina 5082 euroa. Erilliseen oikeudenkäyntiin siirrettiin asianomistajien useiden miljoonien korvausvaatimukset Talvivaaran kaivosta koskeneessa rikosasiassa ja kahdessa muussa rikosasiassa yhteensä 716 415 euron korvausvaatimukset rikoksella aiheutetun vahingon puhdistamisesta.

Useimmissa tapauksissa syyttäjä ei vaatinut rikoshyötyä menetettäväksi, kun asianomistaja esitti vahingonkorvausvaatimuksen. Yksittäisissä tapauksissa syyttäjä kuitenkin vaati asianomistajan korvausvaatimuksen ohella rikoshyödyn menettämistä ja oikeus sen myös tuomitsi. Näissä tapauksissa rikoshyöty on muodostunut eri perusteella kuin asianomistajan kärsimä haitta. Kiviaineksen murskaamista koskeneessa tapauksessa rikoshyöty muodostui laillisten jätteenkäsittely- ja kuljetuskustannusten

⁴⁹ Ks. laaja esitys vahinkolajeista *Hemmo* 2005 s. 149–205 sekä puhtaista varallisuusvahingoista sama s. 153–156.

⁵⁰ Ks. *Hollo – Vihervuori* 1995 s. 189.

välttämisestä, kun taas vahinko perustui murskaustoiminnan naapureille aiheuttamaan haittaan ja rasitukseen melun, tärinän, pölyn ja pakokaasujen vuoksi.⁵¹ Rikoshyötynä tuomittiin yli 26 000 euroa ja vahingonkorvauksena vakituisesti naapurikiinteistöllä asuvalla 12000 euroa ja vapaa-ajan asuntona kiinteistöään käyttävälle 8000 euroa korvausta. Käymäläveden juoksuttamista kiinteistön jätevesijärjestelmästä läheiseen avo-ojaan koskeneessa tapauksessa rikoshyöty muodostui vältetystä tyhjennyskustannuksesta, kun taas asianomistajan korvausvaatimus perustui rajanaapurin omakotitalon käyttövesikaivon pilaantumiseen ja kustannuksiin kiinteistön liittämisestä kunnalliseen vesijohtoverkostoon.⁵² Kolmannessa tapauksessa kyse oli kaavamääräyksen vastaisesti ilman maisematyölupaa tehdystä hakkuusta, jossa rikoshyöty perustui metsänhakkuusta saatuun nettotuloon ja vahingonkorvaus naapurikiinteistölle aiheutuneeseen, tuntuvaan maisemahaittaan, josta tuomittiin korvaukseksi kärjääjoikeuden kohtuulliseksi arvioima 10 000 euroa. Korvausvelvollisuus perustui siihen, että VL-alueeseen ei olisi saanut edes pyydettyä maisematyölupaa.⁵³

Jos korvaus- tai edunpalautusvaatimusta ei ole esitetty tai se on vielä ratkaisematta silloin, kun menettämiskaivusta annetaan ratkaisu, menettämisseuraamus on RL 10 luvun 2 §:n 6 momentin mukaan tuomittava. Säännös otettiin rikoslakiin jo vuonna 2002, silloiseen rikoslain 10 luvun 2 §:n 3 momenttiin. Perusteluna oli, että rikoksentehtäjän oli mahdollista hyötyä rikoksestaan, kun rikoshyödystä ennen säännöksen kirjaamista rikoslakiin vähennettiin maksettujen ja vaadittujen vahingonkorvausten lisäksi myös muut mahdolliset vahingonkorvaukset.⁵⁴

Niissä tilanteissa, joissa rikosoikeudenkäynnissä esitettyä korvaus- tai edunpalautusvaatimusta ei voida ratkaista samassa prosessissa, tuomioistuimen on ratkaistava menettämiskaivus ja siirrettävä korvaus- tai edunpalautusvaatimus käsiteltäväksi riita-asioiden oikeudenkäynnistä säädettyssä järjestyksessä.⁵⁵ Näissä tapauksissa korvausvelvollisuus ratkaistaan siten vasta rikosprosessin jälkeen.

Vuosina 2013–2018 siirrettiin erilliseen oikeudenkäyntiin Talvivaaran kaivosta koskeneessa rikosasiassa useiden miljoonien korvausvaatimukset. Lisäksi kahdessa muussa rikosasiassa eriytettiin yksityisoikeudelliseen prosessiin yhteensä 716 415

⁵¹ Länsi-Uudenmaan KO 15.10.2018 (dnro R 16/523, nro 18/144004, lainvoimainen).

⁵² Satakunnan KO 13.3.2018 (dnro R 18/188, nro 18/111210, lainvoimainen).

⁵³ Pirkanmaan KO 21.6.2018 (dnro R 18/924, nro 18/127464, ei lainvoimainen).

⁵⁴ Saarnilehto 2019 s. 665. Viljanen (2010 s. 250) toteaa, lainmuutoksella pyritään aikaisempaa tehokkaammin varmistamaan, että rikoksesta hyötynyt ei saa pitää saamaansa hyötyä.

⁵⁵ HE 4/2016 s. 37.

euron korvausvaatimukset, jotka koskivat rikoksella aiheutetun vahingon puhdistamiskustannuksia.

Rikoshyödyn menettäminen väistyy vahingonkorvauksen tai edunpalautuksen tieltä myös rikosprosessin päätyttyä. Jos korvausta taikka edunpalautusta on suoritettu tai tuomittu suoritettavaksi 2 §:n 6 momentissa tarkoitetun menettämisseuraamusta koskevan ratkaisun antamisen jälkeen, menettämisseuraamus voidaan panna täytäntöön tällä määrällä vähennettynä. Jos menettämisseuraamus on jo pantu täytäntöön, vastaava määrä voidaan suorittaa valtion varoista (RL 10 luvun 11 § 2 mom.). Säännös tuli voimaan jo vuoden 2002 lakimuutoksella ja sillä pyrittiin varmistamaan, että vahingonkärsijä saa korvauksen rikoksen johdosta. Ennen vuoden 2016 lakimuutosta korvausta piti hakea kanteella kärjäoikeudesta viiden vuoden kuluessa menettämisseuraamuksen lainvoimaisuudesta. Nykyisen säännöksen mukaan hakemuksen ratkaisee ensivaiheessa Oikeusrekisterikeskus. Mikäli Oikeusrekisterikeskus ei hyväksy hakemusta, asianomainen voi nostaa kuukauden kuluessa päätöksestä kanteen Helsingin kärjäoikeudessa.

Rikoslain 10 luvun 11 §:stä poistettiin vanhentumisaikaa koskenut säännös vuonna 2013, jolloin hallituksen esityksessä todettiin, että vahingonkärsijän oikeus korvaukseen valtiolta on yksityisoikeudellinen saatava. Kun kyse on rikokseen perustuvasta vahingonkorvauksesta, saatava ei muutu julkisoikeudelliseksi, sillä valtio on tullut korvausvelvollisen sijaan sillä perusteella, että se on konfiskoinut vahingonaiheuttajan varat.⁵⁶ Jos vahingonkorvaukseen on tuomittu eri henkilö kuin menettämisseuraamukseen (henkilövastaaja vs. oikeushenkilö), rikoshyödyn menettämisseuraamuksen ja vahingonkorvauksen tai edunpalautuksen välillä ei ole riittävää yhteyttä eikä vahingonkorvausta makseta valtiolle suoritetusta menettämisseuraamuksesta.⁵⁷

Korvauksen hakemista Oikeusrekisterikeskukselta koskeva säännös ei edellytä, että korvauksista on oltava siihen velvoittava tuomio, vaan myös sovinto vahingonkorvauksesta oikeuttaa korvauksen hakemiseen. Asianomistaja voi siten hakea hänelle rikosprosessin jälkeen tuomitun tai rikoshyödyn saaneen kanssa sovitun korvauksen Oikeusrekisterikeskukselta sikäli, kun rikoshyötynä menetettäväksi tuomittu määrä kattaa tuomitun tai sovitun vahingonkorvauksen määrän. Ylimenevän osan asianomistaja hakee vastaajalta tarvittaessa ulosottoteitse.

Jos korvaus tuomitaan joko rikosprosessista eriytetyssä tai erikseen nostetussa siviili-prosessissa, hakemus on tehtävä viiden vuoden kuluessa lainvoimaisesta tuomiosta velan vanhentumisesta annetun lain (728/2003, jäljempänä vanhentumislaki) 13 §:n nojalla. Jos korvausta haetaan ilman tuomiota tai vahingonkärsijän ja rikoshyödyn

⁵⁶ Saarnilehto 2019 s. 674.

⁵⁷ Kukkonen 2016b s. 916.

saaneen sovinnon perusteella, hakemus on tehtävä vanhentumislain 4 §:ssä säädetyn yleisen vanhentumisajan kuluessa, joka on kolme vuotta siitä, kun vahingonkärsijä on saanut vahingosta ja siitä vastuussa olevasta (vanhentumislaki 7 § 1 mom 3 kohta). Enimmäisaika vaatia korvausta on vanhentumislain 7 §:ssä säädetty kymmenen vuotta, mikä Saarnilehdon mukaan alkaa kulua siitä, kun varat ovat siirtyneet valtiolle.⁵⁸

Säännöksen perusteella myös menettämisseuraamukseen tuomittu voi hakea vahingonkorvaukseen oikeutetulle maksamansa korvauksen tai edunpalautuksen Oikeusrekisterikeskukselta, jos hän on vapaaehtoisesti sen suorittanut.⁵⁹

Asianomistajan oikeus vahingonkorvaukseen on rikoshyödyn menettämisseuraamukseen nähden ensisijainen, kun rikoshyötyvaatimus ja asianomistajan vaatimus perustuvat samaan perusteeseen. Mikäli rikoshyötyvaatimuksella ja vahingonkorvausvaatimuksella on eri peruste (esimerkiksi rikoshyöty maa- tai puuaineksen tuottamasta tulosta, vahinko melu- tai maisemavaikutuksista), rikoshyöty on tuomittava menetettäväksi asianomistajalle tuomittavan vahingonkorvauksen ohella.

⁵⁸ Saarnilehto 2019 s. 675–676.

⁵⁹ Kukkonen 2016b s. 913.

2.11 Rikoshyödyn kohtuullistaminen ennallistamiskustannuksilla

Rikoksella aiheutetun ympäristövahingon ennallistaminen tulee huomioiduksi kahdella eri tavalla rikosprosessissa. Lähtökohtaisesti siihen sovelletaan rikoslain 10 luvun 10 §:n kohtuullistamissäännöstä, jonka mukaan rikoshyöty saadaan jättää tuomitsematta tai menetetyksi voidaan tuomita vain osa hyödystä muun muassa silloin, jos menettämisseuraamuksen tuomitseminen olisi kohtuutonta ottaen huomioon rikoksen laatu, vastaajan taloudellinen asema sekä muut olosuhteet. Käytännössä jo toteutuneet ennallistamiskustannukset vähennetään menetettäväksi tuomittavasta rikoshyödystä. Vuosina 2013–2018 annetuista syyksi lukevista tuomioista käy ilmi, että yhdeksässä rikosasiassa vastaaja on ennallistanut alueen ja ennallistamiskustannusten yhteismäärä on ollut 571 174 euroa. Lisäksi viiden tuomion mukaan rikoksen kohteena ollut alue on ennallistettu, mutta ennallistamiskustannusten määrä ei käy ilmi.

Kohtuullistamissäännöstä koskien hallituksen esityksessä vuonna 2000 todettiin, että kohtuullistamissäännöksen perusteella rikoshyöty voidaan jättää konfiskoimatta, jos rikosentekijä veloitetaan palauttamaan tilanne sellaiseksi kuin se oli ennen rikosta. Tuomioistuimien voi tällöin tarvittaessa ottaa ennallistamisen kustannukset vähennyksenä huomioon konfiskoinnista päätettäessä.⁶⁰

Vahingonkorvausoikeudessa vahingonkorvausvelvollinen saa tehdä luontaisuurituksen,⁶¹ vaikka pääsääntönä onkin raha-arvoinen korvaus.⁶² Eräistä naapuruussuhteista annetun lain (26/1920, jäljempänä naapuruussuhdelaki) 13 §:n nojalla voidaan velvoittaa oman kiinteistön alueella kaivamis- tai rakentamistoimia tehnyt saattamaan alue entiseen kuntoonsa sekä maksamaan korvaus syntyneestä vahingosta ja haitasta, jos hän on toiminut ilmeisen pääasiallisesti aiheuttaakseen naapurille haittaa. Tällaiset toimenpiteet on tehtävä haittaa aiheuttaneen omalla alueella, joten haitan poistaminen ei haitankärsijän toimin olisi edes mahdollista.

Asianomistajan vaatimuksesta vastaaja veloitettiin neljässä tapauksessa luontaisuurituksena ennallistamaan rikoksella asianomistajan kiinteistölle aiheuttamansa vahinko. Kolmessa tapauksessa syyttäjät vaati rikoshyötyä samassa asiassa, jossa asianomistaja esitti ennallistamisvaatimuksen. Ensimmäisessä syyttäjän rikoshyötyvaati-

⁶⁰ HE 80/2000 vp, s. 22.

⁶¹ Ks. *Hemmo* 2005 s. 200.

⁶² *Hollo – Vihervuori* (1995 s. 189) toteavat, että ainakin periaatteellisesti siviiliprosessissa on yleisten periaatteiden nojalla voitu velvoittaa luontaisuuritukseen eli ennallistavien toimenpiteiden suorittamiseen.

mus perustui laillisten jätteen käsittelykustannusten välttämiseen. Se katsottiin ennallistamisvaatimuksen kanssa päällekkäiseksi ja siksi hylättiin, kun ennallistamisvaatimus hyväksyttiin.⁶³ Toisessa tapauksessa syyttäjän vaatimus hyväksyttiin asianomistajan ennallistamisvaatimuksen ohella, koska rikoshyöty muodostui eri perusteella kuin ennallistaminen eli säästettyinä varastointikustannuksina ja kuukausittaisina jätehuoltokustannuksina.⁶⁴ Samoin hyväksyttiin ennallistamisvaatimuksen ohella syyttäjän rikoshyötyvaatimus, joka perustui vältettyihin ympäristölupamaksuihin.⁶⁵

Kahdessa tapauksessa käräjäoikeus hylkäsi vaatimuksen vastaajan velvoittamisesta ennallistamaan kiinteistö. Toisessa hylkäämisperuste oli, että ei ollut selvää, kenen jätteitä kiinteistöllä oli ja toisessa tuomioistuin katsoi, ettei tällaista vaatimusta voida rikosasian yhteydessä käsitellä.

Ennallistamisvelvollisuutta ei voida asettaa yleisessä tuomioistuimessa oman kiinteistön ennallistamiseen lukuun ottamatta edellä mainittua naapuruussuhdelain 13 §:n tilannetta. Velvoite lainmukaisen tilan palauttamiseen voidaan sen sijaan asettaa lähes jokaisen ympäristöä koskevan lain nojalla,⁶⁶ ja näin käytännössä usein myös tehdään. Joissain tapauksissa hallintopakomenettely on edennyt ennen rikosprosessia jo lainvoimaiseen velvoittamiseen.

Tärkeää on myös tunnistaa oikein, mikä on ennallistamista. Jos toimenpiteen suorittamisvelvollisuus perustuu ympäristöluvan tai maa-aineslupan ehtoihin, kyse ei ole rikoksella aiheutetun vahingon ennallistamisesta vaan lupaehtojen täyttämisestä. Tyyppillinen esimerkki on maa-aineslupa perustuva maisemointivelvollisuus. Lupavelvoitteen toteuttamisesta aiheutuvia kustannuksia ei saa vähentää rikoshyödystä.

Tulevien ennallistamiskustannusten kannalta merkittävä on Vaasan hovioikeuden ratkaisu 22.5.2013 nro 652, joka ei sinänsä sisälly tutkimusaineistoon. Korkein hallinto-oikeus oli 20.2.2013 antamallaan päätöksellä lainvoimaisesti velvoittanut yhtiön ennallistamaan kiinteistön, mutta ennallistamista ei ollut vielä suoritettu. Hovioikeus katsoi, että menettämisseuraamuksen määräämiselle oli lähtökohtaisesti este. Se totesi, että vaikka rikoshyöty on arvioitava ensisijaisesti tuomitsemishetken olosuhteiden perusteella, menettämisseuraamuksen tuomitseminen ei ollut kohtuullista ottaen huomioon ennallistamisesta aiheutuviksi arvioidut ja rikoshyödyn määrän huomattavasti ylittävät

⁶³ Pirkanmaan KO 3.3.2015 (dnro R 15/171, nro 15/109607, lainvoimainen).

⁶⁴ Pirkanmaan KO 20.11.2014 (dnro R14/2765, nro 14/150691); Turun HO 27.4.2015 (nro 15/118270).

⁶⁵ Länsi-Uudenmaan KO 31.5.2018 (dnro R 17/515, nro 18/123811); Turku HO 2.11.2019 (nro 19/148131).

⁶⁶ Maa-aineslaki 14 § 2mom, luonnonsuojelulaki 57 §, ympäristönsuojelulaki 174-176 §, vesilaki 14:2, jätelaki 125 §.

kustannukset, kun yhtiö oli lainvoimaisesti velvoitettu ennallistamistoimenpiteiden suorittamiseen.

Kuten edellä on todettu, käytännössä ennen tuomitsemista suoritettujen ennallistamisten kustannukset huomioidaan rikoshyödyn määrää vähentävänä tekijänä RL 10:2,3 nojalla suoritettavassa arvioinnissa, ei RL 10:10 kohtuullistamissäännöksen kautta. RL 10:10 merkitys onkin oikeuskäytännössä supistunut koskemaan vain tilanteita, joissa ennallistamista ei ole vielä suoritettu. Ratkaisussa KKO 2019:52 (kohdat 58-59) viitattiin edellä mainittuun hallituksen esityksen kohtaan ja todettiin, että ”ennallistamisessa on kysymys siitä, että rikoksesta ympäristöön aiheutuneet haitalliset vaikutukset poistetaan. Kun ennallistamisen kustannukset ovat tiedossa, on perusteltua verrata todellisia ennallistamiskustannuksia rikoksen tuottamaan hyötyyn ja määrätä valtiolle menetettäväksi vain näiden määrien erotus.”

Korkein oikeus kuitenkin korosti ratkaisussa 2019:52, että menettämisseuraamusta ei tule jättää tuomitsematta pelkästään sillä perusteella, että kohde on ennallistettu, jos se johtaa tilanteeseen, jossa tekijälle alhaisten ennallistamiskustannusten johdosta jää rikoshyötyä. Rikoshyöty on siten tuomittava menetetyksi siltä osin, kun se ylittää vastaajan selvittämät ennallistamiskustannukset.

Vuosina 2013–2018 syyksi luetuissa ympäristörikosasioissa kymmenessä syytteessä ilmaistiin, että rikoksen aiheuttama ympäristövahinko oli ennallistettu. Vain yhdestä syytteestä nimenomaisesti kävi ilmi aiheutuneet ennallistamiskustannukset, jotka aivan ilmeisesti ylittivät asiassa mahdollisesti saadun rikoshyödyn.

Tuomioistuinkäsittelyn ja myös muutoksenhakuvaiheen aikana tarkasteluajanjaksolla ennallistamiskustannukset huomioitiin rikoshyödyn menettämistä koskevassa päätöksessä edellä selostetun KKO 2019:52 ratkaisun ohella, kuitenkin tyypillisesti siten, että kiinteistön puhdistamista pidettiin riittävänä perusteena jättää rikoshyöty tuomitsematta, eikä tuomioistuin verrannut saatua rikoshyötyä ja ennallistamiskustannuksia toisiinsa, kuten korkein oikeus päätöksessään edellyttää.

Useimmiten tilanne on se, että vastaaja ei ole vielä ennallistanut rikoksella muutettua ympäristöä eikä siihen ole myöskään lainvoimaisesti velvoittavaa hallintopakkopäätöstä. Näissä tilanteissa periaatteessa rikoshyöty on tuomittava menetettäväksi. Mikäli menettämisseuraamusta ei tuomita, jää varteenotettava riski siitä, että rikosentekijä sekä saa pitää rikoshyödyn että välttää ennallistamisesta aiheutuvat kustannukset – etenkin jos kyseessä on yritystoiminnassa tapahtunut rikos ja yritys ei ole vakavarainen.

Rikoshyödyn menettämisen oikeudenmukaisuuden kannalta haasteellisia ovat tilanteet, joissa rikoksen tekijän omistama kiinteistö on tarpeen ennallistaa, mutta sitä ei ole tehty ennen tuomiota, eikä siihen ole vielä hallintopakkomenettelyssä asetettu lainvoimaista velvoitetta. Edellä (jakso 2.9) käsitelty RL 10 luvun 11 § 2 mom. säännös, joka oikeuttaa jälkikäteisesti saamaan valtiolle tuomitusta rikoshyödystä Oikeusrekisterikeskukselta vastaavan määrän kuin vahingonkorvausta tai edunpalautusta on menettämisseuraamuksen tuomitsemisen jälkeen tuomittu tai suoritettu, soveltuu sanamuodon mukaan vain loukatun osapuolen oikeuteen saada korvausta. Näin ollen se ei sovellu rikoshyötyä saaneen itse suorittaman ennallistamisen kustannuksiin omalla kiinteistöllä.

Rikoshyödyn menettäminen muodostuu rangaistukselliseksi rikoksenteikijälle niissä tapauksissa, joissa rikoksesta tuomitun omistamalla kiinteistöllä tapahtunut rikoksen aiheuttamaa vahinkoa ei ennallisteta viimeistään ennen muutoksenhakuasteen tuomiota. Menettämisseuraamuksen tuomitsematta jättäminen saattaa kuitenkin johtaa tilanteeseen, jossa rikoksenteikijä saa pitää rikoshyödyn, eikä silti ennallista rikoksella aiheutettua haitallista muutosta ympäristössä.

3 Ympäristörikosten rikoshyötyä koskeva oikeuskäytäntö vuosina 2013–2018

3.1 Yleistä

Seuraavassa tarkastellaan erityyppisissä toiminnoissa tarkasteluajanjaksolla syyksi luettuja ympäristörikoksia sekä siitä näkökulmasta, millaisista teoista on ollut kyse, että siitä, millaista rikoshyötyä teolla on tunnustettu tavoitellun, ja onko rikoshyötyä tuomittu. Tarkastelu etenee rikoshyödyn merkittävyyden mukaisessa järjestyksessä eli sen mukaan, miten paljon kyseisellä toiminnalla on tuomittu rikoshyötyä menetettäväksi.

Selvityksen liitteenä (liite 1) on luettelo kaikista tarkasteluajanjaksolla annetuista, syyksi lukevista tuomioista ja kyseisissä rikosasioissa menettäväksi vaadituista ja tuomituista rikoshyödyistä.

3.2 Ympäristöluvan varaisessa toiminnassa tapahtuneet ympäristörikokset

Tässä selvityksessä ympäristöluvanvaraisessa toiminnassa tapahtuneet rikokset kattavat vain sellaisen toiminnan, joka on perustunut ympäristölupa- ja kyse on luvanvaraisesta toiminnasta aiheutuneista päästöistä. Vuosina 2013–2018 annetuista syyksi lukevista tuomioista 20 koski tällaista toimintaa. Näissä rikosasioissa yhdestoista vaadittiin rikoshyötyä ja niistä yhtä (Talvivaaran kaivosasia) lukuun ottamatta se myös tuomittiin. Menettäväksi tuomitun rikoshyödyn yhteismäärä oli lähes neljä miljoonaa euroa eli neljä viidesosaa tarkastelujaksolla tuomitusta rikoshyödystä ympäristörikosasioissa, vaikka vain 6 % syyksi lukevista tuomioista liittyy ympäristöluvallisen toiminnan päästöihin.

Tuotantotoiminnasta vesistöön kohdistuneita päästöjä koskevia tuomioita oli kolme. Tunnetuin on *kaivostoimintaa* koskenut, parhaillaan korkeimmassa oikeudessa vireillä oleva Talvivaaran kaivoksen rikosasia, jossa päästettiin lupaehdot ylittävä määrä haitallisia aineita vesistöön. Talvivaaran kaivosta koskevassa rikosasiassa käräjäoikeus

tuomitsi yhtiön menettämään rikoshyötynä ylimääräisen jäteveden varastoaltaan rakentamatta jättämisellä saadusta säästöstä rikoshyötynä käräjäoikeuden arvioiman 3,5 miljoonaa euroa. Hovioikeus ei kuitenkaan luenut vastaajien syyksi varastoaltaan rakentamatta jättämistä, ja katsoi, että sen rakentamatta jättämisellä ei ole osoitettu saadun rikoshyötyä, joten yhtiö vapautettiin menettämisseuraamuksesta.

Jokeen pääsi törkeästä huolimattomuudesta *teollisessa lämpöpaperin tuotannossa* käsikäyttöisen venttiilin käyttövirheen vuoksi ympäristölle myrkyllistä, pysyvävaikutteista bisfenol A:ta kolmen tunnin ajan yhteensä tuhat kiloa. Ainetta ei ollut ilmoitettu ympäristölupahakemuksessa, joten sitä koskien ei ollut asetettu lupaehtoja valvonnasta ja varokeinoista. Selkeä riskitekijä oli näin tunnistamatta ja prosessin valvonnassa ja turvajärjestelyissä ei huomioitu päästön havaitsemista, vaikka riski olisi ollut vähäisin toimin poistettavissa. Rikosasiassa ei vaadittu rikoshyötyä lainkaan. Asianomistajista elinkeino-, liikenne- ja ympäristövirastolla oli asiassa vahingonkorvausvaatimukset liittyen joen kala- ja rapukantaan kohdistuneisiin vahinkoihin ja paikallisella kukkaviljelijällä liittyen hänen sadolleen aiheutuneisiin, pitkäaikaisiin vahinkoihin. Tuomittujen vahinkojen kokonaismäärä oli yli 37 000 euroa.

Turvetuotantoa koskeneessa vesistö päästötapaauksessa turvetuotantoa harjoitettiin viidellä erillisellä turvetuotantoalueella *ilman* siihen myönnettyä *ympäristölupaa*. Yhdeltä alueista kuivatusvedet valuivat alapuolisiin vesistöihin hallitsemattomasti ja puhdistumattomina tai ainakin hyvin puutteellisesti puhdistuneina. Käräjäoikeus katsoi rikoshyödyn muodostuneen usealla eri tavalla: luvanvaraisuuden ylittävän alueen (1,8 ha) turvetuotannosta saadusta voitosta kahden alueen osalta 14 000 euroa, vesiensuojelurakenteiden rakentamisen laiminlyönnistä saadusta säästöstä kahden turpeen nostoalueen osalta yhteensä 20 000 euroa, ja yhden turpeen nostoalueen osalta laiminlyödyistä ympäristöluvan valmistelusta ja hakemisesta saadusta säästöstä 9000 euroa. Käräjäoikeus katsoi, että kun huomioitiin vesiensuojelurakenteiden laiminlyönnillä saatu säästö, turpeen myynnistä ei useimpien suoalueiden osalta jäänyt nettohyötyä. Rikoshyödyn kokonaismääräksi muodostui 47 000 euroa.

Toisessa turvetuotantoa koskeneessa tuomiossa ei todettu päästöjä tapahtuneen, vaan rikos koski turvealan yhtiön *ympäristölupien mukaisten tarkkailutoimien laiminlyöntiä* yhteensä 31 eri tuotantoalueella. Tässä tapauksessa saadut säästöt olivat riidattomat. Kokonaismäärältään 130 000 euron rikoshyödyn katsottiin muodostuneen ensinnä tarkkailukustannusten säästönä 3-4 vuoden ajalla päästötarkkailuvelvoitteiden laiminlyömisestä aiheutuneista 7 tuotantoalueella ja vesistö tarkkailuvelvoitteiden laiminlyönnistä 9 tuotantoalueella samalla ajanjaksolla (18 165,60 euroa), pohjavesi tarkkailuvelvoitteiden laiminlyönnistä 3 tuotantoalueella (8989 euroa) ja pöly- ja osin melutarkkailuvelvoitteiden laiminlyönnistä 6 tuotantoalueella (5024 euroa) sekä toiseksi näytteiden analysointikustannusten säästönä (98 011 euroa). Riidanalaista

oli, oliko menettämisvaatimus osittain vanhentunut. Käräjäoikeus totesi, että rikoshyöty ei ole miltään osin vanhentunut, koska kyse oli lainvastaisen tilan jatkumisesta, eikä yksittäisistä laiminlyönneistä.

Kolme tuomiota koski *ympäristöluvan varaista jätteenkäsittelyä*, josta oli aiheutunut päästöjä vesistöön tai maaperään. Vesistö päästössä *jätevedenpuhdistuksessa* jätevesiyhtiö päästi kuuden vuoden ajan jokeen toistuvasti jätevettä ohi puhdistusprosessin. Rikoshyötyvaatimus perustui *vältettyihin jäteveden puhdistus-, energia ja kemikaalikulutuksiin*, minkä perusteen hovioikeus hyväksyi. Hovioikeus katsoi lisäksi yhtiön saaneen investointien välttämistä merkittäviä *pääomakustannussäästöjä*. Kun ohijuoksetun jäteveden tarkka määrä tekoaikana oli mahdotonta selvittää, hovioikeus arvioi hyödyn määräksi 100 000 euroksi, mikä oli neljäsosa syyttäjän vaatimasta.

Kompostointilaitoksen toiminnassa (ei lainvoimainen tuomio) puolestaan yhtiö rikkoi usean vuoden ajan ympäristöluvan ehtoja päästämällä viemäriin ja sitä kautta jätevedenpuhdistamolle lupaehdot ylittävät määrät typpeä, fosforia, orgaanista ainetta ja kiintoainetta sisältänyttä jätevettä, mikä vaikeutti vedenpuhdistamon toimintaa ja johti puhdistamolta tapahtuneisiin, puhdistamon lupaehdot ylittäneisiin vesistö päästöihin. Tapauksessa rikoshyödyn katsottiin käräjäoikeuden hyväksymän syyttäjän vaatimuksen mukaan muodostuneen *lupaehtojen täyttämiseksi tarvittujen typenpoistolaitosten toiminnan lykkäämisestä saatuna korkohyötynä ja sen käyttö- ja huoltokustannusten välttämistä saatuna säästönä*. Korkohyöty laskettiin 2 prosentin vuosikorolla alkaen typpiraja-arvon voimaantulosta ja päättyen typenpoistolaitoksen valmistumiseen. Korkohyöty oli 46 800 euroa ja käyttö- ja huoltokustannukset ovat yhteensä 46 667 euroa eli rikoshyödyn kokonaismäärä oli noin 94 000 euroa.

Maaperään kohdistunut öljypäästö ympäristöluvallisesta toiminnasta tapahtui *nestemäisten jätteiden käsittelytoiminnassa*. Öljyisten jätevesien toistuvien päästöjen seurauksena toimintakiinteistön maaperä oli pilaantunut. Toiminnasta vastaaja työnjohtaja oli vastuuasemassa, koska hänen toimivaltaan kuului päättää investoinneista. Teko luettiin hovioikeudessa syyksi ympäristörikkomuksena, koska ympäristön pilaantumista oli pyritty ohjeistuksella vähentämään, alueen asfaltointi oli viivästynyt vuokranantajasta johtuen, vahinkotapahtumien määrä toiminnan volyyymiin nähden oli vähäinen ja aiheutunut vahinko ei ollut suuri. Tässä tapauksessa ei vaadittu rikoshyötyä.

Kahdessa rikosasiassa toiminta on parhaiten kuvattavissa *kiertotaloustoimintana*. Molemmissa oli kyse konkurssiin päättyneestä ympäristöluvanvaraisesta kierrätysalan osakeyhtiöstä, jonka toiminnassa oli kerätty huomattava määrä jätteitä yhtiön hallinnassa olleelle kiinteistölle. Törkeänä ympäristön turmelemisena tuomitussa tapauksessa oli kyse yhteensä 1550 tonnista typpihappo- ja rikkihappokontteja, joiden säilytys ei ollut lupaehtojen mukaista ja aiheutti niin tulipalon kuin kemikaalivuodon vaaran maaperään. Ympäristön turmelemisena tuomitussa (ei lainvoimainen) tapauksessa

kyse mm. 116 kuutiometrin kontista tahnamaista öljyjätettä, joista pääosa oli ulkona. Yhtiöllä oli ollut koetoimintalupa vain osalle jätteestä ja sekin oli päättynyt ennen yhtiön konkurssia. Kummassakaan tapauksessa syytteen mukaan ei tapahtunut päästöä maaperään tai veteen. Näissä tapauksissa ei vaadittu rikoshyötyä. On aiheellista todeta, että ensin mainitussa tapauksessa oli jo ennen syytteen nostamista aiheutunut valtiolle kahden miljoonan euron kustannukset jätteiden laillisesta varastoinnista, käsittelystä ja kuljetuksesta.

Yhdessä ympäristöluvitettua jätteenkäsittelyä koskeneessa tapauksessa oli kyse sekä ympäristönsuojelulain että jätelain vastaisesta menettelystä, jossa *jätteen käsittelylaitokselle* toimitettiin ja otettiin vastaan sen *ympäristölupa*an kuulumattomia jätteitä käsittelyyn. Tämän osalta ei vaadittu rikoshyötyä.

Kaksi ympäristön turmelemisena syyksi luettua tuomiota koski *kemikaalien asianton säilyttämistä*. Toisessa oli kyse ulkomaille vietävän vaarallisen kemikaalin välivarastoinnista ilman asianomaisia suojauksia. Toisessa vastaaja oli varastoinut kemikaaleja pohjavesialueella valuma-altaattomissa, lankkulattiaisissa konteissa yhteensä 12000 litraa. Näistä vain ensin mainitussa vaadittiin rikoshyötyä perustuen säästöön, joka oli saatu varastointi- ja kuljetuskustannuksissa verrattuna lailliseen menettelyyn.

Betonijätteen murskaustoiminnassa tapahtuneita tekoja luettiin syyksi kolme kertaa. Teoista kaksi ensimmäistä katsottiin ympäristön turmelemiseksi, viimeksi esiteltävä ympäristörikkomukseksi.

Ensimmäisessä tapauksessa yhtiön toiminnassa rikottiin lukuisia luvan ehtoja lämmitysöljyn ja polttonesteen tankkauspaikkojen suojausten, betonijätteen ja -murskeen säilytyspaikan, ylimääräisten prosessijätevesien käsittelyn ja betonimurskeen maarakennukseen hyödyntämisen osalta. Asiassa ei vaadittu rikoshyötyä, ilmeisesti sen vuoksi, että lupaehdot oli sittemmin täytetty.

Toisessa tapauksessa yhtiön toiminnassa ylitettiin kuuden vuoden ajan ympäristöluvan ehtojen sallima varastoidun murskatun ja murskaamattoman betonijätteen määrä. Rikosasia luettiin syyksi vasta hovioikeudessa, joka arvioi rikoshyötyvaatimusta. Yhtiön selvityksen mukaan laskennallinen tulo omien työmaiden betonijätteistä oli ollut noin 380 000 euroa, ulkopuolisten asiakkaiden betonijätteistä noin 495 000 euroa ja tulot myydystä betonimurskeesta noin 77 000 euroa. Yhtiölle oli oman selvityksen mukaan aiheutunut kuluja noin 1,3 miljoonaa euroa tonttivuokrasta, työmaan hankintaraporteista, palkoista ja niiden sivukuluista, murskaimesta, pulverointilaitteesta ja muista koneista. Hovioikeus katsoi, että rikoshyödyn määrää ei voida laskea vertailemalla yksinomaan vastaanottoasemien hintoja. Sen sijaan hovioikeus tarkasteli *nettohyötyä yhtiön ko. toiminnasta saamien tulojen ja menojen erotuksena*. Hovioikeus katsoi, ettei vuokratuloja voida vähentää rikoshyötyä laskettaessa, koska niiden määrä ei

riippunut yhtiön toiminnan laajuudesta tai sen varastoiman betonin määrästä. Hovioikeuden ratkaisu oli siten linjassa ratkaisun KKO 2017:56 kanssa. Hovioikeus totesi, että käsittelylaitoksen koneita oli käytetty myös murskattaessa betonia työmailla. Kun koneiden käyttökulujen ja palkkojen kohdistuminen oli epäselvää, hovioikeus päätyi arvioimaan noin vajaan kahden kolmasosan laskelmassa olevista kustannuksista olevan vähennettävissä rikoshyötystä laskettaessa, jolloin ylivarastoinnista saatu todellinen kustannussäästö oli 200 000 euroa.

Kolmannessa tapauksessa betonijätettä murskattiin ja pulveroitiin puolentoista kuukauden ajan, vaikka myönnetty ympäristölupa salli vain varastoinnin. Toiminnalla aiheutettiin meluhaittaa naapurikiinteistöille. Rikosasiassa rikoshyötynä vaadittiin ja tuomittiin ympäristöluvan hakematta jättämisestä saatu kustannussäästö 1725 euroa.

*Betonin tuotantotoiminnassa laiminlyötiin noudattaa ympäristöluvan ehtoa jatkuvasta jäteveden pH-arvon tarkkailusta, mittauksesta ym. lähes viiden vuoden ajan. Toinen betonituotantoa koskenut tapaus koski betoniliejun päästämistä huolimattomuudesta naapurikiinteistölle aiheuttaen maaperän huononemista. Molemmat teot luettiin syyksi ympäristönsuojelulain rikkomisena. Näistä ensin mainitussa rikosasiassa vaadittiin rikoshyötystä. Se perustui *asentamatta jätetyn tarkkailulaitteiston hinnan ja asennuskustannusten säästöön.**

Asfalttiaseman ympäristöluvan rikkomista koskeneessa tapauksessa *jäteasfaltin käyttämistä tuotannossa* koskenut lupaehto ylitettiin kymmenkertaisesti ja sitä käytettiin 200 000 tonnia vuodessa. Teko luettiin syyksi hovioikeudessa ympäristönsuojelulain rikkomisena. Tässä tapauksessa rikoshyödyn määrä oli poikkeuksellisen suuri. Hovioikeus katsoi selvitetyn, että tuotantokustannukset ovat olleet 10 euroa tonnilta halvemmat valmistettaessa asfalttia jäteasfaltista kuin käytettäessä valmistukseen neitseellistä kiviainesta. Kierrätysasfaltin ja neitseellisestä raaka-aineesta tehdyn asfaltin keskimääräisissä myyntikatteissa ei ollut merkittävää eroa. Hovioikeus katsoi, että taloudellinen hyöty *muodostui ympäristöluvan mukaisen raaka-aineen ja jäteasfaltin hinnakerossa säästyneistä kustannuksista*, jotka olivat yhteensä yli 3,3 miljoonaa euroa.

Maansiirtotoiminnassa ja maa-aineksen varastoinnissa käsiteltiin ja kuljetettiin maa-aineksia ensin ilman lupaa ja luvan myöntämisen jälkeen toistuvasti ympäristöluvassa määriteltyjen *toiminta-aikojen ulkopuolella* sekä lupaehtojen sallimaa laajemmassa mitassa aiheuttaen kohtuutonta naapurirasitusta melun, pölyn ja tärinän muodossa sekä terveysvaaraa muun muassa melun ja pölyn muodossa. Ympäristöluvan rauetua toimintaa oli jatkettu ilman ympäristölupaa. Teko luettiin syyksi ympäristön turmelemisena. Rikoshyötynä tuomittiin menetettäväksi *ympäristöluvan päättymisen jälkeen kiinteistölle jääneen jätteeksi luokiteltavan maa-aineksen laillisen käsittelyn vältetyt kustannukset*. Jätteen määrän puutteellisen selvityksen vuoksi käräjäoikeus arvioi ri-

koshyödyksi 1/3 vaaditusta eli hieman yli 26 000 euroa. Samassa asiassa naapurikiinteistöjen omistajat vaativat vahingonkorvausta heille aiheutuneesta melusta, pölystä ja tärinästä: Toiselle tuomittiin 8000 euroa ja toiselle 12000 euroa vahingonkorvausta.

Erityistapauksena malminetsintäluvalla tehdyssä *malminetsinnässä* rikottiin kasvien rauhoitusta ja suojelualueen rauhoitussäännöksiä syyllistyen luonnonsuojelurikokseen. Asiassa esitetyt vahingonkorvausvaatimukset hylättiin ennenaikaisina, koska kaivoslain mukaan etsintätöiden suorittajan on ensisijaisesti ennallistettava alue.

3.3 Maa-ainesten ottamisessa tapahtuneet ympäristörikkokset

Maa-ainestoiminnassa tapahtuneita ympäristörikkoksia luettiin tarkastelujaksolla syyksi 17 (5 % tuomioista). Rikoshyötyä tuomittiin menetettäväksi kaikkiaan lähes 600 000 euroa.

Maa-aineksia oli otettu *ilman ottolupaa* kuudessa tapauksessa. Luvatta otetun maa-aineksen määrä on ollut vähimmillään muutama kuorma-autollinen, mutta kahdessa tapauksessa yli 80 000 kuutiometriä. Yhtä useassa tapauksessa oli kyse *maa-ainesuovalla maa-ainesten ottamisesta lupaehjoja rikkoen sallitun ottosyvyyden alapuolelta* siten, että pohjaveden suojaksi määrätty suojaetäisyys jäi liian ohueksi, mikä on omiaan vaarantamaan pohjavettä. Yhdessä tapauksessa maa-aineksia oli otettu 69 000 kuutiometriä ottoalueen ulkopuolelta. Nämä teot katsottiin yhtä lukuun ottamatta ympäristön turmelemiseksi. Yksi näistä rikosasioista ratkaistiin korkeimmassa oikeudessa kesäkuussa 2019 (KKO 2019:52).

Rikoshyötyä ei vaadittu kahdessa luvatta ottamistapauksessa ja kahdessa yliottotapauksessa. Jälkimmäisten osalta syytteen mukaan alue oli ennallistettu, mutta aiheutuneiden ennallistamiskustannusten ja saadun rikoshyödyn määrään syytteessä ei otettu kantaa. Yhdessä maa-ainesten ottoa ilman siihen myönnettyä lupaa koskeneessa tapauksessa rikoshyötynä vaadittiin ja tuomittiin vain vältetty lupamaksu. Kaikissa muissa maa-ainesten luvatonta tai lupaehjojen vastaisesta otosta vaadittiin rikoshyötyä saadun tulon perusteella.

Vaikka maa-ainesten luvattomaan tai luvan ylittävään ottoon liittyvät rikokset ovat hyvin samankaltaisia ja periaatteessa hyöty muodostuu rikoshyödyn *yliotossa saadusta lisätulosta*, vaatimukset ja ratkaisut varioivat:

- luvaton otto 10 000 m³; vaadittu hyötynä myydyn kallio- ja soramurskeen myyntihinta (59 747,66 €) vähennettynä louhimisesta, rikotuksesta, murskauksesta, seulonasta, hävikistä sekä kuormauksesta aiheutuneista kustannuksista sekä arvio annetuista alennuksista 2 % eli 11 539,38 euroa, minkä käräjäoikeus tuomitsi. Käräjäoikeus hylkäsi vastaajan vaatimuksen, että hyödystä vähennetään maa-aineksen hankintakulut (joita ei ollut suoritettu) ja myydylle määrälle ositettu osuus tuloslaskelman mukaisista kommandiittiyhtiön kiinteistä kuluista, koska kiinteät kulut olisivat aiheutuneet yhtiölle joka tapauksessa ja koska yhtiö saisi käyttää rikoksella hankittuja varoja kiinteiden kuluja kattamiseen, jos kulut vähennettäisiin.
- luvaton otto 88 000 m³; vaadittu hyötynä tilikauden liikevoitosta (91 579,55 euroa) 90 % (louhitun aineksen osuus myynnistä) x 50 % (luvattomasti louhitun osuus) eli 40 000 euroa. Käräjäoikeus huomioi, että yrittäjä ei ollut ottanut palkkaa ja vähensi sitä vastaavan osuuden yhtiön tuloksesta, minkä lisäksi tuomioistuin arvioi hyödyksi sinänsä hyväksymästään laskuperusteesta epävarmuustekijöiden vuoksi 2/3 eli 13 100 euroa ja kohtuullisesti edelleen 9000 euroon.
- luvaton otto 15 800 m³; vaadittu ja tuomittu rikoshyötynä riidaton voittomarginaali 2,05 € / tonni eli 64 780 euroa. Käräjäoikeus hylkäsi vastaajan vaatimuksen kiinteistön ostokulujen (47 000 euroa) vähentämisestä todeten, että kiinteistön ostaminen on ollut liiketoimintariski.
- yliotto 32 500 m³: vaadittu rikoshyötynä 5 € / kiinto-m³ (=6,25 € / m³) + 70 euroa kuljetusmaksu / 25 m³ vähennettynä todellisilla kuljetuskustannuksilla 0,5 € / m³ ja lähikuljetuksista tulevalla vähennyksellä 0,7 € / m³. KKO arvioi todelliseksi hyödyksi jalostetusta ja kuljetetusta sorasta 3 € / m³ eli 97 500 euroa. Hyödystä vähennettiin suoritetuiksi näytetyt alueen ennallistamiskulut 26 600 euroa.
- yliotto 69 000 kiinto-m³ (= 122 889 tonnia): vaadittu rikoshyötynä veroton myyntihinta 582 459,83 euroa bruttona vähentämättä kuluja. Tuomittu nettohyödyllä 0,70 € / tonni eli 86 022,30 euroa.
- yliotto 70 000 m³: vaadittu rikoshyötynä kirjanpidon perusteella rikosperusteisessa erityistarkastuksessa teon osa-ajalta laskettu luvattoman maa-ainesoton nettotuotto kommandiittiyhtiön toiminnasta 17 500 euroa ja osakeyhtiön toiminnasta 100 000 euroa, jossa osa-ajan nettotuotto kerrottu koko tekoajalle. Käräjäoikeus huomioi epävarmuustekijät, eikä hyväksynyt laskentaperustetta sellaisenaan vaan arvioi rikoshyödyn määrän olevan 12 000 euroa ja 65 000 euroa.

- yliotto 61 000 m³: vaadittu nettotuotto 1,5 € / m³. Tuomittu syyttäjän oikeudessa hyväksymällä nettomarginaalilla 1 € / m³ eli 60 000 euroa.

Kahdessa tapauksessa oli kyse *maa-ainesten murskaamisesta*. Toisessa tapauksessa oli rikottu murskaamiseen sallittua ajankohtaa koskeneita ehtoja, toisessa ei lupaa ollut haettu lainkaan. Jälkimmäinen teko oli vanhentunut rikoksena, joten syyttäjä vaati ainoastaan *vältetyn ympäristöluvan hinnan* menettämistä rikoshyötynä valtiolle, mikä vaatimus myös hyväksyttiin. Ensin mainitussa tapauksessa ei vaadittu rikoshyötyä lainkaan.

Maa-ainesten otossa *rikottiin* myös *suojelusäännöksiä*. Toisessa tapauksessa maa-aineksia otettiin sekä maastoon että karttaan merkityn *muinaismuiston* eli kivikautisen asuinpaikan alueelta seurauksin, että muinaismuisto tuhoutui täysin. Toisessa tapauksessa maa-aineksia otettiin *luonnonsuojelulla rauhoitetun* törmäpääskypopulaation *pesintäalueelta pesintäaikaan* sillä seurauksella, että 40 törmäpääskyn pesää tuhoutui. Kummassakaan tapauksessa ei vaadittu valtiolle menetettäväksi rikoshyötyä.

3.4 Jätteiden käsittelyyn liittyvät ympäristörikokset

Toiminnallisen analyysin perusteella kaikista ympäristörikoksista lähes puolet liittyy jätteen käsittelemiseen (148 rikosasiaa, 46 % kaikista rikosasioista). Osa näistä toiminnoista on sellaisia, jotka olisivat edellyttäneet ympäristöluvan myöntämistä, mutta sellaista ei ole haettu (16 tuomiota). Rikoshyötyä tuomittiin tarkastelujaksolla menetettäväksi yhteensä lähes 334 000 euroa.

Suurimmassa osassa jäterikoksia oli kyse *jätteen keräämisestä omalle kiinteistölle* (yhteensä 58 tapausta). Lähes puolessa näistä tapauksista (29) jätettä oli myös käsitelty asiattomasti *polttamalla* sitä – jopa painekyllästettyä puuta. Kahden kolmasosan (35) näistä rikoksista katsottiin täyttävän ympäristön turmelemisen tunnusmerkistön.

Näissä rikostyypeissä alle puolessa (19 rikosasiassa) vaadittiin rikoshyötyä. Rikoshyödyksi katsottiin *vältetyt jätteen lailliset käsittely- ja kuljetuskustannukset*. Käytännössä rikoshyödyn määrä laskettiin sen hetkisen tilanteen perusteella: kuinka paljon kiinteistöllä olevien jätteiden toimittaminen lailliseen käsittelyyn maksaisi. Ongelmallisinta ennalta arvatenkin oli poltetun jätteen määrän osoittaminen ja kaikissa niissä tapauksissa käräjäoikeus arvioi rikoshyödyn määrän. Muita rikoshyötynä tuomittuja kustannussäästöjä näissä jäterikoksissa olivat *vältetty jäterekestereihin rekisteröitymis-*

maksu (150 euroa), vältetty jätteen testausmaksu (400 euroa) sen selvittämiseksi, miten jäte voidaan turvallisesti käsitellä, säästöt varastointitilan vuokraamisessa (kaksi tapausta, joissa kyse varastoinnista ulkotiloissa, säästö muodostui tekoajalta kuukausittaisen vuokran perusteella) sekä jätteeksi luokitellun kattohuovan käyttämisestä maarakentamiseen saatu säästö verrattuna maarakennuskankaaseen.

Yhdessä tapauksessa asianomistaja vaati vahingonkorvausta yli 32 000 euron siivouskustannuksista. Vaatimus eriytettiin erilliseen oikeudenkäyntiin. Kahdessa tapauksessa asianomistaja vaati vastaajan velvoittamista ennallistamaan kiinteistö, mihin käräjäoikeus myös vastaajan velvoitti.

Yhdessä tapauksessa käräjäoikeus hylkäsi rikoshyötyvaatimuksen sillä perusteella, että vastaaja oli puhdistanut kiinteistön ja hänelle oli aiheutunut rikoshyötyvaatimusta suuremmat kustannukset. Toisessa tapauksessa kiinteistön puhdistamiskulut olivat jääneet alhaisemmiksi kuin vaadittu rikoshyöty, mutta käräjäoikeus hylkäsi menettämiskaatamisen erotuksenkin osalta. KKO 2019:52 ratkaisun jälkeen tätä ei voi pitää enää hyväksyttävänä.

Jätteen hylkäämisiä ja roskaamisia oli lähes viidesosa (29) kaikista jäterikoksista. Nämä rikokset katsottiin pääasiassa ympäristörikkomukseksi tai jätelain rikkomukseksi. Yhdessäkään näistä tapauksista ei vaadittu rikoshyötyä. Kymmenessä tapauksessa asianomistaja – tyypillisesti kunta – vaati vahingonkorvauksena siivouskustannukset. Niiden määrä vaihteli 100 eurosta 1062 euroon ja keskiarvo oli noin 420 euroa.

Elinkeinotoiminnassa syntyneen tai haltuun saadun *jätteen dumpaamisesta* tai dumpaamistyyppisestä *jätteen käytöstä maarakentamiseen* oli kyse 24 tapauksessa. Rangaistukseen tuomittiin niin mm. purkualan yrittäjiä kuin kiinteistön omistajia tai haltijoita, jotka olivat sallineet dumpaamisen eli jätteen hautaamisen tai luvattoman käytön maarakentamiseen kiinteistöllään. Useissa tapauksissa oli kyse huomattavista jätemääristä. Kaksi tekoa katsottiinkin törkeäksi ympäristön turmelemiseksi ja pääosa muista perusmuotoiseksi ympäristön turmelemiseksi. Myös näissä tapauksissa rikoshyöty muodostui pääasiassa *vältetyistä jätteen käsittely- ja kuljetuskustannuksista* jätteen haltijan osalta. *Vastaanottajan osalta* tyypillisesti rikoshyöty muodostui *jätteen vastaanottamisesta peritystä maksusta ja/tai säästetyistä kustannuksista maarakennusaineksen ostamisessa*. Yhdessä tapauksessa vastaaja tuomittiin maksamaan *jälki-jätevero*a, kun yli kolme vuotta jatkunut jätteen vastaanotto ja loppusijoitus rinnastettiin kaatopaikkatoimintaan.⁶⁷

⁶⁷ Etelä-Karjalan KO 20.11.2015 (dnro R 15/1166, nro 15/150067, lainvoimainen).

Ilman ympäristölupaa harjoitettu jätteen hyödyntäminen luettiin syyksi 16 tapauksessa. Kyse oli tyypillisesti autopurkamotoiminnasta ilman asianmukaista ympäristölupaa tai esimerkiksi metallijätteen käsittelystä sen metallina edelleen myyntiä varten. Tekoja pidettiin lähes poikkeuksetta ympäristön turmelemisena, yhdessä tapauksessa jopa törkeänä tekemuotona jätteen suuren määrän perusteella. Rikoshyöty vaadittiin 12 tapauksessa. Lähes kaikissa vaadittiin ja tuomittiin *vältetty ympäristöluvan hinta* (2300–4380 euroa). Vain yhdessä tapauksessa vaadittiin myös *toiminnan edellyttämä ja vältetty ympäristövakuutusmaksu* toiminnan ajalta, samoin *kuukausittaiset säästetyt jätteenkäsittelymaksut*. Kolmessa tapauksessa vaadittiin *ympäristöluvan edellyttämien suojarakenteiden tekemättä jättämisestä saatu säästö*. Kahden osalta vaatimus hyväksyttiin, yhdessä tapauksessa hylättiin, koska toimintaan ei olisi voinut saada ympäristölupaa. Kahdessa tapauksessa vaadittiin rikoshyötynä toiminnasta saatu nettotulo eli myydystä metallista saatu tulo vähennettynä ostokustannuksilla. Kolmessa tapauksessa asianomistaja vaati vastaajan velvoittamista ennallistamaan kiinteistö. Vaatimus hyväksyttiin kahdessa tapauksessa, mutta yhdessä tapauksessa käräjäoikeus katsoi, ettei tällaista vaatimusta voida tutkia rikosasian yhteydessä, ja hylkäsi vaatimuksen siirtämättä sitä erilliseen oikeudenkäyntiin.

Kansainvälisestä jätteenkuljetuksesta ilman asianmukaisia vientilupia oli kyse 11 tapauksessa, jotka kaikki luettiin syyksi ympäristön turmelemisena. Pääsääntöisesti (9 tapausta) kyse oli käytetyistä lyijyakuista, joita oli kerätty Suomesta ja yhdessä tuotu tapauksessa Norjasta tarkoituksena viedä Balttiaan. Lisäksi yhdessä tapauksessa Ghanaan ja Kameruniin lähetettiin akkuja ja kylmälaitteita sekä toisessa Yhdistyneisiin Arabiemiraatteihin auton puolikkaita, joista ei ollut poistettu vaarallisia nesteitä. Rikoshyötyä vaadittiin viidessä tapauksessa ja tuomittiin neljässä. *Vältetty jätteen siirtoluvan hinta* vaadittiin neljässä tapauksessa ja tuomittiin kahdessa. Kahdessa tapauksessa Helsingin käräjäoikeus katsoi vuosina 2015 ja 2016 vastoin vakiintunutta tulkintakäytäntöä, että säästyneitä kustannuksia ei voida pitää rikoshyötynä. Kahdessa tapauksessa tuomittiin menetetyksi laittomasti maasta viedystä jätteestä eli lyijyakuista ulkomailla saatu myyntitulo, jonka määrä oli riidaton.

Seitsemässä tapauksessa *jätevettä tai sakokaivolietettä* oli *dumpattu* levittämällä sitä tarkoituksellisesti maastoon tai peltoon ja kerran sakokaivoliete päätyi avo-ojaan huolimattomuuden vuoksi. Näistä neljässä tapauksessa vaadittiin rikoshyötynä *vältetty laillisen jätteenkäsittelyn hinta*. Yhdessä näistä naapuriasianomistaja esitti oman vahingonkorvausvaatimuksensa kiinteistönsä liittämistä yleiseen vesijohtoverkkoon talousvetenä käytetyn kaivon pilaantumisen vuoksi, mikä myös tuomittiin. Asianomistajan korvausvaatimus uuden kaivon tekemiskustannuksista hylättiin ennenaikaisena. Yhdessä rikosasiassa rikoshyötyvaatimusta ei esitetty, koska vesilaitos vaati vahingonkorvausta yli 20 000 euroa vedenjakelun keskeytyksestä, mikä myös käräjäoikeudessa tuomittiin ja hovioikeudessa alennettiin sovittelussa sovittuun 5000 euroon.

Yhdessä vähäisessä tapauksessa vastaaja tuomittiin jätelain rikkomisesta rangaistukseen, koska hän oli luovuttanut jätettä toimijalle, jota ei ollut rekisteröity jäterekestäriin.

3.5 Maataloudessa tapahtuneet ympäristörikkokset

Maataloustoiminnassa tapahtuneita ympäristörikkoksia luettiin syyksi 25 rikosasiassa (8 % kaikista). Maatalous on luonteeltaan selvästi omanlaatuista ja lukumäärältään niin suuri kokonaisuus, että sitä on mielekästä käsitellä omana ryhmänään, vaikka yhtäältä osa toiminnasta edellyttää ympäristölupaa ja toisaalta lannan ja eläinraatojen käsittely olisi luokiteltavissa jätteen käsittelyyn. Rikoshyötyä maataloudessa tapahtuneista rikoksista tuomittiin valtiolle yhteensä hieman yli 100 000 euroa.

Pääosa eli 14 tapausta maatalouden ympäristörikkoksista tuomittiin liittyen *lannan käsittelyyn*. Lantaa on säilytetty ei-tiiviillä pohjalla tai lannan varastointi ei ole täyttänyt säädettyjä vaatimuksia, ja lantaa on päässyt valumaan ympäristöön ja usein myös vesistöön, mikä on ollut omiaan aiheuttamaan ympäristön pilaantumista. Rikoshyötynä vaadittiin *laillisen jätteenkäsittelykustannuksia* vain kahdesti ja tuomittiin kerran. Vaatimus perustui lannan toimittamiskuluihin luvalliselle toimijalle. Rikoshyötynä tuomittiin menetettäväksi vastaajan myöntämä 4000 euroa, kun hyödyn määrästä ei ollut muuta selvitystä. Toisessa tapauksessa vaadittiin rikoshyötynä tuhannesta kuutiosta lantaa 2976 euroa vältettyinä lannan poistokuluina. Asiassa esitettiin näyttö siitä, paljonko kustannukset olisivat olleet ulkopuolisen tekemänä, mutta käräjäoikeus katsoi, että vastaaja olisi voinut tehdä lannan poiston itse ilmaiseksi, joten asiassa ei ollut saatu rikoshyötyä.

Karja-, sika- ja lammastilalla *kuolleita yksilöitä* tai teurastettujen yksilöiden *ruhonosia* oli viidessä tapauksessa *haudattu* peltoon tai maastoon alueella, jossa sellainen ei ole sallittua. Tarkoituksena on ollut välttää raadonkeräilymaksu niiden turvallisesta hävittämisestä. Raatojen määrä on vaihdellut joistain kymmenistä naudoista lähes 400 si-anraatoon ja menettely on pisimmillään jatkunut 10 vuotta. Näissä tapauksissa rikoshyötyä vaadittiin yhtä kertaa lukuun ottamatta aina. Rikoshyöty määräytyi *vältetyn laillisen raatokäsittelyn hinnan* mukaisesti. Rikoshyödyn määrä oli näissä tapauksissa 2500 eurosta 8300 euroon.

Ympäristöluvan ehtojen rikkominen liittyi kahdessa tapauksessa eläinluvan ylittämiseen, mistä on samalla aiheutunut myös lannanpoistovelvoitteiden rikkominen ja nitraattipäästöt ympäristöön. Kahdessa muussa tapauksessa oli kyse laakasiilojen ym-

päristöluvan vastaisuudesta. Molemmissa tapauksissa puristenesettä oli päässyt valumaan ympäristöön aiheuttaen pilaantumista tai sen vaaraa. Rikoshyöty vaadittiin eläinluvun ylittämistä koskeneessa tapauksessa saadun lisätulon perusteella. Kyse oli turkistarhauksesta. Rikoshyötyvaatimus perustui kunkin vuoden aikana luvan ylittäneeseen naarasmäärään, joka kerrottiin keskimääräisellä pentutuloksella ja keskimääräisellä nahan hinnalla, mistä vähennettiin keskimääräiset nahan tuotantokustannukset. Käräjäoikeus kuitenkin arvioi rikoshyödyn määrän, koska todistelun perusteella tilan pentutulos jäi keskimääräisestä. Toisessa eläinluvun ylittämistä koskeneessa tapauksessa suurin ympäristöriski aiheutui lannan käsittelystä ja rikoshyötyvaatimus perustuikin vältettyihin lannan poiskuljetuskustannuksiin sekä lantalan ja navetan korjaus- ja rakentamiskustannuksiin ja vaihtoehtoisesti investoinnin lykkäämisestä saatuun korkohyötyyn. Rikoshyödyksi käräjäoikeus arvioi 30 000 euroa *vältettyinä lantalan korjaus- ja rakentamiskustannuksina*. Laakasiiloja koskeneissa syytteissä ei vaadittu rikoshyötyä valtiolle. Niistä toisessa naapuri vaati ja sai asianomistajana vahingonkorvausta 450 euroa jokeen päässeen puristusnesteen aiheuttamasta hajuhaitasta mökkien vuokraustoiminnalleen.

Kahdessa tapauksessa oli myös kyse *kiellettyjen torjunta-aineiden käytöstä* pohjavesialueella. Toisesta aiheutui kuntayhtymän vedenottamon veden metributsiinimääritysrajan ylittyminen, minkä vuoksi vedenottamon toiminta jouduttiin keskeyttämään. Näissä tapauksissa ei vaadittu rikoshyötyä. Toisessa tapauksessa aiheutui asianomistajana olleelle vesilaitokselle vahinkoa, kun vesilaitos jouduttiin varotoimena sulkemaan. Vesilaitoksen korvausvaatimus oli 43 120 euroa ostetusta vedestä ja 5000 euroa ylimääräisistä näytteenotoista. Korvauksena tuomittiin vesilaitokselle 5000 euroa vedestä ja 229,26 euroa vesinäytteistä.

3.6 Rakentamisessa tapahtuneet ympäristörikokset

Rakentamistoiminta oli lukumääräisesti toiseksi suurin tyyppi syyksi luettuja ympäristörikoksia, kun mukaan lasketaan myös maarakentaminen (36 tapausta, 11 % kaikista syyksi luetuista rikosasioista). Pääasiassa oli kyse maankäyttö- ja rakennuslain säännösten rikkomisesta. Lähes puolet kaikista rakentamistoiminnan rikoksista koski *rakennuksen rakentamista ilman siihen oikeuttavaa rakennuslupaa* (15 tuomiota). Olemassa olevan rakennuksen *korjaamiseen tai muuttamiseen* oli ryhdytty 6 kertaa *ilman asianmukaisesti haettua ja myönnettyä rakennuslupaa*. *Rakennusluvun ehtoja oli rikottu* kerran ja kahdessa tapauksessa oli rikottu maankäyttö- ja rakennuslain säännöksiä kiinteistön *siisteydestä*. Näissä teoissa oli kyse rakentamisrikkomuksesta. Vain yhdessä luvatta rakentamista koskevassa rikosasiassa vaadittiin ja sen mukaisesti

tuomittiin rikoshyötyä. Vaatimus perustui vältettyihin lupamaksuihin, joiden kokonaismäärä oli 1004 euroa.

Vakavimmat rakentamiseen liittyvät rikokset koskivat rakennusperintöä, muinaismuistoja ja luontoa suojelevien säännösten vastaista toimintaa. Kahdessa tapauksessa asemakaavalla *suojeeltu*, rakennusperinnön kannalta arvokas *rakennus purettiin ilman siihen oikeuttavaa lupaa*. Teot luettiin syyksi rakennussuojelurikoksina. Yhdessä teossa oli kyse suojellusta, asuinkäytössä olleesta rakennuksesta, jonka aulan portaisiin kohdistuvien korjaus- / uusimistöiden tekemiseen oli ryhdytty ilman yhteydenpitoa museovirastoon ja ilman museoviraston hyväksyntää siten, että portaikosta on purettu alkuperäiset askelmat. Teko luettiin syyksi rakennussuojelurikkomuksena, koska tarkoituksena oli ollut turvallisuudesta huolehtiminen, lopputulos oli jälkeinpäin hyväksytty ja kokonaisuutena arvostellen vähäinen. Missään näistä tapauksista ei vaadittu rikoshyötyä.

Muinaismuistoihin kajoamista koskeneista tapauksista yksi koski rakennuksen rakentamista, muut maan muokkausta tai tien parantamista. Rakennuksen rakentamista koskeneessa tapauksessa rakennusluvan hakija ei ollut ilmoittanut rakennuksen sijoituvan kiinteään muinaisjäännöksen alueelle ja rakennuslupa myönnettiin. Rakentamisen seurauksena 1600–1800 -luvun kiinteästä muinaisjäännöksestä tuhoutui osa. Neljässä maarakentamiseen liittyneessä tapauksessa maan kaivuulla tai tien parantamisella tuhottiin kiinteä muinaisjäännös, yhdessä tapauksessa jättikirkko, toisessa kiviroykkiö, kolmannessa Krimin sodan aikainen puolustusvalli ja neljännessä rautakautinen kalmisto, joka oli yksi valtakunnan merkittävimmistä kiinteistä muinaisjäännöksistä. Teot luettiin syyksi rakennussuojelurikoksina. Missään näistä tapauksista ei tunnustettu saadun rikoshyötyä.

Luonnonsuojelusäännöksiä puolestaan rikottiin maarakennustoiminnassa maastoon rajatun ja kiinteistörekisteriin merkittyjen *suojelettujen luontotyyppien* (luonnontilainen hiekkaranta ja puuton / vähäpuustoinen dyyni) *luvattomassa muuttamisessa* konevoimin tehdyssä maanmuokkauksessa, mikä katsottiin luonnonsuojelurikokseksi. Luonnonsuojelurikkomuksena puolestaan tuomittiin kaapelin kaivuutyö, jossa maastoon *merkitty erityisesti suojeltavan kasvin* eli idänkurhon *esiintymispaikka* osittain *tuhoutui*, kun kaivutyön suorittanut henkilö poikkesi suojellun kasvin esiintymän huomioineesta kaivureitin suunnitelmasta ilman työn teettäneen kaupungin hyväksyntää.

Ainoa ympäristön turmelemisena syyksi luettu teko koski puuston poistamista kaava-alueella. Kyse ei ollut metsätaloudesta, vaan *maiseman muuttamisesta ilman* maankäyttö- ja rakennuslain edellyttämää *maisematyölupaa*. Kiinteistön omistajat olivat poistattaneet puustoa oman kiinteistönsä ja vesistön välissä olleelta kunnan kiinteistöltä tavoitteenaan parantaa maisemaa ja siten nostaa asuntonsa arvoa. Rikosasiassa

vaadittiin vastaajilta rikoshyötynä *kiinteistön arvonnousua*, mikä myös sekä käräjäoikeudessa että hovioikeudessa hyväksyttiin. Hovioikeus teki katselmuksen ja totesi tuomiossa, että merinäköala tyypillisesti nostaa kiinteistön arvoa ja nopeuttaa myyntiaikaa. Vastaajien tontilta ei ennen tekoa ollut merinäköalaa tai se oli vähäinen edessä olleen puuston takia. Teon vuoksi maisema oli selvästi avartunut. Rikoshyötynä tuomittiin 10 000 euroa. Tämä on tiettävästi ensimmäinen kerta, kun rikoshyötynä tunnistettiin maiseman tuottama arvon lisä kiinteistölle. Toinen vastaava maisemaa muuttanut rikos tapahtui kiinteistön omistajien omalla tontilla, mutta yhteiskäyttöiseksi osoitellulla ranta-alueella. Tämä teko luettiin syyksi ympäristörikkomuksena.

3.7 Vesirakentamisessa tapahtuneet ympäristöririkokset

Vesirakentamistoiminnassa tapahtuneita ympäristörikoksia luettiin syyksi kaikkiaan 24 rikosasiassa (7 prosenttia kaikista tuomioista). Vain kolmessa tapauksessa vaadittiin rikoshyödyn menettämistä valtiolle.

Useimmiten lainvastaisessa vesirakentamisessa oli kyse *luvattomasta ruoppauksesta, ilmoituksen nojalla suoritetusta ruoppauksesta, joka olisi vaatinut vesiluvan tai myönnetyn vesiluvan rikkomisesta ruoppauksessa* (yhteensä 16 tuomiota). Ruoppausmassan määrä on ollut enimmillään 1000 kuutiometriä. Kuudessa tapauksessa ruoppausmassa oli sijoitettu vesialueelle ilman lupaa. Yhdessä tapauksessa ruoppausmassa oli sijoitettu maalle, mutta liian lähelle rantaa, joten ne olivat vaarassa jäädä veden alle tai valua takaisin veteen. Vain kahdessa tapauksessa vaadittiin rikoshyötynä *luvan hakemisen laiminlyönnistä saatua säästöä*. Molemmissa tapauksissa se tuomittiin. Yhdessä tapauksessa ruoppaus tehtiin luvanvastaisena aikana ja rikoshyötynä vaadittiin ruoppauksen suorittamisesta kesäaikana saadusta kustannussäästöstä 2500 euroa ja käräjäoikeus tuomitsi 1000 euroa saatuna säästönä.

Kolmessa tapauksessa ruoppaus kohdistui *luonnonsuojelualueeseen* ja ruoppausmassa oli myös sijoitettu suojelualueelle. Yksi teosta luettiin syyksi ympäristön turmeluksena, toinen luonnonsuojelurikkoksena ja kolmas luonnonsuojelurikkomuksena. Kahdessa tapauksessa vaadittiin rikoshyötynä poikkeusluvan hakematta jättämisestä saatu säästö. Myös neljäs, lupaehtoja rikkoen toteutettu ruoppaus kohdistui luonnonsuojeluarvoihin. Yksityishenkilöt toteuttivat kaupungin omistaman vesialueen rannan siistimistä koskeneen ruoppauksen vesiluvan ehtojen vastaisesti liian syvänä ja liian leveänä niin, että kaavassa osoitetun uhanalaisen juurtokaislan kasvuedellytykset heikentyivät ja osa esiintymästä tuhoutui. Kyseisessä tapauksessa ei vaadittu rikoshyötystä, vaikka oli ilmeistä, että tarkoituksena oli kiinteistön käyttöarvon lisääminen veneväylän ruoppaamisella.

Veden korkeuden muuttamista koskevista teoista ympäristön turmelemisena luettiin syyksi ensinnä tekojärven korkeuden alentaminen ojittamalla. Toisessa tapauksessa kiviä poistettiin järveen johtavan joen silta-aukon lähetyviltä, mikä johti järven vedenkorkeuden laskuun ja tulvan vaaraan rantakiinteistöillä sekä samassa yhteydessä syvennettiin joen pohjaa, mikä samensi jokivettä. Ensin mainitussa tapauksessa naapurikiinteistöjen omistajat esittivät vahingonkorvausvaatimukset, jotka perustuivat muun muassa virkistysarvon menetykseen. Virkistysarvon menetyksenä tuomittiin toiselle hovioikeuden ratkaisulla korvauksena 2000 euroa per kesä eli yhteensä 6000 euroa ja toiselle kiinteistönomistajalle yhden vuoden osalta 1000 euroa sekä kahdelta vuodelta 500 euroa vesiveden virtauksen estymisestä ja maisemallisesta haitasta eli yhteensä 2000 euroa ja 715 euroa muista vahingoista.

Vesilain luparikkomuksina luettiin syyksi perkausyhtiön padonhoidosta vastaavan laininlyönti pitää *veden korkeus lupaehtojen mukaisen alarajan ylittävänä*. Samoin luparikkomuksena tuomittiin *vesivoimayhtiön* puolesta juoksutusten valvonnasta vastaavan yhtiön vesivoima-asiantuntijan päätös avata padon patoluukut huoltotoimen mahdollistamiseksi siten, että *vedenpinta laski* nopeasti ja voimakkaasti *alle luvassa sallitun korkeuden ja veden virtauksen koskessa ylitti sallitun virtaaman*, mistä aiheutui sortumavaara ja yksi sortuma asianomistajan kiinteistöllä.

Kaksi *ojitusta* koskenutta tekoa luettiin syyksi ympäristön turmelemisena. Molemmissa ojitus tehtiin ilman vesilupaa. Toisessa oli kyse taimenkantaisella joella sijaitsevan ojan perkaamisesta juuri taimenen kudun ollessa käynnissä, mikä aiheutti haittaa ojan alapuolisen joen erityisille luontoarvoille eli Suomessa harvinaiselle alkuperäiselle ja elinvoimaiselle taimenkannalle lisääntyneen kiintoainekuorman vuoksi. Toisessa tapauksessa vedenhankintaa varten tärkeällä pohjavesialueella sijainneen *puron uomaa kaivettiin* yli 100 metrin matkalla lähes puoli metriä syvemmäksi, mikä oli omiaan aiheuttamaan pohjaveden pinnan alenemista ja negatiivisia muutoksia pohjaveden laatuun sekä tämän myötä vähentämään alueelta saatavissa olevan pohjaveden määrää.

Vesilain luparikkomus ja vesilain rikkinen luettiin syyksi teossa, jossa vastaaja *ojitti* omistamallaan kiinteistöllä sijaitsevan noin 60 metrin pituisen lähteikköalueen *vaarantaen lähteikön luonnontilan* ja kuusivaltaisessa lähdekorvessa on kasvaneen, *erityisesti suojellun harsosammallajin esiintymän*.

Metsärikosta koskeneessa tuomiossa oli hieman yllättävästi kyse *luonnontilaisen ojan* perkaamisesta muussa kuin metsätaloustarkoituksessa. Tuomitut olivat tiekunnan edustajia, jotka olivat teettäneet urakoitsijalla puron perkaamisen ilman metsänomistajan suostumusta ja siten vaarantaneet metsälain 10 §:n mukaisten omaispiirteiden säilymisen.

3.8 Metsästyksessä tapahtuneet ympäristörikkokset

Pääosa luonnonsuojelulla rauhoitettujen lajien yksilöistä tapettiin laillisessa metsästyksessä (14 tapausta). Kun lähtökohta on, että metsästäjän on tunnistettava saaliinsa, teot on luettu törkeästä huolimattomuudesta tai huolimattomuudesta tapahtuneita syyksi joko luonnonsuojelurikoksena tai -rikkomuksena. Ratkaisevaa teon syyksi lukemisessa on tahallisuusasteen lisäksi ollut tapettujen yksilöiden suojelumerkitys. Luonnonsuojelurikoksina luettiin syyksi 12 punakylkirastaan, kalasääsken, laulujoutsenen, valkoposkihanhen (3 tapausta) ja viirupöllön tappaminen. Luonnonsuojelurikoksena luettiin syyksi merikotkan, selkä-, nauru- ja kalalokin, silkkiuikun, harmaa-sorsan, naakan ja uuttukyyhkyn ampuminen.

Luonnonsuojelurikoksena luettiin syyksi myös allien metsästäminen luonnonsuojelualueella vastoin rauhoitusmääräyksiä.

Missään näistä rikoksista ei vaadittu rikoshyötyä. Todettakoon, että pääsääntöisesti syyttäjä on vaatinut valtiolle menetettäväksi rauhoitetun yksilön arvoa lajinsa edustajana luonnonsuojelulain 59 §:n mukaisesti ja noudattaen ympäristöministeriön asetusta rauhoitettujen eläinten ja kasvien ohjeellisista arvoista (9/2002). Useimmissa tapauksissa se myös on tuomittu menetettäväksi.

3.9 Luonnon- ja kulttuurin suojelusäännösten tarkoituksellinen rikkominen

Edellä on käsitelty sellaisia suojeltuihin luonnonarvoihin ja kulttuurihistoriaan kohdistuneita ympäristörikkoksia, joissa on ollut kyse jostain sinänsä hyväksyttävästä toiminnasta. Tässä tarkastellaan niitä 18 rikosta, joissa on kyse tarkoituksellisesta suojelusäännösten vastaisesta toiminnasta. On hyvä kiinnittää huomiota siihen, että kaikkiaan luonnonsuojelulain vastaisia tekoja luettiin syyksi 38 ja kulttuuriympäristön ja muinaismuistojen suojelusäännösten vastaisia tekoja yhteensä 10. Näistä tapauksista alle puolessa tapauksista ei ole muuta tavoitetta kuin suojelusäännösten rikkominen.

Yhdeksässä tapauksessa *tapettiin tarkoituksella rahoitetun lajin yksilö*. Teot kohdistuivat siiliin (2 tapausta), kanahaukkaan (2 tapausta), korppiin, tiiraan, meriharkkaan, merimetsoon ja rantakäärmeeseen.

Suojeltujen lajien yksilöillä harjoitettu kaupallinen toiminta luettiin syyksi vain kerran ja kyse oli uhanalaisten lajien kansainvälisen kaupan kieltoa koskevan CITES-sopimuksen vastaisesta amerikansaukon nahkojen maahantuonnista ilman tuontilupaa turkissalanyrityksen toiminnassa. Muut kolme kaupallisesta toiminnasta tuomitut olivat kaupanneet rauhoitettuja lintuja ja nisäkkäitä ilman edellytettyä ELY-keskuksen (tai Suomen ympäristökeskuksen) lupaa. Rikoshyöty vaadittiin vain yhdessä tapauksessa. Siinä katsottiin, että myytyjen yksilöiden hankintahinta oli vähennettävä saadusta *myyntitulosta*, koska ne oli hankittu aikanaan 1980-luvulla laillisesti. Hovioikeus arvioi hyödyn yhteensä 300 euroksi.

Kahdessa tapauksessa tuomittiin *keräilijä* luonnonsuojelurikoksesta. Kyse oli mittavista kokoelmista suojeltujen lajien munia, joita tekijät olivat sekä keränneet itse että ostaneet, myyneet ja vaihtaneet. Toisessa tapauksessa oli myös luvottomasti tapettu kokoelmaeläimiksi niin luonnonsuojelulailla kuin metsästyslailla rauhoitettuja lintuja ja nisäkkäitä.

Aluesuojelun vastaisessa toiminnassa oli kyse kansallispuiston rauhoitussäännösten vastaisesta moottorikäyttöisen ajoneuvon käytöstä ja rauhoitetun luonnonmuistomerkkin turmelemisesta. Molemmat olivat suhteellisen lievinä tekoina luonnonsuojelurikkomuksia.

Lopuksi yhdessä muinaismuistorikkomuksessa oli kyse siitä, että *irtaimen muinaismuiston löytänyt* henkilö ei luovuttanut sitä Museovirastolle lain edellyttämällä tavalla.

Missään näistä rikoksista ei vaadittu rikoshyötyä menettäväksi valtiolle. Kuten edellä, myös pääosassa näitä rikoksia vaadittiin ja tuomittiin valtiolle menetettäväksi yksilön arvo lajin edustajana luonnonsuojelulain 59 §:n mukaisesti.

3.10 Metsätaloudessa tapahtuneet ympäristörikokset

Metsätaloudessa tapahtui vain neljä ympäristörikosta tarkasteluajanjaksolla. Metsärikkosten ja -rikkomusten määrä on enää häviävän pieni metsälainsäädännön uudistuksen seurauksena, jossa teon syyksiluettavuuden kynnyks korotettiin tuottamuksesta törkeään tuottamukseen. Metsärikoksia ja rikkomuksia tuomittiin tarkasteluajanjaksolla vain yksi kumpaakin. Metsärikosta on käsitelty edellä vesirakentamisen yhteydessä. Rikoksista kaksi koski varsinaisesti metsätaloutta. Metsärikkomuksessa oli kyse *metsänhakkuun* suorittamisesta *ilman* metsälaissa edellytettyä *metsänkäyttöilmoitusta*.

Rakentamisrikkomuksena tuomitussa teossa puolestaan metsätaloutta harjoitettiin rantakaavan alueella, jossa *hakkuu edellytti maisematyöluvun myöntämistä*. Maanomistaja oli ammattimainen metsätalouden harjoittaja ja oli tietoinen kaavamerkinnästä. Tämä oli ainoa tapaus, jossa metsätalouden yhteydessä tapahtuneesta ympäristörikkoksesta vaadittiin rikoshyötyä. Rantakaava-alueella ilman maisematyölupaa kaataneelta tai kaadattaneelta kiinteistönomistajalta vaadittiin rikoshyötynä hakkuun nettotulo 31 145,46 euroa, mistä määrästä tuli syytteen mukaan vähentää kiinteistön toisen omistajan saama osuus (3/4). Hyöty muodostui tukkipuusta ja kuitupuusta saadusta nettotulosta (40 565 euroa), josta oli vähennetty hakkuutyön osuus (9420,30 euroa). Rikoshyöty tuomittiin vaaditusti, kuitenkin siten, että rikoksen kohteena olevilta maa-alueilta oli kertynyt kolme neljäsosaa koko hyödystä. Vastajan osuus hyödystä oli 5840 euroa.

On syytä todeta, että kolmen naapurikiinteistön omistajat esittivät vahingonkorvausvaatimukset hakkuiden aiheuttamista kuluista mökkitien korjauksissa, maiseman ja luontoarvojen tuhoamisesta ja mökin arvon alennuksena 11 800 euroa, 5900 euroa ja 7900 euroa. Vahingonkorvausvaatimus hylättiin tielle aiheutuneiden vahinkojen osalta, koska alueelle on perustettu tiekunta, joka ainoastaan voi toimia kantajana (laki yksityisistä teistä (358/1962, kumottu 1.1.2019) 62 §). Kahden asianomistajan vaatimus hylättiin, koska kesämökit sijaitsevat kauempana hakkuualueilta, joten heidän mökkikiinteistöilleen avohakkuista ei ole ollut sellaista haittaa, että heillä olisi oikeus korvaukseen. Kolmannen asianomistajan kiinteistön ja lähimmän laittoman avohakkuun väliin jää ainoastaan yksi kesämökkikiinteistö, jonka läpi on näkyvyys rannan avohakkuualueeseen ja etäisyys siihen muutenkin lyhyt. Aukkohakkuualueen kasvamisen hakkuuta edeltävään tilaan kestää kymmeniä vuosia, joten kysymys on pysyvästä korvattavasta taloudellisesta vahingosta eikä tilapäisestä haitasta. Korvausvelvollisuutta harkitessaan käräjäoikeus otti huomioon, että VL-alueeseen ei olisi saanut edes pyydettyä maisematyölupaa. Asianomistajan kesämökki oli suhteellisen uusi ja arvo noin 250 000 euroa, mihin nähden tuomioistuin piti 10 000 euroa kohtuullisena korvauksena. Käräjäoikeus ei huomionnut korvausvelvollisuutta määrätessään rikoshyödyn menettämistä. Tuomiossa ei siitä lausuttu, mutta rikoshyöty ja vahinko perustuivat eri perusteeseen, joten vahingonkorvausta ei olisi tullutkaan huomioida.

Metsätalouden yhteydessä on lisäksi rikottu muinaismuistosäännöksiä ja luonnonsuojelusäännöksiä. Metsänhoitoyhdistyksen edustaja oli teettänyt *koneellisen maanmuokkauksen* alueella, jonka läheisyydessä hän tiesi olevan kivikautinen asuinpaikka. Huolimattomuudesta hän oli käyttänyt karttaa, johon merkitty vain pisteenä muinaismuisto ja muokkauksessa kolmannes *kiinteästä muinaisjäännöksestä* tuhoutui. Luonnonsuojelurikoksessa puolestaan maanomistaja oli kaatanut maisematyöluvun vastaisesti kaikki kuuset, joissa *ollut liito-oravan* käyttämiä pönttöjä, vaikka lajin *lisääntymis- ja levähdyspaikkojen hävittäminen ja heikentäminen* on kiellettyä. Kummassakaan tapauksessa rikoshyötyä ei vaadittu, vaikka ainakin jälkimmäisessä tapauksessa hakattiin puustoa, jota ei olisi ollut sallittua kaataa.

3.11 Päästöt huolimattomuudesta / piittaamattomuudesta

Lähes kaikissa ympäristölupaan liittymättömissä päästötapaauksissa oli kyse öljyn tai polttoaineen päästämisestä ympäristöön (yhteensä 25 tapausta). Osassa teoista on ollut kyse jäteöljystä, mutta koska öljy on päästönä vaikutuksiltaan huomattavasti merkittävämpi ja nopeavaikutteisempi kuin muut jätteet, niitä tarkastellaan tässä erikseen.

Kahdessa tapauksessa oli kyse aluksesta tapahtuneesta *öljypäästöstä mereen*. Toinen päästö oli Suomen talousvyöhykkeellä ainakin 565 litraa, mahdollisesti yli 2000 litraa öljypitoista vettä, toinen aluevesillä huolimattomuudesta öljypitoista pilssivettä 20-30 sekunnin ajan ainakin 60 litraa, mutta mahdollisesti 500 litraa. Ensimmäinen teko katsottiin ympäristön turmelemiseksi, jälkimmäinen merenkulun ympäristönsuojelurikkomukseksi.

Neljässä tapauksessa oli kyse *anastuksesta*, jonka yhteydessä on tapahtunut tahallinen tai tuottamuksellinen *polttoaine- tai öljypäästö ympäristöön*. Kolmessa on ollut kyse polttoaineen anastuksesta, jossa polttoaine on jäänyt valumaan maahan, yhdessä muuntajan kuparikäämien anastuksesta, jossa muuntaja- ja jäähdytysöljyä on valutettu maahan tarkoituksellisesti.

Tahallinen öljypäästö oli kyseessä tapauksessa, jossa *jäteöljytynnyreitä tyhjennettiin ojaan* joen välittömässä läheisyydessä. Vastaavaa piittaamattomuutta oli tapauksessa, jossa *telakaivinkone on paloiteltu* käytöstä poistetun *soramontun reunalla* niin, että moottoriöljyä, jäähdytysnestettä ja hydraulikkaöljyä päässyt maaperään.

Tietoista riskinottoa on ollut tapauksessa, jossa maa-ainesyrityksen toiminnassa on *maa-aineksen ottopaikalla sallittu murskaimen polttoaineen täydennys* muualla kuin tankkauspaikalla, jolloin *ylitässä* 200 litraa polttoöljyä on päässyt maastoon.

Tuottamuksellisia polttoöljypäästöjä luettiin syyksi seitsemän. Päästön syynä yhdessä oli tapauksessa osaamattomuus uuden polttoainesäiliön asennuksessa, jonka seurauksena polttoainetta valui kunnan jätevesiviemäriin 600 litraa. Toisessa tapauksessa syynä oli syöpymät säiliöjärjestelmässä, joiden kautta 3500 litraa öljyä valui betoniseen bunkkeriin, hulevesiviemäriin ja edelleen ojaan, mereen ja ranta-alueille. Kolmannessa öljyä on siirretty kahden öljysäiliön välillä. Sähkökytkinten virheasentoon jäämisen ja valvonnan laiminlyönnin vuoksi öljyä pääsi 1500 litraa pannuhuoneen lattialle, lattiakaivojen kautta maahan ja salaojien kautta maaperään ja ojaan. Kahdessa tapauksessa vastaaja oli säilyttänyt polttoöljyä säilytysastiassa, joka ei ole ollut kaksi-vaippainen ja siitä on puuttunut vuodon varalta vaadittu valuma-allas, minkä vuoksi

polttoöljyä on päässyt valumaan maahan ja ojiin toisessa tapauksessa 1000 litraa, toisessa noin 400 litraa.

Neljässä tapauksessa oli kyse *jäteöljyn asianmukaisen* säilytyksen laiminlyönnistä. Vakavimmassa autohuoltoyrityksen jäteöljysäiliön toistuvan ylitäytön ja jäteöljynkeräysjärjestelmän epäkuntoisuuden johdosta maahan valui 10 000 litraa jäteöljyä, joka pilasi maaperää, oja ja pintavettä. Muissa oli kyse vähäisemmistä määristä jäteöljyä, joka oli päässyt maaperään ja pilannut sitä.

Yhdessä tapauksessa oli kyse vanhan öljysäiliön poistamisesta, jonka yhteydessä huolimattomuudesta säiliö kaatui ja siinä jäljellä ollut 2000 litraa kevyttä polttoöljyä vuosi maaperään. Vastaavaa huolimattomuutta on ollut tapauksessa, jossa kahden kontteihin sijoitetun lämpökeskuksen ja öljysäiliöiden siirrossa öljyä valui kiinteistölle ja tielle.

Ajoneuvon kuljettamiseen liittyi kaksi rikosta, jotka molemmat luettiin syyksi ympäristörikkomuksena. Toisessa henkilö törmäsi päihtyneenä kuorma-autolla esteeseen sillä seurauksella, että poltto-ainesäiliöön tulleesta reiästä valui 100-150 litraa polttoainetta maaperään. Toisessa henkilö ajoi niin sanotulla peltoautollaan pellolla, jossa ajoneuvo kaatui katolleen, alkoi vuotaa bensiiniä ja syttyi tuleen, jolloin kuljettaja hylkäsi ajoneuvon bensiiniä vuotavana ympäristöön.

Muita kuin öljypäästöjä on luettu syyksi vain kolme. Yhdessä yrityksen autonkuljettaja tyhjensi kuljettamansa ajoneuvoyhdistelmän perävaunusta noin 1860 kg käytettyä pesulipeää työpaikkansa pihassa. Toisessa tapauksessa henkilöt laskivat tahallaan akkunesteitä sadevesiviemäriin. Kolmannessa päästö ei ole kohdistunut maaperään, vaan vaara aiheutui altistuksesta asbestihiukkasille. *Vesikattosaneerauksen* tehneen yrityksen toiminnassa jätettiin puretut *asbestipitoiset* kattomineriittilevyt kiinteistön nurmikolle ilman suojausta tai pakkausta sekä varoittavaa merkintää kahden viikon ajaksi, mikä aiheutti roskaantumista ja mahdollista vaaraa terveydelle. Teko katsottiin ympäristön turmelemiseksi.

Vain yhdessä tämän ryhmän ympäristörikkoksessa syyttäjä esitti rikoshyödyn menettämiskaatumuksen. Se koski öljysäiliön asentamisen yhteydessä asentamatta jätettyjen ilmaputken ja suoja-altaan vuoksi aiheutunutta öljypäästöä. Rikoshyötynä vaadittiin asennusten ja tarkastusten laiminlyönnistä saatua 800 euron kustannussäästöä. Vaatimus hylättiin, koska tapauksessa oli riidattomasti aiheutunut vastaajille ennallistamis- ja muita kuluja 5000 euroa.

Huolimattomuudesta ja piittaamattomuudesta tehtyihin rikoksiin liittyy edellä kuvatusti tyypillisesti huomattavat puhdistuskustannukset, jotka ovat yleensä suuremmat kuin

rikoksella saatu kustannussäästö investoinnista tai työsuorituksesta. Kustannukset olivat kolmessa muussa öljypäästötapauksessa 7300 euroa, 14 000 euroa ja 63 000 euroa joko suoraan vastaajalle tai häneen kohdistettuna vahingonkorvausvaatimuksena. Samoin tapahtuneen lipeäpäästön puhdistuskustannukset ovat olleet yli 40 000 euroa.

Aluspäästöistä on todennäköisesti saatu taloudellista hyötyä satamamaksujen säästönä ja säiliöiden lailliseen käsittelyyn toimittamisen välttämisestä saatuna aikasäästönä. Säästö kuitenkin on koitunut laivaisännälle, eikä vastaajina olleille laivan henkilökuntaan kuuluville työntekijöille, joten hyötyä ei olisi voitu heiltä vaatiakaan.

Anastusrikoksissa rikoshyöty on koitunut luonnollisesti anastetun tavaran tai aineen arvosta, ei anastuksessa aiheutetusta päästöstä.

3.12 Rikoshyödyn menettämiskaatimuksen hylkääminen

Syyttäjän rikoshyödyn menettämistä koskeva vaatimus hylättiin kokonaan tai pääosin 12 tapauksessa muun kuin vastaajan suorittaman ennallistamisen kustannusten huomioimisen perusteella. Hylkääminen perustui siihen, että

- vaatimus oli kohdistettu henkilövastaajaan yhtiön sijasta, vaikka hänen ei ollut näytetty itse hyötynneen rikoksesta (3 tapausta);
- vaatimus kohdistui yhtiöön, jota ei nimetty vastaajaksi haastehakemuksessa;
- asiassa esitetty vaatimus oli ennenaikainen, koska oli epävarmaa, pitkö vastaajan toimittaa aines jätteenkäsittelyyn vai ei;
- toimintaan ei olisi saanut ympäristölupaa, joten ympäristöluvan edellyttämien toimien tekemättömyydestä ei ollut saatu säästöä;
- rikoshyötynä vaaditut ennallistamiskustannukset eivät ole rikoshyötyä;
- säästyneitä kustannuksia ei voida pitää rikoshyötynä;
- vastaaja olisi voinut suorittaa jätteen kuljettamisen itse ilmaiseksi, joten rikoshyötyä ei muodostunut;
- kärjääoikeus tuomitsi rikoshyötynä syyttäjän vaatimuksesta poiketen ennallistamiskustannukset, ei syyttäjän vaatimia kustannussäästöjä ja hovioikeus katsoi, ettei tuomioistuim voinut poiketa vaatimuksesta ja kumosi kärjääoikeuden tuomion tältä osin;

- asianomistajan esittämä korvaus- tai ennallistamisvaatimus kohdistui samaan perusteeseen kuin rikoshyötyvaatimus ja oli ensisijainen;
- vastaaja eläkeläinen, jolla heikko taloudellinen asema, ei todennäköisesti saataisi kertymää ja tuomitseminen olisi kohtuutonta huomioiden tuottamuksen aste; ja
- saadun edun ja rikoksen välillä ei ollut asiayhteyttä.

Näistä perusteista selvästi lainsäätäjän tahdon vastainen on ratkaisu, että vältetyt kustannukset eivät ole rikoshyötyä.

Lisäksi yhdessä kärjäoikeuden tuomiossa katsottiin rikoshyödyn määräksi selvitetyn 16 144,80 euroa, mutta kärjäoikeus kohtuullisti menettämisseuraamuksen 10 000 euroon, koska täysimääräistä rikoshyödyn menettämistä pidettiin kohtuuttomana ottaen huomioon yhtiön tappiollisuus. Tämä ratkaisu on sekä yleisen rikoksesta hyötymisen kiellon lähtökohdan että rikosten ennalta estävyyden kannalta ongelmallinen, sillä vastaaja sai kattaa rikoshyödyllä muun liiketoiminnan tappiollisuutta.⁶⁸

3.13 Johtopäätökset oikeuskäytännöstä

Ympäristörikosten taloudellinen merkitys

Ympäristörikosten taloudellista merkitystä on vaikea tarkasti arvioida. Suuntaa antavana voidaan pitää rikoksella saadun hyödyn määrää, asianomistajille aiheutuneiden vahinkojen määrää ja aiheutuneiden ennallistamiskustannusten määrää. Nämä käyvät vain osittain tuomioista ilmi, sillä osassa tuomioista on todettu, että ennallistaminen on jo suoritettu, mutta sen kustannusten määrää ei ilmoiteta. Tuomioiden perusteella rikoshyötynä tuomittiin menetettäväksi kaikkiaan 5 016 613,98 euroa, minkä lisäksi 3000 euroa tuomittiin Tullille jälkiverona rikoshyödyn sijasta. Asianomistajille tuomittiin vahingonkorvauksena yhteensä 475 588 euroa, minkä lisäksi tuomittiin joko asianomistajalle tai viranomaiselle 1780 euroa tutkimuskuluina⁶⁹ ja kunnalle maa-ainesasioissa laiminlyötyinä valvontamaksuina 5082 euroa. Tuomioiden perusteella vastaajat olivat jo ennen tuomioistuinkäsittelyä ennallistaneet ympäristöä 571 174 euron edestä. Erilliseen oikeudenkäyntiin siirrettiin asianomistajien useiden miljoonien korvausvaatimukset Talvivaaran kaivosta koskeneessa rikosasiassa. Lisäksi erilliseen oi-

⁶⁸ Ks. myös Kukkonen 2016a s. 729.

⁶⁹ On syytä huomata, että esitutkinnassa syntyneitä tutkintakustannuksia ei ole vaadittu valtiolle korvattavaksi.

keudenkäyntiin siirrettiin kahdessa muussa rikosasiassa yhteensä 716 415 euron korvausvaatimukset rikoksella aiheutetun vahingon puhdistamisesta. Ilman Talvivaaran mittavia korvausvaatimuksiakin vuosien 2013–2018 aikana syyksi luetuissa ympäristörikoksissa oli kyse yli kuuden ja puolen miljoonan euron taloudellisista vaikutuksista.

Rikoshyötyvaatimuksen esittämättä jättäminen

Oikeuskäytännön tarkastelun perusteella on ilmeistä, että käräjäoikeuksissa tarkasteluajanjaksolla käsitellyissä rikosasioissa on jäänyt vaatimatta rikoshyötyä useissa sen tyyppisissä tapauksissa, joissa sitä muun oikeuskäytännön valossa oli todennäköisesti saatu. Tämä tarkoittaa, että syyksi luetulla rikoksella on saatu rikoshyötyä, joka on jäänyt hyödyttämään rikoksen tekijää. Ilmeisenä syynä on, että rikoshyötyä ei ole tunnistettu ja selvitetty esitutkintalain 1 luvun 2 §:n edellyttämällä tavalla. Syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen esitutkintayhteistyössä tähän on tarvetta kiinnittää huomiota.

Osa ympäristörikoksia on sellaisia, että niissä rikoshyötyä tyypillisesti ei muodostu ja siten syyttäjän menettämiskaavan vaatimuksen esittämättä jättäminen on perusteltua. Näitä olivat lähes kaikki huolimattomuuteen liittyvät päästöt muussa kuin ympäristöluvallisessa toiminnassa. Samoin pääosassa luonnonsuojelurikoksia ja -rikkomuksia rikoshyötyä harvoin muodostuu, lukuun ottamatta metsätalouteen tai maa-ainesten ottoon liittyvää toimintaa.

Rikoshyödyn menettämiskaava on perustellusti jäänyt esittämättä niissä tapauksissa, joissa asianomistajan vahingonkorvausvaatimus tai ennallistamisvaatimus on perustunut samaan perusteeseen, jolla rikoshyöty on muodostunut. Näissä tilanteissa kyse olisi ollut päällekkäisestä vaatimuksesta. On syytä kuitenkin huomata, että jos vahingonkorvausvaatimuksen peruste on toinen kuin rikoshyödyn muodostumisperuste, rikoshyötyvaatimus on esitettävä ja ratkaistava.

Rikoshyödyn kannalta merkittävimmät ympäristörikokset

Ympäristörikoksissa taloudellisesti merkittävin rikoshyöty muodostuu ympäristöluvanvaraisen toiminnan lieveilmiönä eli lupaehtojen vastaisessa toiminnassa, jossa 78 % kaikista menetettäväksi tuomitusta rikoshyödystä katsottiin saadun. Kaksi muuta rikoshyödyn kannalta merkittävää toimintaa ovat maa-ainesten otto (12 % tuomitusta rikoshyödystä) ja jätteiden asiaton käsittely (7 % tuomitusta rikoshyödystä). Näissäkin ryhmissä rikoshyötyä vaadittiin noin puolessa tai harvemmassa tapauksessa.

Rikoshyödyn moninaisuus ympäristörikoksissa

Oikeuskäytännön läpikäynnin perusteella rikoshyödyn muodostuminen on hyvin monimuotoista (Taulukko 4). Edellä (jakso 2.7) tarkasteltuja rikosten tyyppisiä hyötytyyppejä tunnistettiin tarkastelujaksolla hyvinkin kattavasti ja jopa yksittäistapauksellisesti tarkemmin kuin ennalta arvioiden oli odotettavissa.

Tarkasteluajanjaksolla annettiin tuomio, jossa todettiin kiinteistön arvon nousseen rikoksella avartuneen maiseman vuoksi. Ennen tätä ratkaisua ei ole ollut tiedossa oikeuskäytäntöä maisemallisen arvon tuottamasta rikoshyödyistä. Vastaavasti ajanjaksolla tunnistettiin, että rikoksen vuoksi kiinteistön arvo voi myös laskea tilanteessa, jossa haitallinen maisemanmuutos ei olisi ollut sallittavissa. Toinen tilanne, jossa kiinteistön arvo voisi rikoksen seurauksena lisääntyä, on kiinteistöä rasittavan suojeluperusteen poistuminen muinaismuisto- tai rakennussuojeluarvoihin kohdistuvan rikoksen johdosta. Tällä perusteella rikoshyötyä ei tarkasteluajanjaksolla vaadittu kertaakaan, joten tuomioistuimen ratkaisua asiassa ei vielä ole.

Taulukko 4. Rikoshyödyn eri tyypit ympäristörikoksissa.

Tulon lisäys	Arvon lisäys	Vältetyt välittömät kustannukset	Vältetyt välilliset kustannukset
Ylituotannon tuottama nettotulo (yksikkökohtainen / tilikauden tuloksen perusteella laskettu)	Kiinteistön / asunto-osakkeen arvon nousu maisemaperusteella	Investointikustannukset (rakentaminen, näytteenottolaitteiston ostaminen / asentaminen)	Korkohyöty investoinnin lykkäämisestä
Maa-aineksen / puuaineksen / turveaineksen ylijoton tuottama nettotulo		Lupamaksut, ympäristövakuutus	Lupahakemuksen suunnittelukustannukset
		Laillisen toiminnan kustannukset kuten jätteenkäsittely kuuksittain tai tonniperusteisesti + kuljetuskustannukset	
		Työvoimakustannukset	
		Tutkimuskustannukset (jäte / päästö)	

Tutkimuskustannusten välttämistä koskivat vain yksi jätteen laittoman käsittelyn tuomio, jossa rikoshyötynä tunnistettiin kustannukset, jotka aiheutuvat sen selvittämi-

sestä, miten jäte voidaan laillisesti loppukäsitellä ja yksi turvetuotantoa koskenut tuomio, jossa oli kyse vesistö päästöjen tarkkailunäytteiden välttelyistä analyysikustannuksista.

Rangaistuksellisuus

Oikeuskäytännössä on yksittäisissä tapauksessa tuomittu rikoshyötyä, joka vaikuttaa rangaistukselliselta. Näitä ovat erityisesti investointikustannusten pääoman tuomitseminen rikoshyödyksi korkohyödyn sijasta, kun kyse on pitkäaikaisesta investoinnista (lantala, asfaltointi), joka toiminnan harjoittamiseksi on välttämätön.

Henkilövastuun osoittamisen kynnyksen yhteisön toiminnassa tapahtuneissa rikoksissa

Oikeuskäytännössä on pääsääntöisesti edellytetty näyttöä siitä, että yrityksen toiminnassa saavutettu rikoshyöty todella on hyödyttänyt myös henkilövastaaajaa. Korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2019:52 vahvistaa tätä vaatimusta ja korostaa syyttäjän näyttötaakkaa.

Liite 1. Vuosina 2013-2018 annetut syyksi lukevat tuomiot

Diaarinro	Pvä	Tuomioistuin	Rikosnimike	Menettämiskaava	Tuomittu	Peruste	Asiantuntijan korvausvaatimus	Tuomittu
Ympäristöluovallisuudesta aiheutuneet päästöt maaperään, veteen, ilmaan								
14/714	13.5.2016; 22.3.2018; 21.11.2019	Kainuun KO, Rovaniemen HO, KKO	Törkeä ympäristön turmeleminen	10,3 miljoonaa ylimääräisen veden varastoaltaan säästyeistä rakentamiskuluista + 3.008.970,61 euroa käänteisosmoosilaitteiston hankinnan lykkäytymisessä säästyeistä kuluista	Hylätty	KO: käänteisosmoosilaitoksen osalta ei näytetty rikoshyötyä; HO ei luenut syyksi altaiden rakentamattomuutta ja lausui yhtiölle aiheutuneen pikemminkin mittavia vahinkojen torjunta- ja korjauskustannuksia.		Erotettu erilliseen oikeudenkäyntiin.
15/1993	15.5.2017	Päijät-Hämeen KO	Törkeä ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
14/797	28.11.2014; 22.2.2016	Satakunnan KO; Vaasan HO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu			ELY: 20000 (=10000 istutuskalojen arvon / tuoton menetys + 10000 jokikalvojen arvon/ tuoton menetys + vahinko kalasto/ravusto/virkistys) + viljelijä 96065,02 (=13950 tuhoutuneet kukat + tuotantomenetys 79030,22 + työvoima 1800,1 + hävitys ja puhdistus 755,7 + laboratorioskustannukset 529)	5000 (ELY) + 32447,48 (viljelijä)
15/1991	18.11.2015	Vantaan KO	Ympäristön turmeleminen	6252,25 säästö varastointi-, terminaali- ja kuljetuskulut	6252,25	Vaaditusti		
15/980	3.12.2015	Länsi-Uudenmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				

15/1887	8.1.2016; 23.11.2016	Satakunnan KO; Vaasan HO	Ympäristön turmeleminen	400000 puhdistus-, ener- gia- ja kemikaalisäästö	100000	säästetyt investointikustan- nukset, HO arvio		
15/1805	30.9.2016; 23.2.2018	Vantaan KO, Hel- singin HO	Ympäristön turmeleminen	1225963,35 bruttohyöty / 580000 saatu säästö jäte- kustannuksissa	200000	säästetyt kustannukset, HO arvio		
16/574	12.5.2017	Hyvinkään KO	Ympäristön turmeleminen	(200 tonnin betonivalli pois- tettu)				
16/1156	2.11.2017; 9.8.2018	Etelä-Pohjanmaan KO; Vaasan HO	Ympäristön turmeleminen	116618,12 myyntitulo vä- hennettynä tuotantokustan- nuksilla + vesiensuojelura- kenteet 20000 + ympäristö- lupien hinta 2 x7310 + lupa- valmistelu 2 x 2000	47000	turpeen myyntitulo (11000 € + 3000 € + 4000 €) + välte- tyt kustannukset ympäristö- lupahakemuksen valmiste- lusta, ympäristölupamak- suista ja vesistönsuojelura- kenteiden rakentamatta jät- tämisestä (5000 € + 15000 € + 9000 €); KO arvio		
16/523	15.10.2018	Länsi-Uudenmaan KO	Ympäristön turmeleminen	80084,16 jätteenkäsittely- maksut ja kuljetus lähim- mälle jäteasemalle	26694,72	vältetyt jätteenkäsittely- ja kuljetuskustannukset; KO arvio 1/3, kun todellinen määrä selvittämättä	A 100000 + B 100000 pölyn, melun, tärinän ja pakokaasujen ai- heuttamasta haitasta.	12000 + 8000
16/1011	9.11.2018	Kanta-Hämeen KO (ei lainvoimainen)	Ympäristön turmeleminen	346512 / 93467 investointi- hyöty (4 vuotta / 13 kk 2 % korko) ja vältetyt käyttö ja huoltokustannukset (4v/13kk 40000/v)	93467	vältetyn investoinnin korko- hyöty (46800 €, 13 kk 2 % korko) ja vältetyt käyttö- ja huoltokustannukset (46667 €, 40000/v, 13kk)		
18/438	23.11.2018	Kanta-Hämeen KO (ei lainvoimainen)	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
13/2799	7.11.2013; 29.12.2014	Varsinais-Suomen KO; Turun HO	Ympäristörik- komus	Ei vaadittu				
16/3091	31.10.2016	Varsinais-Suomen KO	Ympäristörik- komus	1725 vältetty ympäristölu- pamaksu	1725	Vaaditusti		
12/1856	21.2.13	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristön- suojelulain rikkominen (31 syytekoh- taa)	130189,60 vältetyt tarkkai- lukustannukset	130189,60	Vaaditusti		
14/3320	23.9.2014	Pirkanmaan KO	Ympäristön- suojelulain rikkominen	Ei vaadittu				

14/1209	11.6.2015; 11.4.2017	Tuusulan KO; Helsingin HO	Ympäristön- suojelulain rikkominen	3356263 säästetyt materiaalikustannukset käytössä jäteasfalttia	3356263	Vaaditusti		
17/308	1.9.2017; 2.1.2018	Hyvinkään KO; Helsingin HO	Ympäristön- suojelulain rikkominen	2700-6000 säästetyt laitteisto- ja asennuskustannukset	4000	KOn arvion mukaan		
15/5910	4.5.2016	Varsinais-Suomen KO	Ympäristön- suojelulain rikkominen	Ei vaadittu				
14/55	31.12.2014	Kemi-Tornion KO	Luonnonsuojelurikos	Ei vaadittu			8090 kaadettujen puiden arvo + 19456 maapohjavauriot + 20052 maastovauriot	Hylätty ennenaikaisena, koska kaivoslain ennallistamisvelvoite on ensisijainen
Maa-ainesten otto								
Maa-ainesten otto – ilman lupaa								
14/1215	11.9.2014	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
18/236	14.12.2018	Lapin KO (ei lainvoimainen)	Ympäristön turmeleminen	4638,66 vältetyt maa-aineksen ottolupamaksut	4638,66	Vaaditusti		
14/2679	21.8.2014	Varsinais-Suomen KO	Maa-ainesrikkomus	11539,38 yliotosta myyntitulo vähennettynä kustannuksilla	11539,38	Vaaditusti		
16/799	28.9.2016	Pohjanmaan KO	Maa-ainesrikkomus	40000 yliotosta saatu tulo + 882 valvontamaksu	9000	Vähennetty palkka; KOn arvioima	882 vältetyt valvontamaksut	Vaaditusti
16/798	21.3.2017	Pohjanmaan KO	Maa-ainesrikkomus	127223 tulo yliotosta (62060 tonnia x voittomarginaali 2,05)	64780	nettohyödyllä 2,05 € / m ³ KO arvioima maa-aineksen määrä		
17/588	28.3.2017	Varsinais-Suomen KO	Maa-ainesrikkomus	Ei vaadittu				
Maa-ainesten otto – ylittäen sallittu syvyys / alue								
13/484	28.1.2016; 29.9.2017; 6.6.2019	Kanta-Hämeen KO, Turun HO; KKO	Ympäristön turmeleminen	3898469=7380 ympäristölupa + 311000 jalostettu sora + jätekustannukset (maa-ainesjäte 29600 + rakennusjäte sorakuopalla 1172160 + betonijäte 400519 + rakennusjäte kierrätyskeskuksessa 1028115 + purkujäte	270900	yliotosta saatu tuotto (3 € / m ³ x 32500 = 97500 €) - näytetyt ennallistamiskulut (26600 € = 70900 €) + jätteen osalta säästetyt jättemaksut (200000 €) KKO arvio		

				937695 + valimohiekka 12000)				
15/312	15.4.2016, 13.12.2017	Tuusulan KO; Hel- singin HO	Ympäristön turmeleminen	582459,83 veroton maa-ai- neksen myyntihinta	86022,3	yliotosta saatu tuotto netto- hyödyllä 0,70 € / m ³		
16/692	7.9.2016	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu (ennallistettu, kustannukset eivät käy ilmi; tunnustamisoikeudenkäynti)				
15/1555	14.6.2017; 21.2.2019	Pohjanmaan KO; Vaasa HO	Ympäristön turmeleminen	17500 + 100000 yliotosta saatu nettotuotto	12000 + 65000	nettotuotto KO arvioimalla määrällä	9960 valvontamaksut	4200 syyksi luetun määrän mukaan
17/356	16.6.2017; 7.2.2018	Kymenlaakson KO, Itä-Suomen HO	Ympäristön turmeleminen	183000 yliotosta saatu tulo	60000	yliotosta saatu tulo netto- hyödyllä 1 € / m ³ (sjä hyväk- synyt), KO arvioimalla mää- rällä		
17/1469	12.12.2017	Päijät-Hämeen KO	Ympäristön turmeleminen	(76458, sk 1, joka hylätty) + 16144,8 maa-aineksen net- totuotto	10000	yliotosta saatu tuotto netto- hyödyllä 0,60 € / tonni (alv 0) = 16144,80 €, KO koh- tuullisti, koska kohtuuton ot- taen huomioon yhtiön tap- piollisuus		
14/2820	31.10.2014	Varsinais-Suomen KO	Maa-ainesrik- komus	Ei vaadittu (Ennallistettu)				
Maa-ainesten otto – murskausehtojen rikkominen / murskaus ilman lupaa								
13/1902	4.12.13	Satakunnan KO	Ympäristön- suojelelain rikkominen	Ei vaadittu			3000+3000 pölyhaitta naapurille	Hylätty
14/498	9.6.2014	Pohjanmaan KO	Menettämis- vaatimus	1000 vältetty ympäristölu- pamaksu	1000	Vaaditusti		
Maa-ainesten otto vs. muinaismuistot								
12/986	21.1.13	Ylivieska-Raahen KO	Muinaismuis- torikkomus	Ei vaadittu				
Maa-ainesten otto vs. luonnonsuojelu								
13/954	10.1.2014	Länsi-Uudenmaan KO	Luonnonsuo- jelurikos	Ei vaadittu				
Jätteiden käsittely								
Jätteen kerääminen / asiaton säilytys								
13/2	12.4.13	Satakunnan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu			37028,88 siivouskulut	Erotettu erilliseen oikeudenkäyntiin.

14/513	30.5.2014	Pohjois-Savon KO	Ympäristön turmeleminen	22581 vältetyt jätteenkäsittely- ja kuljetuskustannukset	2319	Selvitti metallijätteen maksuttomuuden ja omatoimisen kuljettamisen kustannukset		
14/419	27.6.2014	Satakunnan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
14/779	28.8.2014	Lapin KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
13/5806	2.10.2014	Pirkanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	25350 (= vältetty varaston vuokrauskustannus 60 kk x 400 ja kaatopaikkamaksut 15 tonnia x 90)	Hylätty	Näyttänyt jo maksaneensa enemmän kaatopaikkamaksuja ja voivansa varastoida omalle kiinteistölleen		
14/1285	20.10.2014	Varsinais-Suomen KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
14/2765	20.11.2014, 27.4.2015	Pirkanmaan KO; Turun HO	Ympäristön turmeleminen	55200 vältetty varaston vuokrauskulut 105 kk x 500 + jätekulut 3 x 900	20700	säästetty varastointikustannukset 18000 ja jätekulut 3 x 900	Ennallistamisvelvoite	Vaaditusti
15/171	3.3.2015	Pirkanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	10000 ennallistamis- ja jätteenkäsittelykustannukset	Hylätty	Vaatus pällekkäinen as.om. ennallistamisvaatimuksen kanssa	Ennallistamisvelvoite	Vaaditusti
14/1466	2.6.2015	Etelä-Savon KO	Ympäristön turmeleminen	465 maakankaan sijasta käytetystä jätteestä saatuna säästönä	465	Vaaditusti		
15/5036	27.10.2015	Pirkanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
15/367	24.11.2015	Etelä-Savon KO	Ympäristön turmeleminen	(1155 vältetty ympäristölu-pamaksu, sk hylätty)				
16/64	3.5.2016	Itä-Uudenmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
16/648	8.11.2016	Tuusulan KO	Ympäristön turmeleminen	27480,28 säästetyt jätteenkäsittelykustannukset	Hylätty	Kertonut siivonneensa ja aiheutuneen 20000 kulut		
16/1195	30.5.2017	Hyvinkään KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
17/426	22.9.2017	Etelä-Savon KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
17/1088	17.10.2017	Päijät-Hämeen KO	Ympäristön turmeleminen	58153,49 säästetyt jätteenkäsittely ja kuljetuskustannukset + 12641,49 polttojätteen siivoamiskulut + 400 testausmaksu	28354	vältetyt jätteenkäsittely- ja kuljetuskustannukset (10796 € + 14030 €+ 3128 €) ja testausmaksu (400 €);		

						hylätty polttojätekanan siivous, koska olisi kaksinkermainen.		
17/5782	13.3.2018	Varsinais-Suomen KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
18/1604	24.4.2018; 6.11.2019	Pirkanmaan KO; Turun HO	Ympäristön turmeleminen	88000 + alv vältetyt jätekäsittelykustannukset kuljettuksineen	Hylätty	HO: ei näytetty jääneen rikoshyötyä, kun jätteet viety pois.		
17/2007	25.4.2018	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
18/1399	27.9.2018	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
18/1829	11.10.2018	Pirkanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu			3800 ylimääräisistä henkilökuluista rikoksen selvittämisessä	HO hylkäsi
18/1501	1.11.2018	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
14/304	9.12.2014	Lapin KO	Ympäristörikkomus	Ei vaadittu				
17/6160	7.3.2018	Varsinais-Suomen KO	Ympäristörikkomus	Ei vaadittu				
18/25	22.8.2018	Itä-Uudenmaan KO	Ympäristörikkomus	Ei vaadittu				
13/1384	8.11.13	Satakunnan KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu				
14/695	24.6.2014	Satakunnan KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu				
14/1115	30.9.2014	Pohjois-Savon KO	Jäterikkomus	Ei vaadittu				
15/491	20.11.2015; 23.6.2016	Etelä-Savon KO; Itä-Suomen HO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu				
15/1729	13.4.2016	Etelä-Savon KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu				
16/3266	15.7.2016	Pirkanmaan KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu				
17/721	10.10.2017	Kanta-Hämeen KO	Jätelain rikkominen	2000 vältetyt jätteenkäsittelykustannukset	2000	Vaaditusti		
14/628	13.1.2015	Kemi-Tornion KO	Rakentamisrikkomus	Ei vaadittu				
Jätteen polttaminen								

13/386	28.5.2013; 22.10.2013	Etelä-Pohjanmaan KO, Vaasan HO	Ympäristön turmeleminen	44746,8 vältetyt jätteenkä- sittelykustannukset ja jäte- rekisterimaksu	2941,88	HO vältetyt jätteenkäsitte- lykustannukset poltetusta jät- teestä (2891,88 €) + jättere- kisteriin rekisteröitymis- maksu (150 €); muu jäte toimitettu lailliseen käsitte- lyyn		
13/257	11.6.2013; 24.1.2014	Espoon KO; Helsin- gin HO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
13/1927	11.2.2014	Pohjois-Karjalan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
12/249	26.9.2014	Itä-Uudenmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
15/123	12.5.2015; 14.4.2016	Länsi-Uudenmaan KO; Helsingin HO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu (Siivonnut, 20000 ennallistamiskustan- nukset)				
16/200	15.3.2016	Oulun KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu (Siivonnut kiin- teistön)				
16/2001	5.5.2017	Päijät-Hämeen KO	Ympäristön turmeleminen	429 säästetyt kuljetuskus- tannukset	429	Vaaditusti		
17/98	6.10.2017	Hyvinkään KO	Ympäristön turmeleminen	1583,60 vältetyt jätteenkä- sittelykustannukset polte- tusta jätteestä: käsittely- maksu 621,80 + siirtolavan hintaa 2 x 170	700	KO arvio vältetyt jätteenkä- sittelykustannukset polte- tusta jätteestä ja siirtola- vasta		
17/473	18.1.2018; 19.7.2018	Pohjanmaan KO; Vaasan HO	Ympäristön turmeleminen	2847,42 vältetyt jätekulut	1000	vältetyt jätteenkäsitte- lykustannukset, siivonnut kiin- teistön; HO arvio		
17/1006/ 707	5.2.2018	Itä-Uudenmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu (Jätteet pois- tettu)				
16/639/7 63	20.2.2018	Itä-Uudenmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
18/75	8.3.2018	Länsi-Uudenmaan KO	Ympäristön turmeleminen	4526,37 vältetyt jätteenkä- sittelykustannukset	3000	KO arvio vältetyt jätteenkä- sittelykustannukset (2/3), kun poltetun jätteen määrä selvittämättä. Myöntänyt 1/2		
18/5608	4.12.2018	Pirkanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	200 vältetyt jätteenkäsitte- lykustannukset	Hylätty	Kertonut toimittaneensa jät- teenkäsitte-lyyn.		
13/1485	3.9.13	Oulun KO	Ympäristöräk- komus	Ei vaadittu				

14/801	5.8.2014	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristöririkkomus	200 vältetyt jätteenkäsittelykustannukset	200	Vaaditusti		
14/1154	23.10.2014	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristöririkkomus	Ei vaadittu				
14/807	6.2.2015	Vantaan KO	Ympäristöririkkomus	Ei vaadittu				
17/1333	26.10.2017	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristöririkkomus	700 vältetyt jätteenkäsittelykustannukset	Hylätty	Ei ehtinyt juurikaan palaa, toimittanut jätteenkäsittelyyn.		
18/238	21.3.2018	Varsinais-Suomen KO	Ympäristön-suojelulain rikkominen	Ei vaadittu				
15/1084	12.8.2015	Pohjois-Savon KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu				
15/501	16.9.2015	Länsi-Uudenmaan KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu			441,01 asom tutkimuskulut	Vaaditusti
15/105	29.9.2015	Etelä-Savon KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu				
16/98	16.12.2016	Keski-Suomen KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu				
17/2889	5.1.2018	Pirkanmaan KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu				
18/2346	18.12.2018	Satakunnan KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu				
Jätteen hylkääminen /roskaaminen								
15/180	21.4.2015	Pohjanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
16/5956	8.12.2016	Helsingin KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu			1062,16 siivouskulut	Vaaditusti
17/868/771	7.6.2018	Lapin KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
13/270	22.7.13	Kainuun KO	Ympäristöririkkomus	Ei vaadittu				
13/4351	20.9.13	Pirkanmaan KO	Ympäristöririkkomus	Ei vaadittu				
14/427	11.6.2014	Päijät-Hämeen KO	Ympäristöririkkomus	Ei vaadittu			475 jätteen poisvientikulut	Vaaditusti
14/2378	4.11.2014	Keski-Suomen KO	Ympäristöririkkomus	Ei vaadittu			241,03 maaperän puhdistuskulut	Vaaditusti

15/1053	4.6.2015	Oulun KO	Ympäristöririkomus	Ei vaadittu				
16/1579	9.11.2016	Länsi-Uudenmaan KO	Ympäristöririkomus	Ei vaadittu			579,18 siivouskulut	Vaaditusti
16/1630	22.11.2016	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristöririkomus	Ei vaadittu			217 siivouskulut	137
16/2152	21.12.2016	Keski-Suomen KO	Ympäristöririkomus	Ei vaadittu				
16/1111	21.12.2016	Lapin KO	Ympäristöririkomus	Ei vaadittu				
13/471	30.4.13	Päijät-Hämeen KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu				
13/1209	5.8.13	Keski-Suomen KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu				
13/181	4.10.13	Pohjois-Savon KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu				
13/1657	17.1.14	Etelä-Savon KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu			884,49 siivouskulut	Vaaditusti
14/47	7.3.14	Etelä-Karjalan KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu			1488 siivouskulut	347,20
14/689	10.4.14	Itä-Uudenmaan KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu				
14/501	28.5.14	Kymenlaakson KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu			161 siivouskulut	Vaaditusti
14/908	12.6.14	Kymenlaakson KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu			200 siivouskulut	Vaaditusti
14/865	30.9.2014	Varsinais-Suomen KO	Jäterikkomus	Ei vaadittu				
14/1038	27.10.2014	Oulun KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu				
14/2403	24.11.2014	Pohjois-Savon KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu				
15/332	23.4.2015	Länsi-Uudenmaan KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu (Siivonnut jäljet)				
15/498	5.5.2015	Pohjois-Karjalan KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu				
15/1275	20.10.2015	Etelä-Savon KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu			100 kulut lailliseen kuljettamisesta ja selvittelystä	Vaaditusti

16/864	28.7.2016	Oulun KO	Jätelain rikko- minen	Ei vaadittu				
17/1061	20.10.2017	Pohjanmaan KO	Jätelain rikko- minen	Ei vaadittu				
18/603	12.4.2018	Oulun KO	Jätelain rikko- minen	Ei vaadittu				
Jätteen dumpaus / hautaaminen / luvaton käyttö maarakentamiseen								
16/515	25.4.2017; 27.6.2018	Hyvinkään KO, Hel- singin HO	Törkeä ympä- ristön turmeleminen	192911 yhtiö (2002,6 saa- dut tulot + vältetyt jätekäsit- telykulut) + 13640 kiinteis- tönomistajan saamista putki- ja rakennustarvik- keista	Hylätty	Yhtiö ennallistanut jo 320000 eurolla; HO kiinteis- tönomistajan saamalla edulla ei asiayhteyttä rikok- seen	33234,41 vesilaitos ylimääräisistä tark- kailu- ja tutkimuskus- tannuksista	32492,41
17/515	31.5.2018; 2.11.2019	Länsi-Uudenmaan KO, Turun HO	Törkeä ympä- ristön turmeleminen	2 x 2900 vältetty ympäristö- lupamaksu	2900 + 2900	Vaaditusti	Ennallistamiseen vel- voittaminen	Vaaditusti
13/112	11.6.13	Varsinais-Suomen KO	Ympäristön turmeleminen	94814 betonijätteen vas- taanotosta saatu maksu	94814	Vaaditusti	568032 kiinteistön omistajakunta ennal- listamisesta	Hylätty ennen aikai- sena, koska vas- taaja aloittanut puh- distamisen.
12/1326	18.10.2013; 26.3.2014	Vantaan KO; Hel- singin HO	Ympäristön turmeleminen	704667,25 säästetyt pilaan- tuneiden maiden käsittely- kustannukset (A, B, osin C), ilmaiseksi vastaanotetun maa-aineksen arvo 10080 €	Hylätty	Kohdennettu henkilöihin il- man selvitystä, miten saa- neet hyötyä yhtiön ohella / sijasta.		
13/874	4.12.2013; 4.4.2014	Oulun KO, Rova- niemen HO	Ympäristön turmeleminen	1668 kaatopaikkaluvan maksu	Hylätty	Kohdennettu henkilöön, edunsaaja yhtiö.		
12/2095	18.12.13	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	2480 vältetyt poltetun jät- teen käsittelykustannukset	1500	vältetyt jätteenkäsittelykus- tannukset KO arvio poltetun jätteen määrän mukaisesti		
	19.5.2014; 26.5.2015	Varsinais-Suomen KO, Turun HO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu			340000 puhdistamis- kustannuksien ennak- kona	Erotettu erilliseen oikeudenkäyntiin
14/314	19.5.2014	Pohjois-Karjalan KO	Ympäristön turmeleminen	20531,58 säästönä maara- kennuksessa säästetystä sorasta	10170	säästö puhtaan maa-ainek- sen hinnassa omalta soran- otopaikalta otetun arvolla	1029,26 ELY analyys- sikulut	Vaaditusti
14/644	19.12.2014; 16.12.2015	Itä-Uudenmaan KO; Helsingin HO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu			12500 suoritusta puhdistamisesta	Vaaditusti
14/1111	18.3.2015	Länsi-Uudenmaan KO	Ympäristön turmeleminen	8000 vältetyt pilaantuneen maan jätteenkäsittelykus- tannukset	8000	Vaaditusti		

15/1419	1.10.2015	Länsi-Uudenmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu (Toimittanut jätteet pois kiinteistöltä, tunnustusoikeudenkäynti)				
15/1166	20.11.2015	Etelä-Karjalan KO	Ympäristön turmeleminen	70911 vältetyt pilaantuneen maan jätteenkäsittelykustannukset + jälkivero 112000	3800	jälkijätevero (3000 €) + vältetyt kuljetuskulut (800 €)		
16/240	23.9.2016	Itä-Uudenmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
16/499	20.10.2016	Etelä-Karjalan KO	Ympäristön turmeleminen	120000 vältetyt pilaantuneen maan jätteenkäsittelykustannukset	Hylätty	vältetyt jätteenkäsittelykustannukset KO arvio 40 000, hylätty, koska eläkeläinen, heikko taloudellinen asema, ei saataisi kertymää ja olisi kohtuutonta huomioiden tuottamuksen aste		
16/855	10.2.2017; 29.10.2018	Tuusulan KO; Helsingin HO	Ympäristön turmeleminen	1228 säästetyt polttoainekustannukset kun käytetty jäteöljyä lämmitykseen	1228	Vaaditusti		
16/707	22.11.2017; 12.7.2019	Ylivieska-Raahen KO, Rovaniemen HO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
17/1701	19.1.2018	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu (Alue siivottu)				
16/374	22.3.2018	Pohjanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu (Alue siivottu, sovinto asianosaisten välillä)				
17/476	23.3.2018; 25.10.2019	Itä-Uudenmaan KO	Ympäristön turmeleminen	3027 vältetty ympäristölupamaksu (A) (+ 13860 louheen kuljetuskustannukset, B - HO hylännyt syytteen) (+ 17110,5 moreenin jätteenkäsittelykust. ja 10292 säästetyt jätteen käsittelykustannukset C - HO hylännyt syytteen)	Hylätty	Ei lausuttu		
18/394	25.5.2018; 5.12.2018	Kymenlaakson KO; Itä-Suomen HO	Ympäristön turmeleminen	6820,46 A Oy vältetyt jätteenkäsittelykustannukset + 117392,8 B Oy vältetyt pilaantuneen maan jätteenkäsittelykustannukset (puhdas	6820,46 + 10936,54	A Oy säästö laillisen jätteenkäsittelyn kustannuksista (luvattoman vastaanottajan perimän maksun ja laillisen vastaanottajan		

				maa-aines 49187 + betoni-jäte 53363/8550,46 + hiekkapuhallusjäte 14842,8/8022,34)		maksun erotus) + B luvottomasti vastaanotetusta puhtaasta maa-aineksesta saatu maksu (49187 €) + KO arvio vältetyt jätteenkäsittelymaksut läjitetystä betonista (22952 €) + luvottomasta vastaanotetusta hiekkapuhallushiekasta saatu maksu (8022,34 €) = 80161,34 €; HO alensi B:n osalta näytetyillä ennallistamiskustannuksilla (69224,80 €)			
18/1393	20.12.2018	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	45379,37 vältetyt pilaantuneen maan jätteenkäsittelykustannukset	3000	vältetyt jätteenkäsittelykustannukset KO arvio, toinen kiinteistö siivottu, sjä hyväksynyt jäljellä olevaksi hyödyksi 10303,46			
14/868	18.12.2014; 28.8.2015	Ylivieska-Raahen KO; Rovaniemen HO	Ympäristön turmeleminen / luettu syyksi Ympäristörikkomus	6500 vältetyt pilaantuneen maan jätteenkäsittelykustannukset	Hylätty	Ennen aikainen, koska epävarmaa onko toimitettava jätteenkäsittelyyn, kun ilmoitusmenettelyllä saa käyttää.			
16/665	18.1.2017; 9.2.2018	Tuusulan KO; Heisingin HO	Ympäristörikkomus X 2	Ei vaadittu			kunta siivouskulut 418,18 (+ MH siivouskulut 1803,16, sk hylätty)	Hylätty	
17/850	28.8.2017	Etelä-Karjalan KO	Ympäristörikkomus	Ei vaadittu					
Jätteen hyödyntämistoiminta ilman ympäristölupaa									
15/438	15.12.2015	Kymenlaakson KO	Törkeä ympäristön turmeleminen	26600 vältetyt jätteenkäsittelykustannukset + 2400 vältetty ympäristölupamaksu	29000	Vaaditusti			
13/3007	8.10.2013; 3.10.2014	Pirkanmaan KO; Turun HO	Ympäristön turmeleminen	16580 (4380 vältetty ympäristölupamaksu + vältetty ympäristövakuutus 3 v a 200 + vältetty jätteenkäsittelykustannukset 3 v a 1200 + 8000 päällystystyö)	13380	vältetty ympäristölupamaksu (4380 €) + ympäristövakuutus (3 v á 200 €) + vältetyt jätteenkäsittelykustannukset (3 v á 1200 €) + päällystystyö (4800 €) HO			

						arvion mukaan tarvittava vähäisempi alue		
11/331	19.11.2013; 4.3.2014	Etelä-Savon KO; Itä-Suomen HO	Ympäristön turmeleminen	2847 vältetty ympäristölupamaksu	2847	Vaaditusti		
13/1962	29.1.2015	Etelä-Savon KO	Ympäristön turmeleminen	2500 vältetty ympäristölupamaksu	2500	Vaaditusti		
15/360	8.7.2015; 25.2.2016	Pohjois-Savon KO; Itä-Suomen HO	Ympäristön turmeleminen	4110 ympäristölupamaksu + 1860 päälylystystyön suunnittelukustannukset	Hylätty	KO tuomitsi 4000 ennallistamiskustannukset; HO hylkäsi, koska tuomioistuin ei voi poiketa vaatimuksesta		
15/361	10.7.2015; 29.3.2016	Pohjois-Savon KO; Itä-Suomen HO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
15/4657	30.11.2015	Helsingin KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
15/2442	21.1.2016	Pohjois-Savon KO	Ympäristön turmeleminen	29800 ympäristöluvan edellyttämien toimien laiminlyönnistä saatu säästö	Hylätty	Ei olisi saanut ympäristölupaa.		
16/938	6.9.2016, 21.4.2017	Kymenlaakson KO, Itä-Suomen HO	Ympäristön turmeleminen	1520 jätteenkäsittelykustannukset + 2300 vältetty ympäristölupamaksu	3820	Vaaditusti		
16/1375	16.12.2016	Etelä-Savon KO	Ympäristön turmeleminen	3363,33 myydyin metallijätteen tulo + 2400 ympäristöluvan maksu	5763,33	Vaaditusti	ennallistamisvaatimus naapuritontista	Vaaditusti
17/639	10.3.2017	Tuusulan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu			ennallistamisvaatimus naapuritontista	Hylätty, koska ei näytetty kenen jätteitä tontilla on.
17/195	30.6.2017	Hyvinkään KO	Ympäristön turmeleminen	13791,60 (rakennuslupamaksut 1791,60 + suojarahenteet 12000) + 2508 poltetun jätteen käsittelykustannukset = 16299,60	16299,60	Vaaditusti	ennallistamisvaatimus	Hylätty, ei voida tutkia syyteasian yhteydessä
17/2591	22.8.2018	Keski-Suomen KO	Ympäristön turmeleminen	44520,20 nettotulo metallijätteen myynnistä (58558,42 miinus ostohinta)	32466,60	Metallijätteen myynnistä saatu nettotulo (44520,20 €) vähennettynä ennallistamiskustannuksilla (12053,60 €), veroja ei vähennetty vastaajan vaatimuksesta huolimatta		
15/1056	8.10.2015	Pohjois-Savon KO	Ympäristöririkomus	2700 vältetty ympäristölupamaksu	2700	Vaaditusti		

18/5386	6.11.2018	Pirkanmaan KO	Ympäristöriskikomus	1450 vältetty ympäristölupamaksu	1450	Vaaditusti		
Jätteiden kansainvälinen kuljetus								
12/8527	13.2.13	Helsingin KO	Ympäristön turmeleminen	10000 akkujen myyntitulo ulkomailla	10000	Vaaditusti		
13/2902	5.9.13	Helsingin KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
11/1652	5.9.13	Oulun KO	Ympäristön turmeleminen	950 vältetty siirtolupamaksu	950	Vaaditusti		
13/5505	27.6.2014; 21.8.2015	Helsingin KO; Helsingin HO	Ympäristön turmelemisen yritys	Ei vaadittu				
14/1469	28.8.2014	Helsingin KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
10/101	18.6.2015	Helsingin KO	Ympäristön turmeleminen	715 vältetty siirtolupamaksu + myyntitulo akuista 800 + säästetyt jätteen hävittämiskulut 250	800	myyntitulo akuista ulkomailla		
15/93	23.9.2015	Lapin KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
12/9924	3.3.2016	Helsingin KO	Ympäristön turmelemisen yritys	950 vältetty siirtolupamaksu	Hylätty	Säästyneitä kustannuksia ei voida pitää rikoshyötynä.		
15/9030	31.8.2016	Helsingin KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
17/4654	22.9.2017; 14.2.2019	Helsingin KO; Helsingin HO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
17/8634	17.7.2018; 18.12.2019	Helsingin KO; Helsingin HO	Ympäristön turmeleminen	1010 vältetty siirtolupamaksu + 4250 myyntihinta (A) + 1010 vältetty siirtolupamaksu + 4250 myyntihinta (B) + 655 säästö ajolupa (C)	1010 + 1010 + 655	Vältetty siirtolupamaksu x 2 ja vältetty ajolupamaksu		
Jäteveden /sakokaivolietteen dumpaus								
14/2474	29.9.2014; 18.9.2015	Varsinais-Suomen KO; Turun HO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu			vesilaitos 20640 vedenjakelelun keskeytys	HO alensi sovittelun 5000
16/525	12.10.2016	Kemi-Tornion KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
17/91	9.1.2018	Etelä-Savon KO	Ympäristön turmeleminen	500 vältetyt jätteenkäsittelykustannukset	500	Vaaditusti		

17/1280	25.1.2018	Kanta-Hämeen KO	Ympäristön turmeleminen	136 tyhjennysmaksu	112	näytetty vältetty tyhjennysmaksu		
16/1926	12.1.2017	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristöririkkomus	183,40 vältetyt jätteenkäsittelykustannukset	183,40	Vaaditusti		
18/170	6.2.2018	Pirkanmaan KO	Ympäristöririkkomus	Ei vaadittu				
18/3392	26.10.2018	Varsinais-Suomen KO	Ympäristöririkkomus	Ei vaadittu				
18/188	13.3.2018	Satakunnan KO	Ympäristön suojelelainrikkominen	200 kahden kerran tyhjennysmaksu	100	vältetty tyhjennysmaksu yhdeltä kerralta	kiinteistön liittämiskulut vesijohtoverkostoon 5754,09	1154,09
Jätteen luovutus luvattomasti								
14/1028	12.3.14	Itä-Uudenmaan KO	Jätelain rikkominen	Ei vaadittu				
Maatalous								
Maatalous – lupaehtojen rikkominen								
12/5425	19.4.2013; 22.10.2014	Varsinais-Suomen KO, Turun HO	Ympäristön turmeleminen	210000 (49507 lannan kuljetus + 89000 lantalan korjaus +70000 uusi eläinsuoja)	30000	vältetyt korjauskustannukset (lantala 10000 €) + vältetyt rakennuskustannukset (uusi lantala 20000 €)		
14/2673	28.1.2015	Keski-Suomen KO	Ympäristön turmeleminen	151880,86 tulo eläinmäärän ylityksen vuoksi saaduista nahoista	50000	KO arvioima lisätulo		
18/1330	31.10.2018	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
18/1371	17.12.2018	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu			450 vuokramökkien käytön rajoituksesta aiheutunut kustannus	Vaaditusti
Lannan käsittely								
15/1290	6.8.2015	Keski-Suomen KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
15/461	1.12.2015	Kainuun KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
16/449	22.3.2017	Hyvinkään KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
17/176	3.5.2017	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
17/586	26.9.2017	Hyvinkään KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				

17/1841	20.12.2017	Kymenlaakson KO	Ympäristön turmeleminen	6000 vältetyt lannan toimituskulut	4000	Vastaajan myöntämä, kun ei muuta näyttöä		
17/1267	25.1.2018	Länsi-Uudenmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
17/978	19.4.2018; 15.6.2018	Pohjanmaan KO; Vaasan HO	Ympäristön turmeleminen	2976 vältetyt lannanpoistokulut	Hylätty	Olisi voinut kuljettaa itse, ei rikoshyötyä.		
17/1574	21.5.2018	Länsi-Uudenmaan KO (ei lainvoimainen)	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
13/1640	6.11.13	Kymenlaakson KO	Ympäristöririkkomus	Ei vaadittu				
14/517	7.5.2014	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristöririkkomus	Ei vaadittu				
18/416	5.4.2018	Pohjois-Savon KO	Ympäristöririkkomus	Ei vaadittu				
13/844	15.11.13	Oulun KO	Ympäristön suojelelain rikkominen	Ei vaadittu				
14/950	28.8.2014	Pohjois-Karjalan KO	Ympäristön suojelelain rikkominen	Ei vaadittu				
Torjunta-aineiden käyttö								
13/4436	18.12.13	Varsinais-Suomen KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
13/4437	23.12.2013; 28.11.2014	Varsinais-Suomen KO; Turun HO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu		vesilaitos 43120 ostedusta vedestä + 5000 ylimääräisestä näytteen otosta	5229,26	
Raatojen hautaaminen								
15/53	17.2.2015	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	3500 vältetyt laillisen raatokäsittelyn kustannukset	3500	Vaaditusti		
16/335	8.4.2016	Pohjois-Karjalan KO	Ympäristön turmeleminen	2561,51 vältetyt laillisen raatokäsittelyn kustannukset	2561,51	Vaaditusti		
16/1686	30.9.2016	Länsi-Uudenmaan KO	Ympäristön turmeleminen	5380 (1380 vältetty ympäristölupamaksu + 4000 vältetyt laillisen raatokäsittelyn kustannukset)	5380	Vaaditusti		
17/1147	16.2.2018	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	8334,75 vältetyt laillisen raatokäsittelyn kustannukset	5821,2	KOn näytetyksi katsoma raatomäärä		

18/457	20.6.2018; 17.7.2019	Etelä-Pohjanmaan KO; Vaasan HO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
Rakentaminen								
Maarakentaminen								
14/178	7.4.2014	Ylivieska-Raahen KO	Rakennus- suojelurikos	Ei vaadittu				
15/428	22.10.2015	Kemi-Tornion KO	Rakennus- suojelurikos	Ei vaadittu				
16/407	7.12.2016	Keski-Pohjanmaan KO	Rakennus- suojelurikos	Ei vaadittu				
18/3290	2.11.2018	Varsinais-Suomen KO	Rakennus- suojelurikos	Ei vaadittu				
13/22	3.4.13	Ylivieska-Raahen KO	Luonnonsuo- jelurikos	Ei vaadittu				
18/174	31.5.2018	Etelä-Savon KO	Luonnonsuo- jelurikkomus	Ei vaadittu				
Rakentaminen ilman lupaa								
12/1123	11.1.13	Espoon KO	Rakentamis- rikkomus	Ei vaadittu				
13/337	27.5.2013	Varsinais-Suomen KO	Rakentamis- rikkomus	Ei vaadittu				
13/356	12.2.2014	Lapin KO	Rakentamis- rikkomus	Ei vaadittu				
14/5657	9.2.2015	Varsinais-Suomen KO	Rakentamis- rikkomus	Ei vaadittu				
14/1168	15.4.2015	Pohjanmaan KO	Rakentamis- rikkomus	Ei vaadittu				
15/157	19.11.2015	Kanta-Hämeen KO	Rakentamis- rikkomus	Ei vaadittu				
15/1303	8.12.2015	Etelä-Karjalan KO	Rakentamis- rikkomus	Ei vaadittu				
15/2211	4.2.2016	Oulun KO	Rakentamis- rikkomus	Ei vaadittu				
16/733	10.11.2016	Lapin KO	Rakentamis- rikkomus	Ei vaadittu				
16/1102	21.12.2016	Kanta-Hämeen KO	Rakentamis- rikkomus	Ei vaadittu				
17/1964	1.9.2017	Varsinais-Suomen KO	Rakentamis- rikkomus	Ei vaadittu				

17/918	28.11.2017	Lapin KO	Rakentamisrikkomus	Ei vaadittu				
17/2980	9.5.2018	Keski-Suomen KO	Rakentamisrikkomus	Ei vaadittu				
18/1002	14.8.2018	Varsinais-Suomen KO	Rakentamisrikkomus	Ei vaadittu				
18/1188	12.9.2018	Satakunnan KO	Rakentamisrikkomus	Rakennuslupa- yms. maksut	1004	Vaaditusti		
Suojellun rakennuksen purkaminen ilman lupaa								
13/32	21.3.13	Pohjanmaan KO	Rakennus-suojelurikos	Ei vaadittu				
13/522	8.5.13	Kymenlaakson KO	Rakennus-suojelurikos	Ei vaadittu				
Rakentaminen vs. muinaismuisto								
12/1075	20.6.2013; 27.3.2015	Oulun KO, Rovaniemen HO	Rakennus-suojelurikos	Ei vaadittu				
Rakentaminen – ehtojen rikkominen								
13/2951	12.2.2014	Oulun KO	Rakentamisrikkomus	Ei vaadittu				
17/3712	7.9.2017	Varsinais-Suomen KO	Rakentamisrikkomus	Ei vaadittu				
Rakentaminen – korjaus / muutos								
13/7085	2.10.13	Helsingin KO	Rakennus-suojelurikkomus	Ei vaadittu				
13/3812	8.11.2013	Varsinais-Suomen KO	Rakentamisrikkomus	Ei vaadittu				
14/407	18.6.2014	Kainuun KO	Rakentamisrikkomus	Ei vaadittu				
14/2221	18.8.2014	Varsinais-Suomen KO	Rakentamisrikkomus	Ei vaadittu				
16/5075	29.8.2017	Varsinais-Suomen KO	Rakentamisrikkomus	Ei vaadittu			Asunto Oyille aiheutuneet kulut 35943,05	31333,31
17/3678	11.10.2017	Varsinais-Suomen KO	Rakentamisrikkomus	Ei vaadittu				
Maiseman muuttaminen								
16/893	24.10.2017; 2.11.2018	Länsi-Uudenmaan KO, Turun HO	Ympäristön turmeleminen	A ja B 15000 arvonnoususta (A ja B) + C 6000 arvonnoususta (C)	10000	asunnon arvonnousu maisema-arvolla, KO arvio; C ei arvonnousua	28558,20 kaadettujen puiden tuotannollinen + maisemallinen +	4500+1000 tuotannollinen ja maisemallinen arvo

							luontoarvo kaupun- gille	
17/5221	24.1.2018	Varsinais-Suomen KO	Ympäristörik- komus	Ei vaadittu				
Siisteys								
14/525	4.9.2014	Oulun KO	Rakentamis- rikkomus	Ei vaadittu				
17/1543	16.2.2018	Länsi-Uudenmaan KO	Rakentamis- rikkomus	Ei vaadittu				
Metsätalous								
13/592	25.10.13	Pohjanmaan KO	Rakennus- suojelurikos	Ei vaadittu				
15/1594	6.10.2015	Oulun KO	Metsärikko- mus	Ei vaadittu				
18/924	21.6.2018	Pirkanmaan KO (ei lainvoimainen)	Rakentamis- rikkomus	31145,46 nettotulo hak- kuusta	5840	nettotulo hakkuusta; tuo- mittu sjän esittämällä ar- voilla, mutta kaava-alue 3/4 hakkuualasta, vastaajan osuus 1/4	A 11800, B 5900, C 7900 tien korjaus, maisemavahinko + mökin arvon alennus	10000 A:lle mais- emavahingosta, hy- lätty tien vauriot, hylätty B ja C mai- sema
16/2938	20.9.2016	Pirkanmaan KO	Luonnonsuo- jelurikkomus	Ei vaadittu				
Vesirakentaminen – ruoppaus								
11/1014	27.3.2013; 13.6.2014	Itä-Uudenmaan KO; Helsingin HO	Ympäristön turmeleminen	2500 kustannussäästö ver- rattuna talviruoppaukseen	1000	kustannussäästö verrattuna talviruoppaukseen; HO ar- vio		
14/1070	7.11.2014	Pohjois-Karjalan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
15/423	25.8.2015, 15.2.2016	Länsi-Uudenmaan KO, Turun HO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
16/779	9.12.2016; 21.2.2017	Länsi-Uudenmaan KO; Turun HO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
18/106	10.10.2018	Itä-Uudenmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
18/4493	29.11.2018	Varsinais-Suomen KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
15/704	22.4.2015	Varsinais-Suomen KO	Ympäristörik- komus	Ei vaadittu				
17/3263	16.10.2017	Varsinais-Suomen KO	Ympäristörik- komus	Ei vaadittu				

13/1677	19.12.13	Oulun KO	Luonnonsuojelurikos	100 vältetty LSL-poikkeusluvan maksu	100	Vaaditusti		
13/1901	9.9.13	Varsinais-Suomen KO	Luonnonsuojelurikkomus	110 vältetty LSL-poikkeusluvan maksu	110	Vaaditusti		
13/1928	21.2.2014	Pohjois-Karjalan KO	Vesilain luparikkomus	Ei vaadittu				
15/1280	1.10.2015	Päijät-Hämeen KO	Vesilain luparikkomus	1280 vältetty ruoppausmaksu	1280	Vaaditusti		
15/1682	10.2.2016	Pohjois-Karjalan KO	Vesilain luparikkomus	Ei vaadittu				
17/345	9.6.2017	Pohjois-Karjalan KO	Vesilain luparikkomus ja luonnonsuojelulain rikkominen	Ei vaadittu				
17/717	18.1.2018	Oulun KO	Vesilain rikkomus	Ei vaadittu				
18/1339	18.9.2018	Kymenlaakson KO	Vesilain luparikkomus	1520 vältetty ruoppausmaksu	1520	Vaaditusti		
Vesirakentaminen								
Veden korkeuden muuttaminen								
13/4118	8.1.2014; 18.3.2015	Varsinais-Suomen KO; Turun HO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu			A 15000 virkistysarvo + 37200 maa-ainesten poisto, B 660 laiturin korjauskulut + 1000 / vuosi turmelemisestä + 980 selvityskulut	HO A 6000 virkistysarvo; B 2000 virkistysarvo, laituri 340, selvittely 375
R17/4457	28.11.2017	Pirkanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu			ELY 1156,3 + 1391,90 joen ennallistamiskulut	2548,20 vaaditusti
13/5903	14.1.2014	Pirkanmaan KO	Vesilain luparikkomus	Ei vaadittu				
14/1117	21.10.2014	Etelä-Pohjanmaan KO	Vesilain luparikkomus	Ei vaadittu				
Ojitus / perkaaminen								
17/1619	13.4.2018	Etelä-Karjalan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
18/1546	1.11.2018	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				

18/420	3.7.2018	Pohjois-Karjalan KO	Vesilain luparikkomus ja Vesilain rikkomus	Ei vaadittu				
13/703	17.4.13	Keski-Suomen KO	Metsärikos	Ei vaadittu			850 metsän vaurioitumisesta	Hylätty, koska metsänkäyttö rajoitettu
Luonnonsuojelu								
Alue-/luontotyyppisuojelelun rikkominen								
13/812	25.9.13	Kymenlaakson KO	Luonnonsuojelurikkomus	Ei vaadittu				
17/1453	12.10.2017	Etelä-Pohjanmaan KO	Luonnonsuojelurikkomus	Ei vaadittu				
Kaupallinen toiminta ja keräily								
13/1079	20.2.2015; 1.7.2016	Pohjanmaan KO; Vaasan HO	Luonnonsuojelurikos	Ei vaadittu				
14/145	13.5.2015; 28.12.2016	Itä-Uudenmaan KO; Helsingin HO	Luonnonsuojelurikos	Ei vaadittu				
15/2362	24.2.2016; 15.11.2016	Vantaan KO, Helsingin HO	Luonnonsuojelurikos	Ei vaadittu				
16/1008	16.12.2016; 7.5.2018	Pohjanmaan KO; Rovaniemen HO	Luonnonsuojelurikos	2078 myyntitulo	300	nettomyyntitulo		
16/93	24.5.2016	Pohjois-Savon KO	Luonnonsuojelurikkomus	Ei vaadittu				
17/1718	29.1.2018; 18.7.2018	Etelä-Pohjanmaan KO; Vaasan HO	Luonnonsuojelurikkomus	Ei vaadittu				
Tahallinen rauhoitetun tappaminen								
14/973	9.4.2014, 15.8.2014	Pirkanmaan KO; Turun HO	Luonnonsuojelurikos	Ei vaadittu				
14/1258	16.9.2014	Etelä-Pohjanmaan KO	Luonnonsuojelurikos	Ei vaadittu				
14/486	24.10.2014	Kainuun KO	Luonnonsuojelurikoksen yritys	Ei vaadittu				
14/1298	16.4.2015	Kanta-Hämeen KO	Luonnonsuojelurikos	Ei vaadittu				
16/1722	17.10.2016	Oulun KO	Luonnonsuojelurikos	Ei vaadittu				
17/2201	21.12.2017	Oulun KO	Luonnonsuojelurikos	Ei vaadittu				

14/446	11.3.2014; 26.5.2014	Varsinais-Suomen KO; Turun HO	Luonnonsuo- jelurikkomus	Ei vaadittu				
15/132	5.3.2015	Kymenlaakson KO	Luonnonsuo- jelurikkomus	Ei vaadittu				
17/3800	29.5.2018	Varsinais-Suomen KO	Luonnonsuo- jelurikkomus	Ei vaadittu				
Muinaismuistosäännösten rikkominen								
16/2847	7.10.2016	Varsinais-Suomen KO	Muinaismuis- torikkomus	Ei vaadittu				
Metsästys								
14/2823	17.3.2015	Oulun KO	Luonnonsuo- jelurikos	Ei vaadittu				
15/365	5.6.2015	Pohjanmaan KO	Luonnonsuo- jelurikos	Ei vaadittu				
15/244	10.7.2015; 10.2.2016	Itä-Uudenmaan KO; Helsingin HO	Luonnonsuo- jelurikos	Ei vaadittu				
15/2594	11.12.2015	Pohjois-Savon KO	Luonnonsuo- jelurikos	Ei vaadittu				
16/100	12.2.2016	Pohjois-Karjalan KO	Luonnonsuo- jelurikos	Ei vaadittu				
16/2525	17.6.2016	Pirkanmaan KO	Luonnonsuo- jelurikos	Ei vaadittu				
17/1134	21.8.2017; 6.4.2018	Oulun KO, Rova- niemen HO	Luonnonsuo- jelurikos	Ei vaadittu				
18/506	4.12.2018	Itä-Uudenmaan KO	Luonnonsuo- jelurikos	Ei vaadittu				
13/463	2.5.13	Satakunnan KO	Luonnonsuo- jelurikkomus	Ei vaadittu				
13/140	27.8.13	Keski-Pohjanmaan KO	Luonnonsuo- jelurikkomus	Ei vaadittu				
13/213	9.5.2014,25 .9.2014	Hyvinkään KO, Hel- singin HO	Luonnonsuo- jelurikkomus	Ei vaadittu				
15/501	7.7.2015	Pohjanmaan KO	Luonnonsuo- jelurikkomus	Ei vaadittu				
15/1466	8.3.2016	Pohjanmaan KO	Luonnonsuo- jelurikkomus	Ei vaadittu				
17/2245	25.1.2018	Kymenlaakson KO	Luonnonsuo- jelurikkomus	Ei vaadittu				

Päästöt huolimattomuudesta / piittaamattomuudesta							
Aluspäästö							
07/4529	12.4.13	Helsingin KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu			
13/2087	28.2.2014 ja 16.9.2014	Varsinais-Suomen KO	Merenkulun ympäristön-suojelulain rikkominen	Ei vaadittu			
Anastus ja päästö							
12/5257	17.4.2013; 24.1.2014	Varsinais-Suomen KO; Turun HO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu			
15/1783	14.10.2015	Satakunnan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu		Vakuutusyhtiöt 7272,23 + 3114,56 puhdistuskulut yms.	10386,79
16/155	1.11.2016; 30.10.2017	Ylivieska-Raahen KO; Rovaniemi HO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu		Vakuutusyhtiö 12314 + 10421,7, kohtuullistettu 60 % 7382,83 + 6253 puhdistuskulut ym.	13636,83
Muu huolimattomuus ja päästö							
13/199	29.4.13	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu			
12/9487	29.11.2013; 20.1.2015	Helsingin KO; Helsingin HO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu		278682,37 puhdistuskulut kunta + 25429,80 puhdistamiskulut kiinteistönomistaja + 585500 arvonalennus	HO 195700 (maksanut jo 22000) + 23313
14/468	13.5.2014	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu		310 tutkimuskustannukset	Vaaditusti
14/916	26.8.2014	Päijät-Hämeen KO	Ympäristön turmeleminen	800 kustannussäästö asennus- ja tarkastuskustannuksista	Hylätty	Maksaneet jo 5000 ennallistamisesta.	
15/4426	5.2.2016; 13.10.2016	Varsinais-Suomen KO; Turun HO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu		13965,40 kaupunki puhdistuskulut	Vaaditusti
15/793	26.4.2016; 11.4.2017	Etelä-Pohjanmaan KO, Vaasan HO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu			
17/3479	24.1.2018	Varsinais-Suomen KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu (Puhdistettu 394,5 tonnia maata)			

17/972	6.3.2018	Etelä-Savon KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
18/10	20.3.2018	Pirkanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu (Maksanut 63000 puhdistamisesta)				
17/79/763	11.4.2018	Itä-Uudenmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu			7358,77 kunta puhdistuskulut	Vaaditusti
18/1398	16.10.2018	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
18/735	1.11.2018; 28.3.2019	Kymenlaakson KO; Itä-Suomen HO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu			34251,59 puhdistamiskulut	Vaaditusti
18/9491	27.11.2018; 9.5.2019	Helsingin KO; Helsingin HO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
18/1753	4.12.2018	Varsinais-Suomen KO	Ympäristön turmeleminen	Ei vaadittu				
18/683	5.12.2018	Itä-Uudenmaan KO	Ympäristön turmeleminen	(11000 pesuhallin säästetyt kustannukset, sk hylätty +) 14000 puhdistamiskulut	Hylätty	Puhdistamiskulut ovat ennallistamista, ei rikoshyötyä.		
15/741	21.5.2015	Satakunnan KO	Ympäristörikkomus	Ei vaadittu				
18/305	4.9.2018	Etelä-Pohjanmaan KO	Ympäristörikkomus	Ei vaadittu				
13/10048	18.2.2014	Helsingin KO	Ympäristön-suojelulain rikkominen	Ei vaadittu				
14/750	2.10.2014	Kanta-Hämeen KO	Ympäristön-suojelulain rikkominen	Ei vaadittu				

Lähteet

Saarnilehto, A (2019). Konfiskoidut rahat ja vahingonkorvauksen vanhentuminen. Defensor Legis 5/2019 s. 665–676.

Hakamo, T – Jauhiainen, K – Alvesalo, A – Virta, E (2009). Talousrikokset rikosprosessissa. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 33/2009.

Kukkonen, R (2016a). Rikoshiödyn menettäminen. Osa I – Yleiset edellytykset, määrittely ja määrä. Defensor Legis 5/2016 s. 721–740.

Kukkonen, R (2016b). Rikoshiödyn menettäminen. Osa II – Henkilöllinen ulottuvuus, yhteisvastuullisuus, suhde vahingonkorvaus- ja ennallistamisvelvoitteisiin. Defensor Legis 5/2016 s. 897–915.

Launiainen, P (2016). Hyötykonfiskaatio ympäristörikoksissa. Teoksessa Määttä et al. (toim). Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2016. Itä-Suomen yliopiston Luonnonvarat, ympäristö, yhteiskunta -instituutti. Itä-Suomen yliopisto, Oikeustieteiden laitos, Joensuu 2016, s. 337–354.

Pirjatanniemi, E (2005). Vihertyvä rikosoikeus – Ympäristökriminalisointien oikeutus, mahdollisuudet ja rajat. Edita 2005.

Rautio, J (2006). Hyötykonfiskaatiokanne. Talentum – Jaakko Rautio.

Rautio, J (2007). Menettämisseuraamusten yleiset opit – Onko niitä? Teoksessa Lahti – Koponen (toim.) Talousrikokset. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja E-sarja N:o 16 s. 29–52.

Salila, J (1997). Menetetyksi tuomittavan taloudellisen hyödyn määrittämisestä vesirikoksissa. Lakimies 8/1997 s. 1233–1249.

Suvantola, L (2012). Ne bis in idem -kielto ja itsekriminointisuoja ympäristörikoksissa – Hallintopakkoprosessin ja rikosprosessin leikkauspinnan haasteet. Ympäristöjuridiikka 4/2012, s. 10–36.

Suvantola, L (2019). Ympäristörikosten rangaistustaso ja rikosprosessin kulku – oikeasuhteista, tehokasta ja varoittavaa? Ympäristöjuridiikka 1/2019 s. 7–34.

Viljanen, P (2007). *Konfiskaatio rikosoikeudellisena seuraamuksena*. Edita Prima.

Viljanen, P (2010) Hyötykonfiskaation ja vahingonkorvauksen välisen suhteen muutos ja lievemmän lain periaate. Teoksessa Ahonen (toim.) *Oikeussosiologiaa ja kriminologiaa – Juhlajulkaisu Ahti Laitinen 1946–24/4–2006*. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2006 s. 241–251.

Liite 4: Ympäristörikoshyödyn selvittäminen ja tuomitun rikoshyödyn perinnän onnistuneisuus

Ympäristörikoshyödyn selvittäminen ja tuomitun rikoshyödyn perinnän onnistuneisuus

Ympäristörikosten rikoshyödyn tilannekuva
3. ja 4. osahankkeen väliraportti

Rikkilä S, Koppanen K, Lehtinen T, Kankaanranta T, Muttilainen V

Sisällys

1. Johdanto	3
1.1 Selvityksen tavoitteet	3
1.2 Käsitteitä	3
2. Rikoshyödyn arviointia taloustieteen näkökulmasta	3
2.1 Taloustieteellinen lähestymistapa rikollisuuteen.....	3
2.2 Teon kuvaukset lyhyesti	4
2.3 Tuomittu rikoshyöty	4
3. Rikoshyödyn laskentatapoja ja käytänteitä esitutkinnassa	5
3.1 Aineisto	5
3.2 Rikoshyödyn selvittämisprosessi	6
3.3 Laskentaperusteita	7
3.4 Hyviksi havaittuja käytänteitä	9
3.5 Koulutustarpeita	10
4. Tuomitun rikoshyödyn perinnän onnistuneisuus vuosina 2013–2018	11
5. Pohdintaa	14
6. Johtopäätöksiä	15
Saate	16
Kysymykset työpajaan	17
Esimerkkitapaukset	17

1. Johdanto

1.1 Selvityksen tavoitteet

Tämän selvityksen tavoitteena on analysoida, miten ympäristörikosten rikoshyöty selvitetään ja kuinka paljon rikoshyötyä on saatu perittyä valtiolle. Raportti jakaantuu kuuteen lukuun. Johdantoluvun jälkeen toisessa luvussa analysoidaan tapaustutkimuksella taloustieteen näkökulmasta kahta merkittävää ympäristörikostuomiota ja niissä tehtyä rikoshyödyn arviointia. Kolmannessa luvussa kartoitetaan esitutkinnan käytänteitä ja laskentatapoja ympäristörikosten rikoshyödyn selvittämisessä ja neljännessä luvussa tuomitun rikoshyödyn perinnän onnistuneisuutta. Viidennessä luvussa pohditaan tuloksia ja kuudennessa esitetään johtopäätökset.

1.2 Käsitteitä

Raportti sisältää useita käsitteitä, joiden määrittelyt esitetään seuraavassa.

Bruttohyötyperiaate	Kun arvioidaan rikoksenteikijälle rikoksesta syntynyttä rikoshyötyä, rikoshyödystä ei vähennetä kulueriä, jotka ovat aiheutuneet rikoksen tekemisestä tai jotka muutoin liittyvät rikokseen.
Diskonttaus	Eri ajanjaksoina saatavien kassavirtojen tekemistä keskenään vertailukelpoiksi. Diskonttaamisessa tulevaisuuden kassavirrat siirretään tähän päivään. ¹
Ennallistaminen	Ennallistaminen on toimintaa, jolla pyritään nopeuttamaan ihmisen muuttaman ekosysteemin palautumista luonnontilaisen kaltaiseksi. ²
Nettohyötyperiaate	Kun arvioidaan rikoksenteikijälle rikoksesta syntynyttä rikoshyötyä, rikoshyödystä vähennetään kuluerät, jotka ovat aiheutuneet rikoksen tekemisestä tai jotka muutoin liittyvät rikokseen.

2. Rikoshyödyn arviointia taloustieteen näkökulmasta

2.1 Taloustieteellinen lähestymistapa rikollisuuteen

Tässä luvussa esitellään lyhyesti taloustieteellinen tarkastelutapa rikoshyödyn määrittelyyn, pohjautuen kahden merkittävään ympäristörikostuomioon; Pohjanmaan KO 14.06.2017 ja Rovaniemen HO 22.3.2018. Lisäksi luvussa arvioidaan, noudatettiinko edellä mainituissa ratkaisuissa korkeimman oikeuden linjauksia. Taloustieteellisen ajattelumallin perusteella rationaalisesti käyttäytyvä henkilö tekee rikoksen, mikäli rikoksen

¹ Esim. Knüpfer, S., & Puttonen, V. (2018). *Moderni rahoitus*. 10. uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki.

² Rassi, P., Aapala, K., & Suikki, A. (2003). *Ennallistaminen suojelualueilla: ennallistamistyöryhmän mietintö*. *Ministry on the Environment*. Helsinki.

tekeminen on kannattavaa. Rationaalisesti käyttäytyvän ihmisen oletetaan pystyvän tekemään johdonmukaisesti valintoja, mutta teoria ei kuitenkaan ota kantaa henkilön arvoihin.³ Mikäli rikollisesta teosta odotettavissa olevat hyödyt ovat suuremmat kuin laillisesta toiminnasta, henkilö tekee rikoksen. Taloustieteellinen näkökulma rikollisuuteen poikkeaa voimakkaasti esimerkiksi sosiologien lähestymistavasta, jossa rikollisuutta pidetään poikkeavana käyttäytymisenä.

Jotta rikoksen kannattavuutta rikoksen tekijän näkökulmasta voitiin arvioida, rikostuomioista poimittiin tiedot taloudellisesta rikoshyödyistä, rikoksen aiheuttamasta ympäristövahingosta, korvausvelvollisuudesta ja annetusta rangaistuksesta. Myös rikosentekijän suhtautuminen kiinnijäämisriskiin vaikuttaa rikoksen kannattavuuteen ja siten henkilön halukkuuteen tehdä rikos. Koska kiinnijäämisriskin suuruutta ei tarkasteltavien tapausten tiedoista ollut mahdollista arvioida, jätetään tämä näkökulma jatkotutkimuksen kohteeksi.

2.2 Teon kuvaukset lyhyesti

Pohjanmaan käräjäoikeudessa annetussa tuomiossa (Pohjanmaan KO 14.06.2017) oli kyse ympäristön turmelemisesta. Kuljetus- ja maanrakennusalan yritys oli harjoittanut ilman maa-aineslaissa ja vesilaissa edellytettyä lupaa maa-ainesten ottoa omistamillaan kiinteistöillä, jotka sijaitsivat tärkeällä pohjavesialueella. Maa-aines oli myyty yritykselle, joka toteutti maa-aineksen ottamisen ja murskaamisen siirrettävillä murskauslaitteistoilla. Kun maa-ainetta oli otettu, pohjavettä ei ollut tarkkailtu. Alueella säilytettiin myös öljyjä erilaisissa astioissa, joissa ei ollut vuotosuojia. Maaperään oli yksittäisiin kohtiin vuotanut öljyä, jonka seurauksena maaperä oli saastunut öljystä. Alueella oli myös ollut jättekasa, jossa oli toiminnan yhteydessä syntyneitä sekalaisia jätettä, kuten esimerkiksi betonia, metallia, kanistereita, purkkeja, tynnyreitä ja puujätettä.

Rovaniemen hovioikeudessa (Rovaniemen HO 22.3.2018) annettiin tuomio törkeästä ympäristön turmelemisesta. Talvivaaran kaivostoimintaa koskeneessa tapauksessa ”*kaivostoiminnan käynnistymisen jälkeen oli ilmennyt, että kaivoksen jätevedessä oli ollut ympäristölle haitallisen korkeita määriä natriumia, sulfaattia ja mangaania. Kaivoksen toiminnasta syntyvät jätevesipäästöt eivät olleet vastanneet Talvivaaran ympäristölupahakemuksessaan ilmoittamia ja kaivoksen toimintaa koskeneen ympäristöluvan kertoelmaosaan kirjatun tietoja jäteveden natrium-, sulfaatti- ja mangaanipitoisuuksista*”.⁴

2.3 Tuomittu rikoshyöty

Pohjanmaan käräjäoikeuden tuomiolauselman mukaan syyttäjä vaati rikoshyötynä menetettäväksi 17 500 euroa kommandiittiyrityksen saamana taloudellisena hyötynä. Laskelma perustui arvioon yrityksen toiminnan käyttökatteesta. Tämän lisäksi osakeyhtiöltä ja vastaajilta yhteisvastuullisesti vaadittiin rikoshyötynä 100 000 euroa. Summaa laskettaessa suhteutettiin tiedossa ollut luvattoman maa-ainesoton nettotuotto osalta teko-aikaa, kirjanpidon poistolaskelmista ilmennyt poistetun maa-aineksen määrä sekä massalaskentaraporteista ilmennyt maa-ainesten oton kokonaismäärä. Syyttäjä vaati osakeyhtiön tuomitsemista 15 000 euron yhteisösakkoon. Kunta vaati luvattomasti viedyistä soramääristä korvausta yhteensä 9 960 euroa ja viivästyskorkoa.

³ Becker, Gary S, 1968: Crime and Punishment: An Economic Approach, Journal of Political Economy 76, no. 2., s. 169-217.

⁴ Rovaniemen Hovioikeuden tiedote: https://korkeinoikeus.fi/material/attachments/kko2/liitteet_kko2/XZ3xLvcp7/R_16_915_tiedote_22_3_2018.pdf

Käräjäoikeus luki teon vastaajille syyksi. Molemmat vastaajat tuomittiin 60 päivän pituisiin vankeusrangaistuksiin. Käräjäoikeus perusteli, että luvattoman maa-aineksen oton määrää ei kyetty luotettavasti selvittämään, jolloin otetun maa-aineksen määräksi arvioitiin 70 000 kuutiota. Näin ollen osakeyhtiön saaman rikoshyödyn määrää ei voitu luotettavasti selvittää ja esitettyyn nettotuottoarvion käräjäoikeus katsoi sisältävän heikkouksia. Käräjäoikeus arvioi saadun hyödyn määräksi 65 000 euroa. Kommandiittiyhtiön saaman hyödyn määräksi käräjäoikeus arvioi 12 000 euroa. Käräjäoikeus hylkäsi yhteisösakkovaatimuksen, koska se katsoi, että yhteisösakko olisi sen päätarkoituksen vastaisesti käytännössä kohdistunut henkilövastaajiin.

Rikoksella saatu taloudellinen hyöty oli edellä mainitussa tuomiossa 77 000 euroa, kun taas tuomittujen vahingonkorvausten määrä oli 4 200 euroa, sekä valtiolle maksettavat todistelukustannukset 535 euroa. Myös vankeusrangaistus voidaan laskennallisesti muuntaa rahamääräiseksi eli päiväsakoiksi. Tällöin käytetään samaa menetelmää kuin tuomioistuimien muuntaessaan maksamattomia sakkoja vankeudeksi, mutta käänteisesti. Tässä tarkastelussa vankeusrangaistukset muunnettiin päiväsakoiksi vastaavasti kuin Lindqvistin tutkimuksessa vuodelta 2018⁵. Tällöin oletettiin, että yksi vankeuspäivä vastasi kolmea päiväsakkoa ja henkilölle annettavan päiväsakon rahamäärä on 26,1 euroa per päiväsakko. Summa perustuu vuoden 2016 tilanteeseen, jolloin suomalaisen keskimääräinen bruttotulo oli 2 500 euroa kuukaudessa. Kahden henkilön saamat 60 päivän vankeusrangaistukset aiheuttivat siten rahamääräisesti 9 396 euron kustannukset. Ennallistamiskuluja tuomiossa ei ollut tuomittu ja syyttäjän vaatima yhteisösakko oli hylätty. Tässä tapauksessa rikoshyödyn ja rikoksesta aiheutuneiden kustannusten erotus pois lukien kiinnijäämisriskin aiheuttama kustannus, oli positiivinen. Tällöin voidaan arvioida, että rikoshyöty oli koettu niin suureksi, että se kannusti rikoksen tekemiseen.

Rovaniemen hovioikeuden Talvivaaran kaivosta koskevassa tuomiossa (Rovaniemen HO 22.3.2018) oikeus katsoi, että rikoshyötyvaatimusten perusteet olivat jääneet asiassa näyttämättä. Sen sijaan Talvivaaralle tuomittiin 500 000 euron yhteisösakko ja 20 807 euron oikeudenkäyntikulut. Tuomitut saivat kuuden kuukauden ehdollisen vankeusrangaistuksen sekä yhteensä 160 päiväsakkoa. Taloustieteellisestä näkökulmasta tapauksen arviointi jää vaillinaiseksi, koska syyttäjien esittämä rikoshyötyvaatimus hylättiin hovioikeudessa.

3. Rikoshyödyn laskentatapoja ja käytänteitä esitutkinnassa

Tässä luvussa rikoshyödyn laskentatapoja ja käytänteitä esitutkinnassa tarkastellaan poliisin, ELY-keskusten, kunnan ympäristöviranomaisten, syyttäjien ja tullin edustajien kesken käydyissä keskustelutilaisuuksissa saatujen vastausten perusteella. Keväällä 2020 koronaviruksen aiheuttaman eristyksen vuoksi hankkeessa ei alkuperäisten suunnitelmien mukaisesti pystytty toteuttamaan lisäksi yhteistoiminnallista työpajaa, vaan keskustelut käytiin sähköisten neuvotteluyhteyksien kautta.

3.1 Aineisto

⁵ Lindqvist, R. (2018). Ympäristörikokset Suomessa taloustieteellisen analyysin valossa. Pro-gradu tutkielma, Helsingin yliopisto.

Keskustelutilaisuuksiin valittiin osallistujiksi asiantuntijoita, jotka työssään selvittävät tai tutkivat ympäristörikoksia. Osallistuminen keskusteluihin oli vapaaehtoista. Jotta asiantuntijoiden näkemykset saatiin mahdollisimman hyvin kartoitettua ja keskustelu pidettyä tiiviinä, osallistujien lukumäärä haluttiin pitää maltillisena. Keskusteluissa käsiteltävät aiheet ja kysymykset muodostettiin aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa esille nousseiden teemojen pohjalta. Kysymysten ja tapausesimerkkien haluttiin kattavan myös käytännön työssä esille tulevia näkökohtia, joten niiden laadintaan ja kommentointiin osallistui lisäksi kaksi ympäristörikoksia tutkivaa poliisia. Kysymysrunko keskustelujen teemoista lähetettiin osallistujille etukäteen tutustuttavaksi. Noin 1,5 tuntia kestäneitä keskusteluja ei nauhoitettu, vaan Poliisiammattikorkeakoulun hankeryhmä kirjasi esille tulleet asiat ylös. Kahteen tapausesimerkkiin saadut kommentit on sisällytetty seuraaviin lukuihin, eikä niitä siten raportoida erillisinä.

Keskustelutilaisuuksia järjestettiin neljä taulukon 1 mukaisesti. Yhden työpajan muodostivat ELY-keskusten ja kuntien ympäristöviranomaiset ja toisen työpajan Etelä-Suomen ulkopuolella työskentelevät poliisit. Kolmannen työpajan muodostivat Etelä-Suomessa ja keskusrikospoliisissa työskentelevät poliisit ja neljänteen työpajaan osallistuvat tullin, verohallinnon ja syyttäjälaitoksen asiantuntijat. Lisäksi saatiin kirjallisena kommentteja kahdelta kutsutulta asiantuntijalta, jotka eivät päässeet osallistumaan yhteiseen keskusteluun.

Taulukko 1. Keskustelutilaisuuksiin osallistuneet asiantuntijat

Osallistuja	Ajankohta	Osallistujien lukumäärä
ELY-keskusten ja kuntien ympäristöviranomaiset	11.5.2020	5
Etelä-Suomen ulkopuolella työskentelevät poliisit	11.5.2020	4
Etelä-Suomessa ja keskusrikospoliisissa työskentelevät poliisit	13.5.2020	6
Tullin, verohallinnon ja syyttäjän edustajat	13.5.2020	6

3.2 Rikoshyödyn selvittämisprosessi

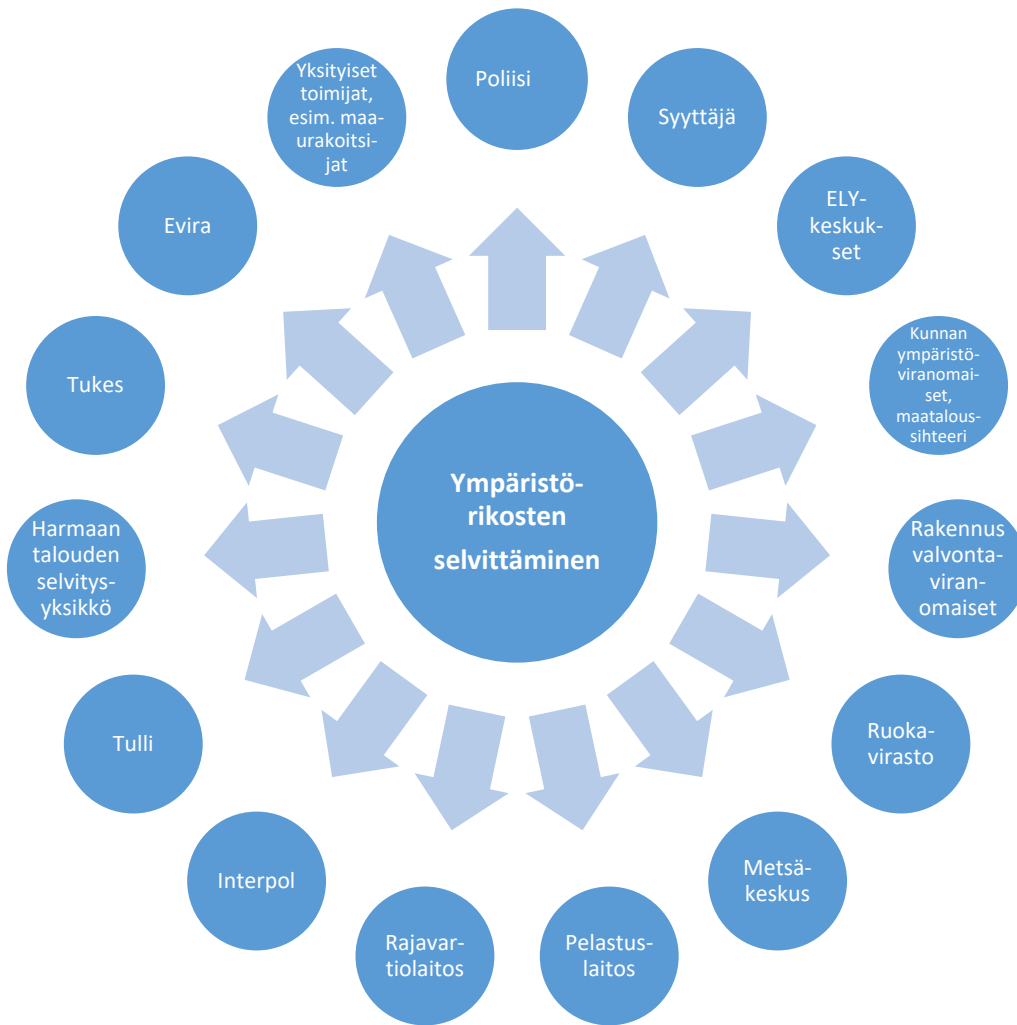
Viranomaiset arvioivat rikoshyödyn selvittämisprosessin vaihtelevan tapauskohtaisesti. Rikosepäilyjen tutkinta ja rikoshyödyn arviointi toteutetaan yhteistyössä eri viranomaisten kesken, mutta organisaatioiden sisällä tapauksen käsittely keskittyy yleensä yhdelle tai muutamalle henkilölle. Esimerkiksi ELY-keskuksissa tyypillisesti yksi tarkastaja vastaa prosessin läpiviemisestä, muiden asiantuntijoiden auttaessa tarvittaessa.

Vastausten perusteella viranomaisyhteistyötä tehdään melko yhteneväisellä tavalla. Kuitenkin laitos- ja tapauskohtaisia eroja esiintyy esimerkiksi siinä, kuinka usein rikostarkastajaa hyödynnetään esitutkinnassa. ELY-keskukset ja kunnan ympäristöviranomaiset voivat ratkaista tapaukset myös hallinnollisella menettelyllä, jolloin niistä ei tehdä poliisille rikosilmoitusta. Syyttäjä tekee yhteistyötä esitutkintaviranomaisten tai ympäristöviranomaisten kanssa usein jo heti prosessin alusta alkaen.

Viranomaisyhteistyötä tehdään etenkin poliisin, syyttäjän ja ELY-keskusten välillä. Rikostarkastaja osallistuu rikoshyödyn arviointiin tarvittaessa. Joissakin poliisilaitoksissa rikostarkastaja osallistuu prosessiin aina, kun rikoshyödyn selvittämiseen vaaditaan ekonomitarkastajaa tai tarkastajan laskelmaa, mutta toisissa laitoksissa rikostarkastajaa sitä vastoin hyödynnetään verrattain harvoin. ELY-keskus tuottaa tietoa teosta ja sen

ominaispiirteistä, mahdollisista ympäristövaikutuksista sekä antaa myös rahamääräisiä arvioita esimerkiksi rikoksesta epäillyn säästämistä kustannuksista.

Rikoshyödyn arvioinnissa voidaan kuitenkin hyödyntää myös ulkopuolisia toimijoita, esimerkiksi konsultteja, toiminnanharjoittajia sekä toiminnanharjoittajien liittoja. Muita mahdollisia yhteistyötahoja voivat olla kunnalliset jäteyhtiöt tai paikalliset ympäristö- ja ympäristöterveysviranomaiset. Kuviosta 1 ilmenee keskeisiä sekä keskusteluissa että aikaisemmissa selvityksissä esille nostettuja yhteistyötahoja ympäristörikosten selvittämisprosessissa.

Kuvio 1. Keskeisiä yhteistyötahoja ympäristön rikosten selvittämisessä

3.3 Laskentaperusteita

Nettohyötyperiaate

Rikoshyödyn laskennassa käytetään yleisesti nettohyötyperiaatetta lukuun ottamatta huumausainerikoksia, joiden valmistelutoimet ovat jo lähtökohtaisesti rikoslaisissa säädetty rangaistaviksi. Nettohyötyperiaate perustuu lainsäädäntöön, lain esitöihin ja korkeimman oikeuden ratkaisuihin. Kun lasketaan rikoksesta epäillyn saamaa nettohyötyä, verrataan laitonta ja laillista liiketoimintaa, ja lasketaan niiden välinen erotus. Tällöin

arvioidaan missä vaiheissa ja paljonko laittomalla toiminnalla on säästetty ja toisaalta saatu hyötyjä verrattuna lailliseen toimintatapaan. Jätteiden luvattoman käsittelyn osalta rikoshyödyn laskennassa verrataan esimerkiksi rikoksesta epäillyn ilmoitusta jätteiden määrästä toteutuneeseen määrään, joka perustuu kirjanpidosta kuittien perusteella saatavaan lukuun. Lisäksi arvioidaan, mitä asianmukainen jätteiden käsittely maksaisi. Jätelain valvontaan liittyvät myös ennallistamiskustannukset.

Nettohyötyperiaatteen mukaisia hyväksyttäviä kuluja laskettaessa tehdään tapauskohtaista arviointia. Pääsääntöisesti ainoastaan välittömät ja muuttuvat kulut huomioidaan ja välilliset ja kiinteät kulut jätetään laskelman ulkopuolelle. Esimerkiksi palkat voidaan ottaa huomioon, mikäli ne pystytään kirjanpidosta todentamaan. Rikoshyötylaskelmiin ei ole sisällytetty ympäristövalvojen tai lakimiehen palkkoja, joskin oikeudenkäyntikustannuksena on hyväksytty joissakin tapauksissa lakimiestyön kustannuksia.

Keskustelujen perusteella nettohyötyperiaatetta pidettiin selkeänä ja yksinkertaisena, joskin sen soveltamista ympäristörikostapauksiin kyseenalaistettiin. Laillisen liiketoiminnan osalta hyödyn konfiskointi ei saa olla rangaistus, vaan ainoastaan niin sanotusti ylimääräinen hyöty tulee ottaa rikoksesta epäillyltä pois.

Rikoshyödyn arviointi

Vaikka pääasiallinen motiivi ympäristörikosten taustalla on taloudellisen hyödyn tavoittelu, joissakin tapauksissa näin ei välttämättä ole. Rikollinen menettely voi esimerkiksi olla vakiintunut toimintatapa, joka ei välttämättä edes tuota hyötyä. Käytännön esimerkkinä voidaan mainita usein pitkänä ja raskaana koettu lupa-prosessi, jolloin lupa jätetään hakematta. Kuitenkin, mikäli rikos tehdään yrityksen etua tavoitellen, on teon taustalla pääsääntöisesti taloudellinen intressi.

Asiantuntijat toivat esille, että rikoshyöty voidaan rikosepäilystä riippuen laskea monella eri tavalla, jolloin yhtenäistä laskentatapaa ei sovelleta. Mikäli rikosepäily koskee esimerkiksi jätteiden luvattonta käsittelyä, rikoshyöty voi muodostua esimerkiksi jätteiden kuljetukseen tai hävittämiseen liittyvistä kustannuksista tai hakemattomien lupien kustannuksista. Ruoppauksissa tai muissa vastaavissa tapauksissa tutkitaan arvonnousua. Pienemmissä jutuissa, kuten luvattomissa puunkaadoissa, voidaan arvioida puun hintaa esimerkiksi kantojen perusteella. Pelkkä kantohinta tai puiden hinta ei kuitenkaan ole välttämättä katsottavissa kohtuulliseksi korvaukseksi vahingosta, kun myös maisema pilaantuu, mutta ei muutu arvottomaksi.

Jätteen dumppeuksessa vältetyt käsittely- ja kuljetusmaksut ovat tyypillinen tapa lähestyä rikoshyödyn arviointia. Mikäli kyse on täysin luvattomasta toiminnasta, jolla on saatu laitonta tuloa, saadaan nettohyötyä selvitettyä tilinpäätöstiedoista. Myös kirjanpidosta voidaan selvittää rikoshyötyä tai kysyä toiminnanharjoittajalta itseltään esimerkiksi kuulusteluissa.

Rikoshyödyn määrä

Rikoshyödyn määrä vaihtelee suuresti rikosepäilystä riippuen. Pienimmillään rikoshyöty voi olla muutamia kymmeniä euroja, mutta voi vaihdella tuhansista miljooniin euroihin. Tavallisesti rikoshyöty on suuruusluokaltaan kymmeniä tuhansia euroja. Olisi kuitenkin tärkeää pohtia, eivätkö suuremman rikoshyödyn tapaukset vain tule ilmi.

Kun tarkastellaan esimerkkejä rikoshyödyn määrästä, esimerkiksi jätteen laiton hautaamista koskevassa tapauksessa rikoshyöty on usein suhteellisen helppo laskea ja saattaa olla kymmeniä tuhansia euroja. Voidaan myös laskea, millaisia kustannuksia maa-alueen siivoamisesta ja kunnostamisesta ennalleen tulee. Joskus tapauksissa haetaan myös vakuustakavarikoita.

Rikoshyötyä ei pääsääntöisesti diskontata, mutta diskonttaukseen kuitenkin voidaan pyrkiä. Laskenta perustuukin usein kulloinkin voimassa olevaan hintaan, esimerkiksi kunakin vuonna voimassa olleisiin vastaanotomaksuihin. Keskusteluissa tuli ilmi, että poliisin tietoon tullut lainvastainen teko oli eräässä tapauksessa kestänyt jopa 30 vuotta. Tuomioistuimen päätöksissä rikoshyödyn määrää on syyttäjän esittämän laskelman lisäksi arvioitu myös vastaajan näkökulmasta.

Rikoshyötyä koskevien laskelmien hyödyntäminen oikeudessa

Asiantuntijoilta tiedusteltiin myös näkemyksiä rikoshyötylaskelmien hyödynnettävyydestä tuomioistuimissa. Etenkin esitutkintaviranomaiset kokivat viranomaisten tekemät laskelmat tärkeiksi, kun rikosepäilyä käsitellään oikeudessa. Laskelmia pidettiin myös luotettavina, koska ne tehdään virkavastuulla. Toisaalta vastaajat toivat esiin, että joissakin tapauksissa tuomioissa on hyödynnetty yllättävän vähän eri viranomaisten arvioita rikoshyödyistä. Keskustelujen perusteella tuomioistuinten ei ollut havaittu käsittelevän eri viranomaisten tekemiä laskelmia eri tavoilla.

Viranomaisten tekemät arviot ympäristövahinkojen suuruudesta nähtiin usein varovaisiksi, koska käytännössä laskenta ei ole helppoa ja tietojen paikkansapitäväksi osoittaminen voi olla vaikeaa. Mikäli laskelmat kuitenkin ovat hyvin perusteltuja, ne voidaan hyväksyä myös oikeudessa. Esimerkiksi rikostarkastajan esittämät laskelmat ovat olennaisia, koska kirjanpitoon perustuvat tiedot ovat aina niin sanottuja "kovia" faktoja. Lisäksi vastaajat toivat esille, että laskentatavoilla myös varmistetaan se, ettei rikoshyötyä arvioida liian suureksi.

Esitutkinnassa tehty rikoshyötylaskelma on luonteeltaan aina arvio, jonka määrä jää viime kädessä tuomioistuimen arvioitavaksi. Eri viranomaiset tuottavat laskelmat omiin näkökulmiinsa perustuen. Oikeuskäytännössä on tullut esille, että rikoshyötyjä myös kohtuullistetaan, välillä huomattavastikin. Rikoksesta epäillyn liiketoimialan toimintaperiaatteiden tuntemus koettiin tärkeäksi, jotta rikoshyöty osattaisiin laskea mahdollisimman totuudenmukaisesti.

3.4 Hyviksi havaittuja käytänteitä

Rikoshyötyä laskettaessa viranomaisyhteistyön nähtiin yleisellä tasolla toimivan nykyisin hyvin. Ympäristöririkokset luetaan Suomessa osaksi talousrikollisuutta. Talousrikostutkinnassa onkin erityisen tärkeää, että tutkinnassa on mahdollisuus hyödyntää tarpeen vaatiessa ekonomitarkastajaa sekä verottajan edustajaa. Hyvä käytäntönä pidettiin, että mahdollisuuksien mukaan tapaukset jaetaan poliisissa tutkittaviksi sellaisille tutkijoille, joilla on aihepiiriin liittyvää asiantuntemusta. Vastaavasti myös syyttäjäksi olisi hyvä saada henkilö, jolla on jo aiempaa kokemusta ympäristörikollisuuteen liittyvistä tapauksista. Yhteistyöryhmien toiminta nostettiin myös esille: niissä voidaan miettiä yleisiä toimintakäytäntöjä. Viranomaisilla nähtiin olevan laajaa asiantuntemusta, minkä lisäksi voidaan käyttää ulkopuolisia asiantuntijoita. Erityisesti kuntien ympäristötarkastajat ja rikostarkastajat todettiin tärkeiksi asiantuntijoiksi, tosin rikostarkastajia ei ole kaikissa kunnissa. Myös

poliisin ja ympäristöviranomaisen välistä yhteistyötä kuvattiin tiiviiksi. Viranomaiset ovatkin tärkeässä roolissa tiedon tuottajina jutun oikeudessa menestymisen kannalta.

Kun rikoshyödyn selvittäminen ja laskeminen katsotaan tarpeelliseksi, se on aina osa poliisin tekemää esitutkintaa. Rikoshyöty tulee ottaa huomioon heti esitutinnan alusta alkaen, jotta se osataan tunnistaa ja se voidaan pyrkiä ottamaan rikoksesta epäillyltä pois. Rikoshyödyn määrittelyn nähdään nykyisin olevan yhä tärkeämpi osa rikosprosessia. Rikoshyödyn selvittämiseen liittyvistä käytänteistä on olemassa myös valtakunnallinen ohje, kuten myös prosessikaavio ympäristörikostutkinnan etenemisestä. Esitutkintaa tehdään kuitenkin myös tapauskohtaisesti.

Tullin käsittelemät tapaukset ovat kansainvälisiä. Viranomaisyhteistyön näkökulmasta keskusteluissa tuotiin esille, että Suomea pidetään kansainvälisessä vertailussa kansainvälisen yhteistyön malliesimerkkinä. Rikoshyödyn selvittämisessä on kuitenkin jo tehdystä kehitystyöstä huolimatta yhä kehitettävää. Myös yliopistojen ja heidän tietotaitonsa hyödyntäminen nykyistä enemmän nostettiin esille.

Kehityskohteita

Kehitystarpeita tuli esille useita. Viranomaisyhteistyö on usein henkilösidonnaista, minkä vuoksi tieto ei välttämättä välity tai oikeaan yhteistyötahoon ei osata olla yhteydessä. Myös kokemattomuus tai rikoshyötyyn liittyvä koulutuksen puute voivat vaikuttaa prosesseihin.

Henkilösidonnaisuudesta kertoo kommentti, jonka mukaan oikeuteen menevä juttu voi jäädä vajaaksi, jos asian selvittäjällä ei ole jostain syystä mahdollista olla alusta asti selvittämisessä mukana. Tähän voisi auttaa työryhmätyöskentely. Myös yhtenäisiä laskentatapoja voisi kehittää.

Tapaukset ovat pääsääntöisesti erilaisia ja vaativat erilaista harkintaa. Tietyt asiat osataan huomioida kokemuksen myötä. Rikoshyödyn laskentaan liittyvän yleisen ammattitaidon lisääminen nähtiinkin tarpeelliseksi.

3.5 Koulutustarpeita

Koulutuksen osalta toivottiin konkreettisia tapausesimerkkejä siitä, mitä rikoshyötylaskelmiin on sisällytetty. Koulutusten nähtiin olevan nykyisellään lähinnä oikeustapausten läpikäymiseen perustuvia, ja niiden käyttöä ehdotettiin yhden ryhmän osalta jatkossakin. Niissä voisi esitellä, miten "hyvissä ratkaisuissa" on käytännössä toimittu. Tapauskohtaisesti käsiteltävää koulutusta rikoshyödyn osalta pidettiin hyvänä ajatuksena. Työpajatyypinen lähestymistapa koettiin myös hyväksi.

Koulutusta toivottiin yleensäkin laskemisen perusteisiin, koska aina ei osata mieltää, mitä kaikkea rikoshyötyyn voidaan lukea. Vastaajat toivoivat syyttäjiltä tietoa, mitä kaikkea rikoshyötylaskelman tulisi sisältää. Etenkin tapauksissa toistuvista elementeistä voisi olla viranomaisten käytössä jonkinlainen "ohjekirja".

Osa koulutustarpeesta keskittyy esitutkintaviranomaisiin ja syyttäjiin silloin, kun ympäristöasioista ei ole tarpeeksi tietoa. Koulutuksessa voisi myös korostaa viranomaisyhteistyötä. Hyviä käytäntöjä toivottiin jaettavan muiden käyttöön, sillä nykyään tieto ei jostain syystä välttämättä kulje. Kun koulutuksessa käsitellään tapauksia, tulisi huomioida erityisesti niitä tapauksia, joissa useampi viranomainen on yhdistänyt voimansa, jotta

yhteistyö ja viranomaiskentän laaja-alaisuus tulisi esiin. Myös tuomarit haluttaisiin saada mukaan koulutukseen.

Yhteistyö talousrikostutkinnassa toimii kuitenkin nykyisin matalalla kynnyksellä. Lisäksi on mahdollisuus kysyä suoraan, mitä tietoa voidaan jakaa. Perustutkinnassa näin ei välttämättä ole. Etenkin pienemmät ympäristörikokset vaatisivat selkeämmän, yhtenäisen mallin, sillä ne eivät keskity samoille tutkijoille eikä ole selvää, kenellä on vastuu ja kenen välistä yhteistyötä voidaan soveltaa. Esimerkiksi se, että ELY-keskus on asianomistaja, ei välttämättä ole kaikille selkeää.

Keskustelussa ehdotettiin, että ympäristörikoksia voisi nostaa esiin vuosittaisissa talousrikosseminaareissa. Lisäksi vuosittain järjestetään ekonomitarkastajien päivät, joissa on ollutkin ympäristörikoksiin liittyvää koulutusta.

4. Tuomitun rikoshyödyn perinnän onnistuneisuus vuosina 2013–2018

Osahankkeessa tarkasteltiin ympäristörikoksista valtiolle maksettavaksi tuomittuja rikoshyötyjä vuosilta 2013–2018 sekä niiden takaisinperinnän onnistuneisuutta Oikeusrekisterikeskuksen toimittamien tietojen avulla. Tuomioita on aineistossa yhteensä 62⁶ kappaletta. Valtiolle maksettavaksi tuomittu rikoshyöty oli tältä ajalta yhteensä 4 758 284 euroa. Valtiolle maksettavaksi tuomittujen rikoshyötyjen (aritmeettinen) keskiarvo oli 76 747 euroa ja mediaani 4 000 euroa. Oikeusrekisterikeskukselta saadun aineiston mukaan 47 tuomiossa rikoshyöty oli saatu perittyä valtiolle kokonaan ja 11 tapauksessa rikoshyötyä ei ollut saatu perittyä lainkaan.

Kerätty aineisto koostuu pääasiallisesti käräjäoikeuden ja/tai hovioikeuden tuomioista⁷. Tuomiot on luokiteltu analyysissä viiteen kategoriaan:

- 1) Ympäristöluvallisesta toiminnasta aiheutuneet päästöt maaperään/veteen/ilmaan
- 2) Maa-ainesten ottoon liittyvät tuomiot
- 3) Jätteiden säilyttämiseen tai käsittelyyn liittyvät tuomiot
- 4) Maataloutta koskevat tuomiot
- 5) Muut

Ensimmäinen kategoria ei sisältänyt tuomioita alakategorioista. Maa-ainesten ottoon liittyvät tuomiot liittyivät maa-ainesten ottamiseen ilman lupaa, maa-ainesten ottoa ylittäen sallitun syvyyden tai alueen sekä maa-ainesten otosta murskaehtoja rikkoen tai murskausta ilman lupaa. Jätteiden säilyttämiseen tai käsittelyyn liittyvät tuomiot koskivat jätteiden keräämistä tai asiatonta säilytystä; polttamista; dumpausta, hautaamista tai luvaton käyttöä maanrakentamisessa; hyödyntämistoimintaa ilman ympäristölupaa; kansainvälistä kuljetusta sekä jäteveden tai sakokaivolietteen dumpausta. Maatalouteen liittyvät tuomiot koskivat lupaehtoja, lantaa tai raatojen hautaamista. Muut tuomiot sisältävät rakentamista ilman lupaa, vesirakentamista (ruoppaus), maiseman muuttamista sekä kaupallista toimintaa ja keräilyä.

⁶ Kymmenessä tapauksessa Oikeusrekisterikeskuksen tiedoista ei löytynyt tapaukseen merkittyä rikoshyötyä, yhdessä tapauksessa rikoshyöty oli hylätty ja yhdessä tapauksessa oli ilmeisesti alun perin vahingossa sama rikoshyöty merkitty kahdesti.

⁷ Yhdessä tapauksessa myös korkeimman oikeuden tuomio.

Yleisin nimike kaikissa aineiston annetuissa tuomioissa oli ympäristön turmeleminen. Muita nimikkeitä olivat luonnonsuojelurikos ja -rikkomus, rakentamisrikkomus, vesilain luparikkomus, ympäristönsuojelulain rikkominen, ympäristön turmeleminen ja vaarallisten aineiden kuljetusrikos, ympäristön turmeleminen ja yritys ja maa-ainesrikkomus. Joissakin rikoksissa tuomio tuli moninkertaisista rikoksista. Törkeistä rikoksista annettuja tuomioita aineistossa oli kaksi kappaletta.

Kun tarkasteltiin takaisinperinnän onnistuneisuutta vuositasolla, havaittiin, että vuonna 2018 rikoshyötyä oli saatu perittyä takaisin noin 32 % tuomioista, vuonna 2015 vastaava osuus oli lähes 20 % ja vuonna 2017 noin 18 %, taulukko 2. Muina vuosina takaisin peritty osuus vaihteli noin 5 % (vuonna 2019) ja noin 10 % (vuonna 2016) välillä.

Taulukko 2. Rikoshyödyn takaisinperinnän onnistuneisuus vuosina 2013-2019.

Vuosi	Tuomioiden lukumäärä	Saatu perittyä takaisin (%)
2013	5	8,2
2014	4	6,6
2015	12	19,7
2016	6	9,8
2017	11	18
2018	20	32,8
2019	3	4,9
Yht.	61	100

Suurin yksittäinen valtiolle maksettavaksi tuomittu rikoshyöty oli 3 356 263 euroa (Tuusulan KO 11.6.2015; Helsingin HO 11.4.20178) nimikkeellä ympäristönsuojelulain rikkominen. Se kuuluu kategoriaan Ympäristöluvallisesta toiminnasta aiheutuneet päästöt maaperään/veteen/ilmaan. Pienin valtiolle maksettavaksi tuomittu rikoshyöty taas oli 100 euroa.

⁸ Tuomiot Tuusulan KO 15/125338; Helsingin HO 17/114980.

Taulukko 3. Valtiolle tuomittu ja peritty rikoshyöty vuosina 2013–2018⁹.

	Ympäristöluvallisesta toiminnasta aiheutuneet päästöt maaperään/veteen/ilmaan		Maa-ainesten ottoon liittyvät tuomiot	Jätteiden säilyttäminen ja käsittely	Maataloutta koskevat tuomiot	Muut	Yhteensä
Lukumäärä	8		8	34	7	5	62
Osuus kaikista aineiston tapauksista	12,9%		12,9%	54,8%	11,3%	8,1%	100%
Tuomittu rikoshyöty yht. (€)	3.741.935		579.242	305.740	117.263	14.104	4.758.284
	<i>Mediaani</i>	<i>36.847</i>	<i>62.390</i>	<i>2.774</i>	<i>5.821</i>	<i>1.280</i>	
	<i>Keskiarvo</i>	<i>467.742</i>	<i>72.405</i>	<i>8.992</i>	<i>16.752</i>	<i>2.821</i>	
Tuomitun rikoshyödyn osuus kaikesta tuomitusta rikoshyödystä 2013–2018	78,6%		12,2%	6,4%	2,5%	0,3%	100%
Valtiolle peritty yht. (€) %	3.741.935 100%		183.342 31,7%	255.223 83,5%	81.442 69,5%	14.104 100%	4.276.046 89,9%
	<i>Mediaani</i>	<i>36.847</i>	<i>10.270</i>	<i>1.114</i>	<i>3.500</i>	<i>1.280</i>	
	<i>Keskiarvo</i>	<i>467.742</i>	<i>22.918</i>	<i>7.507</i>	<i>11.635</i>	<i>2.821</i>	

Rikoshyöty on saatu perittyä valtiolle ympäristöluvallisesta toiminnasta aiheutuneiden päästöjen sekä muiden tuomioiden kategorioissa kokonaan. Maa-ainesten ottoon liittyvissä tuomioissa on saatu perittyä valtiolle vähiten, vain hieman yli 30 % tuomitusta rikoshyödystä. Kaikkiaan valtiolle on saatu perittyä lähes 90 % kaikesta aineiston vuosien 2013–2018 rikoshyödystä.

Ympäristöluvallisesta toiminnasta aiheutuneisiin päästöihin liittyvät tuomiot kattoivat noin 13 % kaikista aineiston tuomioista. Mukana oli useampi suuren rikoshyödyn tuomio, koska tuomitun rikoshyödyn osuus kaikesta tuomitusta rikoshyödystä oli lähes 80 %. Tuomituista rikoshyödyistä laskettu keskiarvo oli selvästi suurempi tässä kategoriassa verrattuna muiden tuomioiden rikoshyötyihin, mutta mediaani oli pienempi kuin maa-ainesten ottoon liittyvien tuomioiden rikoshyötyjen mediaani. Sen sijaan jätteiden säilyttämiseen ja käsittelyyn liittyvät tuomiot kattavat yli puolet kaikista aineiston tuomioista, mutta niissä tuomitun rikoshyödyn osuus kaikesta rikoshyödystä on vain noin 6 %. Mediaani ja keskiarvo osoittavat, että kategoriassa on paljon pienen rikoshyödyn tuomioita.

Suurimmassa osassa tapauksia aineisto ei sisältänyt selitystä rikoshyödyn takaisinperinnästä. Kymmenessä tuomiossa rikoshyöty oli laitettu perintään ulosottoon. Niiden yhteenlaskettu summa oli 181 990 euroa, josta

⁹ Tiedot ajalta 6–8.4.2020. Euromääräiset luvut ovat pyöristettyjä kokonaislukuihin.

valtiolle on saatu perittyä noin 402 euroa. Kolmessa tapauksessa tuomitun osoite oli ulkomailla, jolloin rikoshyötyä ei ole mahdollista periä ulosoton kautta.¹⁰ Yhdessä tapauksessa rikoshyötyä oli saatu perittyä valtiolle 65 000 euroa hovioikeuden täytäntöönpanokelpoisella päätöksellä ja toisessa tapauksessa 12 000 euroa korkeimman oikeuden täytäntöönpanokelpoisella päätöksellä. Muissa tapauksissa ei ollut mainintaa rikoshyödyn takaisinperinnästä.

5. Pohdintaa

Rikollisuutta ja rikosta suunnittelevan henkilön valintoja voidaan tarkastella myös taloustieteen näkökulmasta. Henkilön oletetaan käyttäytyvän rationaalisesti arvioidessaan ryhtyäkö rikolliseen tekoon vai ei. Mikäli rikoksesta saatava odotettu hyöty on suurempi kuin hyöty ilman rikosta, hän tekee rikoksen. Tässä raportissa tarkasteltiin kahta oikeustapausta myös taloustieteen näkökulmasta, rikoshyötyjen ja vahinkojen näkökulmasta. Tällöin havaittiin, että toinen rikostapaus tuki olettamusta rationaalisesti käyttäytyvästä rikollisesta, koska odotettu rikoshyöty oli suurempi kuin aiheutuneet kustannukset. Toinen oikeustapaus osoitautui analyysin kannalta vajavaiseksi, koska oikeus oli hylännyt syyttäjän vaatimuksen rikoshyödystä kokonaan.

Ympäristörikosten rikoshyötyä laskettaessa sovelletaan nettohyötyperiaatetta, jolloin verrataan laillisen ja laittoman toiminnan kustannuksia. Periaate koettiin selkeäksi, joskin sen soveltamista ympäristörikosten rikoshyötylaskennassa myös kritisoitiin asiantuntijoiden taholta. Pääsääntöisesti laskelmissa huomioidaan ainoastaan välittömät ja muuttuvat kulut, mutta välilliset ja kiinteät kulut jätetään laskelmien ulkopuolelle.

Ympäristörikokset ovat yleensä luonteeltaan laajoja ja vaativat siten useamman viranomaisen yhteistyötä. Lisäksi esimerkiksi ympäristöriskien selvittämisen osalta esitutkinta voi edellyttää useampia kuulusteluita, sekä viranomaisten asiakirjojen ja asiantuntijalausuntojen hankkimista. Keskusteluissa nostettiin esille viranomaisyhteistyön tärkeys tapauksen selvittämisen kannalta. Toimiva viranomaisyhteistyö mahdollistaa myös tapausten tehokkaan ja selkeän etenemisen, jolloin prosessi toimii kustannustehokkaasti. Viranomaisten yhteistyö kuitenkin koettiin edelleen henkilösidonnaiseksi, minkä todettiin voivan vaikeuttaa esimerkiksi asioiden viemistä syyteprosessiin.

Asiantuntijat toivat esille, että rikoshyöty voidaan laskea rikosepäilystä riippuen monella eri tavalla, jolloin yhtenäistä laskentatapaa ei sovelleta. Esimerkkinä jätteen luvaton käsittelyä koskevasta rikoshyödystä voidaan mainita säästäminen jätteen kuljetukseen tai hävittämiseen liittyvistä kustannuksista tai hakemattomien lupien kustannuksista. Rikoshyöty vaihtelee muutamista kymmenistä euroista miljooniin euroihin ja on tyypillisesti kymmeniä tuhansia euroja.

Keskusteluissa kartoitettiin myös mahdollisia hyviä käytänteitä rikoshyödyn selvittämisessä. Hyvänä käytäntönä pidettiin, että mahdollisuuksien mukaan tapaukset jaetaan poliisissa tutkittaviksi sellaisille tutkijoille, joilla on aihepiiriin liittyvää asiantuntemusta. Vastaavasti myös syyttäjäksi olisi hyvä saada henkilö, jolla on jo aiempaa kokemusta ympäristörikollisuuden liittyvistä tapauksista.

¹⁰ Ulkomailla asuvien tuomittujen tuomioihin merkittyä rikoshyötyä ei ole sisällytetty edellä mainittuihin ulosottotuomioiden rikoshyötyjen summaan.

Vuosina 2013-2018 ympäristörikoksista oli tuomittu rikoshyötyä runsaat 4 750 000 euroa, josta valtiolle oli peritty lähes 90 %. Aineiston 62 tuomiosta rikoshyöty oli saatu perittyä valtiolle kokonaan 42 tapauksessa ja 11 tapauksessa rikoshyötyä ei ollut saatu perittyä lainkaan. Tässä tarkasteltu aineisto ei sisältänyt tietoa siitä miksi perintä mahdollisesti ei ollut ollut mahdollista, joten perinnän kehittämiseksi analyysiä tulisi jatkaa kyseisten tapausten osalta. Tuomiot luokiteltiin sen perusteella minkä tyyppiseen toimintaan tuomio liittyi, esimerkiksi ympäristöluvalliseen toimintaan tai maa-ainesten ottoon. Kun tarkasteltiin perinnän onnistuneisuutta eri luokissa, havaittiin, että rikoshyöty oli saatu perittyä valtiolle kokonaan ympäristöluvallisesta toiminnasta aiheutuneiden päästöjen sekä muiden tuomioiden kategorioissa. Maa-ainesten ottoon liittyvissä tuomioissa rikoshyödystä oli saatu takaisin runsaat 30 %. Ympäristönsuojelun näkökulmasta olisi hyvä myös tutkia, kumpi vaihtoehto olisi ympäristön kannalta parempi, rikoshyödyn takaisin perintä vai vaatimus ennallistamisesta. Ennallistamisen aiheuttamat kustannukset voivat olla mittavat ja jopa suuremmat kuin lainvas-
taisesta teosta koitunut rikoshyöty.

6. Johtopäätöksiä

Edellä esiteltyjen tulosten perusteella voidaan tehdä seuraavia toimenpide- tai kehitysehdotuksia ympäristörikoshyödyn selvittämisen kehittämiseksi:

- Ympäristörikosten esitutkinta/syyttäminen tulisi kohdentaa niille henkilöille, joilla on aihepiiristä jo kokemusta
- Valtakunnallisessa avainsyyttäjien järjestelmässä syyttäjien oli aikanaan mahdollista erikoistua esimerkiksi ympäristörikoksiin. Voisiko vastaavaa toimintatapaa kehittää myös ympäristöviranomaisten kohdalla? Tällöin ympäristörikoksiin erikoistuneet ympäristöviranomaiset voisivat esimerkiksi toimia kouluttajina koko valtakunnan tasolla ja luoda yhtenäisiä käytäntöjä.
- Nettohyötyperiaatteen soveltamista ympäristörikoksiin kritisoiitiin. Esimerkiksi tieteellisen tutkimuksen avulla voisi arvioida sen soveltuvuutta verrattuna bruttohyötyperiaatteeseen.
- Viranomaisyhteistyössä henkilösidonaisuus aika ajoin hankaloittaa asioiden viemistä eteenpäin, joten olisi harkittava keskeisten toimijoiden varahenkilöiden kouluttamista
- Tiedon ja asiantuntemuksen jakaminen on olennaista, yhä laajemmin ja yli eri hallinnonalojen.
- Ympäristörikoksista tuomittua rikoshyötyä ei aina saada täysin perittyä valtiolle takaisin, joten perintää tulisi tehostaa esimerkiksi maa-ainesten ottoon liittyvän rikoshyödyn osalta

Liite 1

Saate

Arvoisa vastaanottaja

Itä-Suomen yliopisto ja Poliisiammattikorkeakoulu toteuttavat Valtioneuvoston kanslian rahoittaman tutkimushankkeen, jossa tarkastellaan ympäristörikoksilla tavoiteltua ja saatua taloudellista hyötyä. Hankkeessa arvioidaan myös sitä, kuinka tehokkaasti rikoshyötyä saadaan perittyä valtiolle ja paljonko hyödyistä olisi mahdollista palauttaa ympäristörikostorjuntaan. Lisäksi tuotetaan koulutusmateriaalia hyödynnettäväksi poliisissa ja eri sidosryhmissä.

Osana YMRIHY-projektia järjestetään työpajatyypinen videoneuvottelu, jossa rikostutkijat ja ympäristöviranomaiset käyvät läpi erityyppisiä ympäristörikoksia ja tunnistavat, mistä tekijöistä kyseisissä tapauksissa rikoshyöty muodostuu. Osahankkeen tarkoitus on selvittää, miten ympäristörikoksiin liittyvä rikoshyöty tyyppillisesti lasketaan ja kuinka paljon sitä on tavoiteltu; millaisia kuluja on hyväksytty, kun on laskettu rikoksen tekijälle koitunutta nettohyötyä sekä noudattaako vallitseva oikeuskäytäntö korkeimman oikeuden linjauksia.

Työpaja

Palaverin tarkoitus on muodostaa mahdollisimman monipuolinen kuva ympäristörikosten rikoshyödyn selvittämisestä ja laskemisesta. Työpajoja pidetään neljä ja niihin on valittu asiantuntijat seuraavasti: yhden työpajan muodostavat ELY-keskusten ja kuntien ympäristöviranomaiset ja toisen työpajan Etelä-Suomen ulkopuolella työskentelevät poliisit. Kolmannen työpajan muodostavat Etelä-Suomessa ja Keskusrikospoliisissa työskentelevät poliisit ja neljänteen työpajaan osallistuvat tullin, Verohallinnon ja syyttäjälaitoksen asiantuntijat.

Oheisiin liitteisiin on koottu työpajassa käsiteltävät kysymykset sekä esimerkkitapaukset. Kysymyksissä taustoitetaan rikoshyödyn selvittämistä prosessina ja siihen liittyvää käytännön toteutusta yksiköiden sisällä sekä viranomaisten välillä. Laskentaperusteisiin liittyvissä kysymyksissä selvitetään rikoshyödyn konkreettista muodostumista ja laskentaa. Tapauskohtaisissa kysymyksissä käydään läpi esimerkkitapauksia sekä mahdollisia muita mieleen tulevia esimerkkejä, joissa on laskettu rikoshyötyä ympäristörikoksiin liittyen. Lopussa arvioidaan nykyisiä rikoshyödyn selvittämiskäytäntöjä ja keskustellaan mahdollisista koulutustarpeista.

Työpajaan osallistuminen on vapaaehtoista. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja tulokset raportoidaan siten, että yksittäisiä vastaajia ei pysty tunnistamaan. Sähköisen neuvotteluympäristön mahdollisista tietoturvaluotteluista johtuen salassa pidettäviä asioita ei saa tuoda keskusteluissa ilmi.

Kysymykset työpajaan

Taustakysymyksiä

- Miten rikoshyödyn arviointi on järjestetty organisaatiossanne ja miten prosessi etenee? Onko eroja eri laitosten tai toimijoiden välillä vai onko käytössä kaikille yhteinen toimintamalli?
- Mitkä tahot tai viranomaiset tekevät yhteistyötä rikoshyötyä laskettaessa? Kuinka usein rikoshyödyn laskentaan osallistuu rikostarkastaja? Ketkä muut henkilöt osallistuvat rikoshyödyn laskemiseen?
- Miten arvioisitte eri viranomaisten tekemien laskelmien hyödynnettävyyttä oikeusprosessissa?

Laskentaperusteet

- Miten ympäristörikoksissa rikoshyöty tyypillisesti lasketaan?
- Mitä hyväksyttäviä kuluja rikoshyötyyn sisällytetään? Vähennetäänkö rikoshyödystä todelliset kustannukset, kuten palkat?
- Kuinka paljon rikoshyötyä ympäristörikoksissa tyypillisesti tavoitellaan? Mikäli rikoshyötyä kertyy useammalta vuodelta, diskontataanko rahamäärät tarkasteluvuoden tasolle?
- Miksi nettohyöty on lähtökohtainen laskemistapa?

Tapauskohtaisia kysymyksiä

- Mitä tulisi huomioida rikoshyötyä selvitettäessä?
- Kuinka voidaan saada tietoa todellisesta hyödystä ja keneltä hyötyä voidaan vaatia takaisin?
- Käykö tapauksesta ilmi paljonko rikoksentekijä oli odottanut hyötyvänsä rikoksesta sekä kuinka suuret olivat ennallistamiskulut ja menettämisseuraamukset?
- Millaista viranomaisyhteistyötä käynnistäisitte tapauksen kohdalla?

Jatkokysymyksiä

- Mitä hyviä käytäntöjä nykyisessä rikoshyödyn selvittämisprosessissa on?
- Mitä kehitettävää rikoshyödyn selvittämisessä on?
- Miten arvioisitte rikosvahingon ja rikoshyödyn kohtuullistamista rikosprosessissa ympäristörikospauksissa? Jos niiden kesken on eroa, miten ”gäppiä” pystyttäisiin pienentämään?

Koulutustietoa

- Edellisen keskustelun perusteella, mitä kohdennettua koulutusta toivoisitte asiaan liittyen?

Esimerkkitapaukset

Tapaus 1

Toiminnanharjoittajan epäillään syyllistyneen mahdollisesti jätelain, rikoslain tai ympäristönsuojelulain vastaiseen tekoon jopa mahdolliseen ympäristön turmelemiseen.

Hän on useiden vuosien (n.5 v.) myynyt ja tarvittaessa levittänyt oman peltonsa lisäksi maksua vastaan lukuisille maakuntansa maanviljelijöille lannoitteena tuotetta, joka ei täytä lannoitteelle asetettuja vaatimuksia ja on sisältänyt jätteenksi luokiteltuja ainesosia.

Teosta epäillyllä toiminnanharjoittajalla ei ole viranomaisten antamaa lupaa vastaanottaa lannoitteen osana käytettyä jätettä. Jätteen luovuttajallakaan, jonka toiminnasta jäte on peräisin, ei ole lupaa jätteen luovuttamiseen vaan se olisi pitänyt toimittaa asianmukaiseen vastaanottoaikaan. On syytä epäillä, että maanviljelijät eivät ole tietoisia pelloilleen levitetyn lannoitteen sisältäneen jätteenksi luokiteltavaa ainesosaa.

Lannoitteen osana käytettyä jätettä toimija on ottanut vastaan 5 v. aikana noin 10 000 tonnia. Kyseisen jättemäärän toimittaminen asianmukaiseen vastaanottoaikaan on varovaisen arvion mukaan ko. määrä huomioiden yli 100 000 euroa.

Tapaus 2

Yhtiön epäillään syyllistyneen jätelain, ympäristönsuojelulain tai rikoslain 48 luvun mukaiseen rikokseen.

Yhtiö on harjoittanut tähän mennessä yli kymmenen vuoden ajan ympäristöluvan mukaista toimintaa. Yhtiön emoyhtiö sijaitsee Ranskassa. Yhtiön Suomen toiminnan liikevaihto on ollut vuosittain noin 100 miljoonan euron luokkaa. Yhtiön harjoittamassa tuotannossa syntyy vaarallisia kemikaaleja sisältäviä jätteitä.

Yhtiö onkin hakenut aiemmin ja sen harjoittamaa toimintaa koskien on annettu alueellisen aluehallintoviraston toimesta ympäristölupapäätös, mikä sisältää esim. jätehuoltoa koskevia määräyksiä. Yhtiö ei ole kuitenkaan antanut lupaehtojen mukaisia ilmoituksia valvontaviranomaiselle usean vuoden ajalta.

Poliisin saaman vihjetiedon mukaan, että on epäiltävissä tuotannossa syntyneiden jätteiden päätyneen ulkomaille.

Liite 5: Ennallistamiskustannusten huomioiminen ja vähäisten ympäristörikosten rikoshyöty

Ennallistamiskustannusten huomioiminen
ympäristörikosprosessissa ja vähäisten
ympäristörikosten rikoshyöty
Ympäristörikosten rikoshyödyn tilannekuva -
hankkeen väliraportti

Leila Suvantola

Itä-Suomen yliopisto, oikeustieteet

1	Osaselvityksen tavoitteet.....	3
2	Ennallistamiskustannusten huomioiminen	4
2.1	Yleistä	4
2.2	Suoritettujen ennallistamistoimien kustannusten huomioiminen	5
2.3	Tulevien ennallistamiskustannusten huomioiminen	6
3	Hallinnollisen sanktioinnin selvityksen täydentäminen	13
	Lähteet.....	16

1 Osaselvityksen tavoitteet

Tämä erilliselvitys on osa valtioneuvoston päätöksentekoa tukevan selvitys- ja tutkimustoiminnan (TEAS) määrärahoista rahoitettavaa Ympäristörikosten rikoshyödyn tilannekuva (YMRIHY) -hanketta. Hankkeen tavoitteena on tuottaa ympäristörikoksilla tavoiteltujen ja saatujen taloudellisten hyötyjen tilannekuva. Tässä osaraportissa tarkastellaan kahta lainopillista *de lege ferenda* -kysymystä, jotka linkittyvät hankkeessa jo toteutettuun, ympäristörikosten oikeuskäytäntöä koskeneeseen empiiriseen tutkimukseen. Kysymykset koskevat ennallistamiskustannusten ja rikoshyödyn menettämisen suhdetta ja vuonna 2018 julkaistun hallinnollisen sanktioinnin selvityksen täydentämistä.

Tässä osaselvityksessä vastataan seuraaviin kysymyksiin:

- miten ympäristörikoksista seuraavien rikosoikeudellisten ja hallinto-oikeudellisten vastuiden keskinäinen suhde voidaan lainsäädännössä synkronoida niin, että saavutetaan sekä vastaajan kannalta oikeudenmukainen että ympäristön kannalta suotuisa lopputilanne; sekä
- mitkä ovat hankkeessa toteutetun tuomioistuinratkaisuja koskevan selvityksen perusteella ne lainvastaiset teot, joilla tavoiteltu taloudellinen hyöty on siinä määrin kaavamaista, että ne soveltuvat hallinnollisesti sanktioitaviksi, ja minkä suuruinen rikoshyötyä vastaava rahasumma hallinnolliseen sanktioon tulisi sisällyttää rangaistuksellisen osan lisäksi, jotta lainvastaisen teon tehnyt ei hyödy lainvastaisesta teosta.

2 Ennallistamiskustannusten huomioiminen

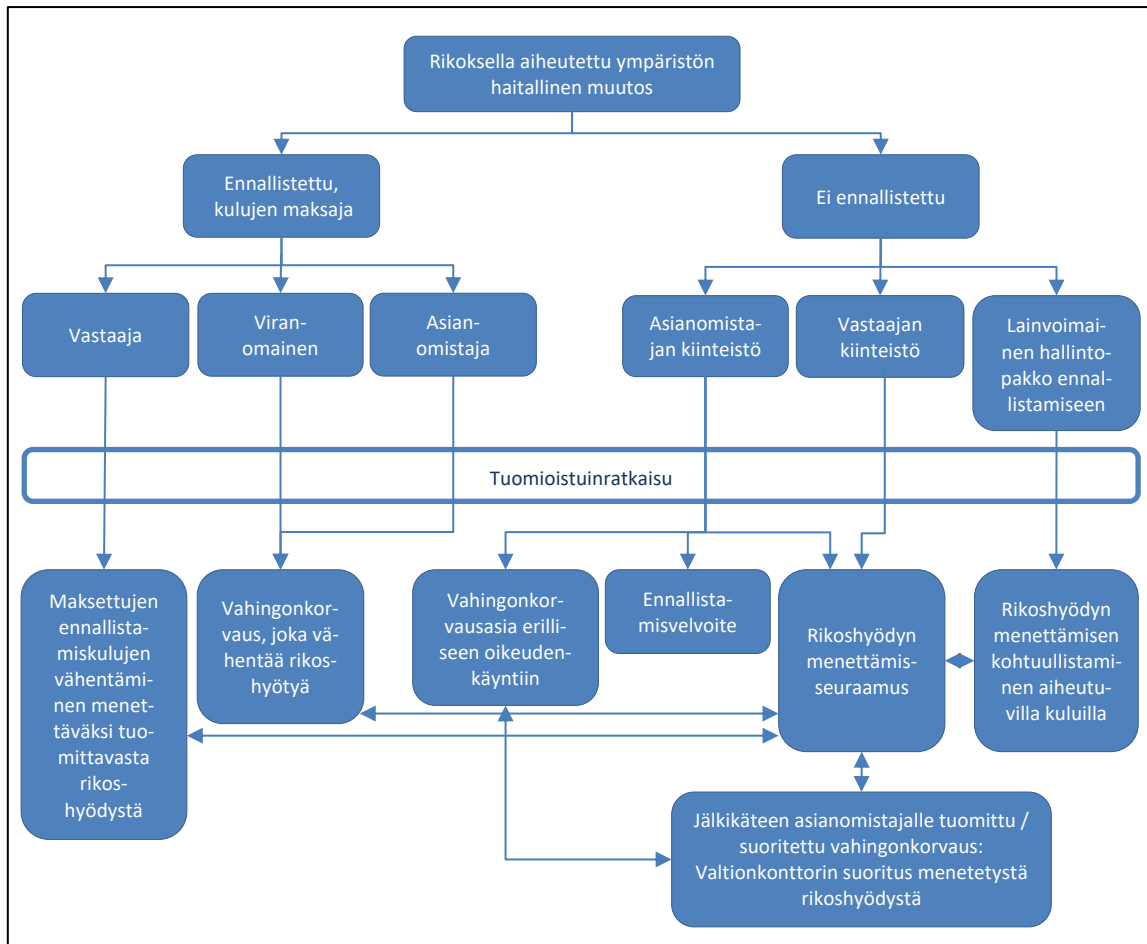
2.1 Yleistä

Ympäristörikosten rikoshyödyn tilannekuvaa koskevan tutkimushankkeen oikeuskäytäntöä koskevassa osaselvityksessä tarkasteltiin vallitsevaa oikeuskäytäntöä myös siltä osin, miten rikosoikeudenkäynnissä rikoshyödyn menettämistä koskevan vaatimuksen ratkaisussa huomioidaan jo aiheutuneet tai myöhemmin aiheutuvat ennallistamiskustannukset. Tässä osaselvityksessä kysymystä analysoidaan tarkemmin.

Rikoksella aiheutettujen ympäristön haitallisten muutosten ennallistamiskustannusten huomioiminen rikosoikeudenkäynnissä riippuu neljästä tekijästä:

- onko ennallistaminen suoritettu ennen tuomiota vai tapahtuuko se vasta tuomion jälkeen;
- kuka kustannukset on suorittanut;
- kenelle (kenen kiinteistölle) vahinko on aiheutunut; ja
- onko ennallistamiseen annettu lainvoimainen velvoittava ratkaisu hallinnollisessa menettelyssä (hallintopakko).

Seuraavassa tarkastellaan ensin jo suoritettujen ennallistamistoimenpiteiden kustannusten huomioimista rikosprosessissa. Tämän jälkeen tarkastellaan tilanteita, joissa ennallistamista ei ole vielä suoritettu. Tarkastelun lähtökohta on ympäristön kannalta ensiarvoinen tavoite, että ympäristön tila palautuu rikosta edeltävään tilaan. Rikosprosessissa tämän tavoitteen toteutumista rajoittaa se, että yleisen tuomioistuimen toimivalta rajautuu riita- ja rikosasioihin ja tuomioistuin voi velvoittaa vain vahingonkorvausluonteiseen ennallistamiseen. Alla olevassa kuvassa (Kuva 1) on esitetty kaaviona erilaiset ennallistamiskustannusten huomioimista koskevat ratkaisutilanteet.

Kuva 1. Ennallistamiskustannusten huomioiminen rikosprosessissa.

2.2 Suoritettujen ennallistamistoimien kustannusten huomioiminen

Niissä tilanteissa, joissa ympäristörikoksesta ympäristölle aiheutuneet haitalliset muutokset on ennallistettu ennen rikosoikeudenkäyntiä, tuomioistuimen ratkaisuvaihtoehdot ovat selvät. Asianomistajalle, kuten rikoksella vahingollisesti muutetun kiinteistön omistajalle haitallisen muutoksen poistamisesta (esimerkiksi jätteiden poistaminen, öljyvahingon torjunta tai pilaantuneiden maa-ainesten poistaminen) aiheutuneet kustannukset oikeuttavat asianomistajan saamaan vahingonkorvausta vahingonkorvauslainsäädännön nojalla (vahingonkorvauslain (412/1974) 2 luku 1 § ja 5 luku 1 §). Myös viranomainen, kuten kunnan ympäristönsuojeluviranomainen tai elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus voi olla asianomistajan asemassa, jos sille on aiheutunut kustannuksia ympäristölle aiheutetun haitallisen muutoksen poistamisesta.

Tuomioistuin ottaa asianomistajalle aiheutuneiden ennallistamiskustannusten perusteella tuomittavan vahingonkorvauksen huomioon valtiolle menetettävää rikoshyötyä vähentävänä, koska rikoslain (39/1889) 10 luvun 2 §:n 6 momentin mukaan rikoshyötyä ei tuomita menetetyksi siltä osin kuin se on palautettu tai tuomittu taikka tuomitaan suoritettavaksi loukatulle vahingonkorvauksena tai edunpalautuksena.

Jos vastaaja on itse maksanut ennallistamiskustannukset tai toteuttanut ennallistamistoimet, aiheutuneiden kustannusten määrä huomioidaan vakiintuneen oikeuskäytännön ja KKO 2019:52 ratkaisun mukaan valtiolle tuomittavaa rikoshyötyä vähentävänä. Ratkaisun kannalta ei ole merkitystä sillä, onko ympäristön haitallinen muutos tapahtunut vastaajan omalla vai toisen henkilön omistamalla kiinteistöllä eli onko vahinko aiheutunut itselle vai toiselle.

Korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2019:52 mukaan todellisia ennallistamiskustannuksia verrataan rikoksen tuottamaan hyötyyn. Rikoshyöty tuomitaan valtiolle menetettäväksi siltä osin, kun se ylittää näytettyjen ennallistamiskustannusten määrän.

2.3 Tulevien ennallistamiskustannusten huomioiminen

Tyypillisesti rikoksella aiheutettua ympäristön haitallista muutosta ei ole ennallistettu ennen rikosoikeudenkäyntiä. Vastaaja voi olla haluton toteuttamaan ennallistamista, mutta kyse voi olla myös siitä, että hänellä ei ole varoja ennallistamisen toteuttamiseen hyvästä tahdosta huolimatta.

Ennallistamistoimenpiteiden toteuttaminen voi viipyä yli rikosoikeudenkäynnin myös rikokseen syyllistyneeseen liittymättömistä syistä. Ennallistaminen on useissa tapauksissa parhaiten toteutettavissa lumettoman ja sulan maan aikaan. Ennallistaminen saattaa myös edellyttää riittäviä maaperätutkimuksia maaperän tai pohjaveden pilaantumisen laajuuden selvittämiseksi tai ennallistamis- ja valvontasuunnitelman laatimista. Joissain tapauksissa ennallistamisen toteuttaminen voi viedä pidemmän aikaa, useista kuukausista vuosiin.

Vasta rikosoikeudenkäynnissä annetun tuomion jälkeen ennallistettavan ympäristömuutoksen osalta on useita vaihtoehtolanteita:

- ympäristönsuojeluviranomainen on tehnyt lainvoimaisen hallinnollisen päätöksen, jolla vastaaja on veloitettu ennallistamaan ympäristö lainmukaiseen tilaan (riippumatta siitä, kenen omistuksessa kiinteistö on);

- ennallistamisvelvollisuutta koskeva hallintopakkomenettely on vireillä, mutta velvoite ei ole lainvoimainen (minkä ohella jokainen alla oleva vaihtoehto on mahdollinen);
- asianomistaja vaatii vastaajan velvoittamista korvaamaan hänen kiinteistönsä tulevat ennallistamiskustannukset;
- asianomistaja vaatii vastaajan velvoittamista ennallistamaan hänen kiinteistönsä rikosta edeltävään tilaan; tai
- haitallinen muutos on tapahtunut vastaajan itse omistamalla kiinteistöllä.

Hallintopakkoprosessissa asetettavan ennallistamisvelvoitteen huomioiminen

Ennallistamisvelvoite asetetaan uhkasakkolain (1113/1990) mukaisessa hallintopakkomenettelyssä, mutta hallintopakon käyttäminen edellyttää siihen valtuuttavaa säännöstä aineellisessa lainsäädännössä. Tällainen valtuutus sisältyy lähes kaikkeen ympäristölainsäädäntöön, jotta lainvastaiseen menettelyyn syyllistynyt voidaan velvoittaa palauttamaan lainmukainen tilanne tai oikaisemaan laiminlyönti.¹ Hallintopakko ei ole rangaistuksellinen seuraamus.² Sen käyttämisen tavoitteena on saada määräyksen kohde itse täyttämään velvoitteensa.

Hallintopakkomenettely on kaksivaiheinen. Ennallistamisvelvoitetta koskevassa menettelyssä ensimmäisessä vaiheessa valvontaviranomainen antaa lainvastaiseen menettelyyn syyllistyneelle määräyksen saattaa tilanne lainmukaiseksi (päävelvoite). Määräyksen tehosteeksi on pääsääntäisesti asetettava uhka, että määräyksen laiminlyönnistä seuraa sakko tai toimenpiteiden teettäminen määrätyn kustannuksella. Ennen hallintopakon asettamista velvoitettavalle on annettava mahdollisuus lausua sekä päävelvoitteesta että sen tehosteeksi asetettavasta uhkasta. Toisessa vaiheessa viranomainen määrää täyttämättä jääneen päävelvoitteen tehosteeksi asetetun uhan täytäntöön pantavaksi eli uhkasakon maksettavaksi tai toimenpiteen teetetäväksi laiminlyöjän kustannuksella.³

¹ Ympäristönsuojelulaki (527/2014) 175 §, vesilaki (587/2011) 14:4 §, jätelaki (646/2011) 126 §, maa-aineslaki (555/1981) 14 §, luonnonsuojelulaki (1096/1996) 57 §, maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999) 182 §; laki rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010) 17 §.

² Suvantola 2012 s. 22–23.

³ Ks. ympäristönsuojelun laillisuusvalvonnan käytännöstä Linnove 2014.

Hallintopakkoa koskevien säännösten ja rikoshyötyä koskevien säännösten välisiä suhteita ei ole säännelty – ymmärrettävästi tällaisten konkurrenssitilanteiden harvinaisuuden vuoksi. Sääntelyyn ei myöskään ole tarvetta sikäli, että rikoshyötyä koskevan rikoslain 10 luvun 10 §:n kohtuullistamissäännöksen mukaan rikoshyöty saadaan jättää tuomitsematta tai menetetyksi voidaan tuomita vain osa hyödystä muun muassa silloin, jos menettämisseuraamuksen tuomitseminen olisi kohtuutonta ottaen huomioon rikoksen laatu, vastaajan taloudellinen asema sekä muut olosuhteet. Hallituksen esityksessä on nimenomaisesti todettu säännöksen soveltuvan tilanteisiin, joissa rikoksentehtyjä veloitetaan palauttamaan tilanne sellaiseksi kuin se oli ennen rikosta. Tällöin kohtuullistamissäännöksen perusteella rikoshyöty voidaan jättää konfiskoimatta ennallistamiskustannusten arvioidun määrän verran.⁴ Oikeuskäytännössä ei ole muodostunut vakiintunutta linjaa siitä, milloin ja miten hallintopakomenettelyssä annetut ennallistamisveloitteet otetaan huomioon rikosprosessissa. Jos hallintopakomenettely ei ole vielä lainvoimainen, ennakoitujen ennallistamiskustannusten huomiointi voi johtaa siihen, että rikoshyötyä ei tuomita, mutta hallintopakomenettelyssä annettu päätös jää syystä tai toisesta vaille lainvoimaa.

Rikoshyötyä on oikeuskäytännössä kohtuullistettu ennallistamiskustannuksilla sellaisessa tapauksessa, jossa vastaaja on lainvoimaisesti veloitettu ennallistamistoimenpiteiden suorittamiseen (Vaasan hovioikeuden tuomio 22.5.2013 nro 652). Ratkaisu varmistaa sen, että vastaaja ei sekä menetä rikoshyötyä että maksa rikoshyötyä vähentäviä ennallistamiskustannuksia eli käytännössä menetä enemmän rikoshyötyä kuin saa. Ratkaisu ei sen sijaan varmista sitä, että vastaaja tosiasiallisesti suorittaa ennallistamisen tai siitä aiheutuvat kustannukset.

On syytä huomata, että hallintopakon on kohdennettava samaan tahoon, joka on saanut hyötyä rikoksesta. Jos esimerkiksi rikoshyödyn saajaksi katsotaan yhtiö, mutta ennallistamiseen veloitettu on rikosasiassa henkilövastaaja, seuraamus ei kohdistu samaan tahoon. Tällaisessa tilanteessa yhtiöltä tuomittavaa rikoshyötyä ei voi vähentää henkilövastaajaan kohdistetun veloitteen perusteella.

Ympäristön ennallistamisen varmistamiseksi olisi *de lege ferenda* parempi ratkaisu, että myös näissä tilanteissa rikoshyöty tuomittaisiin menetetyksi ja säädettäisiin jäljempänä esitettävällä tavalla siitä, että menettämisseuraamusta jälkikäteen vähennettäisiin toteutuneilla ennallistamiskustannuksilla.

⁴ HE 80/2000 vp, s. 22.

Asianomistajan vahingonkorvausvaatimus

Pääsääntöisesti rikoshyötyä koskevan menettämisseuraamusvaatimukseen vastaajaa ei ole lainvoimaisesti velvoitettu ennallistamiseen hallintopakkoprosessissa. Niissä tilanteissa, joissa ympäristöön heikentävä muutos on tapahtunut muun kuin vastaajan omistamalla kiinteistöllä, asianomistajana kiinteistön omistaja voi rikosprosessissa vaatia rikosasian vastaajan velvoittamista korvaamaan ennallistamisesta myöhemmin aiheutuvat kustannukset. Vuosina 2013–2018 ratkaistiin kärjäoikeuksissa kolme tällaista vaatimusta. Yhdessä tapauksessa vahingonkorvausasia oli jo asianomistajan nostaman kanteen perusteella vireillä kärjäoikeudessa. Rikosasiassa esitettyä vaatimusta ei *lis pendens* -vaikutuksen vuoksi otettu tutkittavaksi rikosasiassa vaan sen käsittely jatkui riita-asiana tuomioistuimessa. Toisessa tapauksessa vahingonkorvausasia siirrettiin asianomistajan ja vastaajan yhteisestä pyynnöstä riita-asiana erilliseen oikeudenkäyntiin. Kolmannessa tapauksessa kärjäoikeus hylkäsi vaatimuksen ennen aikaisena, kun vastaaja oli jo aloittanut ympäristölle aiheutuneen haitallisen muutoksen ennallistamisen.

Vuonna 2016 rikoslain 10 lukuun tehtyä lakimuutosta koskeneen hallituksen esityksen perustelujen mukaan tuomioistuimen on siirrettävä korvaus- tai edunpalautusvaatimus käsiteltäväksi riita-asioiden oikeudenkäynnistä säädettyssä järjestyksessä, jos rikosoikeudenkäynnissä esitettyä korvaus- tai edunpalautusvaatimusta ei voida ratkaista samassa prosessissa. Rikoshyöty on tällöin tuomittava menetettäväksi ilman, että vahingonkorvausvaatimuksen määrää huomioidaan menetettäväksi tuomittavan rikoshyödyn määrässä. Jos menettämisseuraamukseen tuomittu vastaaja tuomitaan riita-asiansa vahingonkorvausvelvolliseksi, asianomistaja voi hakea suoritusta valtion varoista Oikeusrekisterikeskukselle tehdyllä hakemuksella valtiolle menetettäväksi tuomitusta rikoshyödystä (rikoslaki 10 luku 11 § 2 mom.). Lakimuutos varmistaa riittävästi asianomistajan oikeuden saada korvausta myös ympäristörikoksen vuoksi hänelle aiheutuvista ennallistamiskustannuksista niissä tilanteissa, joissa menetettäväksi tuomittu rikoshyöty on vähintään yhtä suuri kuin ennallistamiskustannukset.

Asianomistajalla ei ole ilman tuomiota oikeutta hakea suoritusta Oikeusrekisterikeskukselta hänelle aiheutuneiden kustannusten perusteella, eikä myöskään hänen ja rikoshyödyn menettämiseen tuomitun välisen vahingonkorvausta koskevan sopimuksen perusteella. Säännöksen nojalla on kuitenkin riittävä, että asianomistaja ja menettämisseuraamukseen tuomittu sopivat vahingonkorvauksen määrästä ja menettämisseuraamukseen tuomittu suorittaa sen asianomistajalle tai maksaa kyseiset kustannukset asianomistajan puolesta kolmannelle. Tällöin menettämisseuraamus pannaan täytäntöön vain korvausta ylittävältä osin. Jos menettämisseuraamus on jo pantu täytäntöön, menettämisseuraamukseen tuomitulla on oikeus saada maksaansa korvausta vastaava suoritus Oikeusrekisterikeskukselta edellyttäen, että valtiolle menetetty rikoshyöty kattaa vahingonkorvauksen määrän. Suoritus voi olla myös

luontaisuuksien eli menettämisestä tuomittu voi itse toteuttaa ennallistamisen. Tällaisessa tilanteessa on ilmeistä, että Oikeusrekisterikeskus edellyttää asianmukaista selvitystä aiheutuneiden kustannusten perusteesta ja määrästä.

Ennallistamisvaatimus

Asianomistaja voi vaihtoehtoisesti vaatia, ja oikeuskäytännössä on eräissä tapauksissa rikosprosessissa vaatinut, vastaajan velvoittamista ennallistamaan vahingonkorvausluonteisesti hänen kiinteistölleen aiheutetun vahingon raha-arvoisen korvauksen sijasta. Oikeuskäytännössä tuomioistuimet ovat yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta hyväksyneet tällaiset vaatimukset edellyttäen, että vaatimus on ollut riittävän yksilöity. Vaatimuksen on oltava ulosottokaaren (705/2007) mukaisesti täytäntöönpantavissa eli vaatimuksessa on yksiselitteisesti yksilöitävä täytäntöönpanotoimet (esimerkiksi yksilöity kiinteistö ja sille luvattomasti tuotujen jätteiden määrä ja sijainti).

Tekemisvelvoitteen täytäntöönpano tapahtuu ulosottokaaren 7 luvun 12 §:n mukaan siten, että ulosottomies antaa vastaajalle noudattamiskehotuksen, jolla hän kehottaa vastaajaa tekemään heti tai ulosottomiehen asettamassa määräajassa tuomiossa tarkoitettun toimen. Koska käräjäoikeus ei tuomiossa aseta teettämisuhtaa, ulosottomies ei voi antaa täytäntöönpanon hakijalle lupaa työn tekemiseen tai teettämiseen ilman, että hän ensin ulosottokaaren 7 luvun 13 §:n mukaisesti asettaa teettämisen⁵ vastaajalle ja antaa sen ulosottokaaren mukaisesti tiedoksi. Ennen teettämisen asettamista vastaajaa on kuultava, jollei se tuntuvasti vaikeuta täytäntöönpanoa.

Jos vastaaja edelleen kieltäytyy toteuttamasta ennallistamisvelvoitetta, teettämiskustannukset maksetaan etukäteen valtion – tai jos teettämisestä päättää kunnallinen viranomainen, kunnan tai kuntainliiton – varoista ja peritään velvoitetulta verojen ja maksujen ulosotto-perintämenettelyllä (ulosottokaari 7 luku 17 §).

Ennallistamisvelvoitteen asettamisratkaisu on asianomistajan kannalta tyydyttävä menettely, vaikkakin se edellyttää häneltä täytäntöönpanohakemusta ulosottomiehelle. Valtion kannalta kustannusten takaisinperintä velvoitetulta ei sen sijaan ole varmaa.

⁵ Erityisestä syystä ulosottokaaren 7 luvun 14 §:n nojalla voidaan tekemisvelvoite panna täytäntöön asettamalla vastaajalle sakon uhka. Säännöksen on katsottu tyypillisesti soveltuvan lapsen tapaamisoikeuden täytäntöönpanoa koskevaan veloitteeseen. On epätodennäköistä, että sitä sovellettaisiin ennallistamisvelvoitteen tehostamiseen.

Ympäristörikoksella aiheutettu haitallinen ympäristön muutos vastaajan kiinteistöllä

Oikeudenmukaisuuden ja rikoshyödyn menettämisen ei-rangaistuksellisen tavoitteen kannalta haasteellisin tilanne on sellainen, jossa rikoksella aiheutettu ympäristön haitallinen muutos on tapahtunut rikoksenteelijän tai rikoksesta hyötyä saaneen (oikeushenkilön) omistamalla kiinteistöllä, ja ympäristöä ei ole ennallistettu ennen tuomiota, eikä siihen ole hallintopakkomenettelyssä asetettu lainvoimaista velvoitetta.

Edellä tarkasteltu rikoslain 10 luvun 11 § 2 momentin säännös korvauksen hakemisesta jo menetettäväksi tuomitusta rikoshyödystä soveltuu vain saman luvun 2 §:n 6 momentissa tarkoitettuun loukatulle vahingonkorvauksena tai edunpalautuksena palautettuun, tuomittuun tai tuomittavaan korvaukseen. Säännös ei sovellu siihen tilanteeseen, että vastaaja on tuomion jälkeen maksanut ennallistamiskustannuksia omalle kiinteistölleen rikoksesta aiheutuneesta ympäristön haitallisesta muutoksesta. Sama koskee tilannetta, jossa kiinteistön omistava yhtiö on tuomittu samasta rikoksesta ja / tai se on tuomittu menettämään kyseisestä rikoksesta saamansa hyöty.

Tämä tarkoittaa, että jos rikoshyöty tuomitaan valtiolle, ennallistamisen vasta rikosprosessin jälkeen suorittava vastaaja tai rikoshyödyn saanut oikeushenkilö menettää tosiasiassa ennallistamiskustannukset enimmillään kahteen kertaan. Rikoshyödyn menettäminen muodostuu ainakin osittain rangaistukselliseksi vastoin lainsäätäjän tarkoitusta.

Jos vastaajan tai rikoshyötyä saaneen omistaman kiinteistön tulevat ennallistamiskustannukset huomioitaisiin ennalta rikoshyödyn menettämistä koskevaa vaatimusta ratkaistaessa, jäisi varteenotettava riski siitä, että rikoksenteelijä ja/tai rikoshyötyä saanut oikeushenkilö sekä pitää rikoshyödyn että laiminlyödessään ennallistamisen välttää ne kustannukset, jotka olisivat aiheutuneet ennallistamisesta – etenkin jos kyseessä on yritystoiminnassa tapahtunut rikos ja yritys ei ole vakavarainen.

Oikeudenmukaisuus ja rikoshyödyn menettämisen ei-rangaistuksellinen luonne edellyttävät, että rikoksenteelijä ja muu mahdollinen rikoshyötyä saava osapuoli –tyypillisesti yritys, jonka toiminnassa rikos on tapahtunut – asetetaan yhdenvertaiseen asemaan riippumatta siitä, missä vaiheessa ennallistamistoimenpiteet suoritetaan.

De lege ferenda rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentin säännöksessä tulisi huomioida myös menettämisseuraamukseen tuomittavalle henkilölle rikostuomion jälkeen aiheutuvat, rikoshyötyä vähentävät ennallistamistoimenpiteiden kustannukset. Säännöstä

olisi aiheellista täydentää siten, että mikäli 2 §:ssä tarkoitetun menettämisseuraamusta koskevan ratkaisun antamisen jälkeen menettämisseuraamukseen tuomittu on suorittanut rikoksella muutetun ympäristön ennallistamiskustannuksia, menettämisseuraamus voidaan panna täytäntöön vastaavalla määrällä vähennettynä. Jos menettämisseuraamus on jo pantu täytäntöön, Oikeusrekisterikeskus voi menettämisseuraamukseen tuomitun kirjallisesta hakemuksesta päättää, että vastaava määrä suoritetaan valtion varoista.

Esitetyssä muodossaan säännös oikeuttaisi hallintopakolla veloitettun vastaajan saamaan ennallistamisesta aiheutuvat kustannukset jo menetetyksi tuomitusta rikoshyödyistä. Säännös saattaisi myös kannustaa vastaajaa vapaaehtoiseen ympäristön ennallistamiseen ympäristörikostuomion jälkeen, kun ennallistamisesta aiheutuvat kustannukset kuittaantuisivat menetetyksi tuomitun rikoshyödyn määrästä.

3 Hallinnollisen sanktioinnin selvityksen täydentäminen

Vuonna 2018 julkaistussa lievien ympäristörikkomusten sanktiointia koskeneessa selvityksessä⁶ suositeltiin, että ympäristölainsäädännön kriminalisoinneista siirrettäisiin hallinnollisesti sanktioitavaksi yksiselitteisiä tekoja, joiden selvittäminen ei edellytä poliisin suorittamaa esitutkintaa. Mahdollisina hallinnollisesti sanktioitavana soveltuviksi teoiksi esitettiin:

- 1) sellaiset laiminlyönnit, jolla ei ole suoranaisia ympäristöllisiä vaikutuksia, kuten pelkästään asiakirjoihin liittyvät rikkeet;
- 2) merenkulun ympäristönsuojeluun liittyvät rikkeet; ja
- 3) teot, joista vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan seuraa lievä sakkorangaus, ja joissa vastuullinen henkilö on hyvin yksiselitteisesti todettavissa (rakentamisrikkomukset).

Hallinnollisen sanktioinnin ulkopuolelle esitettiin jätettävän liikennevalvonnassa tyypillisesti kiinnijäävät rikkomukset (siirtoasiakirjan puuttuminen, jätehuoltorekisteriotteen mukana pitämisen laiminlyönti, rekisteröitymättömyys). Samoin hallinnolliseen sanktiointiin soveltumattomiksi katsottiin sellaiset ilmoittamisvelvollisuuksien laiminlyönnit, joissa on kyse lupamenettelyä korvaavasta ennakkoharkinnasta tai luonteeltaan harvinaisiin tai arvokkaisiin suojeluarvoihin kuten luonnonsuojelulailla, muinaismuistolaila ja rakennussuojelulailla suojattuihin arvoihin kohdistuvat teot.

Selvityksessä suositeltiin, että sanktiomaksun suuruus määritettäisiin yksiselitteisesti siten, että maksut muodostavat kiinteät eritasoiset seuraamukset eri vakavuusasteisille teoille esimerkiksi kolmessa eri luokassa. Tämän selvityksen kannalta olennaista on, että sanktioon esitettiin sisällytettävän rikoshyötyä vastaava osatekijä lähtökohtaisesti kiinteämääräisenä maksun korotuksena, jotta rikokseen syyllistynyt ei saisi pitää lainvastaisella menettelyllä tavoittelemaansa hyötyä. Selvityksessä todettiin, että jatkotyössä on tarpeen tunnistaa teolla tai laiminlyönneillä tyypillisesti saavutettava hyöty

⁶ Suvantola 2018.

ja sen määrä niiden tekojen osalta, jotka harkitaan aiheelliseksi määritellä hallinnollisesti sanktioitaviksi.⁷

Ympäristörikosten rikoshyödyn tilannekuvaa koskevassa tutkimushankkeessa toteutetun empiirisen tutkimuksen perusteella tuomioistuimet eivät juurikaan käsittele vähäisiä ympäristörikkomuksia. Vuosina 2013–2018 käräjäoikeuksissa ratkaistuista ympäristörikoksista vähäisimpiä olivat maankäyttö- ja rakennuslain vastaiset rakentamisrikkomukset sekä jätelain rikkomisena rangaistavat roskaamistapaukset. Vaikuttaa ilmeiseltä, että sikäli kun vähäisiä ympäristölainsäädännön vastaisia tekoja ilmoitetaan esitutkintaviranomaisille, ne joko ratkaistaan sakkomenettelyssä tai syyttäjä keskeyttää esitutkintaviranomaisen aloitteesta esitutkinnan tai jättää asiassa syytteen vähäisyysperusteella nostamatta. Tältä osin tutkimushankkeen osahanke 1 valmistuessaan tuo asiaan lisävalaistusta.

Oikeuskäytännön perusteella rakentamisrikkomukset soveltuvat hyvin hallinnollisesti sanktioitaviksi. Rakentamiseen liittyvistä vähäisistä rikkomuksista ei pääsääntöisesti aiheutunut kolmansille tahoilla vahinkoa. Ainoa vahingonkorvausvaatimus liittyi asunto-osakeyhtiön omistamaan rakennukseen luvatta tehtyjen muutosten poistamisesta aiheutuneisiin kustannuksiin. Useimmissa rakentamisrikkomuksissa oli kyse luvatta rakentamisesta. Rakentamisrikkomusten hallinnolliseen sanktioon tulisi sisällyttää hakematta jätetyn rakennusluvan hintaa sekä rakentamiseen liittyvien viranomais-toimenpiteiden kuten paikan merkinnän, aloituskokouksen ja lopputarkastuksen kustannuksia vastaava rikoshyötykomponentti, jotta rikokseen syyllistynyt ei hyödy siitä, että on ryhtynyt rakentamishankkeeseen ilman lupaa.

Tuomioistuimissa käsitellyistä ympäristölainsäädännön vastaisista teoista hallinnolliseen sanktiointiin soveltuisi myös roskaaminen eli jätelain rikkominen. Tekoon liittyy tyypillisesti kiinteistön siisteydestä vastaavan (oikeus)henkilön vahingonkorvausvaatimus, jonka määrä on vaihdellut 100 ja 1000 euron välillä. Keskimäärin siivouskustannusten määrä on ollut 420 euroa. Rikoshyödyn määrä on empiirisen tarkastelun perusteella oikeuskäytännössä määritetty saman suuruiseksi. Näin ollen hallinnolliseen sanktioon tulisi sisällyttää jätteen lailliseen käsittelyyn toimittamisen laiminlyönnistä saatavaa säästöä vastaava rikoshyötykomponentti.

Silloin kun siivouskustannukset ovat aiheutuneet sille taholle, joka saa hallinnollisen sanktiomaksun, aiheutunut vahinko ja sanktiomaksu kohtaavat. Jos puhdistuskustannukset aiheutuvat kolmannelle osapuolelle, hänen oikeudestaan hakea korvaus sanktiomaksun saajalta tulisi säätää erikseen. Kolmannella vahinkoa kärsineellä osapuolella on luonnollisesti oikeus hakea vahingonkorvausta rikkomukseen syyllistyneeltä

⁷ Suvantola 2018 s. 82.

siltä osin, kun puhdistamiskustannukset ylittäisivät sanktiomaksuun sisältyvän kiinteän rikoshyötyosan.

Empiirinen tutkimus myös osoitti, että vähäisissä ympäristörikkomuksissa rikoshyöty on jäänyt usein selvittämättä ja vaatimatta menetettäväksi valtiolle.

Sikäli kun ympäristölainsäädännön vastaisia tekoja siirretään hallinnolliseen sanktiointiin, sanktioon liitettävä rikoshyötyä vastaava kiinteämääräinen osuus on määritettävä sen mukaan, minkä hallinnollisen maksun lainvastaiseen toimintaan syylistynyt on pyrkinyt välttämään. Oikeuskäytännön perusteella kyse on pääsääntöisesti toiminnan edellyttämästä ympäristöviranomaisen päätöksestä perittävästä maksusta, jonka suuruus määräytyy valtioviranomaisen osalta valtioneuvoston päätöksen⁸ ja kunnan toimivaltaan kuuluvissa asioissa kunnallisen taksan nojalla.

⁸ Ks. valtioneuvoston asetus (1372/2018) elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten, työ- ja elinkeinotoimistojen ja kehittämis- ja hallintokeskuksen maksullisista suoritteista vuosina 2019 ja 2020.

Lähteet

Linnove, E (toim.) (2014). Ympäristönsuojelulainsäädännön laillisuusvalvontaopas 2014. Ympäristöhallinnon ohjeita 9/2014.

Suvantola, L (2012). *Ne bis in idem* -kielto ja itsekriminointisuoja ympäristörikoksissa – Hallintopakkoprosessin ja rikosprosessin leikkauspinnan haasteet. Ympäristöjuriidikka 4/2012 s. 10–36.

Suvantola, L (2019). Ympäristörikosten ilmoituskynnykset ja lievien ympäristörikkomusten sanktiointi. Ympäristöministeriön raportteja 1/2018.

Liite 6: Ympäristörikosten seurauksena valtiolle perityksi saadun rikoshyödyn kohdentaminen ympäristörikosten ehkäisyyn

Ympäristörikosten seurauksena valtiolle perityksi saadun rikoshyödyn kohdentaminen ympäristörikosten ehkäisyyn

Ympäristörikosten rikoshyödyn tilannekuva – osahankkeen raportti

Tarja Koskela

OTT, Itä-Suomen yliopisto

Sisällysluettelo

Lähteet	2
1. Johdanto	5
2. Valtion varojen korvamerkintä viranomaistoimintaan	7
3. Perityksi saadun menettämisseuraamuksen kohdentaminen ympäristörिकosten ehkäisyyn	8
4. Ympäristörिकosmaksu	11
5. Valtion talousarvion ulkopuolinen rahasto ympäristörिकosten ehkäisyyn	13
6. Ehdollisessa syyttämättäjättämismenettelyssä määrättävä maksu ympäristörिकosten ehkäisyyn 16	
7. Yhteenveto ja johtopäätökset	18

Lähteet

Kirjallisuus:

Dubber, Markus Dirk: American Plea Bargains, German Lay Judges, and the Crisis of Criminal Procedure. Stanford Law Review, Vol 49, No.3. 1997, s. 547–605.

Fredman, Markku – Kanerva, Janne – Tolvanen, Matti – Viitanen, Marko: Esitutkinta ja pakkokeinot. Alma Talent 2020.

Jyränki, Antero: Uusi perustuslakimme. Iura Nova 2000.

Jyränki, Antero – Husa, Jaakko: Valtiosääntöoikeus. 2. painos. Kauppakamari 2015.

Kivivuori, Janne – Aaltonen, Mikko – Näsi, Matti – Suonpää, Karoliina – Danielsson, Petri: Kriminologia. Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa. Gaudeamus 2018. (Kivivuori ym.)

Koskela, Tarja: Eläimen edustaminen oikeudenkäynnissä. Teoksessa Aaltola, Elisa – Wahlberg, Birgitta (toim.) Me ja muut eläimet – Uusi maailmanjärjestys. Vastapaino 2020, s. 265–287.

Kukkonen, Reima: Rikoshyödyn menettäminen. Osa II – Henkilöllinen ulottuvuus, yhteisvastuullisuus, suhde vahingonkorvaus- ja ennallistamisvelvoitteisiin. Defensor Legis 5/2016, s. 897–915.

Lappi-Seppälä, Tapio: Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. WSOYpro 2009.

Launiainen, Petri: Hyötykonfiskaatio ympäristörikoksissa. Teoksessa Määttä, Tapio (päätoim.) Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2016, s. 337–354.

Matikkala, Jussi: Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Edita 2010.

Meyer-Goßner, Lutz – Schmitt, Bertram – Schwarz, Otto – Kleinknecht, Theodor – Meyer, Karlheinz – Cierniak, Jürgen: Strafprozessordnung : Gerichtsverfassungsgesetz, Nebengesetze und ergänzende Bestimmungen. C.H. Beck 2017. Beck'sche Kurz-Kommentare, Band 6. (Meyer- Goßner ym.)

Myllymäki, Arvo: Finanssihallinto-oikeus. Valtion ja kuntien varainkäyttö ja väärinkäytön valvonta. Talentum 2007.

Myrsky, Matti: Valtiontalousoikeus. Talentum 2010.

Myrsky, Matti – Svensk, Niko – Voutilainen, Tomi: Suomen finanssioikeus. Lakimiesliiton kustannus 2014. (Myrsky ym.)

Mäenpää, Olli: Hallinto-oikeus. Juridiikkafokus (Alma Talent). (luettu 3.8.2020).

Määttä, Tapio: Maanomistus. Tutkimus omistusoikeusparadigmoista maaomaisuuden käytön ympäristöoikeudellisen sääntelyn näkökulmasta. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys 1999.

Rautio, Jaakko: Hyötykonfiskaatiokanne. WSOYpro 2006.

Sahramäki, Iina – Kankaanranta, Terhi: Ympäristörikollisuuden torjunta ja valvonta Suomessa – kohti vihreämpää viranomaisyhteistyötä? Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 42, 2014.

Saraviita, Ilkka: Perustuslaki. Verkkokirjahylly (Alma Talent) 2011.

Suvantola, Leila: Ympäristörikosten rangaistustaso ja rikosprosessin kulku – oikeasuhtaista, tehokasta ja varoittavaa? Ympäristöjuridiikka 1/2019, s. 7–34. (Suvantola 2019a)

Tapani, Jussi – Tovanen, Matti: Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Talentum 2011.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Syyteneuvottelun ongelmia. Defensor Legis 2/2015, s. 229–247.

Tolvanen, Matti: Rikosoikeus ja rikollisuuden tutkimus. Edilex 2015/11. [<https://www-edilex-fi.ezproxy.uef.fi:2443/artikkelit/15037.pdf>]. (luettu 31.7.2020)

Viljanen, Pekka: Konfiskaatio rikosoikeudellisena seuraamuksena. Edita 2007.

Weigend, Thomas: Sentencing and Punishment in Germany. Teoksessa Michael Torny & Richard S. Frase (toim.: Sentencing and Sanctions in Western Countries. Oxford University Press 2001, s. 188–221.

Virallislähteet:

HE 1/1998 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi Suomen hallitusmuodoksi.

HE 80/2000 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 194/2002 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle palosuojelurahastolaiksi.

HE 202/2009 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi valtion talousarviosta annetun lain muuttamisesta.

HE 293/2014 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikosuhrimaksusta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 4/2016 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain 10 luvun sekä pakkokeinolain 6 ja 7 luvun muuttamisesta.

PeVM 10/1998 vp: Perustuslakivaliokunnan mietintö 10/1998 vp Hallituksen esitys uudeksi Suomen hallitusmuodoksi.

Muut lähteet:

Hallitusohjelma: Strategiset kokonaisuudet. <https://valtioneuvosto.fi/marinin-hallitus/hallitusohjelma/hiilineutraali-ja-luonnon-monimuotoisuuden-turvaava-suomi>. (luettu 18.9.2020)

Mutanen, Anu – Ojanen, Tuomas – Sormunen, Milka – Tuori, Klaus: Eduskunnan budjetti- ja valvontavalta 1990–2020. Tutkimus budjetti- ja valvontavallan muutosten ja toteutumisen indikaattoreista. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2016. https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoinmii/julkaisut/Documents/trvj_1+2016.pdf (Mutanen ym.) (luettu 18.9.2020)

Oikarainen, Jukka: Plea Bargaining. Oikeusvertaileva tutkimus syytteestä sopimisesta ja sen soveltumisesta Suomalaiseen rikosprosessiin. Pro gradu -tutkielma julkaistu Edilexissä 18.2.2009. <https://www-edilex-fi.ezproxy.uef.fi:2443/opinnaytetyot/5777.pdf> (luettu 2.7.2020)

Oikeusministeriö: Työryhmämietintö 2004. Ympäristön suojelu rikosoikeudellisin keinoin, julkaisun päivämäärä 19.3.2004. https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/a76f3351-00e4-4424-b683-4c25c45ad865/6ac2d588-54bc-481c-91fd-39bb0171079f/MIETINTO_20110903020015.pdf

Oikeusministeriö: Neuvotteleva virkamies Mervi Sarimon sähköposti 10.6.2020. (Oikeusministeriö 2020)

Oikeusrekisterikeskus: Oikeusrekisterikeskus suorittaa WinCapita-asiassa korvauksia 22,9 miljoonaa euroa. <https://oikeusrekisterikeskus.fi/fi/index/ajankohtaista/2020/oikeusrekisterikeskussuorittaa-wincapita-asiassakorvauksia229miljoonaaeuroa.html>. (luettu 17.9.2020)

Rikkilä, Saana – Koppanen, Kari – Lehtinen, Toni – Kankaanranta, Terhi – Muttilainen, Vesa: Ympäristörikoshyödyn selvittäminen ja tuomitun rikoshyödyn perinnän onnistuneisuus. Ympäristörikosten rikoshyödyn tilannekuva. 3. ja 4. osahankkeen väliraportti 2020.

Rikoslakiprojektin ehdotus: Menettämisseuraamukset. Oikeusministeriö. Lainvalmisteluosaston julkaisu 4/1996.

Rikosuhripäivystys: Mikä on rikosuhrimaksu? <https://www.riku.fi/erilaisia-rikoksia/usein-kysytyta/rikosuhrimaksu/>. (luettu 22.6.2020)

SAK: Järjestöjen kanneoikeutta koskeva selvitys 4/2015. <https://www.slideshare.net/SAKkalvot/selvitys-jrjestjen-kanneoikeudesta>. (luettu 14.9.2020)

Suomen kansallinen ympäristörikosseurantatyöryhmä 26.7.2019: Ympäristörikoskatsaus 2019. https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiwwwstructure/82841_IP1707971_Poliisihallitus_ymparistorikoskatsaus_julk_net3.pdf?a7ad7620131fd888. (luettu 2.7.2020)

Suomen kansallinen ympäristörikosseurantatyöryhmä 1.7.2020: Ympäristörikoskatsaus 2020. https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiwwwstructure/91422_31439615_Poliisihallitus_Ymparistorikosten_seurantatyoryhman_net3.pdf?4c4b7420131fd888. (luettu 3.8.2020)

Suvantola, Leila: Tuomitsemiskäytäntö ympäristörikoksissa. Ympäristörikoksen rikoshyödyn tilannekuva – hankkeen väliraportti 2019, s. 23. (Suvantola 2019b)

Vallinheimo, Kirsti. Budjettineuvos, Valtionvarainministeriö. Puhelinkeskustelu 9.9.2020.

Valtakunnansyyttäjänvirasto: Syyttäjän toimenkuvan kehittäminen. Työryhmän mietintö 1.6.2001. Valtakunnansyyttäjänviraston julkaisusarja nro 1. https://www.valtakunnansyyttajanvirasto.fi/material/attachments/valtakunnansyyttajanvirasto/vksvliitetiedostot/julkaisusarja/6INGzPQZL/1_Syyttajan_toimenkuvan_kehittaminen.pdf. (luettu 22.6.2020).

1. Johdanto

Tämä tutkimus on osa valtioneuvoston päätöksentekoa tukevan selvitys- ja tutkimustoiminnan määrärahoista rahoitettavaa Ympäristörikosten rikoshyödyn tilannekuva -hanketta. Hankkeen tavoitteena on tuottaa ympäristörikoksilla tavoiteltujen ja saatujen taloudellisten hyötyjen tilannekuva. Tässä osahankkeessa selvitetään de lege ferenda vaihtoehtoisia malleja valtiolle perityksi saadun rikoshyödyn kanavoimisesta ympäristörikosten ehkäisyyn.

Ympäristöön kohdistuvissa rikoksissa tavoitellaan usein taloudellista hyötyä joko tekijälle itselleen tai hänen edustamalleen oikeushenkilölle, joten ympäristörikokset ovat tyypillisesti myös talousrikoksia. Tuomioistuimessa tuomittuun rikoshyötyyn ja sen menettämisseuraamukseen liittyvät seikat ovat keskeisiä ympäristörikosten ehkäisyssä.¹ Rikosvastuun lähtökohtana pidetään sitä, että rikosentekijä vastaa tekojensa seurauksista. Kriminaalipolitiikan² perusajatuksiin kuuluu tavoite rikollisuudesta aiheutuvien haittojen ja kustannusten oikeudenmukaisesta jakautumisesta.³ Kriminaalipolitiikkaan sisältyy myös rikollisuuden ja siitä aiheutuneiden vahinkojen ja kustannusten vähentäminen. Kriminaalipolitiikka on siten kokonaisuus, jossa julkinen hallinto reagoi tietoisesti ja tavoitteellisesti rikollisuuden vähentämiseksi joko toimien itse tai delegoimalla toimia yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoille.⁴ Rikoksista aiheutuvat haitat tulisi pyrkiä jakamaan osapuolten kannettavaksi tavalla, joka vastaa keskeisiä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja vastuunjaon periaatteita.⁵ Kriminaalipolitiikan avulla voidaan näin ollen myös kohdentaa toimia ympäristölle aiheutuneiden vahinkojen ehkäisyyn. Kaikki ympäristöön kohdistuvat rikokset eivät kuitenkaan tule viranomaisten tietoon eikä rikosentekijää saada vastuuseen aiheuttamistaan vahingoista. Ympäristöön kohdistuvat rikokset ovat usein piiloriikollisuutta, jolloin tekijä jää selvittämättä.⁶ Tällöin ympäristölle aiheutuneille vahingoille ei löydy yksittäistä maksajaa, ja kustannukset jäävät yksinomaan yhteiskunnan maksettaviksi. Tämä korostaa ympäristöön kohdistuvien rikosten ennaltaehkäisyn tärkeyttä. Myös Suomen kansallinen ympäristörikosseurantatyöryhmä toteaa raportissaan, että ympäristörikosten ehkäisy ja siihen varattavien resurssien lisääminen on tärkeää.⁷

Eduskunnan budjettivallasta (valtion talousarviosta päättäminen⁸) seuraa, että valtion tulojen korvamerkintään tiettyyn tarkoitukseen suhtaudutaan kielteisesti ja valtion tulojen korvamerkintä edellyttää erittäin poikkeuksellisia syitä. Tuomitun menettämisseuraamuksen johdosta perityksi saadut varat menevät lähtökohtaisesti valtion yleiseen kassaan. Tällä hetkellä harjoitettava finanssipolitiikka ei puolla valtion tulojen korvamerkintää tiettyyn tarkoitukseen eikä tulojen korvamerkintää erityisesti viranomaistoimintaan pidetä lähtökohtaisesti hyväksyttävänä.⁹ Sen vuoksi tutkimuksessa on pyritty

¹ Launiainen 2016, s. 337.

² Kivivuori ym. ovat määritelleet kriminaalipolitiikan seuraavasti: "Kriminaalipolitiikalla viitataan poliittisiin toimijoihin, joilla kontrolloidaan suoraan tai epäsuoraan rikollisuutta yhteiskunnassa, pääasiassa lainsäädännön keinoin sekä poliisin, syyttäjän, tuomioistuinten ja vankeinhoidon välityksellä." Kivivuori ym. 2018, s. 312. Ks. kriminaalipolitiikasta tarkemmin esimerkiksi Kivivuori ym. 2018, s. 311–343; Tolvanen 2015, s. 7–8.

³ HE 293/2014 vp, s. 17.

⁴ Kivivuori ym. 2018, s. 312.

⁵ HE 293/2014 vp, s. 17.

⁶ Suomen kansallinen ympäristörikosseurantatyöryhmä 26.7.2019, s. 2; Sahramäki – Kankaanranta 2014, s. 15 ja siinä mainittu kirjallisuus.

⁷ Suomen kansallinen ympäristörikosseurantatyöryhmä 2020, s. 59.

⁸ Jyränki – Husa 2015, s. 259.

⁹ Vallinheimo 2020.

löytämään pääosin sellaisia keinoja, joilla ympäristörikosten seurauksena valtiolle perityksi saatuja varoja olisi mahdollista kohdentaa ympäristörikosten ehkäisyyn muutoin kuin viranomaisten toimesta. Samasta syystä valtion varojen kohdentaminen ympäristörikosten selvittämiseen on jätetty tutkimuksen ulkopuolelle.

Ympäristörikosten ehkäisyyn liittyvää työtä on mahdollista toteuttaa viranomaistoiminnan lisäksi ns. kolmannen sektorin toimesta siten, ettei tehtävä sisällä merkittävää julkista vallankäyttöä.¹⁰ Onnistunut ympäristörikosten ehkäisy on omiaan vähentämään ympäristörikosten selvitystarvetta. Tarkasteluun on otettu kansalaisjärjestöjen ja yhdistysten toimintaan kohdennettavat varat ympäristörikosten ehkäisyssä. Yhdistyksillä ja järjestöillä on merkittävä rooli yhteiskunnassa ja niillä voi olla myös viranomaistoimintaa täydentävä rooli. Yhdistysten ja järjestöjen toiminta voi olla esimerkiksi tiedotusta ja valistusta sosiaalisessa mediassa, ympäristönsuojeluun liittyviä kampanjoita, kirjoituksia medioihin tai ympäristönsuojeluun liittyvien tilaisuuksien järjestämistä. Tutkimuksessa esitetään kolmannen sektorin toimesta toteutettavan työn rahoitukseen kolme eri vaihtoehtoista mallia, joita on käytetty valtion varojen kohdentamisessa tiettyyn tarkoitukseen. Lisäksi osatutkimuksessa esitetään Saksassa käytössä oleva erityinen järjestelmä, jossa epäilty suorittaa korvauksen yleishyödylliseen rahastoon.

Kirjoitus on jaettu seitsemään lukuun. Johdannossa, luvussa 1, esitetään tutkimuksen kohde ja rajaus. Seuraavaksi luvussa 2 esitetään kaksi eri keinoa valtion varojen kohdentamisessa viranomaistoimintana tehtävään ympäristörikosten ehkäisyyn. Rikoslain (39/1889, RL) 10 luvun 2 §:ssä säädetään mahdollisuudesta maksaa vahingonkärtsineelle vahingonkorvausta valtiolle perityksi saadusta menettämisseuraamuksesta. Luvussa 3 arvioidaan vastaavanlaisen menettelyn soveltumista ympäristörikosten ehkäisyn rahoitukseen. Sen jälkeen luvussa 4 pohditaan nykyisin käytössä olevaa rikosuhrimaksua vastaavan ympäristörikosmaksun mahdollisuutta rahoittaa ympäristörikoksia ehkäisevää toimintaa. Valtion talousarvion ulkopuolisia rahastoja ja mahdollisuutta tätä kautta kohdentaa varoja ympäristörikoksia ehkäisevään toimintaan arvioidaan luvussa 5. Saksassa käytössä olevan ehdollisen syyttämättäjäättämispäätöksen kaltaisen menettelyn säätämistä ympäristörikosten ehkäisevän toiminnan rahoittamiseen arvioidaan luvussa 6. Lopuksi luvussa 7 tehdään yhteenveto ja esitetään johtopäätökset.

¹⁰ Perustuslain (731/1999) 124 §:n mukaan muu kuin merkittävää julkista vallan käyttöä sisältävä julkinen hallintotehtävä voidaan antaa muulle kuin viranomaiselle, jos siitä säädetään lailla. Lisäksi tämä edellyttää, että tehtävän antaminen muulle kuin viranomaiselle on tarpeen tehtävän tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi eikä vaaranna perusoikeuksia, oikeusturvaa tai muita hyvän hallinnon vaatimuksia. Mäenpään mukaan merkittäväksi julkisen vallan käytöksi katsotaan esimerkiksi itsenäinen voimakeinojen käyttö tai hallinnollisten sanktioiden määrääminen. Hyväksyttävänä hallintotehtävän antamisena muulle kuin viranomaiselle on pidetty yksityisten toimijoiden käyttäminen viranomaisten apuna näiden tehtävien hoitamisessa, kuten julkisten palvelujen toteuttamisessa. Mäenpää, kohta: Hyvän hallinnon vaatimukset viranomaiskoneiston ulkopuolella.

2. Valtion varojen korvamerkintä viranomaistoimintaan

Valtiontalouden katsotaan koostuvan valtion talousarviotaloudesta ja talousarvion ulkopuolella olevista valtion rahastoista sekä valtion liikelaitosten ja valtion talousarvion ja rahastojen välisistä suhteista.¹¹ Finanssivalta puolestaan on eduskunnan oikeutta osallistua valtionaloutta koskevaan päätöksentekoon.¹² Kansanvallan ydinsisältöön kuuluu, että ylintä valtionaloudellista finanssivaltaa käyttää eduskunta.¹³ Eduskunnan käyttämä finanssivalta on merkittävä yhteiskunnallinen ohjauskeino. Finanssivallan keskeisenä osana on budjettivalta. Sen käyttäminen on siten yksi eduskunnan tärkeimmistä tehtävistä. Budjettivallalle on tyypillistä vuotuisuus eli vuosittain laadittava valtion talousarvio. Käyttämällä budjettivaltaansa eduskunta asettaa oikeudelliset rajat valtioneuvoston ja sen alaisten viranomaisten taloushoidolle.¹⁴ Valtion menoja ja tuloja sekä valtionalouden tasapainoa säädelään finanssipolitiikan avulla talouspoliittisista tavoitteista käsin. Tässä aikajänne on yhden vuoden sijaan useita vuosia. Finanssipolitiikasta sovitaan hallitusohjelmassa.¹⁵

Valtion talousarvioon otetaan perustuslain (731/1999) 84 §:n 1 momentin mukaan arviot vuotuisista tuloista ja määrärahat vuotuisiin menoihin sekä määrärahojen käyttötarkoitukset ja muut talousarvion perustelut. Näin ollen eduskunta arvioi talousarviossa tulojen kertymät ja myöntää määrärahat eri käyttötarkoituksiin.¹⁶ Perustuslaki korostaa eduskunnan asemaa ylimpänä valtioelimenä. Siitä syystä valtion tulojen korvamerkinnässä tiettyyn tarkoitukseen suhtaudutaan kielteisesti ja valtion tulojen korvamerkintä edellyttää erittäin poikkeuksellisia syitä.

Kuten edellä on todettu, eduskunnan budjettivalta on laaja ja kattava: eduskunnalla on viimekätinen valta päättää valtion talousarviosta.¹⁷ Miten eduskunta käyttää valtaoikeuksiaan on pitkälti sen oman toiminnan ja aktiivisuuden varassa. Eduskunta on lainsäädäntövallan käyttäjänä ja kansanedustuslaitoksena ylin valtioelimemme. Se myös viime kädessä itse huolehtii valtansa turvaamisesta ja kehittämisestä.¹⁸ Käytännössä eduskunta on toisinaan rajoittanut omaa budjettivaltaansa hyväksymällä sitä kaventavia toimintatapoja.¹⁹ Eduskunnalla on mahdollisuus omaa budjettivaltaansa rajoittaen lailla säätää, että valtion talousarvioon otetaan vuosittain määräraha ympäristörikosten ehkäisyyn kohdistuvaan viranomaistoimintaan esimerkiksi siten, että sen suuruus vastaisi vähintään valtion edellisen kalenterivuoden aikana ympäristörikoksissa perityksi saadun rikoshyödyn määrää. Samalla voitaisiin säätää, että loppuosa rahoituksesta katetaan budjettivaroista. Näin olisi mahdollista lailla turvata vakaa rahoitus ympäristörikosten ehkäisyyn. Kyseinen sääntely voisi kattaa valtion varojen käytön myös ympäristörikosten selvittämistyöhön.

¹¹ Myrsky 2010, s. 8.

¹² Myllymäki 2007, s. 56–57; Myrsky ym. 2014, s. 351

¹³ Myrsky 2010, s. 92.

¹⁴ Mutanen ym. 2016, s. 33–34.

¹⁵ Mutanen ym. 2016, s. 39.

¹⁶ Jyränki 2000, s. 187; Saraviita 2011, Luku 7.3. 83 §.

¹⁷ Tosiasiassa valtioneuvostolla ja valtiovarainministeriöllä on vahva rooli talousarvion valmistelussa. Jyränki – Husa 2015, s. 266–267.

¹⁸ Mutanen ym. 2016, s. 289.

¹⁹ Mutanen ym. 2016, s. 178.

Suurin osa valtion talousarvioon otettavista menoista perustuu menoja sitoviin säädöksiin.²⁰ Vuoden 2004 alusta tuli voimaan talousarviolain muutos (L 1216/2003), jolla laajennettiin virastojen ja laitosten toiminta- ja taloussuunnitteluvuotta kattamaan myös monivuotinen toiminnan tuloksellisuuden suunnittelu. Samalla lakiin otettiin säännös, jonka mukaan ministeriöiden tulee suunnitella oman toimintansa lisäksi koko toimialansa toiminnan vaikuttavuutta ja toiminnallista tuloksellisuutta. Tämä asettaa ministeriöiden sekä virastojen ja laitosten toiminnan ja talouden suunnittelulle keskeisten taloudellisten tietojen tuottamisen turvaavat vähimmäisvaatimukset.²¹ Näin ollen rahoituksen kohdentaminen viranomaistoimintaan on toteutettavissa myös varaamalla ministeriöiden ja sen alaisten virastojen ja laitosten suunnitelmien pohjalta valtion talousarviosta varoja niille hallinnonaloille, joille nämä tehtävät kuuluvat. Verotuksen kautta kerätty rahoitus on myös hallinnollisesti tehokkainta. Kuten edellä kuvattu rahoitusmalli, tämäkin vaihtoehto voisi sisältää sekä ympäristörikosten ehkäisyyn että jo tapahtuneiden rikosten selvittämisen.

3. Perityksi saadun menettämisseuraamuksen kohdentaminen ympäristörikosten ehkäisyyn

Menettämisseuraamuksella tarkoitetaan lakiin perustuvaa omaisuuden vastikkeetonta menettämistä valtiolle rikoksen takia.²² Menettämisseuraamuksesta käytetään myös nimitystä konfiskaatio. Tämä on johdettu latinan *fiscus* -sanasta, jolla tarkoitetaan valtiota varallisuus oikeuksien subjektina. Se puolestaan viittaa siihen, että menetetyksi tuomittu omaisuus menee nimenomaan valtiolle.²³

Rikoslakiin lisättiin 1.1.2002 voimaan tullut uusi 10 luku, johon keskitettiin menettämisseuraamuksia koskevat soveltamisaltaan yleiset säännökset. Katsottiin, että menettämisseuraamuksia koskeva sääntely oli epäyhtenäistä ja hajanaista. Säännökset olivat syntyneet eri aikoina eikä niiden laadinnassa ollut noudatettu yhtenäisiä periaatteita.²⁴ Menettämisseuraamuksen määräämisen edellytyksenä on rikoslain 10 luvun 1 §:n 1 momentin mukaisesti laissa rangaistavaksi säädetty teko, rikos. Kyseeseen tulevat sekä tahalliset että tuottamukselliset rikokset.²⁵ Lisäksi menettämisseuraamus voidaan määrätä rangaistavaksi säädetyn teon seurauksena, vaikka tekijä ei teon hetkellä ole täyttänyt viittätoista vuotta tai tämä on syyntakeeton. Samoin, jos käsillä on rikoslaissa erikseen mainittu vastuuvapautusperuste²⁶ ja tekijää ei tuomita rangaistukseen, menettämisseuraamus voidaan kuitenkin määrätä. Menettämisseuraamus on mahdollista tuomita myös silloin, kun oikeushenkilö tuomitaan rangaistukseen rikoslain 9 luvun nojalla eikä rikosentekijää saada selville tai muusta syystä tuomita rangaistukseen.

Rikoksen tuottama taloudellinen hyöty on rikoslain 10 luvun 2 §:n mukaan tuomittava valtiolle menetyksi. Rikoshyödyllä tarkoitetaan rikoksella välittömästi saatua omaisuutta tai sen sijaan tullutta omaisuutta taikka tällaisen omaisuuden tuottoa. Samoin rikoksen tuottamalla taloudellisella hyödyllä

²⁰ Jyränki – Husa 2015, s. 269.

²¹ HE 202/2009 vp, s. 9.

²² HE 80/2000 vp, s. 4; HE 4/2016 vp, s. 3.

²³ Rautio 2006, s. 9.

²⁴ HE 80/2000 vp, s. 11.

²⁵ Rikoslakiprojektin ehdotus 1996, s. 21.

²⁶ Vastuuvapautusperusteita ovat: kieltoerehdys (RL 4:2), hätävarjelun liioittelu (RL 4:4.2), pakkotila (RL 4:4.2), voimakeinojen käyttö (RL 4:6.3) tai esimiehen käsky (RL 45:26b.2).

tarkoitetaan rikoksella saadun säästön arvoa. Jos hyödyn määrästä ei ole saatavissa selvitystä tai se on vain vaikeuksien esitettävissä, tuomioistuimen on arvioitava hyöty ottaen huomioon rikoksen laatu, rikollisen toiminnan laajuus ja muut olosuhteet.²⁷ Rikoshyötyä ei tuomita rikoslain 10 luvun 2 §:n 6 momentin perusteella menetetyksi siltä osin kuin se on palautettu tai tuomittu taikka tuomitaan suoritettavaksi loukatulle vahingonkorvauksena tai edunpalautuksena. Jos korvaus- tai edunpalautusvaatimusta ei ole esitetty tai se on vielä ratkaisematta silloin, kun menettämiskaavasta annetaan ratkaisu, menettämiskaava on tuomittava. Menettämiskaava kuitenkin väistyy vahingonkorvauksen tai edunpalautuksen hyväksi.²⁸ Pelkkä lupaus tai sitova sopimus myöhemmin suoritettavasta korvauksesta ei poista menettämiskaavan määräämistä.²⁹ Ympäristörikoksissa rikoshyöty voi olla saatua lisätuloa, arvon nousua taikka vältettyjä välittömiä tai välillisiä kustannuksia.³⁰

Euroopan unionissa hyväksyttiin 3.4.2014 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/42/EU koskien rikoksentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa. Suomen lainsäädäntö täytti pääosin direktiivin vaatimukset, mutta osa direktiivin säännöksistä edellytti kansallisen lainsäädännön muuttamista.³¹ Siitä syystä menettämiskaavoja koskevaan rikoslain 10 lukuun tehtiin joitakin muutoksia, jotka tulivat voimaan 1.9.2016.

Menettämiskaavan ja sitä vastaavan vahingonkorvauksen tai edunpalautuksen täytäntöönpanon yhteensovittamisesta säädetään rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentissa. Jos vahingonkorvausta taikka edunpalautusta on suoritettu tai tuomittu suoritettavaksi, menettämiskaava voidaan panna täytäntöön vastaavalla määrällä vähennettynä. Siinä tapauksessa, että menettämiskaava on jo pantu täytäntöön, Oikeusrekisterikeskus voi vahingonkärsineen kirjallisesta hakemuksesta päättää, että vastaava määrä suoritetaan valtion varoista. Jollei täytäntöönpantu menettämiskaava riitä kaikkien saatavien maksamiseen, maksu suoritetaan saatavien suuruuden mukaisessa suhteessa noudattaen, mitä konkurssilain (120/2004) 17 ja 18 luvussa säädetään. Tällä on tarkoitus varmistaa, että vahingonkärsijä voisi saada korvauksen rikoksella aiheutetusta vahingosta. Säännös tuli voimaan jo vuonna 2002 tehdyn lainmuutoksen yhteydessä. Korvauksen saaminen edellytti kuitenkin kanteen nostamista käräjäoikeudessa viiden vuoden kuluessa siitä, kun menettämiskaava oli saanut lainvoiman. Vuonna 2016 säännöstä muutettiin siten, että korvausta haetaan Oikeusrekisterikeskukselta. Mikäli Oikeusrekisterikeskus ei hyväksy hakemusta, vahingon kärsinyt voi kuukauden kuluessa nostaa kanteen Helsingin käräjäoikeudessa valtiota vastaan.

²⁷ Euroopan parlamentin ja neuvoston rikoksentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa koskevan direktiivin 2014/42/EU 2 artiklan mukaan rikoshyöty on taloudellinen etu, joka voi olla mitä tahansa taloudellista arvoa omaava etuus ja joka voi muodostua mistä tahansa omaisuudesta. Omaisuudella tarkoitetaan kaikkea aineellista tai aineetonta, irtainta tai kiinteää omaisuutta sekä oikeudellisia asiakirjoja tai välineitä, joilla todistetaan omistusoikeus tai muu oikeus tällaiseen omaisuuteen. HE 4/2016 vp, s. 31. Ks. rikoshyödyistä tarkemmin Rautio 2006, s. 156–164.

²⁸ HE 4/2016 vp, s. 37.

²⁹ Viljanen 2007, s. 134–135. Jos kuitenkin vahingonkorvausta on tuomittu maksamaan eri henkilö kuin se, jolle menettämiskaava on tuomittu, rikoshyödyn ja menettämiskaavan välillä ei ole riittävää yhteyttä. Tällaisessa tapauksessa vahingonkorvausta ei makseta valtiolle suoritettavasta menettämiskaavasta. Kukkonen 2016, s. 913.

³⁰ Suvantola 2019b, s. 23.

³¹ HE 4/2016 vp, s. 3.

Ympäristörikosten seurauksena tuomittavien menettämisseuraamusten osalta olisi mahdollista lailla säätää vastaavan tyyppinen järjestely, jossa valtiolle tuomitut menettämisseuraamukset voitaisiin Oikeusrekisterikeskukselle tehdyn hakemuksen perusteella päättää maksaa sellaiselle taholle, jonka tarkoituksena on luonnon ja ympäristön suojelun edistäminen, käytettäväksi ympäristörikosten ehkäisyyn. Tällaisia tahoja voisivat olla esimerkiksi ympäristönsuojelujärjestöt tai -yhdistykset. Tämä vaihtoehto ei sellaisenaan sovellu jo voimassa olevaan sääntelyyn, koska järjestöillä ja yhdistyksillä ei ole oikeutta esittää oikeudenkäynnissä vahingonkorvausvaatimuksia. Esitetty menettely edellyttäisi uutta sääntelyä.

Toinen vaihtoehto voisi olla se, että ympäristönsuojelujärjestöille ja -yhdistyksille säädettäisiin oikeus edustaa ympäristöä käsiteltävänä olevassa rikosasiassa. Jo tällä hetkellä tietyille tahoille on säädetty oikeus toimia luonnon ja ympäristön puolesta. Luonnonsuojelulain (1096/1996) 61 §:n 3 momentissa säädetään valitusoikeus muissa kuin korvausta tai poikkeuslupia koskevissa asioissa rekisteröidyille paikallisille ja alueellisille yhteisöille. Edellytyksenä on, että edellä mainittujen yhteisöjen tarkoituksena on luonnon- tai ympäristönsuojelun edistäminen. Samoin ympäristönsuojelulain (527/2014) 191 §:n 2 kohdassa säädetään valitusoikeus rekisteröidyille yhdistyksille ja säätiöille, joiden tarkoituksena on ympäristön-, terveyden- tai luonnonsuojelun taikka asuin ympäristön viihtyisyyden edistäminen ja jonka toimialueella kysymyksessä olevat ympäristövaikutukset ilmenevät. Myös vesilain (587/2011) 15 luvun 2 §:ssä on säädetty valitusoikeus rekisteröidyille yhdistykselle tai säätiölle, jonka tarkoituksena on ympäristön-, terveyden- tai luonnonsuojelun taikka asuin ympäristön viihtyisyyden edistäminen. Asianomistajan puhevaltaa (oikeus edustaa itseään käsiteltävänä olevassa asiassa) ei nykyisin katsota olevan kollektiivisen intressin valvomista varten toimivilla järjestöillä ja yhteisöillä niiden toimialalla havaittujen rikosten osalta. Esimerkiksi paikallisilla ympäristönsuojeluyhdistyksillä ei tällä hetkellä ole asianomistajan oikeutta ympäristönsuojelurikoksissa.³² Sen sijaan valitusoikeus hallinto-oikeuteen on säädetty myös yhdistyksille.

Ympäristönsuojelujärjestöjen osallistumista oikeudenkäyntiin pohdittiin oikeusministeriön ympäristön suojelua rikosoikeudellisin keinoin koskevassa työryhmämietinnössä vuonna 2004. Työryhmän työ liittyi muun muassa ympäristön suojelua rikosoikeudellisin keinoin koskevan Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymiseen. Ympäristötyöryhmän raportissa todetaan tältä osin: ”[a]tteellisen järjestön osallistuminen oikeudenkäyntiin ei yleensä ole omiaan edistämään asian puolueetonta käsittelyä tai prosessin johdolla pyrkimystä siihen, ettei asiaan sotketa mitään sellaista, mikä siihen ei kuulu. Sen vuoksi yleissopimuksen 11 artikla, joka ei ole velvoittava, ei anna aiheutta voimassa olevan lainsäädännön muuttamiseen.”³³ Tarve järjestöjen kanneoikeudelle on sittemmin tunnustettu. SAK:n toimesta laadittiin vuonna 2015 selvitys järjestöjen kanneoikeudesta. Selvitys koski rekisteröityjä järjestöjä, jotka toimivat mm. ympäristöasioiden edistämiseksi. Selvityksessä esitetään, että järjestöt voisivat nostaa kanteen esimerkiksi pelkän suojeluintressin nimissä.³⁴ Ympäristön puhevaltaa käyttävälle järjestölle tai yhdistykselle olisi mahdollista asettaa tiettyjä vaatimuksia. Voidaan esimerkiksi edellyttää, että järjestö tai yhdistys on rekisteröity, jotta se on asianosaiskelpoinen, ja että sen toiminta liittyy kiinteästi kyseessä olevaan aihealueeseen. Myöskään lainsäädännöllistä estettä ei ole sille, että luonnon ja ympäristön etuja oikeusprosessissa voisi valvoa ympäristönsuojelujärjestö tai -yhdistys. Yksi

³² Koskela 2020, s. 276.

³³ Oikeusministeriön työryhmämietintö 2004, 58.

³⁴ SAK 2015.

vaihtoehto olisi se, että ympäristön edustaminen säädettäisiin erityisen julkisen asiamiehen tehtäväksi.³⁵ Tällöin hän voisi esittää esimerkiksi vahingonkorvausvaatimuksia ympäristön puolesta, minkä jälkeen asiamies voisi hakea korvauksia Oikeusrekisterikeskukselta rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentissa säädetyn perusteella.

Vahingonkorvausten hakeminen Oikeusrekisterikeskukselta valtiolle perityksi saadusta menettämisseuraamuksesta on jossain määrin kankea ja hidas menettely, eikä korvausten saaminen tätä kautta ole automaattista. Oikeusrekisterikeskus tutkii jokaisessa hakemuksessa esitettyjen vaatimusten oikeudellisuuden ennen korvauspäätöksen antamista. Korvauksenhakijan on esitettävä Oikeusrekisterikeskukselle yksityisoikeudellisen vaatimuksen hyväksyvä tuomio, johon perustuu hänen oikeutensa saada vahingonkorvausta rikosentekijältä. Korvauksen saamisen edellytyksenä on ollut se, että tuomittu vahingonkorvaus vastaa asiassa tuomittuja menettämisseuraamuksia ja että ne perustuvat samaan tekoon. Oikeusrekisterikeskus myös tarkistaa, onko tuomittu vahingonkorvaus aiheellinen sekä perusteiltaan että määrältään.³⁶ Lisäksi hakemusten käsittely aiheuttaa ylimääräisiä kustannuksia sekä hakijalle että Oikeusrekisterikeskukselle. Toisaalta on otettava huomioon, että vuosina 2013–2018 valtiolle oli tuomittu ympäristörikoksissa rikoshyötyä yhteensä 4 758 284 euroa ja vastaavasi perityn rikoshyödyn määrä oli 4 276 046 euroa.³⁷ Näin ollen kyse on merkittävistä summista käytettäväksi ympäristörikosten ehkäisyyn. Hyöty-haitta-vertailussa on selvää, että menettelystä saatava etu olisi suurempi kuin siitä aiheutuvat haitat.

Lain soveltamisessa esiin tulleiden epäyhtenäisyyksien vuoksi sääntelyä olisi samalla hyvä täsmentää vastaajan osalta seuraavasti: mikäli vastaaja on itse suorittanut ennallistamistoimia aiheuttamansa vahingon korjaamiseksi, hänellä olisi oikeus vähentää vastaava summa tuomitusta menettämisseuraamuksesta. Tämä poistaisi ongelman siitä, että joissain tapauksissa rikoshyöty on jätetty tuomitsematta vastaajalle myöhemmin aiheutuvien ennallistamiskulujen vuoksi tai vahingonkorvausvaatimusta on pidetty ennaikaisena.

4. Ympäristörikosmaksu

Osassa Euroopan unionin jäsenmaista on käytössä järjestelmä, jossa sakoista kertyneillä tuloilla tai rikosentekijöiltä perittävillä muilla maksuilla rahoitetaan uhrien etuja edistävää toimintaa, kuten tukipalveluita³⁸. Tällainen sisältyy myös Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2012/29/EU (Rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevat vähimmäisvaatimukset eli uhridirektiivi) täytäntöönpanoa koskevaan komission suositukseen.³⁹ Uhridirektiivi asettaa jäsenvaltioille velvollisuuden huolehtia rikosten uhreille tarkoitettujen tukipalveluiden saatavuudesta.⁴⁰

³⁵ Myös Määttä on katsonut, että luonnon etuja oikeusprosessissa voisi valvoa lakimääräinen edustaja tai yleiseksi ymmärretyn edun osalta julkinen asiamies. Määttä 1999, s. 166.

³⁶ Oikeusrekisterikeskus 2020.

³⁷ Rikkilä – Koppanen – Lehtinen – Kankaanranta – Muttilainen 2020, s. 13–14.

³⁸ Valtakunnallisesti merkittäviä rikoksen uhreille kohdennettuja tukipalveluita antavat Rikosuhripäivystys ja Ensi- ja turvakotien liitto ry. HE 293/2014 vp, s. 4. Rikosuhrimaksu on käytössä ainakin Ruotsissa, Tanskassa, Iso-Britanniassa, Liettuassa, Puolassa ja Belgiassa. Rikosuhripäivystys.

³⁹ HE 293/2014 vp, s. 3.

⁴⁰ HE 293/2014 vp, s. 10.

Rikosuhrimaksua koskevaa lakia valmisteltaessa pohdittiin rikosuhripalvelujen rahoittamista eri tavoilla. Parhaana vaihtoehtona rikosuhrien tukipalvelujen rahoittamisessa pidettiin mallia, jossa rikoksentekijät osallistuvat tukipalveluiden rahoittamiseen erillisellä maksulla valtion talousarvion kautta toteuttaman perusrahoituksen sekä kunnilta tai Raha-automaattiyhdistykseltä tulevan rahoituksen lisäksi.⁴¹

Rikosuhrimaksu on Suomessa uuden tyyppinen rahoitusjärjestelmä⁴², jossa rikoksentekijöiltä perittävällä maksulla rahoitetaan rikoksen uhrien tukipalveluita. Rikosuhrimaksusta säädetyn lain (669/2015) 2 §:n mukaan velvollisuus maksaa valtiolle rikosuhrimaksu on luonnollisella henkilöllä, joka tuomitaan rangaistukseen rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vankeutta sekä oikeushenkilöllä, joka tuomitaan yhteisösakkoon. Maksuvelvollisuutta ei kuitenkaan määrätä, jos tekijä oli rikoksen tekohtekellä alle 18-vuotias. Rikosuhrimaksun määrästä säädetään rikosuhrimaksusta säädetyn lain 3 §:ssä. Maksun määrä on 40 euroa, jos rangaistus tuomitaan yhdestä tai useammasta rikoksesta, joista vähintään yhdestä säädetty ankarin rangaistus on vankeutta enintään kuusi kuukautta. Vastaavasti maksu on 80 euroa, jos rangaistus tuomitaan yhdestä tai useammasta rikoksesta, joista vähintään yhdestä säädetty ankarin rangaistus on vankeutta enemmän kuin kuusi kuukautta. Oikeushenkilölle määrättävä rikosuhrimaksu on 800 euroa.

Maksun tuotto käytetään rikoksen uhreille suunnattujen tukipalveluiden rahoittamiseen valtion talousarvion kautta.⁴³ Maksu aiheuttaa tuomitulle taloudellisen lisäseuraamuksen, jolloin käytännössä kokonaisseuraamus ankaroituu.⁴⁴ Vuosina 2018 ja 2019 valtion talousarvion momentin 25.01.50 (avustukset) käyttösuunnitelmassa Rikosuhripäivystyksen toimintaan ja muille rikoksen uhrien tukipalveluita tuottaville yhteisöille oli varattuna enintään 4 855 000 euron määräraha. Rikosuhrimaksuja oli vuonna 2018 maksettu 3 342 881 euroa ja 3 450 595 euroa vuonna 2019, joten määrärahasta puuttuva osa katettiin valtion budjetista.⁴⁵

Rikosuhrimaksun kerääminen perustuu rikosuhridirektiiviin 2012/29/EU, josta syystä perittävä rikosuhrimaksu on korvamerkitty käytettäväksi vain tähän tarkoitukseen. Kyse ei siten ole saadusta rikoshyödyistä, vaan rikoksen seurauksena määrättävästä maksusta. Vastaavan tyyppisen ympäristörikosmaksun kerääminen yleisesti kaikilta rikoksesta tuomituilta rikosuhrimaksun lisäksi voisi olla pulmallista kohtuuttoman sanktiokumulaation⁴⁶ vuoksi. Sanktiokumulaatiolla tarkoitetaan sitä, että mikäli teosta määrättäisiin yhtä aikaa useampi seuraamus, rangaistus voisi muodostua kohtuuttoman ankaraksi. Tämä ei vastaa rikosoikeusjärjestelmän peruseriaatteita. Kyse on siten rikosoikeudellisesta suhteellisuusperiaatteesta.⁴⁷

Nimenomaisesti ympäristörikokseen syyllistyneelle olisi kuitenkin mahdollista säätää rikosuhrimaksua vastaava maksu, jonka tuotto käytettäisiin ympäristörikosten ehkäisyyn. Näin kertyneet varat olisi

⁴¹ HE 293/2014 vp, s. 12.

⁴² Rikosuhrimaksun oikeudellisen luonteen määrittäminen katsottiin rikosuhrimaksusta säädetyn lain esitöissä ongelmalliseksi ja monitahoiseksi. Siihen sisältyy ainakin vahingonkorvauksen ja veronluonteisen maksun piirteitä. HE 293/2014 vp, s. 23.

⁴³ HE 293/2014 vp, s. 11.

⁴⁴ HE 293/2014 vp, s. 12. Rikosuhrimaksu ei kuitenkaan ole varsinainen rangaistus.

⁴⁵ Oikeusministeriö 2020.

⁴⁶ Ks. sanktiokumulaatiosta Matikkala 2010, s. 142–146; Lappi-Seppälä 2009, s. 141.

⁴⁷ Ks. suhteellisuusperiaatteesta esim. Tapani – Tolvanen 2011, s. 16–19.

mahdollista ohjata ympäristönsuojelujärjestöille ja -yhdistyksille ympäristörikoksia ehkäisevään toimintaan. Ympäristörikosmaksua vastaavan määrän voisi kuitata tuomittavasta menettämisseuraamuksesta, jolloin pulmaksi ei muodostuisi rikoksesta tuomitulle aiheutuva liiallinen sanktioiden kasaantuminen. Näin rangaistuksen lisäksi tuomittavat maksut ja menettämisseuraamus eivät olisi rikoksesta tuomitun kannalta kohtuuttomia. Vaikka menettämisseuraamus on oikeudellisesti arvioiden turvaamistoimenpide⁴⁸, jonka tarkoituksena on rikosten tekemisen ehkäiseminen tai rikoksesta hyötymisen estäminen⁴⁹, erityisesti tuomittu saattaa kokea menettämisseuraamuksen rangaistukseksi. Objektiivisesti arvioiden se onkin monessa tapauksessa tuntuvampi seuraamus kuin varsinainen teosta tuomittu rangaistus. Oikeuskirjallisuudessa on myös katsottu, ettei voida kieltää sitä tosiasiaa, että jossain tapauksissa menettämisseuraamuksella on nähtävissä rankaisullisiakin piirteitä.⁵⁰

Suvantolan tutkimuksen mukaan tuomioistuimet ovat antaneet vuosittain keskimäärin 55 syyksi lukevaa tuomiota ympäristörikoksista.⁵¹ Valtiolla maksettavaksi tuomittujen rikoshyötyjen (aritmeettinen) keskiarvo on ollut 76 747 euroa ja mediaani 4 000 euroa.⁵² Mikäli ympäristörikoksen yhteydessä maksettava ympäristörikosmaksu olisi esimerkiksi 1 000 euroa, maksun vuosittainen tuotto olisi 55 000 euroa. On myös mahdollista porrastaa ympäristörikosmaksu suhteuttaen se prosentuaalisesti rikoksesta saadun hyödyn määrään. Tällöin maksun vuosittainen kertymä olisi vastaavasti suurempi. Tässä vaihtoehdossa hyvänä voidaan pitää sitä, että ympäristörikosmaksu voisi vahvistaa rikoksen tekijän sosiaalista vastuunottoa tehdyn rikoksen seurauksena. Tällä saattaisi olla rikoksenteikijälle laajempaaakin merkitystä.

Uhidirektiivin kansallisen implementoinnin yhteydessä pohdittiin rikosuhrimaksun säätämisen sijaan mahdollisuutta järjestää uhrien tuki perustamalla tähän tarkoitukseen säätiö. Tämä voisi periaatteessa tulla kyseeseen myös ympäristörikosten ehkäisyn rahoittamisessa, mutta sen osalta törmätään samoihin ongelmiin kuin rikosuhrimaksua valmisteltaessa. Säätiö muodostaisi hallinnollisesti ja kustannuksiltaan raskaan väliportaana kanavoitaessa valtionapua järjestöille. Lisäksi katsotaan, että säätiötä on hankalaa ohjata valtion toimenpitein.⁵³

5. Valtion talousarvion ulkopuolinen rahasto ympäristörikosten ehkäisyyn

Talousarviossa ja sen käsittelyn yhteydessä tehdään usein vuoden merkittävimmät yhteiskuntapolittiset päätökset.⁵⁴ Valtion talousarviosta annetun lain (423/1988) 1 §:n mukaan valtion tulo- ja menoarvio laaditaan varainhoitovuodeksi kerrallaan. Arviot valtion vuotuisista tuloista ja määrärahat vuotuisiin menoihin otetaan valtion talousarvioon bruttomäärinä niin, ettei menoja vähennetä tuloista eikä tuloja menoista (3 § 1 momentti). Tulot ja menot kohdennetaan talousarvioissa siihen varainhoitovuoteen, jolle se lähinnä kuuluu. Kunkin varainhoitovuoden talousarvioon otetaan tuloarviona kaikki tiedossa olevat varainhoitovuoden tulot ja määrärahat kaikkiin tiedossa oleviin menoihin (6a § 1 momentti).

⁴⁸ HE 80/2000 vp, s. 4, 15; HE 4/2016 vp, s. 3; Rautio 2006, s. 12.

⁴⁹ HE 4/2016 vp, s. 3; Matikkala 2010, s. 189.

⁵⁰ Viljanen 2007, s. 16.

⁵¹ Suvantola 2019b, s. 5.

⁵² Rikkilä – Koppanen – Lehtinen – Kankaanranta – Muttilainen 2020, s. 12.

⁵³ HE 293/2014 vp, s. 12.

⁵⁴ Jyränki 2000, s. 187; Saraviita 2011, Luku 7.1.

Valtaosa valtion menoista perustuu sitoviin säädöksiin. Siltä osin kuin ne eivät ole säädöksiin sidottuja, ne mahdollistavat eduskunnan vapaan harkinnan.⁵⁵ Vaikka eduskunnan budjettivallan turvaamista on pidettävä valtion talouden lähtökohtana, talousarvion ulkopuoliset rahastot ovat perustuslain 87 §:n mukaan mahdollisia. Siten lailla on mahdollista säätää valtion rahaston jättämisestä talousarvion ulkopuolelle, jos valtion pysyvän tehtävän hoitaminen sitä ehdottomasti edellyttää. Taseiltaan suurimpia talousarvion ulkopuolisia rahastoja ovat asuntorahasto⁵⁶ ja valtion eläkerahasto^{57, 58}.

Talousarvion ulkopuoliset rahastot merkitsevät poikkeusta talousarvion täydellisyysperiaatteesta ja niiden katsotaan kaventavan eduskunnan budjettivaltaa. Siten rahastojen perustamiseen tulisi suhtautua pidättyväisesti. Lähtökohtana tulisi olla se, että valtion vuosittainen talousarvio sisältää kaikki tulot ja menot. Rahastojen etuna on kuitenkin toiminnan itsenäisyys, varainkäytön joustavuus ja mahdollisuus sitoa tietyt tulot ja menot toisiinsa. Rahastot antavat mahdollisuuden varautua vuosittain voimakkaasti vaihteleviin menoihin tai menoihin, joiden toteutuminen on epävarmaa. Rahaston perustamisen edellytyksenä on, että tavanomaisen budjettisääntelyn keinot eivät hyvin sovellu rahastolle asetetun tehtävän hoitamiseen.⁵⁹

Esimerkkinä rahastosta, jossa tehtävän hoitamiseen liittyvien määrältään huomattavien menoerien toteutuminen on vaikeasti ennakoitavissa, mainitaan usein öljysuojarahasto.⁶⁰ Öljysuojarahastosta maksetaan öljysuojarahastosta annetun lain (1406/2004) 10 §:n mukaan korvaus öljyvahingosta kärsimään joutuneelle sekä korvataan öljyvahingon torjuntaviranomaisille ja muille torjuntaan ja ympäristön ennallistamiseen osallistuneille torjunnasta ja öljyn pilaaman ympäristön ennallistamisesta aiheutuneet kustannukset. Korvauksen maksaminen edellyttää, että korvauksen hakija esittää selvityksen siitä, että 1) korvausta ei ole täysimääräisesti saatu perittyä siltä, joka on muun lain mukaan velvollinen maksamaan korvauksen vahingosta eikä korvausta saada myöskään vahingon aiheuttajan vastuuvakuutuksesta tai 2) korvausvelvollinen ei ole tiedossa. Öljysuojarahaston varat kertyvät öljysuojarahastosta annetun lain 5 §:n mukaisesti öljysuojamaksusta, jota peritään maahantuodusta ja Suomen kautta kuljetetusta öljysuojamaksullisesta öljystä.

⁵⁵ Jyränki 2000, s. 188; Jyränki – Husa 2015, s. 269.

⁵⁶ Valtion asuntorahastosta annetun lain (1144/1989) 1 §:n mukaan 2 momentin mukaan rahaston varoja käytetään lainojen myöntämiseen ja muiden asuntorahoituksen tukemiseen siten kuin siitä erikseen säädetään tai valtion talousarviossa määrätään. Rahasto saa varoja 2 §:n mukaan: 1) rahaston perustamisen yhteydessä sille siirretyistä varoista, 2) valtion budjetista siirrettävästä määrärahasta, 3) rahaston varoista myönnettyjen lainojen lyhennyksistä sekä koroista ja muista tulosta sekä 4) aravavuokra-asuntojen ja aravavuokratulojen käytöstä, luovutuksesta ja omaksi lunastamisesta.

⁵⁷ Valtion eläkerahastosta tarkemmin jäljempänä.

⁵⁸ HE 1/1998 vp, s. 138. Perustuslain esitöissä mainitaan myös valtion vakuusrahasto, joka on lakkautettu 1.1.2015 lailla valtion vakuusrahastosta annetun lain kumoamisesta (1202/2014).

⁵⁹ HE 1/1998 vp, s. 139. Myös perustuslakivaliokunta totesi lausunnossaan PeVM 10/1998 vp, että talousarvion ulkopuolisen rahaston edellytyksiä tulee tulkita tiukan pidättyvästi. PeVM 10/1998 vp, s. 24. Katso budjetin ulkopuolisista rahastoista tarkemmin Myrsky 2010, s. 185–193.

⁶⁰ Ks. esim. Jyränki 2000, s. 192. Öljysuojarahaston tarkoituksena on maksaa korvauksia öljyvahingoista ja niiden torjumisesta sekä ympäristön ennallistamisesta aiheutuneista kustannuksista. Lisäksi rahastosta maksetaan korvauksia ja myönnetään avustuksia torjuntakaluston hankkimisesta ja torjuntavalmiuden ylläpidosta aiheutuneisiin kustannuksiin (Laki öljysuojarahastosta 1406/2004 1 § 2).

Rahaston perustamisen syynä voi olla myös tilanne, jossa kerätään huomattavia rahamääriä tuleviin ja ennakoimattomiin tarpeisiin. Tällaisesta esimerkkinä on valtion eläkerahasto.⁶¹ Valtion eläkerahastosta annetun lain (1297/2006) 1 §:n mukaan valtion talousarvion ulkopuolisen eläkerahaston tehtävänä on valtion eläkelain (1295/2006) piiriin kuuluvien palvelukseen perustuvien tulevien eläkkeiden, perhe-eläkkeiden ja niihin verrattavien muiden etujen maksamiseen varautuminen ja näistä eduista valtiolle aiheutuvien menojen tasaaminen. Valtion eläkerahaston tuloja ovat rahastolle tuloutettavat valtion virastojen ja laitosten, liikelaitosten ja muiden yhteisöjen eläkemaksut, työntekijäin eläkemaksut sekä rahaston varoille saadut tuotot. Lisäksi valtion eläkelain 5 §:ssä on säädetty maksuista, jotka ovat rahaston tuloja (Laki valtion eläkerahastosta 5 §:n 1 momentti). Myös työttömyysvakuusrahasto suorittaa valtion eläkerahastolle työntekijäin eläkelain (395/2006) 182 §:ssä säädettyjä maksuja (Laki valtion eläkerahastosta 5 §:n 2 momentti).

Valtion talousarvion ulkopuolisiin rahastoihin kuuluu myös esimerkiksi palosuojelurahasto. Palosuojelurahastolain (306/2003) 1 §:n mukaan rahaston tarkoitus on tulipalojen ehkäisyn ja pelastustoiminnan edistäminen. Palosuojelurahastosta voidaan myöntää esimerkiksi yleisavustusta ja erityisavustuksia pelastusalan järjestöille ja muille vastaaville yhteisöille sekä erityisavustuksia kunnille, pelastustoimien alueille ja sopimuspalokunnille (14 § 2 mom.).⁶² Erityisavustuksia voidaan myöntää esimerkiksi tutkimus- ja kehittämistoimintaan sekä valistukseen ja neuvontaan (14 § 3 mom.). Rahasto saa varansa Suomessa olevasta palovakuutetusta kiinteästä ja irtaimesta omaisuudesta vuosittain suoritettavasta palosuojelumaksusta. Palosuojelurahastolla on lisäksi oikeus ottaa vastaan varoja lahjoituksina ja testamentilla (9 § 1 mom.).

Lähtökohtana tulee pitää eduskunnan budjettivallan turvaamista, mutta eduskunta voi kuitenkin lailla säätää valtion rahaston jättämisestä talousarvion ulkopuolelle. Edellytyksenä talousarvion ulkopuoliselle rahastolle on se, että valtion pysyvän tehtävän hoitaminen sitä ehdottomasti edellyttää. Lisäksi edellytyksenä on, että tavanomaisen budjettisääntelyn keinot eivät hyvin sovellu rahastolle asetetun tehtävän hoitamiseksi.

Lailla on mahdollista perustaa ympäristönsuojelurahasto, johon voitaisiin ohjata perityksi saadut ympäristörikosten rikoshyödyt. Varat olisi tällöin mahdollista käyttää avustuksina esimerkiksi ympäristönsuojelujärjestöjen ja -yhdistysten tekemään ympäristörikoksia ehkäisevään työhön vastaavalla tavalla kuin palosuojelurahastossa. Mikäli päädyttäisiin rahaston perustamiseen, erilaisin lailla säädetyin järjestelyin olisi mahdollisuus korjata rahaston perustamisesta aiheutuvaa eduskunnan budjettivallan rajoitusta. Lailla on esimerkiksi mahdollista tyhjentävästi määritellä rahastosta maksettavat menot. Lisäksi rahaston tuloja voitaisiin ohjata valtion talousarvion kautta.⁶³ Talousarvion ulkopuolisen rahaston perustamista hankaloittaa vaatimus lain hyväksymisestä eduskunnassa kahden kolmasosan enemmistöllä. Kyse ei kuitenkaan ole perustuslain muuttamisesta vaaditusta kahden eri vaalikauden käsittelystä tai 5/6 kannatuksesta, joten tältä osin menettely lain säätämisessä on helpompi.

⁶¹ Jyräki 2000, s. 192.

⁶² Rahastosta myönnettäviin avustuksiin sovelletaan mitä valtionavustuslaissa säädetään. Tällöin on otettava huomioon muun muassa avustettavan hankkeen tuen tarve. HE 194/2002 vp, s. 10.

⁶³ Jyräki 2000, s. 192.

6. Ehdollisessa syyttämättäjättämismenettelyssä määrättävä maksu ympäristörikosten ehkäisyyn

Saksassa on käytössä menettely⁶⁴, jossa esitutkinta voidaan keskeyttää, mikäli rikoksesta epäilty maksaa tietyn rahasumman voittoa tavoittelemattomalle laitokselle, valtiolle tai rikoksen uhrille taikka suorittaa hyväntekeväisyystyötä. Menettelyä käytetään pääsääntöisesti pienissä ja keskisuurissa rikoksissa. Menettely on käyttökelpoinen tapauksissa, joissa niiden rangaistusarvo on vähäinen. Käytännössä syyttäjä määrittelee euromäärän, joka epäillyn on suoritettava rahastoon. Mikäli epäilty maksaa summan, syyttäjä on velvollinen hylkäämään asian ja pidättäytymään syytteestä. Vakavammissa tapauksissa tuomioistuimen on vahvistettava menettely. Jos tuomioistuin hyväksyy syyttäjän esityksen, asia jää sille. Siinä tapauksessa, että tuomioistuin ei hyväksy esitystä, syyttäjällä on velvollisuus saattaa esitutkinta loppuun saakka (Saksassa syyttäjä toimii esitutkinnan johtajana) ja suorittaa tavanomainen syyteharkinta.⁶⁵ Saksassa käytetty malli on omiaan säästämään rikosprosessissa viranomaisten resursseja.⁶⁶

Saksassa käytössä oleva menettely on siten eräänlainen ehdollinen syyttämättäjättämismenettely. Menettelyä voidaan käyttää seuraavissa rikostyypeissä: vähäiset henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, osa huumausainerikoksista, ympäristörikokset ja omaisuusrikokset (tähän ryhmään sisältyy myös talousrikokset).⁶⁷ Epäillyn suorittama rahallinen korvaus toimii painostuskeinon tavoin; ellei hän maksa summaa, asia palautuu takaisin normaaliin rikosprosessiin. Saksassa käytössä olevassa menettelyssä on epäillyn kannalta se etu, että hänen syyttömyysosoittamansa ei kumoudu missään vaiheessa eikä häntä pidetä korvauksen maksamisen jälkeenkään syyllisenä.⁶⁸ Mikäli asia ei etene tuomioistuimeen asti, epäilty välttää myös mahdollisesti oikeudenkäynnin mukanaan tuoman kiusallisen julkisuuden.⁶⁹

Suomessa on käytössä Saksan mallia lähellä oleva syyteneuvottelumenettely, josta säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997, ROL) 1 luvun 8 a, 10 ja 10 a §:ssä. Syyteneuvottelumenettelyssä syyttäjä voi ryhtyä omasta tai asianosaisen aloitteesta toimenpiteisiin tuomioesityksen (syyttäjä tekee vastaajan kanssa tuomioistuimelle tuomioesityksen, jossa vastaaja tunnustaa rikoksen ja syyttäjä sitoutuu vaatimaan rangaistusta lievennetyltä rangaistusasteikolta) tekemiseksi ja sen käsittelemiseksi tunnustamisoikeudenkäynnissä⁷⁰ (oikeudenkäynti, jossa käsitellään em. tuomioesitys), jos 1) epäilystä rikoksesta ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin kuusi vuotta vankeutta⁷¹ ja 2) syyttäjä katsoo asian käsittelyn tunnustamisoikeudenkäynnissä perustelluksi ottaen huo-

⁶⁴ Menettelystä säädetään Strafprozessordnung 153a §:ssä. Menettely otettiin käyttöön vuonna 1975. Weigend 2001, s. 198.

⁶⁵ Ks. Meyer-Goßner ym. 2017, s. 785–798; Weigend 2001, s. 188–221.

⁶⁶ Weigend 2001, s. 199; Tapani – Tolvanen 2015, s. 230; Valtakunnansyyttäjänvirasto 2001, s. 30. Saksassa menettelyä voidaan käyttää myös sen jälkeen, kun syyte on jo nostettu. Tällöin tuomioistuin määrää asian päättyneeksi syyttäjän ja vastaajan suostumuksella. Weigend 2001, s. 199; Dubber 1997, s. 559.

⁶⁷ Dubber 1997, s. 559.

⁶⁸ Weigend 2001, s. 199.

⁶⁹ Vrt. Oikarainen 2009, s. 52.

⁷⁰ Tunnustamisoikeudenkäynnistä säädetään ROL 5 b luvussa.

⁷¹ Pois lukien lainkohdassa erikseen mainitut seksuaalirikokset sekä henkeen ja terveyteen kohdistuneet rikokset.

mioon asian laatu ja esitettävät vaatimukset, asian käsittelystä aiheutuvat kustannukset ja siihen kuuluva aika sekä mahdolliset epäiltyyn rikokseen tai siihen välittömästi liittyvään rikoksen kuuluvat osallisuuskysymykset. Syyteneuvottelumenettelyyn voidaan ryhtyä joko ennen kuin syyte on nostettu tai vielä senkin jälkeen, kun syyte on jo nostettu, mutta syyteasian pääkäsittelyä ei ole vielä aloitettu (ROL 1:10a,5). Syyteneuvottelumenettely voi johtaa myös esitutkinnan rajoittamiseen (syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä määrätä, ettei esitutkintaa toimiteta kaikista tekijän epäillyistä rikoksista tai esitutkinta näiden osalta lopetetaan) tunnustuksen perusteella, mistä säädetään esitutkintalain (805/2011) 3 luvun 10 a §:ssä.

Saksassa käytössä oleva ehdollinen syyttämättäjättämismenettely eroaa syyteneuvottelumenettelystä siten, että Saksassa rikoksesta epäilty ei tunnusta rikosta eikä häntä siten pidetä syyllisenä rikokseen, joten häntä ei myöskään tuomita rangaistukseen. Lisäksi Saksassa epäilty maksaa rahasuorituksen tai osallistuu hyväntekeväisyystyöhön, toisin kuin syyteneuvottelumenettelyssä. Yhteistä kummassakin menettelyssä on se, että niissä on kyse yhteiskunnan resurssien säästämistä rikosprosesissa ja menettelystä hyötyy myös rikoksesta epäilty henkilö.

Saksassa ehdollista syyttämättäjättämismenettelyä käytetään pienissä ja keskiuurissa rikosepäilyissä. Menettelyssä syyttäjän määräämä rahasumma ei ole riippuvainen tekijän saaman rikoshyödyn suuruudesta, mutta mikään ei estäisi Suomessa säätämästä järjestelmää, jossa rikoksesta epäillyn suoritettavaksi tuleva määrä vastaisi tekijän rikoshyödyn määrää. Tässä menettelyssä poliisi suorittaisi vain suppean esitutkinnan⁷², jonka jälkeen asia siirtyisi syyttäjälle. Näin säästettäisiin myös poliisin resursseja. Valtiolle perityksi saatu rikoshyötyä vastaava määrä kanavoitaisiin ympäristönsuojelujärjestöille ja -yhdistyksille käytettäväksi ympäristörikoksia ehkäisevään työhön. Suvantolan tutkimuksen mukaan törkeitä ympäristöön kohdistuneita rikosepäilyjä tulee poliisin tietoon erittäin vähän.⁷³ Näin ollen Saksan mallia voisi Suomessa soveltaa laajasti.

Ehdollisessa syyttämättäjättämisessä on vaarana, että syyttäjän ja epäillyn välillä ryhdyttäisiin jonkinasteiseen kaupankäyntiin rikosprosessin ja sen välttämisen välillä. Mainehaitan vuoksi moni talouden toimija voisi niin sanotusta vapaaehtoisesta pakosta maksaa syyttäjän määräämän summan, jotta tämä välttyy oikeudenkäynnin tuomalta negatiiviselta julkisuudelta. Pulmaksi voisi muodostua myös se, että varakkaimmat voisivat ikään kuin ostaa syyttömyytensä, kun taas vähemmän varakkaat joutuisivat varojen puutteessa rikosprosessin kohteeksi. Toisaalta menettelyn avulla olisi mahdollista kerätä ympäristörikosten tekijöiltä varoja ympäristörikosten ehkäisyyn. Näin yhteiskunnalle aiheutuvat menot ympäristörikoksista kohdentuisivat kriminaalipolitiikassa tarkoitettulla tavalla rikosten tekijöille eivätkä jäisi yksin yhteiskunnan yhteisistä varoista maksettaviksi. Kerätyt varat voitaisiin korvamerkitä ympäristönsuojelujärjestöille ja -yhdistyksille samalla tavalla kuin aikaisemmin esitetyissä vaihtoehtoisissa. Menettelyn etuna olisi se, että maksulla saataisiin kerättyä varoja käytettäväksi ympäristönsuojeluun ilman täysimittaista rikosprosessia. Mikäli syyttäjän maksettavaksi määräämä summa olisi rikoksesta epäillyn näkökulmasta merkittävä, menettelyllä voisi olla myös ennaltaehkäisevää vaikutusta.

⁷² Suppea esitutkinta voidaan esitutkintalain 3:14.1:n mukaan toimittaa yksinkertaisissa ja selvissä asioissa, jos teosta ei ole yleisen rangaistuskäytännön mukaisesti odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Ks. suppeasta esitutkinnasta esim. Fredman ym. 2020, s. 35–39.

⁷³ Poliisin tietoon tulleista rikoslaissa säädetyistä ympäristörikoksista vuosina 2013–2017 törkeitä tekoja (törkeä ympäristön turmeleminen, RL 48:2) oli vain 2 %. Suvantola 2019a, s. 18.

tusta sellaisten ympäristörikosten osalta, joihin liittyy etukäteisharkintaa. Tällainen tekisi ympäristörikoksesta kannattamattomampaa ja samalla rikoksen houkuttelevuus heikkenisi. Hyvänä puolena olisi myös se, että menettely nopeutuisi huomattavasti.

7. Yhteenvedo ja johtopäätökset

Käsillä olevassa osahankkeessa selvittiin de lege ferenda vaihtoehtoisia malleja, miten valtiolle ympäristörikosten seurauksena tuomittuja ja perityksi saatuja rikoshyötyjä voisi kanavoida ympäristörikoksia ehkäisevään työhön. Eduskunnan budjettivalta on tärkeä valtaoikeus ja lainsäätäjän aktiivinen osallistuminen budjettioikeuksien käyttöön on olennaista demokratiaperiaatteen ja hyvän hallinnon toteutumiseksi sekä valtiontaloutta koskevan läpinäkyvyyden edistämiseksi. Johtuen perustuslaissa säädetystä valtiosääntöoikeudellisesta eduskunnan budjettivallasta ja finanssipoliittisista näkemyksistä, suhtaudutaan valtion tulojen korvamerkintään erityisesti viranomaistoimintaan lähtökohtaisesti kielteisesti. Tästä lähtökohdasta poiketen, osatutkimuksessa pohdittiin ensiksi mahdollisuutta kohdentaa varoja lailla säääten suoraan viranomaistoimintaan. Tämän jälkeen etsittiin muita keinoja valtiolle ympäristörikosten seurauksena tuomittujen ja perityksi saatujen maksujen kohdentamiseksi muun kuin viranomaisen toimesta tehtävään ympäristörikoksia ennaltaehkäisevään toimintaan.

Vaikka finanssipolitiikassa suhtaudutaan kielteisesti valtion varojen kohdentamiseen viranomaistoimintaan, tällaiselle ei kuitenkaan lähtökohtaisesti ole lainsäädännöllisiä esteitä. Varojen korvamerkintä on mahdollista tehdä joko eduskunnan budjettivaltaa rajoittamatta tai eduskunnan päätöksellään budjettivaltaa rajoittaen. Eduskunta voi ensinnäkin päättää kohdentaa valtion talousarviosta varoja käytettäväksi ympäristörikosten ehkäisystä aiheutuviin viranomaiskuluihin. Toisessa vaihtoehdossa eduskunta itse kaventaa sille kuuluvaa budjettivaltaa. Näin se voi esimerkiksi lailla säätää korvamerkittäväksi viranomaistoimintaan ympäristörikosten seuraamuksena tuomitut ja perityksi saadut varat. Tärkeä yleinen etu, yhteinen huoli ympäristön tilasta ja hallitusohjelman⁷⁴ kirjaukset luonnon- ja ympäristönsuojelun rahoituksen kasvattamisesta puoltavat vaihtoehtoa, jossa varoja korvamerkintään viranomaistoimintaan.

Mikäli varojen korvamerkintää viranomaistoimintaan ei pidetä hyväksyttävänä, varoja voidaan korvamerkitä myös ympäristönsuojelujärjestöjen ja -yhdistysten kautta ympäristörikosten ehkäisyyteen liittyvään toimintaan. Ympäristörikosten seurauksena tuomittavien menettämisseuraamusten osalta olisi mahdollista lailla säätää järjestely, jossa valtiolle tuomitut menettämisseuraamukset voitaisiin Oikeusrekisterikeskukselle tehdyn hakemuksen perusteella päättää maksaa esimerkiksi ympäristönsuojelujärjestöille ja -yhdistyksille käytettäväksi ympäristörikoksia ehkäisevään toimintaan. Yksi vaihtoehto voisi olla se, että ympäristönsuojelujärjestöille ja -yhdistyksille säädettäisiin oikeus edustaa ympäristöä käsiteltävänä olevassa rikosasiassa. Näin ne voisivat edustaa ympäristöä rikosoikeudenkäynnissä ja vaatia rikoksen tekijältä vahingonkorvauksia. Mikäli ympäristörikokseen syyllistyneelle tuomittaisiin menettämisseuraamus, ympäristön puhevaltaa oikeudenkäynnissä käyttänyt taho voisi hakea korvauksia Oikeusrekisterikeskukselta samaan tapaan kuin voimassa olevassa rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentissa säädetään.

⁷⁴ Hallitusohjelma, Strategiset kokonaisuudet.

Toinen osatutkimuksessa tarkasteltu vaihtoehto kohdentaa varoja kolmannelle sektorille ympäristörikosten ehkäisyyn on säätää rikosuhrimaksun tapainen ympäristörikosmaksu ympäristörikoksesta tuomittavalle henkilölle. Maksulla saatavat varat ohjattaisiin ympäristönsuojelujärjestöille ja -yhdistyksille käytettäväksi ympäristörikosten ehkäisyyn. Jotta maksulla olisi käytännön merkitystä toiminnan rahoituksen kannalta, maksun tulisi olla riittävän suuri. Mikäli päädyttäisiin säätämään ympäristörikosmaksu, paras vaihtoehto olisi säätää maksu vastaamaan tuomitun rikoshyödyn määrää.

Ympäristörikoksia ehkäisevään toimintaan tarvittaviin menoihin on myös mahdollista perustaa valtion talousarvion ulkopuolinen rahasto. Tätä pohdittiin osatutkimuksessa kolmantena vaihtoehtona rikoshyödyn kohdentamisessa ympäristönsuojelujärjestöille ja -yhdistyksille ympäristörikoksia ehkäisevään toimintaan. Tällaiset rahastot merkitsevät poikkeusta talousarvion täydellisyyperiaatteesta ja niiden katsotaan kaventavan eduskunnan budjettivaltaa, mutta ne on kuitenkin mahdollistettu perustuslain 87 §:ssä. Lailla on siten mahdollista säätää talousarvion ulkopuolelle jätettävästä rahastosta. Ympäristönsuojelurahastoon voisi ohjata ympäristörikoksissa tuomitut ja perityksi saadut rikoshyödyt. Näin kerätyt varat voisi ohjata ympäristönsuojelujärjestöjen ja -yhdistysten toimintaan käytettäväksi ympäristörikosten ehkäisyyn. Rahastomallin hyvä puoli on se, että rahasto antaa mahdollisuuden varautua vuosittain voimakkaasti vaihteleviin menoihin tai menoihin, joiden toteutuminen on epävarmaa. Talousarvion ulkopuolisiin rahastoihin tulisi suhtautua pidättyväisesti, mutta samalla tavoin, kun eduskunta voi päättää rajoittaa omaa budjettivaltaansa säätämällä lain, jonka mukaan ympäristörikosten rikoshyöty voitaisiin korvamerkitä viranomaistoimintana tehtävään ympäristörikosten ehkäisyyn, eduskunta voi säätää talousarvion ulkopuolisesta rahastosta. Erona on se, että talousarvion ulkopuolisen rahaston säätämiseen vaaditaan eduskunnassa 2/3 enemmistö. Ympäristönsuojelulla on kuitenkin merkittävä yhteiskunnallinen painoarvo, josta on säädetty myös perustuslain perusoikeuksia koskevan 2 luvun 20 §:ssä. Tämä ja hallitusohjelman kirjaus ympäristönsuojelusta puoltavat ympäristönsuojelurahaston perustamista.

Viimeisin tutkimuksessa pohdittu vaihtoehto on Saksassa käytössä olevan ehdollisen syyttämättäjäätämismenettelyn kaltainen järjestely. Tässä menettelyssä ympäristörikoksesta epäilty maksaisi syyttäjän määräämän rikoshyötyä vastaavan. Perityksi saadut varat ohjattaisiin ympäristönsuojelujärjestöille ja -yhdistyksille käytettäväksi ympäristörikoksia ehkäisevään työhön. Menettelyä voisi käyttää muissa kuin törkeissä ympäristörikoksissa. Näin se säästäisi viranomaisten voimavaroja, kun asian käsittely ei vaatisi täysimittaista rikosprosessia. Kriminaalipolitiikan mukaan rikoksista aiheutuvat haitat tulisi pyrkiä jakamaan osapuolten kannettavaksi tavalla, joka vastaa keskeisiä sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja vastuunjaon periaatteita. Tällä menettelyllä pyrittäisiin juuri edellä mainittuun kriminaalipoliittiseen tavoitteeseen. Samalla tällä vaihtoehdolla voisi olla ennaltaehkäisevää vaikutusta sellaisten ympäristörikosten osalta, joihin liittyy etukäteisharkintaa.

Kuten edellä on todettu, panostaminen ympäristön- ja luonnonsuojeluun on kirjattu myös voimassa olevaan hallitusohjelmaan. Hallitusohjelman mukaan hallituksen tarkoituksena on myös lisätä ympäristötutkimuksen ja ympäristöhallinnon resursseja. Yhteenvedon tutkimuksessa käsitellyistä vaihtoehtoisista malleista on todettava, että yhtä vaihtoehtoa lukuun ottamatta kaikki käsitellyt vaihtoehdot edellyttävät lailla säätämistä. Mikäli harjoitettavasta finanssipolitiikasta poiketen viranomaistoimintana tehtävään ympäristörikosten ehkäisyyn päätettäisiin lisätä määrärahoja, tämä olisi mahdollista toteuttaa varaamalla rahoja talousarvion kautta ilman, että tästä tulisi säätää erikseen lailla. Toimin-

nan pitkäjänteisyyden vuoksi parempi vaihtoehto varojen kohdentamisessa viranomaistoimintaan lienee kuitenkin se, että asiasta säädettäisiin lailla. Punnittaessa tutkimuksessa esillä olleita vaihtoehtoja rikoshyödyn kohdentamisesta ympäristöjärjestöille ja -yhdistyksille, kaikki vaihtoehdot ovat lähtökohdaisesti mahdollisia. Talousarvion ulkopuolisen rahaston perustaminen vaatisi kuitenkin eduskunnassa 2/3 enemmistön, joten se lienee vaihtoehdoista haasteellisin. Yksinkertaisin vaihtoehto puolestaan lienee ympäristörikosmaksun säätäminen.

Pysyvyyttä edellyttävälle ratkaisulle on ongelmallista varojen sitominen yksinomaan ympäristörikosten seurauksena tuomittujen ja perittyjen varojen määrän osalta, koska niiden kertymä vaihtelee vuosittain. Kuitenkin ottaen huomioon, että vuosina 2013–2018 valtiolle oli tuomittu ympäristörikoksissa rikoshyötyä yhteensä 4 758 284 euroa ja vastaavasi perityn rikoshyödyn määrä oli 4 276 046 euroa, puhutaan merkittävistä summista.⁷⁵ Mikäli nämä varat päätettäisiin korvamerkintä lailla säätäen joko viranomaistoimintaan taikka ympäristönsuojelujärjestöjen ja -yhdistysten toimesta toteutettavaan ympäristörikoksia ennaltaehkäisevään toimintaan, tämä olisi vahva panostus ympäristön hyväksi. Korvamerkintä tulisi tehdä myös niin, että siinä otettaisiin huomioon valtiolle tulevien varojen vaihtelu. Kuten rikosuhrimaksun osalta on menetelty, se osa, jota ei saada koottua valtiolle peritystä määrästä, turvattaisiin katettavaksi valtion budjetista.

⁷⁵ Rikkilä – Koppanen – Lehtinen – Kankaanranta – Muttilainen 2020, s. 13–14.

Lähteet

Becker, G. S. (1968). Crime and punishment: an economic approach. *Journal of Political Economy*, 76, 169-217.

Benson, M. L., & Simpson, S. S. (2009). *White-Collar Crime. An Opportunity Perspective*. New York: Routledge.

Clarke, R. V. (1997). Introduction. Teoksessa Clarke, R. V. (toim.) *Situational Crime Prevention. Successful Case Studies*, New York: Harrow & Heston.31

Cohen, Lawrence E. – Marcus Felson (1979). Social change and crime rate trends: a routine activity approach. *American Sociological Review* 44:4: 588-608.

Cornish, D. B. & Clarke, R. V. (2003). Opportunities, precipitators and criminal decisions: a reply to Wortley's critique of situational crime prevention. In *Crime Prevention Studies*, Vol. 16, ed. Martha J. Smith and Derek B. Cornish, New York: Criminal Justice Press.

HE 80/2000 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 4/2016 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain 10 luvun sekä pakkokeinolain 6 ja 7 luvun muuttamisesta.

Huisman, W., & van Erp, J. (2013). Opportunities for environmental crime. A test of situational crime prevention theory. *British Journal of Criminology*, 53, 1178-1200.

Jyränki, Antero – Husa, Jaakko (2015). *Valtiosääntöoikeus*. Kauppakamari.

Knüpfer, S., & Puttonen, V. (2018). *Moderni rahoitus*. 10. uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki.

Mutanen, Anu – Ojanen, Tuomas – Sormunen, Milka – Tuori, Klaus: Eduskunnan budjetti- ja valvontavalta 1990–2020. Tutkimus budjetti- ja valvontavallan muutosten ja toteutumisen indikaattoreista. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2016. https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/trvj_1+2016.pdf (Mutanen ym.). (luettu 18.9.2020)

Mäenpää, Olli: *Hallinto-oikeus. Juridiikkafokus* (Alma Talent). (luettu 3.8.2020).

Poliisihallitus (2019). Ympäristörikoskatsaus 2018. Suomen kansallinen ympäristörikosseurantatyöryhmä

Rassi, P., Aapala, K., & Suikki, A. (2003). Ennallistaminen suojelualueilla: ennallistamistyöryhmän mietintö. Ministry on the Environment. Helsinki.

Rautio, Jaakko (2007). Menettämisseuraamusten yleiset opit – Onko niitä? Teoksessa Lahti – Koponen (toim.) Talousrikokset. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja E-sarja N:o 16 s. 29–52.

Sahramäki, Iina & Kankaanranta, Terhi (2016). Jäterikollisuus Suomessa nyt ja tulevaisuudessa. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 43. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.

Sahramäki, I., Favarin, S., Mehlbaum, S., Savona, E., Spapens, T. & Kankaanranta T. (2017). Wasting opportunities - prevention of illicit cross-border waste trafficking. European Journal of Policing Studies, 5(2), 61-86. Online first: EJPS (ISSN: 2034-760X).

Suvantola, Leila (2012). Ne bis in idem -kielto ja itsekriminointisuoja ympäristörikoksissa – Hallintopakkoprosessin ja rikosprosessin leikkauspinnan haasteet. Ympäristöjuridiikka 4/2012, s. 10–36.

Suvantola, Leila (2018). Tuomitsemiskäytäntö ympäristörikoksissa (2018). Ympäristörikosten rikoshödyn tilannekuva -hankkeen väliraportti.

Suvantola L. & Kankaanranta, T. (2018). Broadening the Toolbox for Prevention of Illegal Waste Trafficking to Address Emerging Threats. Environmental Policy and Law: The journal for decision-makers, volume 48(1): 64-74.

Vallinheimo, Kirsti. Budjettineuvos, Valtionvarainministeriö. Puhelinkeskustelu 9.9.2020.

Viljanen, Pekka (2007). Konfiskaatio rikosoikeudellisena seuraamuksena. Edita.

Ympäristöministeriö (2015). Ympäristörikostorjunnan strategia ja toimenpideohjelma – Yhteistyöryhmän ehdotus. Ympäristöministeriön raportteja 16/2015. Saatavilla https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/153955/YMra_16_2015.pdf?sequence=4 .

Oikeuskäytäntö:

Pirkanmaan KO 3.3.2015 (Dnro R 15/171, nro 15/109607)

Pirkanmaan KO 20.11.2014 (Dnro R14/2765, nro 14/150691)

Länsi-Uudenmaan KO 31.5.2018 (Dnro R 17/515, nro 18/123811)

Turun HO 27.4.2015 (nro 15/118270)

Turun HO 2.11.2019 (nro 19/148131)

Kuviot

Kuvio 1. Ympäristölainsäädännön vastaisesta toiminnasta ilmoittaminen ELY-keskuksille ja kunnille sekä tapausten etenemisen vaihtoehdot rikosprosessissa	18
Kuvio 2. Rikoshyödyn muotoja	22
Kuvio 3. Suoritettujen ennallistamiskustannusten huomioiminen rikosprosessissa. ..	53
Kuvio 4. Tuomion jälkeen realisoituvien ennallistamiskustannusten huomioiminen rikosprosessissa.....	55
Kuvio 5. Ympäristörikosepäilyjen rikosprosessin kehittämisessä huomioitavia näkökohtia.....	66

Taulukot

Taulukko 1. Keskeisiä käsitteitä tässä raportissa	11
Taulukko 2. Perusteluja ympäristörikosepäilyjen esitutinnan lopettamiselle poliisissa.....	24
Taulukko 3. Esitutinnan rajoittamispäätökset toiminnan tai toimialan mukaan vuosina 2013–2018.	27
Taulukko 4. Esitutinnan rajoittamispäätökset rikosnimikkeittäin vuosina 2013–2018.....	28
Taulukko 5. Rajoittamisperusteiden lukumäärät esitutinnan rajoittamispäätöksissä vuosina 2013–2018.	28
Taulukko 6. Esitutinnan rajoittamisperusteet ja niiden jäsentely	30
Taulukko 7. Syyttämättäjättämispäätökset toimialoittain tai toiminnoittain vuosina 2013–2018 sekä tieto teon liittymisestä taloudelliseen toimintaan.	31
Taulukko 8. Syyttämättäjättämispäätökset rikosnimikkeittäin vuosina 2013–2018	32
Taulukko 9. Syyttämättäjättämisperusteet ja <i>niiden</i> jäsentely	33
Taulukko 10. Syyksi luetut ympäristörikkokset 2013–2018 vakavimman rikosnimikkeen mukaan.....	35
Taulukko 11. Syyksi luetut ympäristörikkokset 2013–2018 toiminnan mukaan luokiteltuna.	37
Taulukko 12. Vuosina 2013–2018 syyksi luetut rikokset toiminnoittain, esitettyjen rikoshyötyvaatimusten (%osuus) ja tuomioiden määrä ja euromääräinen tuomittu rikoshyöty. Tuomitut euromäärät on esitetty pyöristettynä lähimpään euroon.	38
Taulukko 13. Valtiolle tuomittu ja peritty rikoshyöty vuosina 2013–2018.	46

TIETOKAYTTOON.FI

